

KOLEDAR

DRUŽBE

SV. MOHORJA

ZA LETO

1951

VSEBINA

Kalendarij	3	Smleški grad (Leopold Stanek)	111
Abecedni imenik svetnikov in godov	28	Avstralija (F. S. Finžgar)	112
Ob desetletnici Osvobodilne fronte (Bogo Grafenauer)	35	Rudno bogastvo Jugoslavije (J. D.)	126
Prošnja (J. H. Newman — J. L. Košanov)	41	Moja pot (Marija Pačnik)	134
Malenkosti, ki niso malenkosti (F. S. Finžgar)	42	Naprave za sušenje pridelkov (F. S. F.)	135
Prežihov Voranc (dr. Fr. Sušnik)	49	Sušenje sena (prof. ing. Vinko Sadar)	137
Jagode (Leopold Stanek)	58	Koroška (Leopold Stanek)	141
Akademiku dr. Francetu Kidriču v spomin	59	Najhujši sovražnik kmetovalca (ing. Viktor Repanšek)	142
† Ivan Tomec (F. Dominko)	60	Semenske parcele (ing. Viktor Repanšek)	150
Novi duhovniški grobovi	60	Pomembnejša srečanja na nebu v letu 1951	151
Žalost (J. L. Košanov)	61	Prebava in rane na želodcu (dr. A. Arnšek)	152
Ob osemdesetletnici tiskarne (Francè Kotnik)	62	Sneguljčici (Anton Vodnik)	156
Ob štiristoletnici prve slovenske knjige	69	Kako čebele oplajajo cvetove (Henrik Peternel)	157
Slovenski knjigi (Janko Moder)	71	Vsi sveti 1944 (Marija Malenšek-Konič)	158
Očak Finžgar (Edvard Kocbek)	72	Vsi bi radi v Brda (Ludvik Zorzut)	159
Sonet o planiki (Janko Moder)	74	Mej (Ludvik Zorzut)	167
F. S. Finžgar (France Koblar)	75	Skuz veseje Beneških Sloenj (Ludvik Zorzut)	168
Podoba (Leopold Stanek)	81	Volčje jagode (Jože Kroflič)	176
Dr. Francu Ksaverju Lukmanu ob sedemdesetletnici	82	Divji mož (J. L. Košanov)	178
Akademiku dr. Ivanu Grafenauerju ob sedemdesetletnici	83	Po gobe (Leopold Stanek)	179
Profesorju in kritiku dr. Francetu Koblarju ob šestdesetletnici	84	Ljubej bezgovje nabira (Leopold Stanek)	181
Akademiku dr. Francu Ramovšu ob šestdesetletnici	85	Zima (Leopold Stanek)	181
Pisatelju Francetu Bevku ob šestdesetletnici (-om-)	86	Zvonar Tina (Jože Kroflič)	182
Božična uspavanka (Jan Neruda — K. B.)	88	Pastirčka (Jože Kroflič)	183
Svetovna kronika (dr. Josip Mal)	89	Kozjansko (Anton Potočnik)	184
Slovenci v domovini in tujini (dr. Martin Gorjanec)	100	Spomin (Cvetko Golar)	186
		Pomladna (Leopold Stanek)	186
		Zalovanje (Hinko Vilfan)	187
		Jutro (J. L. Košanov)	190
		Škratova skala (J. L. Košanov)	191
		Poštna pristojbine in predpisi	192

NAZNANILO

Družbeniki dobijo letos za redno udnino štiri knjige:

1. Koledar Družbe sv. Mohorja za leto 1951.
2. Julija Bračič: Graščinski stradarji (Slovenske večernice 100).
3. Požgana Radovna in druge zgodbe (Slovenske večernice 101).
4. F. S. Finžgar: Triglav (Mohorjeva knjižnica 128).

Udje prejmejo knjige pri poverjenikih. Stroške za odpremo knjig naj udje in naročniki povrnejo svojim poverjenikom.

Odbor.

607. 22. 7. 53
3

KOLEDAR

DRUŽBE SV. MOHORJA

ZA NAVADNO LETO

1951

1832 II

CELJE 1950

REDNA KNJIGA ZA UDE DRUŽBE SV. MOHORJA
ZUNANJO IN NOTRANJO OPREMO JE OSKRBEL
INŽ. ARH. IVAN PENGOV

II 1825/91

0 83/1951.

IZDALA IN ZALOŽILA DRUŽBA SV. MOHORJA V CELJU
NATISNILA CELJSKA TISKARNA V CELJU

NAVADNO LETO 1951

ima 365 dni ter se začne s ponedeljkom in konča s ponedeljkom.

PREMAKLJIVI PRAZNIKI

Sedemdesetnica 21. I.
 Pepelnica 7. II.
 Velika noč 25. III.
 Križev teden 30. IV.,
 1. V., 2. V.
 Vnebohod 3. V.
 Binkošti 13. V.
 Sv. Trojica 20. V.
 Sv. Rešnje Telo 24. V.

Srce Jezusovo 1. VI.
 Angelska nedelja 2. IX.
 Rožnovenska nedelja 7. X.
 Žegnanjska nedelja 14. X.
 Misijonska nedelja 21. X.
 Kristus Kralj 28. X.
 Zahvalna nedelja 4. XI.
 Prva adventna nedelja
 2. XII.

Nedelj v predpostu je 5, pobinkoštnih 28.

Z zvezdico (*) zaznamovani prazniki (svečnica, oznanjenje, velikonočni ponedeljek, binkoštni ponedeljek, rojstvo Device Marije in sveti Štefan) niso več cerkveno zapovedani prazniki.

POSTI IN ZDRŽKI

Ker si verniki mnogokje ne morejo priskrbeti hrane po svojih željah in potrebah, imamo pri nas postno postavo tako olajšano, da je strogi post (zdržek od mesnih jedi in mesne juhe ter pritriganje v jedi, znamenje ††) samo na pepelnico, na veliki petek, naden pred Marijinim vnebovzetjem in na dan pred božičem do večerje. Vse druge postne dneve je dovoljeno večkrat na dan jesti in uživati mesne jedi.

GODOVINSKO ŠTEVILO

Zlato število 14 Rimsko število 4
 Sončni krog 28 Nedeljska črka g
 Epakta 22

ZNAKI ZA LUNINE SPREMENBE

Malaj ☾ Ščip ali polna luna . ☽
 Prvi krajec ☾ Zadnji krajec ☾

MRKI SONCA IN LUNE

V letu 1951 bosta dva sončna mrka. Obročasti sončni mrk dne 7. III. bo pri nas neviden. Obročasti sončni mrk dne 1. IX. bo pri nas viden kot delni sončni mrk med 13. in 14. uro. Luninih mrkov to leto ne bo. (Nekaj drugih podatkov glej na str. 151.)

ZAČETEK LETNIH ČASOV

Začetek pomladi dne 21. III. ob 11,26: sonce stopi v znamenje ovna (pomladansko enakonočje).

Začetek poletja dne 22. VI. ob 6,25: sonce na povratniku raka.

Začetek jeseni dne 23. IX. ob 21,38: sonce stopi v znamenje tehtnice (jesensko enakonočje).

Začetek zime dne 22. XII. ob 17,1: sonce na kozorogovem povratniku.

HERSCHLOV KLJUČ

Uččenjaki sicer ne morejo dokazati, da luna vpliva na vreme — podobno, kakor vpliva na morsko dno — vendar opazovanja dokazujejo, da je Her-

schlov vremenski ključ, ki napoveduje vreme iz luninih sprememb, precej zanesljiv vremenski prerok, posebno, če ga uporabljamo z drugimi vremeniki.

Herschlov ključ pravi, če se luna spremeni:

ob uri	bo poleti (15. 4.—15. 10.)	bo pozimi (16. 10.—14. 4.)
od 24. do 2.	lepo	mrzlo, če ni jugozahodnik
od 2. do 4.	mrzlo in dež	sneg in vihar
od 4. do 6.	dež	sneg in vihar
od 6. do 10.	spremenljivo	dež ob severozahodniku, sneg ob vzhodniku
od 10. do 12.	veliko dežja	mrzlo in mrzel veter
od 12. do 14.	veliko dežja	sneg in dež
od 14. do 16.	spremenljivo	lepo in prijetno
od 16. do 18.	lepo	lepo
od 18. do 22.	lepo ob severu ali zahodniku, dež ob jugu ali jugozahodniku	dež in sneg ob jugu ali zahodniku
od 22. do 24.	lepo	lepo

Kratko si zapomnimo lahko ta ključ takole:

1. Vreme bo tem zanesljiveje lepo, čim bližje polnoči se luna spremeni.

2. Vreme bo tem bolj za trdno grdo, čim bližje poldneva se luna spremeni.

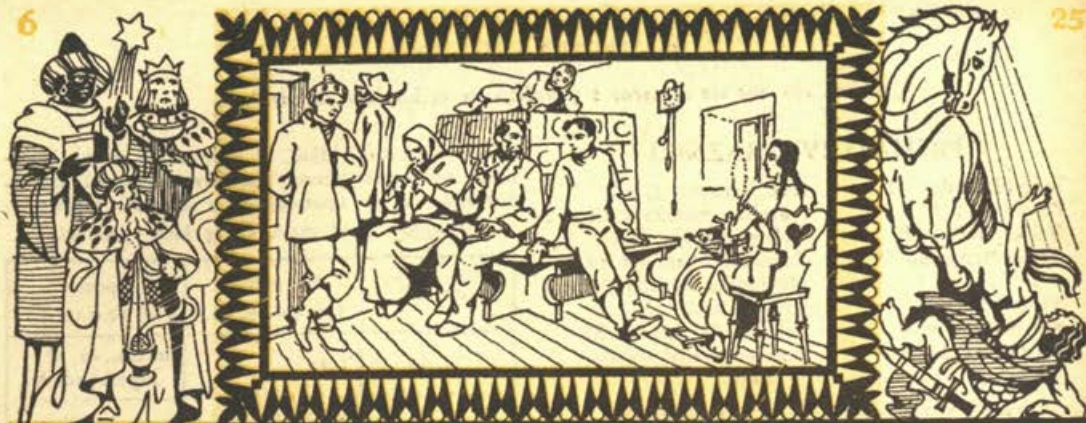
Ako Heršlov ključ napoveduje lepo vreme za določen dan, moramo razumeti tako, da bo približno v tistih dneh lepo.

Naši dedje so zelo verjeli stoti uri po mlaju. Kakor se je vreme tedaj zastavilo, tako je redno do ščipa (polne lune) tudi trajalo. Rimljani so v svojem pregovoru to označevali kar s petim dnevom: Kakršno je po mlaju vreme peti dan, tako do ščipa sleherni dan.

V NAŠEM KOLEDARJU

se oziramo na svetnike vseh slovenskih škofij. Vsak dan smo navedli najprej tiste svetnike, ki jih ta dan Cerkev časti. Upoštevali smo tudi svetnike, ki jih ljudstvo časti in se jim priporoča. Novorojencem dajemo najrajši ime svetnikov, ki so blizu dneva rojstva. Kadar ne najdemo primerne, pojdemo k dušnemu pastirju; ta nam bo svetoval še druge, ki jih Cerkev praznuje drugod. Povedal nam bo marsikdaj tudi, kako bi bilo ime tistega svetnika po slovensko. Nekaj takih domačih imen dobiš v abecednem seznamu svetnikov v Koledarju na straneh 28—33.

Vsi podatki v koledarju so izračunani za srednjeevropski čas.

PROSINEC · JANUAR

1 Ponedeljek	NOVO LETO, OBREZOVANJE GOSPODOVO	
2 Torek	Presveto Ime Jezusovo; Makarij	
3 Sreda	Genovefa, devica; Anter, papež	
4 Četrtek	Angela Folinjska, vdova; Hermes, mučenec	
5 Petek	Vigilija razglašenja; Telesfor, papež, muč.	
6 Sobota	RAZGLAŠENJE GOSPODOVO, SV. TRIJE KRALJI	
7 Nedelja	1. PO RAZGLAŠENJU. SVETA DRUŽINA Dvanajstletni Jezus v templju (Lk 2, 42–52)	
8 Ponedeljek	Severin, opat; Teofil, mučenec; Lucijan, mučenec	
9 Torek	Julijan in Bazilisa, mučenca; Peter, škof	
10 Sreda	Viljem, škof; Gregor X., papež; Agaton, papež	
11 Četrtek	Higin, papež, mučenec; Pavlin Oglejski, škof	
12 Petek	Alfred, opat; Tatjana, mučenica; Ernest, škof	
13 Sobota	Veronika Milanska, devica; Jutta, vdova	
14 Nedelja	2. PO RAZGLAŠENJU. Hilarij, cerkveni učenik O ženitnini v Kani Galilejski (Jan 2, 1–11)	
15 Ponedeljek	Pavel, puščavnik; Maver, opat	
16 Torek	Marcel, papež, mučenec; Oton, mučenec; Priscila	
17 Sreda	Anton Puščavnik; Marijan, mučenec; Sulpicij, škof	
18 Četrtek	Petrov stol v Rimu; Priska, devica, mučenica	
19 Petek	Marij in tovariši, mučenci; Knut, kralj	
20 Sobota	Fabijan in Sebastijan, mučenca; Neofit, mučenec	
21 Nedelja	1. PREDPOSTNA. Neža, devica, mučenica O delavcih v vinogradu (Mt 20, 1–16)	
22 Ponedeljek	Vincencij in Anastazij, mučenca; Viktor, mučenec	
23 Torek	Rajmund Penjafortski, spoznav.; Zaroka Device Marije	
24 Sreda	Timotej, škof; Evgenij, mučenec; Felicijan	
25 Četrtek	Spreobrnjenje sv. Pavla; Ananija, mučenec	
26 Petek	Polikarp, škof, mučenec; Pavla, vdova; Alberik	
27 Sobota	Janez Zlatousti, škof, cerkveni učenik; Julijan	
28 Nedelja	2. PREDPOSTNA. Peter Nolasko, spoznavalec Prilika o sejalcu in semenu (Lk 8, 4–15)	
29 Ponedeljek	Francišek Saleski, cerkveni učenik; Valerij, škof	
30 Torek	Martina, devica, mučenica; Feliks IV., papež	
31 Sreda	Janez Bosko, spoznavalec; Marcela, vdova	

VREMENSKI PREGOVORI

Če v prosincu ni snega,
ga mali traven da.

V prosincu toplota —
v svečanu mrzlota.

Če Vinka sonce peče,
v sode vino teče.

Sveti Makarij jasen, meglen —
naznanja prav tako jesen.

Sonce stopi v znamenje vodnarja

Na polja, določena za okopavine, vozimo in trosimo gnoj, če ni preveč snega, ali kompost in gnojnico (ob suhem vremenu). Trebimo nagnite liste zelnatih glav, čistimo sadno drevje. Pripravljamo kolje, popravljamo brajde. Pretakamo in čistimo vino. Napravljamo drva in spravljamo les. Čistimo in popravljamo po hlevu, ga zračimo in spuščamo živino na prosto. Popravljamo orodje in stroje in jih mažemo.

Sonce v Ljublj. Dolžina Lunav Ljublj. Starost
Dan vzide zaide dneva vzide zaide mena

ZAPISKI

1.	7,44	16,27	8,43	0,02	11,36	€ 6,11	Z Bogom začnimo vsako delo, da bo dober tek imelo.
2.	7,45	16,28	8,43	1,17	11,56	5	
3.	7,45	16,29	8,44	2,37	12,20	4	●
4.	7,45	16,30	8,45	4,01	12,50	3	dni pred
5.	7,44	16,30	8,46	5,26	13,33	2	
6.	7,44	16,31	8,47	6,46	14,31	1	dni pred
7.	7,44	16,32	8,48	7,52	15,45	● 21,10	Srce modrega išče pouka, usta nespametnih se pasejo z nevednostjo (Preg 15, 14).
8.	7,44	16,34	8,50	8,40	17,08	7	
9.	7,44	16,35	8,51	9,16	18,33	6	
10.	7,43	16,36	8,53	9,41	19,55	5	●
11.	7,43	16,37	8,54	10,02	21,11	4	dni pred
12.	7,43	16,38	8,55	10,20	22,23	3	
13.	7,42	16,39	8,57	10,36	23,32	2	dni pred
14.	7,42	16,40	8,58	10,52		1	Bedak zna več vprašati, kakor sedem modrijanov odgovoriti.
15.	7,41	16,42	9,01	11,09	0,40	● 1,23	
16.	7,41	16,43	9,02	11,28	1,48	7	
17.	7,40	16,44	9,04	11,52	2,56	6	
18.	7,40	16,46	9,06	12,22	4,03	5	●
19.	7,39	16,47	9,08	13,00	5,07	4	dni pred
20.	7,38	16,48	9,10	13,49	6,05	3	
21.	7,37	16,50	9,13	14,47	6,55	2	dni pred
22.	7,36	16,51	9,15	15,53	7,35	1	Sin, z mladega uk sprejemaj in našel boš modrost do sivih las (Sir 6, 18).
23.	7,35	16,53	9,18	17,04	8,06	● 5,47	
24.	7,34	16,55	9,21	18,16	8,30	6	
25.	7,33	16,56	9,23	19,28	8,51	5	€
26.	7,32	16,57	9,25	20,40	9,10	4	dni pred
27.	7,31	16,59	9,28	21,53	9,27	3	
28.	7,30	17,00	9,30	23,07	9,43	2	dni pred
29.	7,29	17,02	9,33		10,01	1	Kdor nima v glavi, naj ne tišči na visoko.
30.	7,28	17,03	9,35	0,24	10,22	€ 16,13	
31.	7,27	17,04	9,37	1,44	10,49	6	

PROSINEC · JANUAR

SVEČAN · FEBRUAR

1 Četrtek	Ignacij Antiohijski, škof, mučenec; Brigita, devica	
2 Petek	Svečnica, darovanje Gospodovo*; Kornelij, škof	
3 Sobota	Blaž, škof, mučenec; Oskar, škof; Celerin, mučenec	
4 Nedelja	3. PREDPOSTNA. Andrej Korsini, škof Jezus ozdravi slepca (Lk 18, 31–43)	
5 Ponedeljek	Agata, devica, mučenka; Albuin, škof; Izidor, mučenec	
6 Torek	Pust; Tit, škof; Doroteja, devica, mučenka	
7 Sreda	†† Pepelnica; Romuald, opat; Rihard, kralj	
8 Četrtek	Janez iz Mate, spoznavalec; Juvencij, škof; Dionizij	
9 Petek	Ciril Aleks., cerkveni učenik; Apolonija, devica, muč.	
10 Sobota	Sholastika, dev.; Viljem, spoznavalec; Sotera, dev., muč.	
11 Nedelja	1. POSTNA. Lurška Mati božja; Adolf, škof Jezus trikrat skušan (Mt 4, 1–11)	
12 Ponedeljek	Sedem ustanoviteljev; Damijan, mučenec; Melecij	
13 Torek	Albuin, škof; Julijan, mučenec; Katarina Ricci, devica	
14 Sreda	Kvatre; Valentin, mučenec; Vital, mučenec	
15 Četrtek	Favstin in Jovita, mučenca; Georgija, devica	
16 Petek	Kvatre; Julijana, mučenka; Onezim, škof, mučenec	
17 Sobota	Kvatre; Frančišek Kle, mučenec; Krizancijan, muč.	
18 Nedelja	2. POSTNA. Simeon, škof, mučenec; Flavijan, škof Jezus se na gori spremeni (Mt 17, 1–9)	
19 Ponedeljek	Julijan, mučenec; Konrad, puščavnik; Marcel, mučenec	
20 Torek	Sadot in tovariši, mučenci; Elevterij, škof; Leon, škof	
21 Sreda	Feliks, škof; Irena, devica; Saturnin, mučenec	
22 Četrtek	Petrov stol v Antiohiji; Marjeta Kortonska	
23 Petek	Peter Damiani, cerkveni učenik; Romana, devica	
24 Sobota	Matija, apostol; Sergij, mučenec; Modest, škof	
25 Nedelja	3. POSTNA. Valburga, devica; Viktorin, mučenec Jezus izžene hudiča (Lk 11, 14–28)	
26 Ponedeljek	Matilda, devica; Viktor, spoznavalec; Nestor, mučenec	
27 Torek	Gabrijel Žalostne Matere božje; Baldomir, sp.; Leander	
28 Sreda	Roman, opat; Makarij, mučenec; Antonija Flor.	

Svečnica zelena —
velika noč snežena.

Svečnice dan, zima van.
»To je laž,« reče Blaž.

Če se svečnica jasno zdani,
zima še dolgo trpi.

Sveti Valentin
prinese ključke do korenin.

Gnojimo ozimnam. Preorjemo, kar je bilo zamujeno. Dodatno gnojimo z umetnimi gnojili. Pripravljamo lehe za berivko, peteršilj, grah in špinačo. Cepimo češnje, narežemo cepiče jablan in hrušk. Čistimo trse, pripravimo impregnirano kolje. Pretakamo vino in natakamo staro vino v steklenice. Sekamo in spravljamo les. Drevje, ki so ga napadli škodljivci, odstranimo. Zračimo hleve in kleti.

Sonce stopi v znamenje rib

Dan	Sonce v Ljublj.		Dolžina	Luna v Ljublj.		Starost	
	vzide	zaide	dneva	vzide	zaide	mena	
1.	7,26	17,06	9,40	3,06	11,25	5	dni pred
2.	7,25	17,07	9,42	4,26	12,14	4	
3.	7,24	17,09	9,45	5,36	13,19	3	
4.	7,22	17,10	9,48	6,31	14,37	2	
5.	7,21	17,12	9,51	7,11	16,01	1	
6.	7,20	17,13	9,53	7,41	17,25	8,54	dni pred
7.	7,19	17,15	9,56	8,04	18,45	6	
8.	7,17	17,16	9,59	8,23	20,01	5	
9.	7,15	17,18	10,03	8,39	21,13	4	
10.	7,14	17,19	10,05	8,56	22,23	3	
11.	7,13	17,21	10,08	9,13	23,32	2	dni pred
12.	7,12	17,23	10,11	9,31		1	
13.	7,10	17,24	10,14	9,53	0,41	21,55	
14.	7,08	17,26	10,18	10,21	1,50	7	
15.	7,06	17,27	10,21	10,56	2,56	6	
16.	7,05	17,28	10,23	11,40	3,57	5	dni pred
17.	7,03	17,30	10,27	12,34	4,49	4	
18.	7,02	17,31	10,29	13,38	5,32	3	
19.	7,00	17,33	10,33	14,48	6,07	2	
20.	6,59	17,34	10,35	16,00	6,34	1	
21.	6,57	17,36	10,39	17,13	6,56	22,12	dni pred
22.	6,55	17,37	10,42	18,27	7,15	6	
23.	6,54	17,39	10,45	19,40	7,33	5	
24.	6,52	17,41	10,49	20,55	7,49	4	
25.	6,50	17,42	10,52	22,12	8,07	3	
26.	6,48	17,43	10,55	23,32	8,27	2	dni pred
27.	6,46	17,45	10,59		8,52	1	
28.	6,44	17,46	11,02	0,55	9,25	23,59	

Z A P I S K I

Zapoved je svetilo in postava je luč (Preg 6, 23).

Dobro orodje — pol mojstra.

Prešernov dan.

Gospod sovraži krivo pričo in tega, ki med brati razprtije trosi (Preg 6, 19).

Bolje je z modrim jokati, kakor z norcem peti.

Rahel odgovor jezo utolaži, trda beseda srd vnema (Preg 15, 1).

S U Š E C · M A R E C

1 Četrtek	Albin, škof; Feliks II., papež; Antonija, mučenka	
2 Petek	Pavel, mučenec; Neža Praška, dev.; Henrik, spoznavalec	
3 Sobota	Kunigunda, cesarica; Marin s tovariši, mučenci	
4 Nedelja	4. POSTNA. Kazimir, spoznavalec; Lucij, papež, muč. Jezus nasiti pet tisoč mož (Jan 6, 1-15)	
5 Ponedeljek	Janez Jožef od Križa, spoznavalec; Teofil, škof	
6 Torek	Perpetua in Felicita, mučenki; Fridolin, opat	
7 Sreda	Tomaž Akvinski, cerkveni učenik; Gavdioz, spoznavalec	
8 Četrtek	Janez od Boga, spoznavalec; Beata, mučenka; Julijan, šk.	
9 Petek	Franciška Rimska, vdova; Gregorij Nis., škof	
10 Sobota	40 mučencev; Makarij, škof; Viktor, mučenec	
11 Nedelja	5. POSTNA, TIHA. Sofronij, škof Judje hočejo Jezusa kamnati (Jan 8, 46-59)	
12 Ponedeljek	Gregorij Veliki, papež, cerkveni učenik; Bernard, škof	
13 Torek	Kristina, dev., mučenka; Teodora, mučenka; Nicefor, šk.	
14 Sreda	Matilda, kraljica; Leon, škof, mučenec; Evtihij, muč.	
15 Četrtek	Klemen Marija Dvořak, spoznavalec; Ludovika Marillac	
16 Petek	Marija sedem žalosti; Herbert, škof	
17 Sobota	Patricij, škof; Jedrt, devica; Jožef iz Arimateje	
18 Nedelja	6. POSTNA, CVETNA. Ciril Jeruzalemski, cerkv. uč. Jezus jezdi v Jeruzalem (Mt 21, 1-9)	
19 Ponedeljek	JOŽEF, ŽENIN DEVICE MARIJE	
20 Torek	Feliks, Larg, Dionizij, mučenci; Evgenij, mučenec	
21 Sreda	Benedikt, opat; Serapion, škof; Filemon, mučenec	
22 Četrtek	Veliki četrtek; Lea, vdova; Benvenut, škof	
23 Petek	†† Veliki petek; Jožef Oriol, spoznavalec; Pelagija, muč.	
24 Sobota	Velika sobota; Gabrijel, nadangel	
25 Nedelja	VELIKA NOČ, VSTAJENJE GOSPODOVO Jezus vstane od mrtvih (Mr 16, 1-7)	
26 Ponedeljek	Velikonočni ponedeljek*; Emanuel, mučenec	
27 Torek	Janez Damaščan, cerkveni učenik; Lidija, mučenka	
28 Sreda	Janez Kapistran, spoznavalec; Sikst III., papež	
29 Četrtek	Ciril, diakon, muč.; Bertold, spoznavalec; Pastor, muč.	
30 Petek	Janez Klimak, opat; Kvirin, mučenec; Regalat, spoznav.	
31 Sobota	Modest Krški, škof; Benjamin, mučenec	

V R E M E N S K I P R E G O V O R I

Igrajo v sušcu se mušice,
v aprilu vzemi rokavice.

Sveti Jožef lep in jasen,
dobre letine prerok prijazen.

Če o svetem Rupertu lepi dni,
se seno lepo suši.

Kar sušca zeleni,
se rado posuši.

Zadnji čas je za gnojenje. Pripravljamo zemljo za setev. Orjemo plitvo, da se zemlja preveč ne izsuši. Izbiramo semenski krompir. Sejemo jaro žito, črno deteljo, bob. Branamo travnike in pašnike. Sejemo vrtnino. Obrezujemo sadno drevje. Po potrebi škropimo. Precepljamo sadno drevje. Sadimo nove nasade. Končamo trsno rez in količenje. Pazimo na živinsko krmo.

Sonce stopi v znamenje ovna

Dan	Sonce v Ljublj. vzide	Sonce v Ljublj. zaide	Dolžina dneva	Luna v Ljublj. vzide	Luna v Ljublj. zaide	Starost mena
-----	--------------------------	--------------------------	------------------	-------------------------	-------------------------	-----------------

Z A P I S K I

1.	6,42	17,47	11,05	2,15	10,09	6	
2.	6,41	17,49	11,08	3,27	11,07	5	
3.	6,39	17,50	11,11	4,25	12,18	4	
4.	6,37	17,51	11,14	5,09	13,39	3	dni pred ☾
5.	6,36	17,53	11,17	5,41	15,00	2	Ako zima ne ujé z usti, omaha z repom.
6.	6,34	17,54	11,20	6,06	16,20	1	
7.	6,32	17,55	11,23	6,26	17,37	☉ 21,50	
8.	6,30	17,57	11,27	6,44	18,51	7	
9.	6,28	17,58	11,30	7,00	20,02	6	
10.	6,26	18,00	11,34	7,17	21,13	5	☾ 18,40
11.	6,24	18,01	11,37	7,35	22,24	4	dni pred ☉
12.	6,22	18,03	11,41	7,55	23,34	3	Poslušaj, moj sin, nauk svojega očeta in ne puščaj vnemar postav svoje matere (Preg 1, 8).
13.	6,20	18,04	11,44	8,20		2	
14.	6,18	18,06	11,48	8,52	0,41	1	
15.	6,16	18,07	11,51	9,32	1,45	☾ 18,40	
16.	6,14	18,08	11,54	10,22	2,41	7	
17.	6,13	18,10	11,57	11,22	3,27	6	
18.	6,11	18,11	12,00	12,28	4,05	5	☉ 11,50
19.	6,09	18,12	12,03	13,39	4,35	4	dni pred ☉
20.	6,07	18,13	12,06	14,52	4,59	3	Kadar ima Bog praznik, tudi hudobec ne petkuje.
21.	6,05	18,15	12,10	16,06	5,19	2	
22.	6,03	18,16	12,13	17,21	5,37	1	
23.	6,01	18,17	12,16	18,37	5,54	☉ 11,50	
24.	5,59	18,18	12,19	19,55	6,12	6	
25.	5,57	18,20	12,23	21,16	6,32	5	☉
26.	5,55	18,21	12,26	22,40	6,55	4	dni pred ☉
27.	5,53	18,23	12,30		7,26	3	Kdor tare revnega, da bi pomnožil svoje premoženje, ga bo sam bogatejšemu dal in stradal (Preg 22, 16).
28.	5,51	18,24	12,33	0,02	8,06	2	
29.	5,49	18,26	12,37	1,18	9,00	1	
30.	5,47	18,27	12,40	2,21	10,08	☉ 6,35	
31.	5,45	18,29	12,44	3,09	11,26	6	

S U Š E C · M A R E C

MALI TRAVEN · APRIL

1 Nedelja	1. POVELIKONOČNA, BELA. Hugon, škof Jezus dobri pastir (Jan 10, 11–16)	
2 Ponedeljek	Frančišek Pavelski, spoznavalec; Marija Egiptska	
3 Torek	Rihard, škof; Sikst I., papež, mučenec; Agapa, dev., muč.	
4 Sreda	Izidor Sevilski, cerkveni učenik; Benedikt, spoznavalec	
5 Četrtek	Vincencij Fereri, spoznavalec; Irena, devica, mučenka	
6 Petek	Peter, mučenec; Timotej, mučenec; Diogen, mučenec	
7 Sobota	Herman Jožef, spoznavalec; Donat, mučenec	
8 Nedelja	2. POVELIKONOČNA. Albert, škof, mučenec Jezus se prikaže ob zaprtih durih (Jan 20, 19–31)	
9 Ponedeljek	Marija Kleofova; Tomaž Tolent., mučenec	
10 Torek	Apolonij in tovariši, mučenci; Ezekijel, prerok	
11 Sreda	Varstvo sv. Jožefa; Leon Vel., p., cerkv. uč.	
12 Četrtek	Lazar, tržaški mučenec; Julij I., papež	
13 Petek	Hermenegild, mučenec; Ida, devica; Maksim, mučenec	
14 Sobota	Justin, mučenec; Lambert, škof; Valerijan, mučenec	
15 Nedelja	3. POVELIKONOČNA. Helena, kraljica Jezus napoveduje svoj odhod (Jan 16, 16–22)	
16 Ponedeljek	Bernarda Lurška, devica; Kalist, mučenec	
17 Torek	Anicet, papež, mučenec; Rudolf, mučenec; Robert, spoz.	
18 Sreda	Apolonij, mučenec; Elefterij, škof, mučenec; Antija, m.	
19 Četrtek	Leon IX., papež; Sokrat, mučenec; Vincencij, mučenec	
20 Petek	Neža Montepulčanska, devica; Sulpicij, mučenec	
21 Sobota	Anzelm, cerkveni učenik; Simeon, škof; Konrad, spozn.	
22 Nedelja	4. POVELIKONOČNA. Soter in Gaj, papeža, mučenca Jezus obeta učencem Svetega Duha (Jan 16, 5–14)	
23 Ponedeljek	Vojteh, škof; Gerard, škof; Feliks, mučenec	
24 Torek	Jurij, mučenec; Fidelis Sigmarinški, mučenec	
25 Sreda	Marko, evangelist; Ermin, mučenec; Štefan, muč.	
26 Četrtek	Klet in Marcellin, papež, muč.; Mati božja dobrega sveta	
27 Petek	Hozana Kotorska, devica; Peter Kanizij, cerkv. učenik	
28 Sobota	Pavel od Križa, spoznavalec; Vital, muč.; Valerija, muč.	
29 Nedelja	5. POVELIKONOČNA. Peter, mučenec; Robert, opat Jezus uči o moči molitve (Jan 16, 23–30)	
30 Ponedeljek	Križev teden; Katarina Sienska, devica	

Sveti Jurij zakuri
in odpre nam duri.

Če malega travna grmi,
se slane nič več bati ni.

Če je april deževen,
kmet ne bo reven.

Če v dežju drevo cvete,
nikdar sadja ne daje.

Sejemo lucerno in ječmen, sadimo peso, krompir in koruzo, če je vsaj 10° C toplote. Sejemo zelenjavo. Sadimo ohrovt, kolerabo in rano zelje. V časovnih presledkih sadimo fižol, da ga bomo dalje lahko obirali. Na vrtu cepimo in gnojimo. Škropimo. Opravimo količenje in prvo kop. Drugič pretakamo. Posekamo posamezne smreke za vabo lubadarju. Pogozdujemo. Živino počasi spuščamo na pašo.

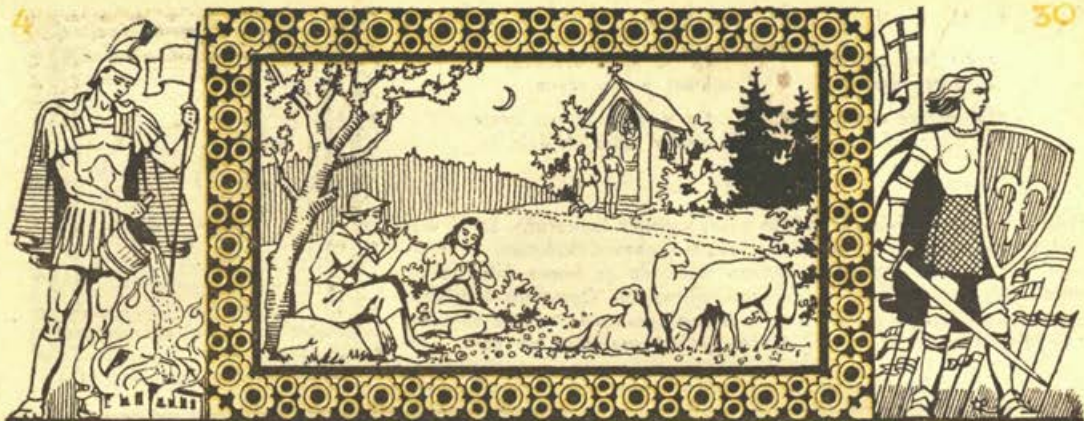

Sonce stopi v znamenje bika

Dan Sonce v Ljublj. Dolžina Lunav Ljublj. Starost
vzide zajde dneva vzide zaide mena

Z A P I S K I

1.	5,44	18,29	12,45	3,44	12,46	5	Boljša je domača gruda ko na tujem zlata ruda.
2.	5,42	18,31	12,49	4,10	14,05	4	
3.	5,40	18,32	12,52	4,31	15,21	3	
4.	5,38	18,33	12,55	4,49	16,34	2	
5.	5,36	18,35	12,59	5,05	17,45	1	
6.	5,34	18,36	13,02	5,22	18,55	11,52	
7.	5,32	18,37	13,05	5,39	20,06	7	
8.	5,30	18,38	13,08	5,58	21,16	6	Če brat bratu pomaga, sta kakor trdno mesto (Preg 18, 19).
9.	5,29	18,40	13,11	6,22	22,25	5	
10.	5,27	18,42	13,15	6,51	23,31	4	
11.	5,25	18,43	13,18	7,27		3	
12.	5,23	18,44	13,21	8,13	0,31	2	
13.	5,21	18,45	13,24	9,08	1,21	1	
14.	5,19	18,47	13,28	10,12	2,02	13,55	
15.	5,17	18,48	13,31	11,21	2,35	6	Kjer je mnogo besedi, je mnogo laži.
16.	5,15	18,50	13,35	12,31	3,01	5	
17.	5,13	18,51	13,38	13,44	3,22	4	
18.	5,12	18,52	13,40	14,56	3,40	3	
19.	5,11	18,53	13,42	16,11	3,58	2	
20.	5,08	18,55	13,47	17,28	4,15	1	
21.	5,07	18,56	13,49	18,50	4,34	22,30	
22.	5,05	18,57	13,52	20,15	4,56	6	Ne odrekaj prošnje stiskanemu in ne obračaj obraza od reveža (Sir 4, 4).
23.	5,03	18,58	13,55	21,42	5,25	5	
24.	5,02	19,00	13,58	23,03	6,03	4	
25.	5,00	19,01	14,01		6,53	3	
26.	4,58	19,03	14,05	0,13	7,58	2	
27.	4,56	19,04	14,08	1,07	9,14	1	
28.	4,55	19,05	14,10	1,46	10,35	13,17	
29.	4,53	19,07	14,14	2,15	11,55	7	Bogastvo iz odrtije se kaj hitro razbije.
30.	4,52	19,08	14,16	2,37	13,11	6	

VELIKI TRAVEN · MAJ

1 Torek	Križev teden; Filip in Jakob ml., apostola	
2 Sreda	Križev teden; Atanazij, cerkveni učenik; Evgenij	
3 Četrtek	VNEBOHOD GOSPODOV. Najdenje sv. križa	
4 Petek	Monika, vdova; Florijan, mučenec; Gothard, spoznav.	
5 Sobota	Pij V., papež; Irenej, mučenec; Maksim, škof	
6 Nedelja	6. POVELIKONOČNA. Janez Ev. pred Lat. vrati O pričevanju Svetega Duha (Jan 15, 26–16, 4)	
7 Ponedeljek	Stanislav, škof, mučenec; Flavij, mučenec	
8 Torek	Prikazanje Mihaela nadangela; Viktor, mučenec	
9 Sreda	Gregor Nacianški, cerkveni učenik; Pahomij, opat	
10 Četrtek	Antonin, škof; Janez Avil., spoznavalec; Izidor, kmet	
11 Petek	Sigismund, kralj, mučenec; Mamert, škof	
12 Sobota	Pankracij in tovariši, mučenci; German, škof	
13 Nedelja	BINKOŠTI, PRIHOD SV. DUHA. Servacij, škof Jezus govori o Svetem Duhu in o ljubezni (Jan 14, 23–31)	
14 Ponedeljek	Binkoštni ponedeljek*; Bonifacij, mučenec	
15 Torek	Zofija, mučenica; Janez Salle, spoznavalec	
16 Sreda	Kvatre; Janez Nepomuk, mučenec; Kraljica apost.	
17 Četrtek	Pashal Bajlonski, spoznavalec; Brunon, škof	
18 Petek	Kvatre; Venancij, škof; Erik, kralj	
19 Sobota	Kvatre; Peter Celestin, papež; Ivon, spoznavalec	
20 Nedelja	1. POBINKOŠTNA. PRESVETA TROJICA Jezusu je dana vsa oblast (Mt 28, 18–20)	
21 Ponedeljek	Andrej Bobola, mučenec; Valens, mučenec	
22 Torek	Emil, mučenec; Roman, opat; Renata, vdova	
23 Sreda	Janez Krstnik Rossi, spoznavalec; Deziderij, škof, muč.	
24 Četrtek	PRESVETO REŠNJE TELO. Marija, Pomoč kristjanov	
25 Petek	Gregorij VII., papež; Urban I., papež, mučenec	
26 Sobota	Filip Neri, spoznavalec; Elevterij, papež, mučenec	
27 Nedelja	2. POBINKOŠTNA. Beda Častitljivi Prilika o veliki večerji (Lk 14, 16–24)	
28 Ponedeljek	Avguštin, škof; Viljem, opat; Emilij, mučenec	
29 Torek	Marija Magdalena Paciška; Maksim, škof	
30 Sreda	Ivana Orleanska, devica, mučenka; Feliks I., papež, muč.	
31 Četrtek	Marija, Sred. milosti; Kancij s tov., muč.; Angela, dev.	

VELIKI TRAVEN · MAJ

VREMENSKI PREGOVORI

Slana v začetku maja
zoritvi sadja nagaja.

Če je ta mesec dosti dežja,
v jeseni bo dosti vsega blaga.

Brez dežja Pankrac in Urban,
dobre trgatve up je dan.

Po svetem Servati
ni mraza se bati.

Če še nismo, posejemo proso, lucerno, travne mešanice in koruzo. Krompir branamo in ogrnemo. Repo in koruzo okopljemo. Oplevemo lan, konopljo in jara žita. S košnjo ne čakamo. Sadimo fižol, kumarice. Škropimo sadno drevje. V vinogradu prvič škropimo. Nadziramo vrenje. Žveplamo posodo. Sadimo macesnove in smrekove sadike. Nabiramo zdravilna zelišča. Pazimo na lubadarja. Počasi začnemo živino krmiti z zeleno krmo.

Sonce stopi v znamenje dvojčkov

Dan Sonce v Ljublj. Dolžina Lunav Ljublj. Starost
vzide zaide dneva vzide zaide mena

ZAPISKI

1.	4,50	19,09	14,19	2,56	14,24	5	Praznik dela.
2.	4,48	19,11	14,23	3,13	15,34	4	
3.	4,47	19,12	14,25	3,29	16,44	3	Drugi naj te hvalijo, ne pa tvoja usta (Preg 27, 2).
4.	4,45	19,13	14,28	3,45	17,53	2	
5.	4,44	19,15	14,31	4,03	19,03	1	dni pred
6.	4,42	19,16	14,34	4,25	20,12	2,35	Z lastnimi žulji je malokdo obogatel.
7.	4,41	19,17	14,36	4,52	21,19	7	
8.	4,40	19,18	14,38	5,26	22,21	6	
9.	4,38	19,19	14,41	6,08	23,15	5	
10.	4,37	19,21	14,44	7,00	23,59	4	
11.	4,36	19,22	14,46	8,01		3	
12.	4,35	19,23	14,48	9,07	0,34	2	dni pred
13.	4,33	19,24	14,51	10,16	1,02	1	Kjer vidiš, da je mnogo rok, zaklepaj. Vse, kar izdaš, preštej in pretehtaj, prejeme in izdatke vse zapiši (Sir 42, 7).
14.	4,32	19,26	14,54	11,26	1,24	6,32	
15.	4,30	19,27	14,57	12,36	1,43	6	
16.	4,29	19,28	14,59	13,48	2,00	5	
17.	4,28	19,30	15,02	15,02	2,17	4	
18.	4,27	19,31	15,04	16,20	2,35	3	
19.	4,26	19,32	15,06	17,43	2,56	2	
20.	4,25	19,33	15,08	19,10	3,21	1	Grunt pravi: Obdeluj me, če ne, bom jaz tebe.
21.	4,24	19,34	15,10	20,36	3,54	6,45	
22.	4,23	19,35	15,12	21,54	4,39	5	
23.	4,22	19,36	15,14	22,58	5,40	4	
24.	4,21	19,37	15,16	23,43	6,55	3	Lenih pot je kakor trnov plot (Preg 15, 19).
25.	4,20	19,38	15,18		8,18	2	Rojstni dan maršala Tita.
26.	4,19	19,39	15,20	0,17	9,41	1	dni pred
27.	4,18	19,40	15,22	0,42	11,00	21,17	Kdor rad kruh deli, se mu v roki množi.
28.	4,18	19,41	15,23	1,02	12,15	7	
29.	4,17	19,42	15,25	1,19	13,26	6	
30.	4,16	19,43	15,27	1,35	14,35	5	
31.	4,15	19,44	15,29	1,52	15,44	4	dni pred

VELIKI TRAVEN • MAJ

ROŽNIK · JUNIJ

1 Petek	Srce Jezusovo; Juvencij, mučenec	8
2 Sobota	Marcelin, mučenec; Evgenij I., papež; Erazem	
3 Nedelja	3. POBINKOŠTNA. Klotilda, kraljica; Oliva, devica Prilika o izgubljeni ovci in denarju (Lk 15, 1–10)	
4 Ponedeljek	Frančišek Kar., spoznavalec; Kvirin, škof, mučenec	
5 Torek	Bonifacij, škof; Valerija, mučenka; Ferdinand, spozn.	
6 Sreda	Norbert, škof; Bertrand Oglej., škof; Klavdij, škof	
7 Četrtek	Robert, opat; Ana Garzia, devica; Pavel, škof	
8 Petek	Medard, škof; Viktorin, škof; Viljem, škof	
9 Sobota	Primož in Felicijan, mučenca; Mati milosti božje	
10 Nedelja	4. POBINKOŠTNA. Marjeta, kraljica, vdova Čudežni ribji lov (Lk 5, 1–11)	
11 Ponedeljek	Barnaba, apostol; Feliks in Fortunat, mučenca	
12 Torek	Janez Fakundski, spoznavalec; Leon III., papež	
13 Sreda	Anton Padovanski, cerkv. uč.; Peregrin, škof, mučenec	
14 Četrtek	Bazilij, cerkveni učenik; Elizej, prerok; Metod, škof	
15 Petek	Vid in tovariši, mučenci; Germana, devica; Bernard, sp.	
16 Sobota	Frančišek Regis, spoznavalec; Benon, škof	
17 Nedelja	5. POBINKOŠTNA. Nikander, mučenec; Rajner, spozn. O grehu v misli in besedi (Mt 5, 20–24)	
18 Ponedeljek	Efrem Sirski, cerkveni učenik; Marko in Marcelijan	
19 Torek	Julijana Falkonieri, devica; Gervazij in Protazij	
20 Sreda	Silverij I., papež, mučenec; Makarij, šk.; Prakseda, dev.	
21 Četrtek	Alojzij Gonzaga, spoznavalec; Demetrija, devica	
22 Petek	Ahacij, mučenec; Pavlin Nolanski, škof	
23 Sobota	Agripina, devica, mučenka; Eberhard, škof; Janez, muč.	
24 Nedelja	6. POBINKOŠTNA. Rojstvo Janeza Krstnika Jezus nasiti štiri tisoč mož (Mr 8, 1–9)	
25 Ponedeljek	Viljem, opat; Henrik, škof; Lucija, devica, mučenka	
26 Torek	Janez in Pavel, mučenca; Vigilij, škof, mučenec	
27 Sreda	Hema Krška, vdova; Ladislav, kralj	
28 Četrtek	Irenej, škof, muč.; Potamijena, devica, muč.; Pavel I., p.	
29 Petek	PETER IN PAVEL, APOSTOLA. Marcel, mučenec	
30 Sobota	Spomin sv. apostola Pavla; Emilijana, mučenka	8

V R E M E N S K I P R E G O V O R I

Kakor vreme na Medarda kane,
tako ves mesec ostane.

Kakor se Medard zdani,
vreme štirideset dni trpi.

O svetem Vidi
se skozi noč vidi.

Sveti Vid dežja ne daj,
da bo lepe žetve kaj.

Okopavamo in osipamo koruzo, pešo in krompir. Kosimo. Pustimo deteljo za seme. Na preorano deteljišče sadimo zelje, peso ali sejemo zeleno koruzo. Škropimo zoper škrlup in jabolčnega zavijača. Zatiramo listne uši. Drugič in tretjič škropimo z modro galico in prvič žveplamo. Druga kop in pletev. Pripravimo semensko ajdo, repo in proso. Pazimo, da ima živina vodo za pitje in kopanje.

Sonce stopi v znamenje raka

Dan	Sonce v Ljublj. vzide	Sonce v Ljublj. zaide	Dolžina dneva	Luna v Ljublj. vzide	Luna v Ljublj. zaide	Starost mena
-----	--------------------------	--------------------------	------------------	-------------------------	-------------------------	-----------------

Z A P I S K I

1.	4,15	19,45	15,30	2,10	16,53	3 ☉
2.	4,14	19,46	15,32	2,30	18,02	2 ☊
3.	4,14	19,47	15,33	2,54	19,10	1 ☋
4.	4,13	19,48	15,35	3,26	20,13	☉ 17,40
5.	4,13	19,49	15,36	4,06	21,09	7 ☌
6.	4,12	19,50	15,38	4,55	21,56	6 ☍
7.	4,11	19,50	15,39	5,53	22,34	5 ☎
8.	4,11	19,51	15,40	6,57	23,04	4 ☏
9.	4,11	19,52	15,41	8,05	23,28	3 ☐
10.	4,11	19,53	15,42	9,13	23,48	2 ☑
11.	4,10	19,53	15,43	10,22		1 ☒
12.	4,10	19,54	15,44	11,32	0,05	☓ 19,52
13.	4,10	19,54	15,44	12,43	0,22	6 ☔
14.	4,10	19,55	15,45	13,57	0,39	5 ☕
15.	4,09	19,55	15,46	15,15	0,57	4 ☖
16.	4,09	19,55	15,46	16,38	1,18	3 ☗
17.	4,09	19,56	15,47	18,04	1,46	2 ☘
18.	4,09	19,56	15,47	19,27	2,25	1 ☙
19.	4,10	19,57	15,47	20,39	3,18	☚ 13,36
20.	4,10	19,57	15,47	21,34	4,28	6 ☛
21.	4,10	19,57	15,47	22,14	5,51	5 ☜
22.	4,10	19,57	15,47	22,43	7,17	4 ☝
23.	4,10	19,57	15,47	23,05	8,41	3 ☞
24.	4,11	19,58	15,47	23,24	10,00	2 ☟
25.	4,11	19,58	15,47	23,41	11,15	1 ☠
26.	4,11	19,58	15,47	23,57	12,26	☡ 7,21
27.	4,12	19,58	15,46		13,35	7 ☢
28.	4,12	19,58	15,46	0,15	14,44	6 ☣
29.	4,12	19,58	15,46	0,35	15,53	5 ☤
30.	4,13	19,57	15,44	0,58	17,01	4 ☥

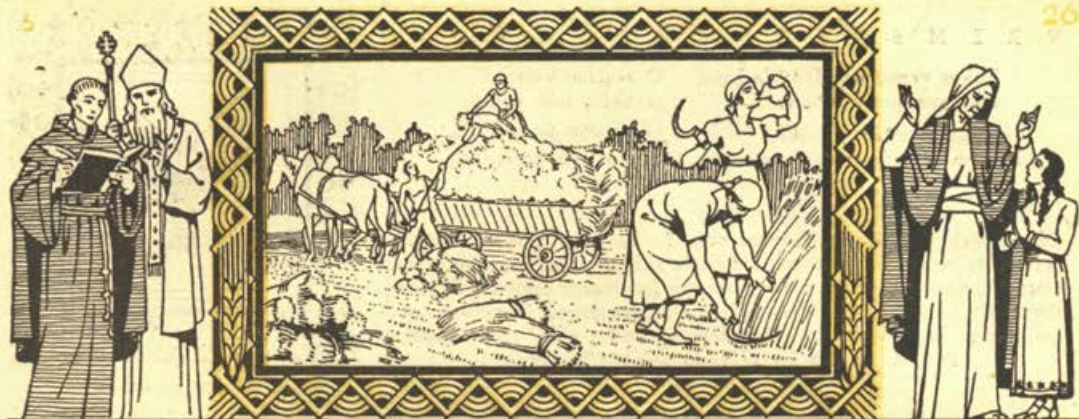
Boljše je malo po pravici kakor obilni prihodki po krivici (Preg 16, 8).

Kdor se na tujo pomoč zanaša, v situ vodo prenaša.

Kdor govori laži, se pogubi in kriva priča ne bo brez kazni (Preg 18, 19).

Oko gospodarja in gospodinje pita živino.

Moževa razumnost se spozna po njegovi potrpežljivosti (Preg 19, 11).

MALI SRPAN · JULIJ

1 Nedelja	7. POBINKOŠTNA. Presveta Rešnja kri O lažnivih prerokih (Mt 7, 15–21)
2 Ponedeljek	Obiskovanje Marije Device; Oton, škof
3 Torek	Leon II., papež; Heliodor, škof; Trifun in tov., mučenci
4 Sreda	Urh, škof; Berta, vdova; Ozej in Agej, preroka
5 Četrtek	Ciril in Metod, slovanska apostola
6 Petek	Izaija, prerok; Lucija, mučenka; Bogomila, žena
7 Sobota	Vilibald, škof; Benedikt XI., papež; Klavdij, mučenec
8 Nedelja	8. POBINKOŠTNA. Elizabeta, kraljica O krivičnem hišniku (Lk 16, 1–9)
9 Ponedeljek	Tomaž Moore, mučenec; Kraljica miru
10 Torek	Sedem bratov mučencev; Amalija, devica
11 Sreda	Pij I., papež, mučenec; Olga, kneginja; Pelagija, muč.
12 Četrtek	Mohor in Fortunat, mučenca
13 Petek	Anaklet, papež, mučenec; Evgenij, škof; Joel, prerok
14 Sobota	Bonaventura, škof in cerkveni učenik; Frančišek Solan
15 Nedelja	9. POBINKOŠTNA. Vladimir, knez Jezus joka nad Jeruzalemom (Lk 19, 41–47)
16 Ponedeljek	Karmelska Mati božja; Favst, mučenec
17 Torek	Aleš, spoznavalec; Marcelina, devica; Donata, mučenka
18 Sreda	Kamil Lelijski, spoznavalec; Miroslav, škof, mučenec
19 Četrtek	Vincencij Pavelski, spoznavalec; Avrea, devica
20 Petek	Hieronim Emilijanski, spoznavalec; Marjeta, devica
21 Sobota	Prakseda, devica; Danijel, prerok; Angelina
22 Nedelja	10. POBINKOŠTNA. Marija Magdalena Prilika o farizeju in cestinarju (Lk 18, 9–14)
23 Ponedeljek	Apolinarij, škof, mučenec; Liborij, škof
24 Torek	Kristina, devica, muč.; Vincencij, mučenec; Viktor, m.
25 Sreda	J a k o b st., apostol; Krištof, mučenec
26 Četrtek	A n a, mati Device Marije; Valent, škof
27 Petek	Panteleon, mučenec; Sergij, mučenec; Natalija, muč.
28 Sobota	Nazarij in tov., mučenci; Viktor I., papež, mučenec
29 Nedelja	11. POBINKOŠTNA. Marta, devica; Olaf, kralj Jezus ozdravi gluhtonemega (Mr 7, 31–37)
30 Ponedeljek	Abdon in Senen, mučenca; Julita, mučenka
31 Torek	Ignacij Lojolski, spoznavalec; Helena Švedska, mučenka

Je tega meseca presuho,
ostane grozdje prav drobno.

Jakobova ajda in Ožbaltova repa
je malokdaj lepa.

Če Marijinega dne ne bo lepo,
se dež ves mesec ustavil ne bo.

Če na dan svete Marjete deži,
orehov pričakovati ni.

Sonce stopi v znamenje leva

Zanjemo. Po žetvi sejemo na plitvo preorane njive ajdo, strniščno repo in koruzo za zeleno krmo. Pripravljamo gnoj. Sadimo endivijo, kolerabo, rdeče zelje, karfjole. Pazimo na listne uši in kaparje. Škropimo zoper škrlup. Obiramo pozne češnje, rane hruške in jabolka. Škropimo, zatiramo in žveplamo grozdnega sukača. Najboljše travnike konec meseca že drugič kosimo.

Dan Sonce v Ljublj. Dolžina Lunav Ljublj. Starost
vzide zaide dneva vzide zaide mena

Z A P I S K I

1.	4,13	19,57	15,44	1,27	18,06	3	dni pred ☉	Krivično blago pod streho — molji v zrnju.
2.	4,14	19,57	15,43	2,04	19,05	2	dni pred ☉	
3.	4,15	19,57	15,42	2,51	19,55	1		
4.	4,15	19,57	15,42	3,47	20,35	☉ 8,48		
5.	4,16	19,56	15,40	4,50	21,07	7		
6.	4,17	19,56	15,39	5,57	21,32	6		
7.	4,17	19,55	15,38	7,05	21,53	5	☾	
8.	4,18	19,55	15,37	8,14	22,11	4	dni pred ☾	Več zaleže svarjenje modremu kakor sto palic bedaku (Preg 17, 10).
9.	4,19	19,54	15,35	9,22	22,27	3	dni pred ☾	
10.	4,20	19,53	15,33	10,31	22,44	2		
11.	4,21	19,53	15,32	11,42	23,01	1		
12.	4,22	19,52	15,30	12,56	23,20	☾ 5,56		
13.	4,23	19,52	15,29	14,15	23,44	5		
14.	4,24	19,51	15,27	15,37		4	☉	
15.	4,24	19,50	15,26	17,00	0,17	3	dni pred ☉	Ni bolj praznega človeka mimo tistega, ki je sam sebe poln.
16.	4,25	19,50	15,25	18,16	1,01	2	dni pred ☉	
17.	4,26	19,49	15,23	19,19	2,02	1		
18.	4,27	19,48	15,21	20,06	3,19	☉ 20,17		
19.	4,28	19,47	15,19	20,40	4,45	6		
20.	4,29	19,46	15,17	21,06	6,12	5		
21.	4,30	19,46	15,16	21,27	7,36	4	☾	
22.	4,31	19,45	15,14	21,46	8,54	3	dni pred ☾	Človekovo srce si izmisli svojo pot, Gospod pa njegove stopinje vodi (Preg 16; 9).
23.	4,32	19,44	15,12	22,03	10,09	2		Začetek pasjih dni.
24.	4,34	19,43	15,09	22,19	11,22	1		
25.	4,35	19,42	15,07	22,38	12,33	☉ 19,59		
26.	4,36	19,41	15,05	23,01	13,43	7		
27.	4,37	19,40	15,03	23,28	14,52	6		
28.	4,38	19,38	15,00		15,58	5	☉	
29.	4,39	19,37	14,58	0,03	17,00	4	dni pred ☉	Kruhova pijanost je najhujša.
30.	4,40	19,36	14,56	0,46	17,53	3		
31.	4,41	19,34	14,53	1,39	18,36	2		

VELIKI SRPAN · AVGUST

1 Sreda	Vezi sv. Petra; Makabejski bratje; Fides, mučenka
2 Četrtek	Porcijunkula; Alfonz Ligvorij, cerkveni učenik
3 Petek	Najdenje Štefana; Lidija, vdova; Peter Eymard, spozn.
4 Sobota	Dominik, spoznavalec; Perpetua, žena; Tertulin, muč.
5 Nedelja	12. POBINKOŠTNA. Marija Snežna; Ožbalt, kralj
Prilika o usmiljenem Samarijanu (Lk 10, 23–37)
6 Ponedeljek	Gospodovo spremenjenje; Sikst II., papež
7 Torek	Kajetan, spoznavalec; Donat, škof, mučenec; Albert, sp.
8 Sreda	Ciriak, Larg, Smaragd, mučenci; Miron, škof
9 Četrtek	Janez Vianney, spozn.; Peter Faber, spozn.; Roman, m.
10 Petek	Lavrencij, mučenec; Pavla, devica, mučenka
11 Sobota	Tiburcij, muč.; Suzana, devica, muč.; Aleksander, škof
12 Nedelja	13. POBINKOŠTNA. Klara, devica
Jezus ozdravi deset gobavih (Lk 17, 11–19)
13 Ponedeljek	Janez Berhmans, spoznavalec; Hipolit in Kasijan, muč.
14 Torek	†† Evzebij, spozn.; Kalist, škof, muč.; Demetrij, muč.
15 Sreda	VNEBOVZETJE MARIJE DEVICE. Tarzicij, mučenec
16 Četrtek	Joahim, oče Device Marije; Rok, spozn.; Serena, žena
17 Petek	Hijacint, spoznavalec; Julijana, dev., muč.; Miron, muč.
18 Sobota	Helena, cesarica; Flor, mučenec; Agapit, mučenec
19 Nedelja	14. POBINKOŠTNA. Janez Eudes, spoznavalec
O božji previdnosti (Mt 6, 24–33)
20 Ponedeljek	Bernard, opat; Samuel, prerok; Lucij, mučenec
21 Torek	Ivana Frančiška Šantalska; Anastazij, mučenec
22 Sreda	Brezmadežno Srce Marijino; Timotej, m.
23 Četrtek	Filip Benicij, spoznavalec; Flavijan, škof; Valerijan, m.
24 Petek	Jernež, apostol; Avrea, mučenka; Ptolomej, mučenec
25 Sobota	Ludovik IX., kralj; Patricija, devica; Gregorij, škof
26 Nedelja	15. POBINKOŠTNA. Ceferin, papež, mučenec
Jezus obudi mladeniča (Lk 7, 11–16)
27 Ponedeljek	Jožef Kalasancij, spoznavalec; Ruf, škof, mučenec
28 Torek	Avguštin, škof, cerkveni učenik; Hermes, mučenec
29 Sreda	Obglavljenje Janeza Krstnika; Sabina, mučenka
30 Četrtek	Roza Limanska, devica; Feliks in Adavkt, mučenca
31 Petek	Rajmund Nonat, spoznavalec; Pavlin, škof; Aristid, sp.

VELIKI SRPAN · AVGUST

VREMENSKI PREGOVORI

Srpna če veter zvedri,
vreme še dolgo trpi.

Kakršno vreme da Kasijan,
bo ostalo še marsikateri dan.

O Lovrencu in Jerneju lepi dni,
se vsakdo jeseni lahko veseli.

Po vremenu svetega Jerneja
rada vsa jesen se nareja.

Sonce stopi v znamenje device

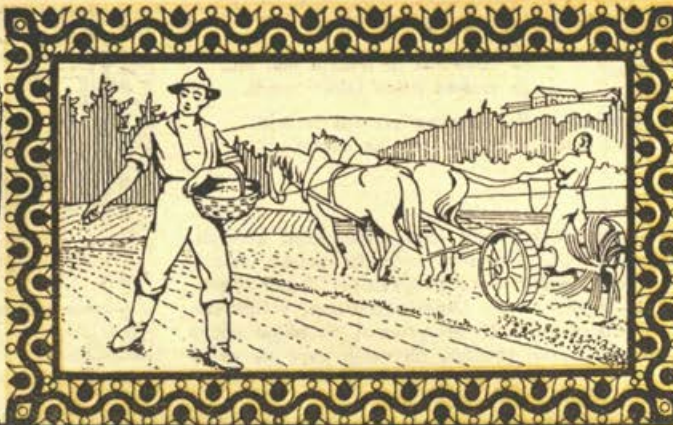
V višjih legah žanjemo. Spravljamo rani in srednje pozni krompir. Kosimo otavo. Sejemo motovilec, špinačo, radič in zimsko solato. Spravljamo čebulo in česen. Konserviramo paradižnike. Obiramo zgodnje sadje. Vkuhavamo in sušimo sadje. Drugič žveplamo, vršičkamo, opravimo tretjo kop. Dolivamo sode. Živino pasemo. Nasadimo pozne piščance. Izpraznimo gnojšča. Gnoj zvozimo na večje kupe na polje.

Dan Sonce v Ljublj. Dolžina Lunav Ljublj. Starost
vzide zaide dneva vzide zaide mena

ZAPISKI

1.	4,43	19,33	14,50	2,40	19,10	1	
2.	4,44	19,31	14,47	3,47	19,37	23,39	
3.	4,45	19,30	14,45	4,56	19,59	7	
4.	4,46	19,29	14,43	6,05	20,18	6	
5.	4,48	19,27	14,39	7,14	20,34	5	Nikdar ne bodi modrejši, kakor je treba, da ne obnoriš (Prid 7, 17).
6.	4,49	19,26	14,37	8,23	20,50	4	
7.	4,50	19,25	14,35	9,33	21,07	3	
8.	4,51	19,23	14,32	10,45	21,25	2	
9.	4,52	19,22	14,30	12,01	21,47	1	
10.	4,53	19,20	14,27	13,20	22,15	13,22	
11.	4,55	19,19	14,24	14,41	22,53	6	
12.	4,56	19,17	14,21	15,57	23,45	5	Lepa beseda nikomur ne preseda.
13.	4,57	19,16	14,19	17,05		4	
14.	4,58	19,14	14,16	17,58	0,53	3	Z lačnim in potrebnim jej svoj kruh (Tob 4, 17).
15.	4,59	19,13	14,14	18,37	2,13	2	
16.	5,01	19,11	14,10	19,06	3,40	1	
17.	5,03	19,09	14,06	19,29	5,06	3,59	
18.	5,04	19,07	14,03	19,48	6,27	6	
19.	5,05	19,05	14,00	20,06	7,46	5	Laž je ključ h koncu.
20.	5,06	19,04	13,58	20,23	9,01	4	
21.	5,08	19,02	13,54	20,42	10,14	3	Konec pasjih dni.
22.	5,09	19,00	13,51	21,03	11,26	2	
23.	5,10	18,59	13,49	21,28	12,38	1	
24.	5,11	18,57	13,46	22,00	13,47	11,20	
25.	5,12	18,55	13,43	22,40	14,51	7	
26.	5,14	18,54	13,40	23,30	15,47	6	Bahač, ki obljube ne dopolni, je kakor oblak, ki dežja ne prinese (Preg 25, 14).
27.	5,15	18,52	13,37		16,33	5	
28.	5,16	18,50	13,34	0,29	17,10	4	
29.	5,17	18,48	13,31	1,34	17,40	3	
30.	5,18	18,46	13,28	2,42	18,04	2	
31.	5,20	18,45	13,25	3,52	18,24	1	

VELIKI SRPAN · AVGUST

KIMAVEC · SEPTEMBER

1 Sobota	Egidij, opat; Verena, devica; Ana, prerokinja
2 Nedelja	16. POBINKOŠTNA, ANGELSKA. Štefan, kralj Jezus ozdravi vodeničnega (Lk 14, 1–11)
3 Ponedeljek	Evfemija, Doroteja in tov., muč.; Simeon, spoznavalec
4 Torek	Rozalija, devica; Ida, žena; Mojzes, prerok
5 Sreda	Lavrencij Justiniani, škof; Gentilij, mučenec
6 Četrtek	Zaharija, prerok; Onezifor, mučenec
7 Petek	Marko Križevčan, mučenec; Štefan Pongrac, mučenec
8 Sobota	Rojstvo Device Marije*; Hadrijan, mučenec; Sergij I., p.
9 Nedelja	17. POBINKOŠTNA. Peter Klaver, spoznavalec O največji zapovedi (Mt 22, 34–46)
10 Ponedeljek	Nikolaj Tolentinski, spoznavalec; Pulherija, devica
11 Torek	Prot in Hijacint, mučenca; Emilijan, škof
12 Sreda	Ime Marijino; Gvidon, spozn.; Macedonij, škof
13 Četrtek	Filip, mučenec; Notburga, devica; Mavrilij, škof
14 Petek	Poviš. sv. križa; Ciprijan, škof; Kornelij, papež
15 Sobota	Marija sedem žalosti; Nikomed, mučenec
16 Nedelja	18. POBINKOŠTNA. Ljudmila, vdova Jezus ozdravi mrtvoudnega (Mt 9, 1–8)
17 Ponedeljek	Franciškovske rane; Lambert, škof, mučenec
18 Torek	Jožef Kupertinski, spoznavalec; Irena, muč.; Zofija, muč.
19 Sreda	Kvatre; Januarij in tovariši, mučenci; Konstancija
20 Četrtek	Evstahij in tovariši, mučenci; Dionizij, mučenec
21 Petek	Kvatre; Matej, apostol in evangelist
22 Sobota	Kvatre; Tomaž Vilanovski, škof
23 Nedelja	19. POBINKOŠTNA. Lin, papež, mučenec; Tekla Prilika o kraljevi ženitnini (Mt 22, 1–14)
24 Ponedeljek	Marija Devica, rešiteljica jetnikov; Gerard
25 Torek	Pacifik, spoznavalec; Kleofa, mučenka; Avrelija, devica
26 Sreda	Ciprijan in Justina, mučenca; Vigili, škof
27 Četrtek	Kozma in Damijan, mučenca; Fidencij, mučenec
28 Petek	Venčeslav, knez, mučenec; Lioba, devica; Salomon, škof
29 Sobota	Mihail, nadangel; Evtihij, škof; Plavt, mučenec
30 Nedelja	20. POBINKOŠTNA. Hieronim, cerkveni učenik Jezus ozdravi sina kraljevega uradnika (Jan 4, 46–53)

V R E M E N S K I P R E G O V O R I

Tilen meglen,
grda jesen.

Če zgodaj se selijo ptiči,
bo huda zima o božiči.

Na malo mašo lepo,
dva meseca suho.

Kdor po mali maši kosi,
ta za pečjo suši.

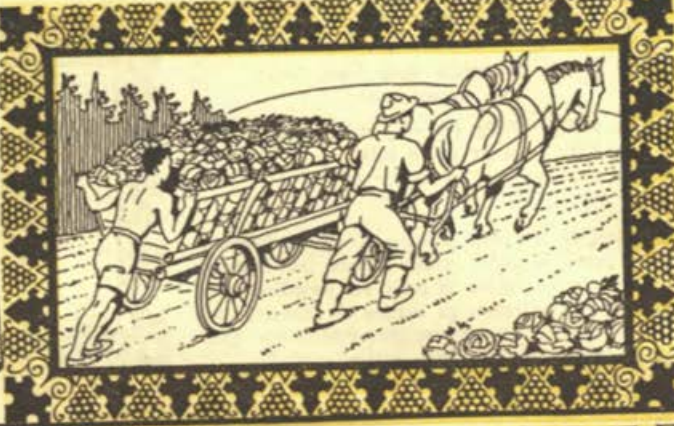
Sonce stopi v znamenje tehtnice

Sejemo ozimni ječmen, potem rž, nazadnje pšenico. Kopljemo krompir. Spravljamo fižol, koruzo, proso in ajdo. Vsako četrto leto apnemo travnike. Sejemo motovilec, zimsko solato in radič ter posadimo zimski česen. Obiramo sadje in ga sortiramo, ga sušimo in stiskamo sadjevec. Zaznamujemo rodne trse za rezanje cepičev. Podbiramo gnilo grozdje in trgamo namizno grozdje. Pripravljamo posodo.

Dan Sonce v Ljublj. Dolžina Lunav Ljublj. Starost
vzide zaide dneva vzide zaide mena

Z A P I S K I

1.	5,21	18,43	13,22	5,02	18,41	● 13,49	
2.	5,23	18,41	13,18	6,13	18,58	6	Bolje je bosa trnje mleti, kakor pijanca vzeti.
3.	5,24	18,39	13,15	7,24	19,14	5	dni pred ☾
4.	5,25	18,37	13,12	8,36	19,31	4	
5.	5,26	18,35	13,09	9,51	19,52	3	
6.	5,28	18,33	13,05	11,09	20,18	2	
7.	5,29	18,31	13,02	12,29	20,52	1	
8.	5,30	18,28	12,58	13,46	21,38	☾ 19,16	Bolje je srečati medvedko, ki so ji bili mladiči vzeti, kakor bedaka, ki se na svojo neumnost zanaša (Preg 17, 12).
9.	5,31	18,27	12,56	14,56	22,39	6	
10.	5,32	18,25	12,53	15,52	23,53	5	
11.	5,34	18,23	12,49	16,34		4	
12.	5,35	18,21	12,46	17,06	1,15	3	
13.	5,36	18,19	12,43	17,31	2,39	2	dni pred ☾
14.	5,37	18,18	12,41	17,51	4,01	1	
15.	5,38	18,16	12,38	18,09	5,20	☾ 13,38	
16.	5,40	18,14	12,34	18,27	6,36	7	Vsak dež ima svoj čas.
17.	5,42	18,12	12,30	18,45	7,52	6	dni pred ☾
18.	5,43	18,10	12,27	19,05	9,06	5	
19.	5,44	18,08	12,24	19,29	10,18	4	
20.	5,45	18,05	12,20	19,59	11,30	3	
21.	5,47	18,03	12,16	20,36	12,37	2	
22.	5,48	18,01	12,13	21,22	13,37	1	
23.	5,49	17,59	12,10	22,17	14,28	☾ 5,13	Kjer pijanost kraljuje, ni nobene skrivnosti (Preg 31, 4).
24.	5,50	17,58	12,08	23,19	15,09	7	
25.	5,51	17,56	12,05		15,42	6	
26.	5,53	17,54	12,01	0,27	16,08	5	
27.	5,54	17,52	11,58	1,36	16,28	4	
28.	5,55	17,50	11,55	2,46	16,46	3	dni pred ●
29.	5,56	17,48	11,52	3,56	17,03	2	
30.	5,58	17,46	11,48	5,07	17,20	1	Brez muke ni moke.

VINOTOK · OKTOBER

1 Ponedeljek	Remigij, škof; Domnin, mučenec
2 Torek	Angeli varuhi; Teofil, spoznavalec
3 Sreda	Terezija Deteta Jezusa, devica; Kandid, mučenec
4 Četrtek	Francišek Asiški, spoznavalec; Edvin, kralj; Avrea, dev.
5 Petek	Placid in tovariši, muč.; Flavijana, devica; Marcellin, šk.
6 Sobota	Brunon, spozn.; Marija Frančiška, dev.; Fides, dev., muč.
7 Nedelja	21. POBINKOŠTNA, ROŽNOVENSKA. Rožn. M. b. Prilika o neusmiljenem hlapcu (Mt 18, 23–35)
8 Ponedeljek	Brigita, vdova; starček Simeon; Pelagija, spokornica
9 Torek	Posvečenje cerkva (v ljublj. šk.); Janez Leopold, spozn.
10 Sreda	Frančišek Borgia, spoznavalec; Danijel in tovariši, muč.
11 Četrtek	Materinstvo Device Marije; Emilijan, spozn.; Pavlin, šk.
12 Petek	Maksimilijan Celjski, škof; Serafin, spozn.; Salvin, škof
13 Sobota	Edvard, kralj; Koloman, mučenec; Hugolin, mučenec
14 Nedelja	22. POBINKOŠTNA, ŽEGNANJSKA. Kalist O davku cesarju (Mt 22, 15–21)
15 Ponedeljek	Terezija Avilska, devica; Avrelija, devica
16 Torek	Hedviga, vdova; Viktor, papež; Gal, opat
17 Sreda	Marjeta Alakok, devica; Aleksander, mučenec
18 Četrtek	Luka, evangelist; Julijan, puščavnik
19 Petek	Peter Alkantarski, spoznavalec; Ebin, opat; Lucij, muč.
20 Sobota	Janez Kentski, spozn.; Felicijan, muč.; Irena, dev., muč.
21 Nedelja	23. POBINKOŠTNA, MISIJONSKA. Uršula in tov., m. Jezus obudi Jairovo hčer (Mt 9, 18–26)
22 Ponedeljek	Marija Salome; Kordula, mučenka; Filip, škof
23 Torek	Ignacij, škof; Klotilda, devica, mučenka; Roman, škof
24 Sreda	Rafael, nadangel; Kristina, devica; Feliks, mučenec
25 Četrtek	Krizant in Darija, mučenca; Krispin, muč.; Hilarij, škof
26 Petek	Evarist, papež; Lucijan in tovariši, muč.; Gaudios, škof
27 Sobota	Frumencij, škof; Sabina, mučenka; Vincencij, mučenec
28 Nedelja	24. POBINKOŠTNA, KRISTUS KRALJ. Simon in Juda O božjem kraljestvu (Jan 18, 33–37)
29 Ponedeljek	Posvečenje cerkva (v lavant. šk.); Narcis, škof
30 Torek	Alfonz Rodriguez, spoznavalec; Klavdij in tov., mučenci
31 Sreda	Volbenk, škof; Krištof, mučenec; Antonin, škof

V R E M E N S K I P R E G O V O R I

Kakor je sveta Uršula pričela, Sveti Gal deževen ali suh,
bo zima vsa izpela. prihodnjega poletja ovaduh.

Sveti Luka — Se nerado listje obleti,
sneg prikuka. vsak se zime naj boji.

Končamo s setvijo ozimin. Spravljamo peso, korenje, zelje in repo. Globoko orjemo za spomladansko setev. Odvažamo gnoj na kupe ali pa že gnojimo za spomlad. Po travnikih pasemo živino. Zimsko sadje obiramo, ko je popolnoma zrelo. Sadimo še zimski česen in šalotko in presajamo zimsko solato. Splošna trgatev. Stiskamo grozdje. V starih vinogradih opravimo globoko zimsko kop. Pitamo svinje.

Sonce stopi v znamenje škorpiona

Dan Sonce v Ljublj. Dolžina Lunav Ljublj. Starost
vzide zaide dneva vzide zaide mena

Z A P I S K I

1.	5,59	17,44	11,45	6,20	17,38	2,57	Rožnovenska pobožnost.
2.	6,00	17,42	11,42	7,35	17,58	6	
3.	6,02	17,40	11,38	8,54	18,22	5	
4.	6,03	17,38	11,35	10,16	18,54	4	
5.	6,05	17,36	11,31	11,36	19,36	3	
6.	6,06	17,34	11,28	12,47	20,32	2	
7.	6,07	17,32	11,25	13,48	21,42	1	Konju bič, oslu uzda, neumnežu pa šiba po hrbtu (Preg 22, 3).
8.	6,09	17,30	11,21	14,33	23,01	1,00	
9.	6,10	17,29	11,19	15,08		6	
10.	6,11	17,27	11,16	15,34	0,23	5	
11.	6,12	17,25	11,13	15,55	1,43	4	
12.	6,14	17,23	11,09	16,14	3,01	3	
13.	6,15	17,21	11,06	16,31	4,17	2	
14.	6,16	17,19	11,03	16,49	5,31	1	Vsaka povodenj se uteče.
15.	6,17	17,18	11,01	17,08	6,45	1,51	
16.	6,19	17,16	10,57	17,30	7,58	7	
17.	6,21	17,14	10,53	17,57	9,11	6	
18.	6,22	17,13	10,51	18,31	10,21	5	
19.	6,23	17,11	10,48	19,14	11,25	4	
20.	6,25	17,09	10,44	20,06	12,19	3	
21.	6,26	17,07	10,41	21,06	13,04	2	Boljši je suh grižljaj z veseljem kakor polna hiša gostije s prezirom (Preg 17, 1).
22.	6,28	17,05	10,37	22,11	13,40	1	
23.	6,29	17,03	10,34	23,19	14,08	0,55	
24.	6,30	17,02	10,32		14,31	6	
25.	6,32	17,01	10,29	0,28	14,50	5	
26.	6,33	16,58	10,25	1,37	15,07	4	
27.	6,35	16,57	10,22	2,47	15,24	3	
28.	6,36	16,55	10,19	3,58	15,41	2	Kdor hoče, temu ni nič težko.
29.	6,37	16,54	10,17	5,13	16,00	1	
30.	6,39	16,52	10,13	6,32	16,23	14,54	Okrasimo grobove.
31.	6,40	16,51	10,11	7,54	16,52	6	

LISTOPAD · NOVEMBER

1 Četrtek	VSI SVETI. Severin, spoznavalec; Cezarij, mučenec
2 Petek	Spomin vernih duš; Viktorin, škof, mučenec
3 Sobota	Teofil, mučenec; Valentin in tov., mučenci; Hubert, šk. 25. POBINKOŠTNA, ZAHVALNA. Karel Boromejski
4 Nedelja	Jezus pomiri vihar na morju (Mt 8, 23–27)
5 Ponedeljek	Zaharija in Elizabeta; Svete moči (relikvijs)
6 Torek	Leonard, spoznavalec; Feliks, mučenec; Helena, devica
7 Sreda	Engelbert, škof; Vilibrord, škof; Herkulan, mučenec
8 Četrtek	Štirje kronani mučenci; Klavdij in tovariši, mučenci
9 Petek	Posvečenje bazilike Odrešenika; Teodor, mučenec
10 Sobota	Andrej Avelinski, spoznavalec; Demetrij, škof, mučenec
11 Nedelja	26. POBINKOŠTNA. Martin, škof O dobrem semenu (Mt 13, 24–30)
12 Ponedeljek	Martin, papež, mučenec; Avrelij, škof
13 Torek	Stanislav Kostka, spozn.; Didak, spozn.; Nikolaj I., p.
14 Sreda	Nikolaj Tavelić, mučenec; Jozafat Kunčević, mučenec
15 Četrtek	Albert Veliki, cerkveni učenik; Leopold, spoznavalec
16 Petek	Jedrt, devica; Otmar, opat; Edmund, škof
17 Sobota	Gregorij Čudodelni, škof; Hugon, škof; Viktorija, m.
18 Nedelja	27. POBINKOŠTNA. Posveč. cerkve sv. Petra in Pavla Prilika o gorčičnem znu (Mt 13, 31–35)
19 Ponedeljek	Elizabeta, kraljica; Krispin, škof
20 Torek	Feliks Valoaški, spozn.; Simplicij, škof; Edmund, kralj
21 Sreda	Darovanje Device Marije; Kolumban, opat
22 Četrtek	Cecilija, devica, mučenka; Filemon in tovariši, mučenci
23 Petek	Klemen, papež, muč.; Felicita, muč.; Lukrecija, dev., m.
24 Sobota	Janez od Križa, spozn.; Krizogon, muč.; Flora, dev., muč.
25 Nedelja	28. POBINKOŠTNA. Katarina, devica, mučenka Razdejanje Jeruzalema (Mt 24, 15–35)
26 Ponedeljek	Silvester, opat; Peter Aleksandrijski, škof, mučenec
27 Torek	Virgilij, škof; Valerijan, oglejski škof; Čud. svetinja
28 Sreda	Gregor III., papež; Ruf in tovariši, muč.; Bazilij, muč.
29 Četrtek	Saturnin, škof, mučenec; Gelazij, papež; Illuminata, dev.
30 Petek	Andrej, apostol; Justina, devica, mučenka

VREMENSKI PREGOVORI

Deževni vsi sveti,
pozimi hudi zameti.
Snež svetega Andreja
polju ni kaj prida odeja.

Sveti Martin naj bo suh,
da pozimi raste kruh.
Če mokro zemljo sneg pokrije,
bo malo prida za kmetije.

Skraini čas za setev pšenice, za gnojenje in oranje. Razvažamo gnojnico, a ne na zamrzlo zemljo. Zavarujemo drevje pred zajcem. Opravljamo zimsko kop. Četrtil žveplamo prazne vinske posode. Sekamo les, napravljamo drva, grabimo listje za steljo. Živino spuščamo v tekališče, da se sprehodi. Če še ni snega, jo pasemo po travnikih. Prezračimo spravljeno žito. Pazimo na vretje vina.

Sonce stopi v znamenje strelca

Dan Sonce v Ljublj. Dolžina Lunav Ljublj. Starost
vzide zaide dneva vzide zaide mena

ZAPISKI

1.	6,41	16,49	10,08	9,17	17,32	5	Kdor preprosto živi, bo srečen (Preg 28, 8).
2.	6,43	16,48	10,05	10,35	18,35	4	
3.	6,45	16,47	10,02	11,41	19,32	3	
4.	6,46	16,45	9,59	12,32	20,50	2	Bolezen po vrvi, zdravje po niti.
5.	6,47	16,44	9,57	13,10	22,12	1	
6.	6,49	16,42	9,53	13,38	23,32	7,59	
7.	6,50	16,40	9,50	14,01		6	
8.	6,52	16,39	9,47	14,20	0,50	5	
9.	6,53	16,38	9,45	14,37	2,05	4	
10.	6,55	16,37	9,42	14,54	3,18	3	
11.	6,56	16,35	9,39	15,12	4,30	2	Odpadnik ni nič prida človek (Preg 6, 12)
12.	6,57	16,34	9,37	15,33	5,42	1	
13.	6,59	16,33	9,34	15,58	6,54	16,52	
14.	7,00	16,32	9,32	16,29	8,04	7	
15.	7,02	16,31	9,29	17,09	9,11	6	
16.	7,03	16,30	9,27	17,58	10,10	5	
17.	7,04	16,29	9,25	18,55	10,59	4	
18.	7,06	16,28	9,22	19,58	11,38	3	Kdor denarja priženi, svojo voljo zaženi.
19.	7,07	16,27	9,20	21,05	12,08	2	
20.	7,09	16,26	9,17	22,12	12,32	1	
21.	7,10	16,25	9,15	23,20	12,53	21,01	
22.	7,11	16,24	9,13		13,11	7	
23.	7,13	16,23	9,10	0,27	13,27	6	
24.	7,14	16,22	9,08	1,36	13,44	5	
25.	7,16	16,22	9,06	2,48	14,02	4	Kdor ti kaj dela, mu brž daj plačilo (Tob 4, 15).
26.	7,17	16,21	9,04	4,04	14,22	3	
27.	7,18	16,20	9,02	5,24	14,48	2	
28.	7,20	16,20	9,00	6,48	15,23	1	
29.	7,21	16,19	8,58	8,11	16,11	2,00	Obletnica zasedanja AVNOJ.
30.	7,22	16,19	8,57	9,25	17,14	5	

GRUDEN • DECEMBER

1 Sobota	Marijan in tov., mučenci; Natalija, žena; Nahum, prerok	* ☉ *
2 Nedelja	1. ADVENTNA. Bibijana, devica, mučenka; Blanka, kr. O poslednji sodbi (Lk 21, 25–33)	
3 Ponedeljek	Francišek Ksaverij, spoznavalec; Sofonija, prerok	
4 Torek	Barbara, devica, mučenka; Peter Krizolog, cerkv. učenik	
5 Sreda	Saba, opat; Dalmacij, škof, mučenec; Julijan, mučenec	
6 Četrtek	Nikolaj, škof; Apolinarij, mučenec	
7 Petek	Ambrozij, škof, cerkveni učenik; Urban, škof	
8 Sobota	BREZMADEŽNO SPOČETJE DEVICE MARIJE	
9 Nedelja	2. ADVENTNA. Peter Fourier, spozn.; Valerija, muč. Janez Krstnik pošlje svoja učenca k Jezusu (Mt 11, 2–10)	
10 Ponedeljek	Melkiad, papež, mučenec; Loretska Mati božja	
11 Torek	Damaz I., papež; Danijel, spoznavalec; Evtihij, mučenec	
12 Sreda	Aleksander, mučenec; Maksencij in tovariši, mučenci	
13 Četrtek	Lucija, devica, mučenka; Otilija, devica; Orest, mučenec	
14 Petek	Spiridion, škof; Just, mučenec; Nikazij, mučenec	
15 Sobota	Anton in tovariši, mučenci; Maksimin, škof; Konrad, sp.	
16 Nedelja	3. ADVENTNA. Evzebij, škof, mučenec; Albina, devica Janez Krstnik pričuje o Kristusu (Jan 1, 19–28)	
17 Ponedeljek	Lazar, škof; Vivina, devica	
18 Torek	Gracijan, škof; Teotim, mučenec; Simplicij, mučenec	
19 Sreda	Kvatre; Urban V., papež; Tea, mučenka	
20 Četrtek	Evgenij in Makarij, mučenca; Julij, mučenec	
21 Petek	Kvatre; Tomaž, apostol; Severin, škof	
22 Sobota	Kvatre; Demetrij in tovariši, mučenci; Flor, muč.	
23 Nedelja	4. ADVENTNA. Viktorija, devica, mučenka Janez Krstnik poklican v službo predhodnika (Lk 3, 1–6)	
24 Ponedeljek	Sveti večer. Adam in Eva; Hermina, devica	
25 Torek	BOŽIČ, ROJSTVO GOSPODOVO. Anastazija, muč.	
26 Sreda	Štefan, prvi mučenec; Marin, mučenec	
27 Četrtek	Janez Evangelist, apostol; Fabiola, vdova	
28 Petek	Nedolžni otroci; Kastor, mučenec	
29 Sobota	Tomaž, škof, mučenec; David, kralj; Marcel, opat	
30 Nedelja	NEDELJA PO BOŽIČU. Evgenij, škof Simeon in Ana oznanjata Gospoda (Lk 2, 33–40)	
31 Ponedeljek	Silvester I., papež; Katarina Labouré	

GRUDEN • DECEMBER

VREMENSKI PREGOVORI

Prvega tedna v adventu mraz,
trajal bo ves zimski čas.

Božični dež
vzame rž.

Dež in veter pred božičem
koplje jamo rad mrličem.

Zelen božič —
bela velika noč.

Dokler zemlja ni zmrznjena, lahko še orjemo. Popravljamo orodje in stroje. Če ni zemlja zmrzla, gnojimo travnikom s kompostom in z umetnimi gnojili. Prezračimo žito, preberemo krompir. Na vrtovih pokrijemo nasade z listjem in smrečjem. Snažimo drevje in okopavamo kolobarje. Pretočimo sadjavec in vino. Klet zračimo le po potrebi. Krmimo ptice. Spravljamo les iz gozdov. Beremo koristne knjige.

Sonce stopi v znamenje kozoroga

Dan Sonce v Ljublj. Dolžina Lunav Ljublj. Starost
vzide zaide dneva vzide zaide mena

ZAPISKI

1.	7,23	16,18	8,55	10,24	18,31	4	
2.	7,24	16,18	8,54	11,08	19,55	3 dni pred ☾	Življenja razvaline — življenja novine.
3.	7,25	16,18	8,53	11,40	21,19	2 dni pred ☾	
4.	7,26	16,17	8,51	12,05	22,40	1 dni pred ☾	
5.	7,28	16,17	8,49	12,25	23,56	☾ 17,20	
6.	7,29	16,17	8,48	12,43		7	
7.	7,30	16,17	8,47	13,00	1,09	6	
8.	7,31	16,16	8,45	13,18	2,21	5 dni pred ☼	Iz ječe in železja pride včasih kdo h kraljestvu, rojen v kraljestvu pa v pomanjkanju omaguje (Prid 4, 14).
9.	7,32	16,16	8,44	13,38	3,32	4 dni pred ☼	
10.	7,33	16,16	8,43	14,01	4,43	3 dni pred ☼	
11.	7,33	16,16	8,43	14,30	5,53	2	
12.	7,34	16,16	8,42	15,06	7,00	1	
13.	7,35	16,16	8,41	15,52	8,02	☼ 10,30	
14.	7,36	16,17	8,41	16,47	8,54	7	
15.	7,37	16,17	8,40	17,48	9,36	6	
16.	7,38	16,17	8,39	18,54	10,09	5 dni pred ☼	Dokler veš sam, ne ve nihče, če vesta dva, ve pol sveta, če vedo trije, ve ves svet.
17.	7,38	16,17	8,39	20,01	10,36	4 dni pred ☼	
18.	7,39	16,18	8,39	21,08	10,57	3 dni pred ☼	
19.	7,40	16,18	8,38	22,14	11,15	2	
20.	7,40	16,18	8,38	23,21	11,31	1	
21.	7,41	16,19	8,38		11,47	☼ 15,37	
22.	7,41	16,19	8,38	0,29	12,03	6	
23.	7,42	16,20	8,38	1,40	12,22	5 dni pred ☼	Kjer se veliko dela, tam je obilnost, kjer je pa preobilno besedi, tam je pogosto revščina (Preg 12, 23).
24.	7,42	16,20	8,38	2,56	12,45	4 dni pred ☼	
25.	7,43	16,21	8,38	4,16	13,14	3 dni pred ☼	Mirna vest je najboljša vzglavje.
26.	7,43	16,21	8,38	5,38	13,55	2 dni pred ☼	
27.	7,43	16,22	8,39	6,58	14,49	1	
28.	7,44	16,23	8,39	8,06	16,02	☼ 12,43	Pametiva.
29.	7,44	16,24	8,40	8,58	17,26	6 dni pred ☾	
30.	7,44	16,25	8,41	9,37	18,54	5 dni pred ☾	Zavoljo lenobe se strop useda (Prid 10, 18).
31.	7,44	16,26	8,42	10,06	20,19	4 dni pred ☾	

Abecedni imenik svetnikov in godov

Tu so naštet tisti godovi in tista imena svetnikov, ki so pri nas najbolj v navadi. Vseh ni, zlasti ni marsikateriga imena, ki ga ljudje po svoje krajšajo in oblikujejo. Če kak član naše Družbe želi pojasniti, naj se oglasi; radi mu bomo ustregli.

Večkrat pa želijo starši dati otroku ime, ki ga med svetniki ne najdemo. Ali imajo pravico? Opozorjamo najprej: naša skozi desetletja v Slovencih udomačena imena so za nas najlepša in obenem tudi značilna. Do tega spoznanja so prišli zlasti sloven-

ski izobraženci, ki dajejo svojim otrokom zopet krepka, stara imena: Peter, Miklavž, Majda, Meta, Špela, Janez, Marko, Vid itd. Če bi pa le kdo želel dati posebno ime, velja za katoličane tale zapoved: »Želja svete Cerkve je, ne stroga zapoved, da starši dajejo otrokom imena svetnikov. Če pa starši izrecno žele dati drugo ime, naj se doda krščencu še ime kakega svetnika in se obe imeni zapišeta v krstno knjigo.« Dolžnost katoličanov je, da se ravna po tej odredbi.

Abdon (in Senen), muč., 30. julija
Abraham, očak, 9. oktobra
Adalbert (Vojteh), škof, 23. aprila
Adam (in Eva), prvi starši, 24. dec.
Adelhajda (Ada), vdova, 16. dec.
Adolf, škof, 11. februarja
Adolf, spoznavalec, 12. junija
Adolf, škof, 17. junija
Adon, škof, 16. decembra
Adrijan, mučenec, 8. septembra
Agapa, devica, muč., 5. marca
Agapa, devica, muč., 3. aprila
Agapit (Ljubo), mučenec, 18. avg.
Agapit, papež, 20. septembra
Agata (Dproslava), dev., m., 5. febr.
Agaton, papež, 10. januarja
Agaton, papež, 16. februarja
Agaton, mučenec, 7. decembra
Agej (in Ozej), prerok, 4. julija
Agripina, devica, muč., 23. jan.
Ahacij (in tov.), mučenec, 22. jun.
Ahilej (in Nerij), muč., 12. maja
Akvila, mučenka, 20. maja
Alban (Belo), mučenec, 21. junija
Alberik, opat, 26. januarja
Albert, škof, mučenec, 8. aprila
Albert, spoznavalec, 7. avgusta
Albert Vel., spoznavalec, 15. nov.
Albin (Belko), škof, 1. marca
Albina, dev., muč., 16. decembra
Albain, škof, 5. februarja
Albain (in Ingenuin), škof, 13. febr.
Aleksander (Saša), škof, 23. aprila
Aleksander, papež, muč., 3. maja
Aleksander, škof, 11. avgusta
Aleksander, muč., 26. avgusta
Aleksander, muč., 9. septembra
Aleksander Savli, 11. oktobra
Aleksander, mučenec, 17. oktobra
Aleksander, mučenec, 12. decembra
Aleksandra, muč., 20. marca
Aleksandra, dev., muč., 18. maja
Aleš, spoznavalec, 17. julija
Alferij, opat, 12. aprila
Alfonz, škof, 23. januarja
Alfonz Ligv., škof, 2. avgusta
Alfonz Rodr., spozn., 30. oktobra
Alfred, opat, 12. januarja
Alojzij Gonzaga, spozn., 21. junija
Amadej, spoznavalec, 30. marca
Amalija (Ljubica), 10. julija
Amand, škof, 6. februarja
Ambrozij, škof, cerkv. uč., 7. dec.

Ambrozij Sien., bl., 20. marca
Ana Garzia, devica, 7. junija
Ana, mati Marije Device, 26. julija
Ana, prerokinja, 1. septembra
Anaklet, papež, 13. julija
Ananija, muč., 25. januarja
Ananija, muč., 1. decembra
Anastazij, mučenec, 22. januarja
Anastazij, papež, 27. aprila
Anastazij, mučenec, 21. avgusta
Anastazij, mučenec, 7. septembra
Anastazija, mučenka, 15. aprila
Anastazija, devica, 14. avgusta
Anastazija, mučenka, 25. decembra
Andrej (Hrabroslov) K., šk., 4. febr.
Andrej Bobola, mučenec, 21. maja
Andrej Avelin., spozn., 10. nov.
Andrej, apostol, 30. novembra
Angela Folinjska, vdova, 4. jan.
Angela, devica, 10. maja
Angela Merici, devica, 31. maja
Angeli varuhi, 2. oktobra
Angelina, 21. julija
Angelus, spoznavalec, 12. aprila
Angelus, 30. oktobra
Anicet, papež, 17. aprila
Anter, papež, 3. januarja
Antia, muč., 18. aprila
Anton, puščavnik, 17. januarja
Anton Padovanski, 13. junija
Anton M. Zaharija, spozn., 5. jul.
Anton in tov., muč., 15. decembra
Antonija Flor., vdova, 28. februarja
Antonija, mučenka, 1. marca
Antonija, dev., muč., 29. aprila
Antonija, devica, 27. oktobra
Antonin, opat, 14. februarja
Antonin, škof, 10. maja
Antonin, mučenec, 22. avgusta
Antonin, mučenec, 2. septembra
Antonin, škof, 31. oktobra
Anzelm, škof, cerkv. uč., 21. apr.
Apolinarij, škof, 23. julija
Apolinarij, mučenec, 6. decembra
Apolonij, mučenec, 10. aprila
Apolonij, mučenec, 18. aprila
Apolonija, dev., muč., 9. febr.
Aristid, spozn., 31. avgusta
Arkadij, mučenec, 12. januarja
Atanazij, škof, cerkv. uč., 2. maja
Atanazija, vdova, 14. avgusta
Avguštin, škof, 28. maja
Avguštin, škof, cerkv. uč., 28. avg.

Avrea (Zlata), dev., muč., 19. julija
Avrea, mučenka, 24. avgusta
Avrea, devica, 4. oktobra
Avrelij, škof, 12. novembra
Avrelija, devica, 25. septembra
Avrelija, dev., muč., 15. oktobra
Baldomir, spozn., 27. februarja
Baltazar (Boltežar), kralj, 6. jan.
Barbara, dev., muč., 4. decembra
Barnaba, apostol, 11. junija
Bazilij, mučenec, 22. marca
Bazilij, škof, cerkv. uč., 14. junija
Bazilij, mučenec, 28. novembra
Bazilisa (in Julijan), muč., 9. jan.
Beata (Blažena), muč., 8. marca
Beatrika, mučenka, 29. julija
Beda Čast., cerkv. uč., 27. maja
Benedikt, opat, 21. marca
Benedikt Niger, spozn., 4. aprila
Benedikt Jožef, spozn., 16. aprila
Benedikt XI., papež, 7. julija
Benedikta, muč., 4. januarja
Benedikta, devica, 6. maja
Benedikta, dev., muč., 8. oktobra
Benigen, mučenec, 13. februarja
Benigen, mučenec, 1. novembra
Benjamin, mučenec, 31. marca
Benon, škof, 16. junija
Benvenut, škof, 22. marca
Bernard, škof, 12. marca
Bernard, spozn., 15. junija
Bernard, opat, 20. avgusta
Bernard Ofiški, spozn., 26. avg.
Bernarda Lurška, dev., 16. aprila
Bernardin Foški, 27. novembra
Bernardin Sienski, spozn., 20. maja
Berta, vdova, 4. julija
Bertold, spozn., 29. marca
Bertram, škof, 3. julija
Bertrand, oglejski patr., 6. junija
Bibijana, devica, muč., 2. dec.
Blanka, kraljica, 2. decembra
Blaž, škof, muč., 3. februarja
Blaženko (glej Makarij)
Bogdan (glej Deodat in Matija)
Bogoljub (glej Teofil)
Bogomil, škof, 10. junija
Bogomila, 6. julija
Bogomir (Bogo, Božo), šk., 8. nov.
Bojan (glej Mohor)
Bonaventura, šk., c. uč., 14. julija
Bonifacij, mučenec, 14. maja

Bonifacij, papež, 25. maja
Bonifacij, škof, mučenec, 5. junija
Bonifacij, papež, 25. oktobra
Boris, kralj, 2. maja
Boštjan (glej Sebastijan)
Božena (glej Natalija)
Božidar (glej Teodor)
Branimir (glej Frančišek)
Branko (glej Frančišek)
Breda (glej Friderika)
Brezm. spočetje M. D., 8. decembra
Brigita, devica, 1. februarja
Brigita, vdova, 8. oktobra
Bronislava, 7. septembra
Brunon, škof, 17. maja
Brunon, spoznavalec, 6. oktobra

Cecilija, devica, muč., 22. nov.
Ceferin, papež, 26. avgusta
Celerin, mučenec, 3. februarja
Celestin, papež, 6. marca
Celestin, papež, 19. maja
Cezarij, mučenec, 1. novembra
Ciprijan, škof, muč., 14. septembra
Ciprijan (in Justina), m., 26. sept.
Ciriak (Larg in Smaragd), 8. avg.
Ciril Aleksandrijski, škof, 9. febr.
Ciril Jeruzal., škof, c. uč., 18. marca
Ciril, diakon, 29. marca
Ciril (in Metod), slov. ap., 5. julija
Cirila, muč., 5. julija
Cirila, devica, muč., 28. oktobra
Cita, devica, 27. aprila
Cvetka (glej Terezija D. J.)

Dalmacij, škof, muč., 5. decembra
Damaz, papež, 11. decembra
Damijan, muč., 12. februarja
Danijel (Dana, Danilo), pr., 21. jul.
Danijel (in tov.), muč., 10. oktobra
Danijel, spozn., 11. decembra
Darij, mučenec, 19. decembra
Darinka (glej Darij ali Martina)
David, kralj, 29. decembra
Demetrij, mučenec, 9. aprila
Demetrij, mučenec, 14. avgusta
Demetrij, škof, muč., 10. novembra
Demetrij (in tov.), muč., 22. dec.
Demetrija, devica, 21. junija
Deodat (Bogdan), muč., 8. nov.
Deziderij (Željko), škof, 23. maja
Didak, spoznavalec, 13. novembra
Dinko (glej Dominik)
Diogen, mučenec, 6. aprila
Dionizij, mučenec, 8. februarja
Dionizij, mučenec, 20. septembra
Dionizij, škof, muč., 9. oktobra
Dionizija, mučenka, 12. decembra
Dizma, desni razb., 25. marca
Dominik (Vladimil), sp., 4. avgusta
Dominika, muč., 6. julija
Domnij, mučenec, 11. aprila
Domnin, mučenec, 1. oktobra
Donat, mučenec, 7. aprila
Donat, škof, muč., 7. avgusta
Donat, spoznavalec, 29. oktobra
Donata, mučenka, 17. julija
Doroslava (glej Agata)

Doroteja (Dora), dev., muč., 6. febr.
Doroteja (in tov.), d., m., 3. sept.
Dragica (glej Karel)
Dragotin, Drago (glej Karel)
Dula, mučenka, 25. marca
Dušan (glej Spiridion)

Eberhard, škof, 23. junija
Eberhard, škof, 28. novembra
Edita, devica, 16. septembra
Edmund, škof, 16. novembra
Edmund, kr., muč., 20. novembra
Edmund (in tov.), muč., 1. dec.
Edvard, kralj, muč., 18. marca
Edvard, kralj, 13. oktobra
Edvin, kralj, 4. oktobra
Efm, cerkv. uč., 18. junija
Egidij (Roger in Odorik), 28. jan.
Egidij od sv. Jožefa, 7. februarja
Egidij (Ilij, Tilen), opat, 1. sept.
Eleonora, devica, 21. februarja
Elevterij, škof, muč., 20. februarja
Elevterij, mučenec, 18. aprila
Elevterij, papež, muč., 26. maja
Elija, prerok, 20. julija
Elizabeta (Špela), kraljica, 8. julija
Elizabeta, kraljica, 19. novembra
Elizej, prerok, 14. junija
Ema, vdova, 19. aprila
Emanuel, mučenec, 26. marca
Emerencijana, dev., muč., 23. jan.
Emerik, spozn., 5. novembra
Emigdij, škof, muč., 9. avgusta
Emil (Milan), muč., 22. maja
Emilij, mučenec, 28. maja
Emilija (Milica) devica, 17. avgusta
Emilijan (Milan), škof, 11. sept.
Emilijan, spozn., 11. oktobra
Emilijana (Milena), devica, 5. jan.
Emilijana, muč., 30. junija
Engelbert, škof, 7. novembra
Erazem, škof, muč., 2. junija
Erazem, mučenec, 25. novembra
Erazma (s tov.), muč., 3. septembra
Erik, kralj, 18. maja
Ermin, mučenec, 27. aprila
Ernest, škof, 12. januarja
Erntruda (Erna), devica, 11. sept.
Ethbin, opat, 19. oktobra
Eva (in Adam), prvi starši, 24. dec.
Evald, mučenec, 3. oktobra
Evarist I., papež, muč., 26. oktobra
Evfemija (in tov.), dev., m., 3. sept.
Evgenij, mučenec, 24. januarja
Evgenij, mučenec, 20. marca
Evgenij, škof, 2. maja
Evgenij I., papež, 2. junija
Evgenij, papež, 8. julija
Evgenij, škof, 13. julija
Evgenij (in Makarij), muč., 20. dec.
Evgenij, škof, 30. decembra
Evgenija, devica, 25. decembra
Evalija, dev., muč., 12. februarja
Evstahij (in tov.), muč., 20. sept.
Evstohija, devica, 13. februarja
Evthij, mučenec, 14. marca
Evthij, mučenec, 29. septembra
Evthij, mučenec, 11. decembra

Evthijian, papež, muč., 8. decembra
Evzebij, mučenec, 6. marca
Evzebij, spozn., 14. avgusta
Evzebij, škof, muč., 16. decembra
Ezekijel, prerok, 10. aprila

Fabij, mučenec, 31. julija
Fabijan (in Sebastijan), m., 20. jan.
Fabiola, vdova, 27. decembra
Favst, mučenec, 16. julija
Favsta, vdova, 19. decembra
Favstin (in Jovita), muč., 15. febr.
Felician, škof, muč., 24. januarja
Felician (in Primož), muč., 9. junija
Felician, škof, muč., 20. oktobra
Felicit, mučenka, 7. marca
Felicit s 7 sinovi, muč., 10. julija
Felicit, mučenka, 23. novembra
Feliks Nol. (Srečko), sp., 14. jan.
Feliks IV., papež, 30. januarja
Feliks, škof, 21. februarja
Feliks, mučenec, 23. aprila
Feliks, spoznavalec, 21. maja
Feliks I., papež, muč., 30. maja
Feliks (in Fortunat), 11. junija
Feliks (in Nabor), muč., 12. julija
Feliks II., papež, muč., 29. julija
Feliks in Adavkt, muč., 30. avgusta
Feliks, mučenec, 24. oktobra
Feliks, mučenec, 6. novembra
Feliks Val., spozn., 20. novembra
Ferdinand, kralj, 30. maja
Ferdinand, spozn., 5. junija
Fidelis Sigm., mučenec, 24. aprila
Fides (Vera), dev., muč., 1. avgusta
Fides, devica, muč., 6. oktobra
Fidencij, mučenec, 27. septembra
Filemon (in Apol.), muč., 8. marca
Filemon, mučenec, 21. marca
Filemon (in tov.), muč., 22. nov.
Filip (in Jakob), apost., 1. maja
Filip (Zdenko) Neri, sp., 26. maja
Filip Benicij, spozn., 23. avgusta
Filip, mučenec, 13. septembra
Filip, škof, 22. oktobra
Filemona, devica, 11. avgusta
Firmin, škof, muč., 25. septembra
Firmin, škof, 11. oktobra
Flavij, mučenec, 7. maja
Flavijan, mučenec, 18. januarja
Flavijan, škof, 23. avgusta
Flavijana, devica, 5. oktobra
Flor, mučenec, 18. avgusta
Flor, mučenec, 22. decembra
Flora (Cvetka), dev., 12. junija
Flora, dev., muč., 24. novembra
Florentin, škof, 16. oktobra
Florentina, devica, 20. junija
Florijan (Cvetko), muč., 4. maja
Fortunat, spoznavalec, 1. junija
Frančišek (Branimir, Branko)
Saleški, škof, c. uč., 29. januarja
Frančišek Kle, muč., 17. februarja
Frančišek Pavl., spozn., 2. aprila
Frančišek Hier., spozn., 17. maja
Frančišek Kar., spozn., 4. junija
Frančišek Regis, spozn., 16. junija
Frančišek Solan, spozn., 14. julija

Frančišek Kald., spozn., 13. sept.
Frančišek Asiški, spozn., 4. okt.
Frančišek Borgia, sp., 10. oktobra
Frančišek Ksaverij, sp., 3. decembra
Frančiška Rimska, vd., 9. marca
Frančiška Šantalska, vd., 21. avgusta
Friderik (Mirko), škof, m., 18. julija
Fridolin, opat, 6. marca
Fruktuoz, škof, muč., 21. januarja
Frumencij, škof, 27. oktobra

Gabrijel Žal. M. b., sp., 27. febr.
Gabrijel, nadangel, 24. marca
Gal, opat, 16. oktobra
Gaspar (Gašper), kralj, 6. januarja
Gavdencij (Veselko), šk., 14. okt.
Gavdencij, škof, 25. oktobra
Gavdioz, spoznavalec, 7. marca
Gavdioz, škof, 26. oktobra
Gelazij, papež, 29. novembra
Genovefa, devica, 3. januarja
Gentilij, mučenec, 5. septembra
Georgija, devica, 15. februarja
Gerard, mučenec, 8. marca
Gerard, škof, 26. aprila
Gerard, škof, muč., 24. septembra
Gerard Majela, 16. oktobra
German, škof, 12. maja
Germana, devica, 15. junija
Gervazij (in Protazij), 19. junija
Gizela, kraljica, opatinja, 7. maja
Glicerij, mučenec, 21. decembra
Gotfrid (Bogomir), škof, 8. nov.
Gothard, škof, 4. maja
Gorgonij, mučenec, 9. septembra
Gorgonija, 9. decembra
Gracijan, škof, 18. decembra
Gregor X., papež, 10. januarja
Gregorij, papež, 13. februarja
Gregorij, papež, 17. februarja
Gregorij N. (Budislav), 9. marca
Gregorij Vel., papež, 12. marca
Gregorij Nacian, škof, 9. maja
Gregorij, papež, 25. maja
Gregorij, škof, 25. avgusta
Gregorij Čudodel., škof, 17. nov.
Gregorij, papež, 28. novembra
Gvidon, spoznavalec, 12. septembra
Gvidon, opat, 31. marca

Habakuk, prerok, 15. junija
Hadrijan III., papež, 8. julija
Hadrijan, mučenec, 8. septembra
Hedviga (Vika), 16. oktobra
Helena (Jelka), kraljica, 15. aprila
Helena, devica, 22. maja
Helena Švedska, muč., 31. julija
Helena, mati Konst. Vel., 18. avg.
Helena, devica, 6. novembra
Heliodor, škof, 3. julija
Heli (Ema), vdova, 27. junija
Henrik Suzo, spoznavalec, 2. marca
Henrik, škof, 25. junija
Henrik, cesar, spozn., 15. julija
Herbert, škof, 16. marca
Herkulan, škof, 12. avgusta
Herkulan, škof, muč., 7. novembra
Herman Jožef, spozn., 7. aprila

Hermenegild, mučenec, 13. aprila
Hermes, mučenec, 4. januarja
Hermes, mučenec, 28. avgusta
Hermína, devica, 24. decembra
Hieronim Emil., spozn., 20. julija
Hieronim, cerkv. uč., 30. septembra
Higin, papež, muč., 11. januarja
Hijacint, spozn., 17. avgusta
Hijacint (in Prot), muč., 11. sept.
Hijacinta, devica, 30. januarja
Hijacinta, devica, 6. februarja
Hilarij (Radovan), c. uč., 14. jan.
Hilarij (in Tacijan), muč., 16. marca
Hilarij, škof, 25. oktobra
Hilarija, mučenka, 12. avgusta
Hilarijon, opat, 21. oktobra
Hilda, 18. novembra
Hildegarda, opatinja, 17. septembra
Hipolit (in Kasijan), muč., 13. avg.
Hipolit, škof, muč., 22. avgusta
Honorij, škof, 30. septembra
Hozana, bl., 27. aprila
Hubert, škof, 3. novembra
Hugolin (in tov.), muč., 13. okt.
Hugon, škof, 1. aprila
Hugon, opat, 29. aprila
Hugon, škof, 10. avgusta
Hugon, škof, 17. novembra

Ida, devica, 13. aprila
Ida, grofinja, 4. septembra
Ida, devica, 29. oktobra
Ignacij (Ognjeslav), muč., 1. febr.
Ignacij Lofola, spozn., 31. julija
Ignacij, škof, 23. oktobra
Iluminata, devica, 29. novembra
Inocencij, papež, 22. junija
Inocencij, papež, 28. julija
Irena (Miroslava), dev., 21. febr.
Irena, dev., muč., 5. aprila
Irena (s tov.), muč., 18. septembra
Irena, devica, muč., 20. oktobra
Irenej, škof, 5. maja
Irenej, spoznavalec, 28. junija
Irenej, škof, muč., 4. julija
Irenej, škof, muč., 15. decembra
Ivana (Jana) Val., vdova, 4. febr.
Ivana, žena, 24. maja
Ivana (Orleanska), dev., 30. maja
Ivana Franč. Šantalska, 21. avgusta
Ivo, spozn., 19. maja
Izabela, kraljica, 4. januarja
Izabela, devica, 31. avgusta
Izaija, prerok, 6. julija
Izidor, škof, muč., 2. januarja
Izidor, mučenec, 5. februarja
Izidor, škof, cerkv. uč., 4. aprila
Izidor, kmet, spozn., 10. maja

Jakob (Radoslav) ml., ap., 1. maja
Jakob st., apostol, 25. julija
Jakob, puščavnik, 6. avgusta
Jakob, škof, 21. oktobra
Jakob iz Marke, spozn., 28. nov.
Janez Zlatousti, škof, 27. januarja
Janez Miloščinar, škof, 30. januarja
Janez Bosko, spozn., 31. januarja
Janez de Brito, spozn., 4. februarja

Janez Matski, spozn., 8. februarja
Janez Jožef od Kr., 5. marca
Janez od Boga, spozn., 8. marca
Janez Sarkander, bl., 17. marca
Janez Damaščan, c. uč., 27. marca
Janez Kapistran, spozn., 28. marca
Janez Klimak, opat, 30. marca
Janez Ev. pred Lat. vr., 6. maja
Janez Avilski, spozn., 10. maja
Janez Krst. de la Salle, 15. maja
Janez Nepomuk, sp., 16. maja
Janez de Rosi, spozn., 23. maja
Janez, papež, mučenec, 27. maja
Janez Fakund, spozn., 12. junija
Janez, mučenec, 23. junija
Janez Krstnik, rojstvo, 24. junija
obglavljenje, 29. avgusta
Janez (in Pavel), muč., 26. junija
Janez Gvalbert, opat, 12. julija
Janez Kolumbin, bl., 31. julija
Janez Vianney, spozn., 9. avgusta
Janez Berhmans, spozn., 13. avgusta
Janez Eudes, spozn., 19. avgusta
Janez, škof, 27. avgusta
Janez Leonard, spozn., 9. oktobra
Janez Kentski, spozn., 20. oktobra
Janez Gabrijel Perb., muč., 7. nov.
Janez od Križa, spozn., 24. nov.
Janez Evangelist, 27. decembra
Januarij, škof, muč., 19. sept.
Jaroslav, 27. aprila
Jedrt Brab., muč., 17. marca
Jedrt, devica, 16. novembra
Jelisava (glej Elizabeta)
Jeremija, prerok, 1. maja
Jernej, škof, bl., 19. oktobra
Jernej, apostol, 24. avgusta
Joahim, oče Marije, 16. avgusta
Joel, prerok, 13. julija
Jolanda, bl., 16. junija
Jona, prerok, 21. septembra
Jordan, spozn., 15. februarja
Jošt, opat, 16. junija
Jozafat Kunčević, muč., 14. nov.
Jožef iz Arimateje, 17. marca
Jožef, ženin M. D., 19. marca
Jožef Oriol, 23. marca
Jožef Kal., spozn., 27. avgusta
Jožef Kupertin, spozn., 18. sept.
Judita, mučenka, 6. maja
Jukund, škof, 14. novembra
Jukunda, devica, 25. novembra
Julij, spoznavalec, 31. januarja
Julij, papež, 12. aprila
Julij, mučenec, 1. julija
Julij, mučenec, 19. avgusta
Julij, mučenec, 20. decembra
Julija, mučenka, 7. januarja
Julija, devica, 8. aprila
Julija, devica, 22. maja
Julija, mučenka, 22. julija
Julija, dev., muč., 10. decembra
Julijan (in Bazilisa), muč., 9. jan.
Julijan, škof, 27. januarja
Julijan, škof, 28. januarja
Julijan, mučenec, 13. februarja
Julijan, mučenec, 19. februarja
Julijan, škof, 8. marca

Julijan, puščavnik, 18. oktobra
Julijan, mučenec, 5. decembra
Julijana, vdova, 7. februarja
Julijana, dev., muč., 16. februarja
Julijana Falk., dev., 19. junija
Julijana, dev., muč., 17. avgusta
Julita, mučenka, 30. julija
Jurij, mučenec, 24. aprila
Just, škof, 28. maja
Just, mučenec, 14. julija
Just, škof, 14. oktobra
Just, mučenec, 18. oktobra
Just, mučenec, 2. novembra
Just, mučenec, 14. decembra
Justa, mučenka, 14. maja
Justa, mučenka, 15. julija
Justin, mučenec, 14. aprila
Justina, dev., muč., 26. septembra
Justina, devica, muč., 30. novembra
Juta, vdova, 13. januarja
Juvencij, mučenec, 8. februarja
Juvencij, mučenec, 1. junija

Kajetan, spoznavalec, 7. avgusta
Kalist, mučenec, 16. aprila
Kalist, škof, 17. avgusta
Kalist, papež, muč., 14. oktobra
Kamil Lelijski, spozn., 18. julija
Kamil (in tov.), muč., 25. septembra
Kancij (in tov.), muč., 31. maja
Kandid, muč., 11. marca
Kandid, mučenec, 3. oktobra
Karel (Dragotin) Bor., šk., 4. nov.
Kastor, mučenec, 28. decembra
Katarina Rici, dev., 13. februarja
Katarina Gen., 22. marca
Katarina Labouré, 31. decembra
Katarina Švedska, 22. marca
Katarina Sienska, devica, 30. aprila
Katarina, dev., muč., 25. nov.
Kazimir, spoznavalec, 4. marca
Klara (Jasna), devica, 12. avgusta
Klavdij, škof, 6. junija
Klavdij, mučenec, 7. julija
Klavdij, mučenec, 30. oktobra
Klavdij (in Simforijan), 8. nov.
Klemen M. Dvořak, 15. marca
Klemen, papež, muč., 23. nov.
Kleofa, muč., 25. septembra
Klet (in Marcelin), škof, 26. aprila
Klotilda, kraljica, 3. junija
Klotilda, dev., muč., 23. oktobra
Knut, kralj, 19. januarja
Koloman, mučenec, 13. oktobra
Kolumban, opat, 21. novembra
Konrad Plac., pušč., 19. februarja
Konrad, spozn., 21. aprila
Konrad, škof, 26. novembra
Konrad, spozn., 15. decembra
Konstancija, dev., muč., 19. sept.
Konstantin, mučenec, 29. januarja
Kordula, dev., muč., 22. oktobra
Kornelij, škof, 2. januarja
Kornelij, mučenec, 14. septembra
Korona, mučenka, 14. maja
Kozma (in Damijan), m., 27. sept.
Krispin, mučenec, 25. oktobra
Krispin, škof, 19. novembra

Krispin, mučenec, 5. decembra
Kristijan, mučenec, 17. februarja
Kristina, dev., muč., 13. marca
Kristina, dev., muč., 24. julija
Kristina, devica, 24. oktobra
Kristina, dekla, 15. decembra
Krištof Milanski, 11. marca
Krištof, mučenec, 25. julija
Krištof, mučenec, 31. oktobra
Krizancijan (in tov.), 17. februarja
Krizant (in Darih), m., 25. oktobra
Krizogon, mučenec, 24. novembra
Kunigunda, cesarica, 3. marca
Kuno, spoznavalec, 1. junija
Kutberg, škof, 20. marca
Kvirin, mučenec, 30. marca
Kvirin, škof, muč., 4. junija

Ladislav, kralj, 27. junija
Lambert, škof, 14. aprila
Lambert, škof, muč., 17. septembra
Larg (Ciriak in Sm.), 8. avgusta
Lavra, 17. junija
Lavrencij (Lovro), spozn., 22. julija
Lavrencij, mučenec, 10. avgusta
Lavrencij Just., škof, 5. septembra
Lazar, trž. muč., 13. aprila
Lazar, škof, 17. decembra
Lea, vdova, 22. marca
Leander, škof, 27. februarja
Leon, škof, 20. februarja
Leon, mučenec, 14. marca
Leon I., papež, c. uč., 11. aprila
Leon IX., papež, 19. aprila
Leon, škof, 22. aprila
Leon III., papež, 12. junija
Leon II., papež, 18. junija
Leon, papež, 3. julija
Leonard (Lenart), opat, 6. novembra
Leonard Portom., sp., 17. novembra
Leonida, mučenka, 22. aprila
Leopold, vojvoda, spozn., 15. nov.
Liberij, škof, 30. decembra
Liborij, škof, 23. julija
Lidija, mučenka, 27. marca
Lidija, vdova, 3. avgusta
Lin, papež, muč., 23. avgusta
Lioba (Ljuba), devica, 28. septembra
Ljudmila, vdova, 16. septembra
Longin, 2. maja
Lucij, mučenec, 18. februarja
Lucij, papež, muč., 4. marca
Lucij, mučenec, 20. avgusta
Lucij, mučenec, 19. oktobra
Lucija, devica, muč., 25. junija
Lucija, mučenka, 6. julija
Lucija, mučenka, 16. septembra
Lucija, devica, muč., 13. decembra
Lucijan, mučenec, 7. januarja
Lucijan, mučenec, 8. januarja
Lucijan (in tov.), 26. oktobra
Ludovik Tol., škof, 19. avgusta
Ludovik, kralj, 25. avgusta
Ludovik Bert., spozn., 10. oktobra
Ludovika Marillac, dev., 15. marca
Luka, evangelist, 18. oktobra
Lukrecija, dev., muč., 23. novembra

Macedonij, škof, 12. septembra
Magdalena, spakda P., 29. maja
Magdalena, spokornica, 22. julija
Makabejski bratje, 1. avgusta
Makarij (Švženko) A., op., 2. jan.
Makarij, mučenec, 28. februarja
Makarij, škof, 10. marca
Makarij, škof, 20. junija
Makarij (in Evgenij), m., 20. dec.
Maksencij, mučenec, 12. decembra
Maksim, mučenec, 13. aprila
Maksim, škof, 5. maja
Maksim, škof, muč., 29. maja
Maksima, muč., 26. marca
Maksima, muč., 2. septembra
Maksimijan, škof, muč., 3. oktobra
Maksimilijan, škof, 21. februarja
Maksimilijan, škof, muč., 12. okt.
Maksimim, škof, 15. decembra
Mamert, škof, 11. maja
Marcel, papež, muč., 16. januarja
Marcel, mučenec, 19. februarja
Marcel, mučenec, 29. junija
Marcel, opat, 29. decembra
Marcela, vdova, 31. januarja
Marcelijan, mučenec, 18. junija
Marcelin, mučenec, 2. junija
Marcelin, škof, 5. oktobra
Marcelina, devica, 17. julija
Marij (in tov.), muč., 19. januarja
Marije blažene Device godovi:
Zaroka z Jožefom, 23. januarja
Očiščenje (svečnica), 2. febr.
Lurška M. b., 11. februarja
Oznanjenje M. D., 25. marca
M. b. dobrega sveta, 26. aprila
Kraljica apostolov, 16. maja
Pomočnica kristjanov, 24. maja
Srednica vseh milosti, 31. maja
Marija, Mati m. b., 9. junija
Obiskanje Marijino, 2. julija
Marija, Kraljica miru, 9. julija
Karmelska M. b., 16. julija
Marija Snežna, 5. avgusta
Vnebovzetje M. D., 15. avgusta
Srce Marijino, 22. avgusta
Rojstvo Marije Dev., 8. sept.
Ime Marijino, 12. septembra
Marija 7 žalosti, petek po tihi
nedelji in 15. septembra
Rešiteljica jetnikov, 24. sept.
Rožnovenska Kraljica, prvo ned.
v oktobru in 7. novembra
Materinstvo Marijino, 11. oktobra
Darovanje Marijino, 21. nov.
Marija, čudod. svetinja, 27. nov.
Brezmadežno spočetje, 8. dec.
Lavretanska M. b., 10. decembra
Marija Egiptska, 2. aprila
Marija Kleofova, 9. aprila
Marija Magdalena (glej Magdalena)
Marija Magd. Pazzi, dev., 29. maja
Marija Frančiška, dev., 6. oktobra
Marijan, mučenec, 17. januarja
Marijan, spozn., 19. avgusta
Marijan (in tov.), muč., 1. dec.
Marin (in tov.), muč., 3. marca
Marin, mučenec, 26. decembra

Marjeta (Margareta), 28. januarja
 Marjeta Kort., spok., 22. februarja
 Marjeta, kraljica, 10. junija
 Marjeta, dev., muč., 20. julija
 Marjeta Alakok, dev., 28. oktobra
 Marko, evangelist, 25. aprila
 Marko (in Marcelijan), 18. junija
 Marko (in tov.), muč., 7. septembra
 Marta (in tov.), muč., 19. januarja
 Marta, devica, 29. julija
 Martin (Davorin), škof, 11. nov.
 Martin, papež, muč., 12. novembra
 Martina, dev., muč., 30. januarja
 Matej, apostol, 21. septembra
 Matija (Bogdan), ap., 24. februarja
 Matilda, devica, 26. februarja
 Matilda, kraljica, 14. marca
 Maver, opat, 15. januarja
 Mavricij (in tov.), muč., 22. sept.
 Mavrilij, škof, 13. septembra
 Medard, škof, 8. junija
 Mehtilda, devica, 10. aprila
 Melanij, škof, 6. januarja
 Melanija, žena, 31. decembra
 Melecij, škof, 12. februarja
 Melhior, kralj, 6. januarja
 Melkiad, papež, muč., 10. decembra
 Menas, muč., 11. novembra
 Metod, škof, 14. junija
 Mihacil, nadangel, 29. septembra;
 njegovo prikazanje, 8. maja
 Miron, škof, 8. avgusta
 Miron, mučenec, 17. avgusta
 Miroslav (glej Friderik)
 Modest, škof, 24. februarja
 Modest, škof krški, 31. marca
 Mohor (in Fortunat), muč., 12. julija
 Mojzes, prerok, 4. septembra
 Monika, vdova, 4. maja

Nada, 24. septembra
 Nahum, prerok, 1. decembra
 Najdenje Štefana, prv. m., 3. avgusta
 Narcis, škof, 29. oktobra
 Natalija (Božena), muč., 27. julija
 Natalija, spozn., 1. decembra
 Nazarij, muč., 12. junija
 Nazarij (in tov.), muč., 28. julija
 Neofit, mučenec, 20. januarja
 Neronovi mučenci, 24. junija
 Nestor, mučenec, 26. februarja
 Neža (Janja), dev., muč., 21. jan.
 Neža Praška, 2. marca
 Nicefor, patriarh, 13. marca
 Nikander, muč., 17. junija
 Nikarij, mučenec, 14. decembra
 Neža (Montep.), dev., 20. aprila
 Nikolaj (in tov.), muč., 9. julija
 Nikolaj Tol., spozn., 10. septembra
 Nikolaj I., papež, 13. novembra
 Nikolaj Tavelić, muč., 14. nov.
 Nikolaj (Miklavž), škof, 6. dec.
 Nikomed, mučenec, 15. septembra
 Norbert, škof, 6. junija
 Notburga, devica, 13. septembra

Obglavljenje Jan. Krst., 29. avgusta
 Odilo, opat, 1. januarja
 Odon, opat, 18. novembra
 Odorik (Roger in Egidij), 28. jan.
 Ognjeslav (glej Ignacij)
 Olaf, kralj, 29. julija
 Olga, kneginja, 11. julija
 Oliva, devica, 3. junija
 Onezifor, muč., 6. septembra
 Onezim, muč., 16. februarja
 Orest, mučenec, 13. decembra
 Oskar, škof, 3. februarja
 Otilija, devica, 13. decembra
 Otmar, opat, 16. novembra
 Oton, mučenec, 16. januarja
 Oton, škof, 23. marca
 Oton, škof, 2. julija
 Ozej (in Agej), pr., 4. julija
 Ožbalt, kralj, muč., 5. avgusta

Pacifik, spozn., 25. septembra
 Pahomij, opat, 9. maja
 Pamfilij, mučenec, 1. junija
 Pankracij, mučenec, 12. maja
 Panteleon, mučenec, 27. julija
 Pashal, spozn., 17. maja
 Pastor, mučenec, 29. marca
 Pastor, spoznavalec, 26. julija
 Patricij (Patrik), škof, 17. marca
 Patricija, devica, 25. avgusta
 Pavel, prvi puščavnik, 15. januarja
 Pavlovo spreobrnjenje, 25. januarja
 Pavel, mučenec, 2. marca
 Pavel od Križa, spozn., 28. aprila
 Pavel, škof, 7. junija
 Pavel I., papež, 28. junija
 Pavla spomin, 30. junija
 Pavla, vdova, 26. januarja
 Pavla, dev., muč., 3. junija
 Pavla, dev., muč., 10. avgusta
 Pavlin, oglejski škof, 11. januarja
 Pavlin Nol., škof, 22. junija
 Pavlin, škof, 31. avgusta
 Pavlin, škof, 11. oktobra
 Pavlina, 14. marca
 Pavlina, muč., 6. junija
 Pavlina, devica, 2. decembra
 Pavlina, muč., 31. decembra
 Pelagija, muč., 23. marca
 Pelagija, mučenka, 11. julija
 Pelagija, spok., 8. oktobra
 Peregrin, spozn., 27. aprila
 Peregrin, mučenec, 13. junija
 Peregrin, spozn., 28. julija
 Perpetua (in Felicita), 6. marca
 Perpetua, žena, 4. avgusta
 Peter, škof, 9. januarja
 Peter Nol., spozn., 28. januarja
 Peter Dam., škof, c. uč., 23. febr.
 Peter Kanizij, c. uč., 27. aprila
 Peter, mučenec, 6. aprila
 Peter, mučenec, 29. aprila
 Peter Regalat, spozn., 13. maja
 Peter Celestin, papež, 19. maja
 Peter (in tov.), muč., 2. junija
 Peter Faber, spozn., 9. avgusta

Peter (in Pavel), apost., 29. junija
 Peter Eymard, spozn., 3. avgusta
 Peter Klaver, spozn., 9. septembra
 Peter Alkantara, spozn., 19. okt.
 Peter Aleks., muč., 26. novembra
 Peter Krizolog, c. uč., 4. decembra
 Peter Fourier, škof, 9. decembra
 Petra vezi, 1. avgusta
 Petrov stol (v Rimu), 18. januarja
 Petrov stol (v Antioh.), 22. febr.
 Petronij, škof, 6. septembra
 Petronila, devica, 31. maja
 Pij V., papež, 5. maja
 Pij I., papež, 11. julija
 Placid (in tov.), muč., 5. oktobra
 Platon, menih, 4. aprila
 Plavt, muč., 29. septembra.
 Polikarp, škof, muč., 26. januarja
 Poncijan, papež, muč., 19. nov.
 Potamijena, muč., 28. junija
 Prakseda, devica, 20. junija
 Prakseda, devica, 21. julija
 Primož (in Felicijan), muč., 9. jun.
 Priscila, žena, 16. januarja
 Priska, dev., muč., 18. januarja
 Prokopij, spozn., 27. februarja
 Prot (in Hijacint), muč., 11. sept.
 Protazij (in Gervazij), 19. junija
 Protomej, škof, muč., 24. avgusta
 Pudencijana, dev., 19. maja
 Pulherija, kraljica, 7. julija
 Pulherija, devica, 10. septembra

Radegunda, kraljica, 13. avgusta
 Rafael, nadangel, 24. oktobra
 Rajmund Penjafortski, 23. januarja
 Rajmund, spozn., 31. avgusta
 Rajner, spozn., 17. junija
 Rajner, škof, 30. decembra
 Rane sv. Frančiška, 17. septembra
 Regina, dev., muč., 7. septembra
 Remigij, škof, 1. oktobra
 Renata, vdova, 22. maja
 Rihard, kralj, 7. februarja
 Rihard, škof, 3. aprila
 Robert, spozn., 17. aprila
 Robert, opat, 29. aprila
 Robert Bel., c. uč., 13. maja
 Robert, opat, 7. junija
 Roderik, muč., 13. marca
 Rok, spozn., 16. avgusta
 Roman, opat, 28. februarja
 Roman, opat, 22. maja
 Roman, mučenec, 9. avgusta
 Roman, škof, 23. oktobra
 Romana, devica, 23. februarja
 Romuald, opat, 7. februarja
 Roza Limanska, dev., 30. avgusta
 Rozalija, devica, 4. septembra
 Rozina, vdova, 13. marca
 Rudolf, škof, 26. januarja
 Rudolf, mučenec, 17. aprila
 Rudolf (in tov.), muč., 27. julija
 Ruť, muč., škof, 27. avgusta
 Ruf (in tov.), muč., 28. novembra
 Rufin, škof, 26. avgusta
 Rupert, škof, 27. marca

Saba (Sava), muč., 12. aprila
Saba, opat, 5. decembra
Sabina, muč., 29. avgusta
Sabina, muč., 27. oktobra
Sadot, škof, (in tov.), m., 20. febr.
Saloma Mar., 22. oktobra
Salomon, škof, 28. septembra
Salvator, spozn., 18. marca
Salvin, škof, 12. oktobra
Samuel, prerok, 20. avgusta
Saturnin, muč., 21. februarja
Saturnin, mučenec, 29. novembra
Savin, mučenec, 11. julija
Sedem bratov mučencev, 10. julija
Sedem ustanoviteljev, 12. februarja
Sekunda, devica, muč., 10. julija
Senen (in Abdon), muč., 30. julija
Serafin, spozn., 12. oktobra
Serapion, škof, 21. marca
Serena (Jasna), žena, 16. avgusta
Sergij, mučenec, 24. februarja
Sergij, mučenec, 27. julija
Sergij I., papež, 8. septembra
Sergij, mučenec, 7. oktobra
Servacij, škof, 13. maja
Servul, spozn., 23. decembra
Severin, opat, 8. januarja
Severin, škof, 23. oktobra
Severin, spozn., 1. novembra
Severin, škof, 21. decembra
Sholastika, dev., 10. febr.
Sibila, dev., 17. avgusta
Sidonij (Zdenko), škof, 23. avg.
Sigismund (Žiga), muč., 11. maja
Sikst I., papež, 3. aprila
Sikst III., papež, 28. marca
Sikst II., papež, 6. avgusta
Silverij, papež, 20. junija
Silvester, opat, 26. novembra
Silvester, papež, 31. decembra
Simeon, škof, muč., 18. februarja
Simeon, škof, 21. aprila
Simeon starček, 8. oktobra
Simforijan (in Klavdij), 8. novembra
Simforoza, muč., 18. julija
Simon (in Juda), apost., 28. oktobra
Simon, deček, muč., 24. marca
Simplicij, muč., 18. decembra
Slavka (Slavko) glej Alojzij
Smaragd (Cirijak in Larg), muč., 8. avgusta
Sofronij, škof, 11. marca
Sofronija, pr., 3. decembra
Sokrat, mučenec, 19. aprila
Sonja (glej Zofija)
Soter (in Gaj), pap., m., 22. aprila
Sotera, dev., muč., 10. februarja
Spiridion (Dušan), opat, 14. dec.
Stanislav (Stanko), škof, 7. maja
Stanislav Kostka, sp., 13. novembra
Sulpicij, škof, 17. januarja
Sulpicij, muč., 20. aprila
Suzana (in Tiburcij), m., 11. avg.
Stefan, opat, 17. aprila
Stefan, mučenec, 25. aprila
Stefan, papež, muč., 2. avgusta
Stefan, ogrski kralj, 2. septembra
Stefan Pongrac, muč., 7. septembra
Stefan, prvi mučenec, 26. decembra
najdenje njegovo, 3. avgusta
Štirje kronani mučenci, 8. nov.
Tarcizij, mučenec, 15. avgusta
Tatjana (Tanja), muč., 12. jan.
Tea, muč., 19. decembra
Tekla, muč., 26. marca
Tekla, dev., muč., 23. septembra
Telesfor, papež, muč., 5. januarja
Teobald, pušč., 1. julija
Teodor (Božidar, Fedor), 7. jan.
Teodor, mučenec, 15. aprila
Teodor, mučenec, 9. novembra
Teodora, muč., 13. marca
Teodora, muč., 1. aprila
Teodosija, devica, 2. aprila
Teofil (Bogoljub), muč., 8. jan.
Teofil, škof, 5. marca
Teofil, spozn., 2. oktobra
Teofil, mučenec, 3. novembra
Teotim (in tov.), muč., 18. dec.
Terezija Deteta Jez., 3. oktobra
Terezija, devica, 15. oktobra
Tertulin, muč., 4. avgusta
Tiburcij (in tov.), muč., 14. aprila
Tiburcij (in Suzana), m., 11. avgusta
Ticijan, škof, 3. marca
Tilen (glej Egidij)
Timotej, škof, 24. januarja
Timotej, muč., 6. aprila
Timotej, muč., 10. junija
Timotej, muč., 22. avgusta
Tit, škof, 6. februarja
Tomaž Akv., c. uč., 7. marca
Tomaž Tol., muč., 9. aprila
Tomaž More, muč., 9. julija
Tomaž Vilan., škof, 22. septembra
Tomaž, škof, 3. oktobra
Tomaž (Tomislav), ap., 21. dec.
Tomaž, škof, muč., 29. decembra
Trifon, muč., 10. novembra
Trifun (in tov.), muč., 3. julija
Ubalđ, škof, 16. maja
Udalrik (glej Urh)
Urban I., papež, 25. maja
Urban, škof, 7. decembra
Urban, papež, 19. decembra
Urh, škof, 4. julija
Uršula (in tov.), d., m., 21. okt.
Valburga, dev., 25. februarja
Valens, mučenec, 21. maja
Valent, škof, 26. julija
Valentin (Zdravko), škof, 7. jan.
Valentin, muč., 14. februarja
Valentin (in tov.), muč., 3. nov.
Valentin, muč., 11. novembra
Valentina, dev., 25. julija
Valerij, škof, 29. januarja
Valerija, muč., 28. aprila
Valerija, muč., 5. junija
Valerija, muč., 9. decembra
Valerijan (in tov.), m., 14. aprila
Valerijan, muč., 23. avgusta
Valerijan, spozn., 12. septembra
Valerijan, ogl. škof, 27. novembra
Vekoslav (glej Alojzij)
Venancij, škof, muč., 1. aprila
Venancij, muč., 18. maja
Venčeslav, kralj, 28. septembra
Vendelin, spozn., 20. oktobra
Venefrida, dev., muč., 3. novembra
Vera (glej Fides)
Verena, devica, 1. septembra
Veronika (Vera), dev., 13. jan.
Veronika Jul., dev., 9. julija
Veselko (glej Gavdencij)
Vid (in tov.), muč., 15. junija
Vigilij, škof, muč., 26. junija
Vigilij, škof, 26. septembra
Vika (glej Hedviga)
Viktor (Zmagoslav), muč., 22. jan.
Viktor, sp., 26. februarja
Viktor, muč., 10. marca
Viktor, muč., 8. maja
Viktor, muč., 24. julija
Viktor, papež, muč., 28. julija
Viktor, škof, 23. avgusta
Viktor, mučenec, 26. avgusta
Viktor, papež, 16. oktobra
Viktoria, dev., muč., 11. februarja
Viktoria, muč., 17. novembra
Viktoria, devica, 23. decembra
Viktorin, mučenec, 25. februarja
Viktorin, škof, 8. junija
Viktorin, škof, muč., 2. novembra
Vilibald, škof, 7. julija
Vilibrord, škof, 7. novembra
Viljem, škof, 10. januarja
Viljem, pušč., 10. februarja
Viljem, opat, 6. aprila
Viljem, opat, 28. maja
Viljem, škof, 8. junija
Viljem, opat, 25. junija
Vincencij (Vinko), muč., 22. jan.
Vincencij Fer., spozn., 5. aprila
Vincencij, muč., 19. aprila
Vincencij Pavl., spozn., 19. julija
Vincencij, muč., 24. julija
Vincencij, muč., 27. oktobra
Virgilij, muč., 13. septembra
Virgilij, škof, 27. novembra
Vital, muč., 14. februarja
Vital, muč., 28. aprila
Vital, muč., 4. novembra
Vivina, devica, 17. decembra
Vladimir, kralj, 15. julija
Vojslava, dev., 27. maja
Vojteh (Adalbert), škof, 23. aprila
Volbenk (Volfgang), šk., 31. okt.
Zaharija, papež, 15. marca
Zaharija, prerok, 6. septembra
Zaharija (in Elizabeta), 5. novembra
Zdenko (glej Filip ali Sidonij)
Zenon, muč., 5. aprila
Zofija (Sonja), muč., 15. maja
Zofija (in tov.), muč., 18. sept.
Zofija, vdova, 30. septembra
Željko (glej Deziderij)
Žiga (glej Sigismund)

MARŠAL JUGOSLAVIJE JOSIP BROZ TITO

Letos bomo 27. aprila praznovali deset let, odkar se je z ustanovitvijo Osvobodilne fronte začelo eno izmed največjih dejanj, kar jih pozna slovenska zgodovina. Minilo bo deset let, odkar se je začela narodnoosvobodilna borba in z njo zvezana socialistična revolucija pri Slovencih. Že ta obletnica sama nas opravičuje, da se letos slovesneje in širše kakor navadno spominjamo tega dogodka. Posebej v današnjih dneh pa nam mora biti praznik obletnice ustanovitve Osvobodilne fronte ne le sentimentalni spomin na preteklost, marveč v pravem pomenu besede praznik »za vsakdanjo rabo«. Posebej v današnjih dneh, pravim, kajti borba za izvedbo načel revolucije, ki se je tedaj začela, borba za čast in pravilnost našega narodnoosvobodilnega boja sta najtesneje povezani s težavami in stiskami, ki danes zadevajo vsakega posameznika pri nas v njegovem najbolj vsakdanjem življenju. Spričo težav, ki nas zagrinjajo vsak dan, smo kar potrebni, da se ob dnevu, ko bo od ustanovitve Osvobodilne fronte preteklo prvih deset let, ustavimo in nekoliko premislimo pot, ki nas je Slovence do tod pripeljala in ki smo jo odtlej napravili. Prav zaradi povezanosti sedanosti z velikim prelomom, ki ga pomenjajo leta narodnoosvobodilne borbe, nam namreč mora tak premislek vlititi novih moči pri delu in prenašanju vsakdanjih težav, pa tudi novega poguma pri odkrivanju napak, ki težko breme našega časa brez potrebe mnogokrat še povečujejo.

1. Aprila 1941 je nemški in italijanski fašistični stroj v slabih dveh tednih razbil vojsko stare Jugoslavije. Jugoslovanski narodi so bili zaslužnjeni in razdvojeni, slovenski narod razdeljen med Italijo, Nemčijo in Madžarsko. Zdelo se je, da je ta brutalni dogodek napravil konec stoletni zahtevi po združitvi vseh Slovencev v zedinjeni Sloveniji, ki je bila od marčne revolucije 1848 dalje stržen vseh naprednih pojavov v slovenskem političnem življenju. Še več, spričo zatiranja vseh jugoslovanskih narodov v stari Jugoslaviji po tedanjih njenih oblastnikih — zlasti od uvedbe diktature l. 1929 dalje — se je zdelo celo, da je za vselej konec tudi Jugoslavije, da ne glede na to, kakšen bo konec vojne, ne bo nikdar več mogoče združiti jugoslovanskih narodov v

isti državi. V Angliji in Ameriki, kjer še niso utegnili pozabiti stare habsburške monarhije, so res že kovali načrte, kako bi po koncu vojne razdelili Jugoslavijo med »veliko«¹ Srbijo, Madžarsko in Avstrijo.

Slovenski liberalni in klerikalni politični »voditelji«² in oblastniki izza stare Jugoslavije, tako seveda tudi kapitalistični podjetniki, ki so hoteli zaslužiti tudi v novih razmerah, so že iskali stik z okupatorjem. Celó ljudstvo je pod vplivom že nekaj let trajajoče močne hitlerjevske propagande za hip izgubilo zdravo presojanje o dogodkih in marsikje kar z navdušenjem sprejelo okupatorja, zlasti v nekaterih revnejših delih Slovenije, ki so bili pred letom 1918 navezani na graški trg in ki so bili v stari Jugoslaviji gospodarsko in kulturno popolnoma zanemarjeni, tako da je živela večina tamošnjega ljudstva v veliki bedi. Pričakovalo je, da bo okupator udaril le po uradniških »škricih«, ki so predstavljali stari protiljudski režim, da pa se slovenskemu ljudstvu kot takemu ni treba nič hujšega bati.

V teh v resnici »najmračnejših dneh slovenske zgodovine«³ je sklical CK KPS, v stari Jugoslaviji prepovedane in preganjane stranke, dne 27. aprila 1941 ustanovni sestanek Osvobodilne fronte slovenskega naroda. Udeležili so se ga predstavniki Centralnega komiteja KPS, krščanskosocialistične skupine, demokratičnega krila v Sokolu in slovenskih kulturnih delavcev. Na predlog KPS so se zedinili v naslednjih točkah:

»1. Da je uspehe hitlerjevske demagogije med slovenskimi ljudskimi množicami zakrivila protiljudska politika nekdanjih oblastnikov in da so ti uspehi le prehodnega značaja, da pa je na vidiku množično gibanje za osvoboditev in združitev razkosanega slovenskega naroda.

2. Da se bodo nosilci protiljudske politike v predaprilski Jugoslaviji razkrili tudi v osvobodilnem boju kot protinarodni in petokolonski elementi.

3. Da sta usoda in bodočnost slovenskega naroda kar najtesneje povezani z usodo in bodočnostjo velikega ruskega naroda in Sovjetske zveze.

4. Da je treba pričeti takoj z zbiranjem slovenskih množic na temelju borbe za osvoboditev in združitev slovenskega naroda.«

Kljub vsemu so se torej v teh dneh našli med Slovenci ljudje, ki so razumeli vso težo svojega časa. Niso se dali speljati niti trenutni domači otopelosti in iz nje porojenemu obupnemu »optimizmu«, ki ga je skušal poživiti zlasti italijanski okupator z obljubami o »avtonomiji«¹ ljubljanske pokrajine, niti ne propagandi, ki je v zvezi z nemško-sovjetsko pogodbo o nenapadanju iz l. 1939 še vedno strašila po Evropi. Bistro in pravilno so ocenjevali takratni položaj doma in v svetu. Slutili so okupatorjev nastop, ki je nujno moral v kratkem priti iz njegove fašistične ideologije in iz že starih načrtov, da uničijo slovenski narod kot tak, ne pa morda le Jugoslavijo in jugoslovanski upravni aparat na Slovenskem. Vedeli so, da bo ta postopek prav hitro streznil slovensko ljudstvo, mu pokazal njegovo sedanjo zmožnost v presojanju dogodkov in ga vrnil na njegovo tradicionalno revolucionarno pot, ki se je izražala ob vseh podobnih velikih prelomih od 15. stoletja dalje. Vedeli pa so tudi, da se fašizem, v svetovnem merilu prvi borec za ustalitev kapitalizma in reakcije, za to, da bi se kolo zgodovine obrnilo nazaj, ne bo mogel ustaviti na pol poti, na katero je stopil z začetkom vojne l. 1939, marveč da bo moral udariti tudi proti Sovjetski zvezi, s katero se v svetovni zgodovini začenja nova doba, doba socializma. Opravičeno smo pričakovali, da bo nemški napad na Sovjetsko zvezo pomenil šele začetek prave vojne na kontinentu, da bodo v zvezi s temi boji velikega obsega dani vsi pogoji za resničen začetek domačega slovenskega upora, domače narodnoosvobodilne vojne proti okupatorju.

Da ne bi ta veliki čas prehitel Slovencev nepripravljenih, je Osvobodilna fronta klicala Slovence v upor, v »skupen boj za naslednje zahteve: 1. proti razkosanju in zaslužnjenju Slovenije, za osvobojenje, neodvisnost in združenje slovenskega naroda; 2. za slogo in enotnost narodov Jugoslavije in vseh balkanskih narodov, za bratsko skupnost svobodnih in enakopravnih narodov; 3. za mir... na temelju pravice slehernega naroda do samoodločbe, vključivši pravico do odcepitve in združitve z drugimi narodi; 4. proti gospodarskemu uničenju slovenskega življa... 5. proti terorju in preganjanju, proti izrednim okupacijskim ukrepom, proti raznarodovanju, razseljevanju slovenskega naroda in koloniziranju tujcev,

proti kulturnemu zatiranju, proti odpušcanju slovenskega uradništva in nameščenstva, proti potujčevanju in proti zapostavljanju slovenskega jezika.«

Oborožena borba proti okupatorju, ki je bila postavljena kot temelj organizacije Osvobodilne fronte že po prvem, prej navedenem sporazumu med njenimi štirimi temeljnimi skupinami, je bila še močnejše podčrtana v teku njenega širjenja po nemškem napadu na Sovjetsko zvezo, ko sta Centralni komite KPS in Izvršni odbor OF znova povabila v Osvobodilno fronto vse slovenske skupine in organizacije — z edino izjemo okupatorjevih sodelavcev — ne glede na njihovo politično, nazorsko ali tradicionalno opredeljenost. »Proti izigravanju slovenskega osvobodilnega boja s strani katerih koli in kakršnih koli političnih špekulantov se je zavarovala tako, da je takojšnjo oboroženo akcijo predlagala na prvo mesto v akcijskem programu Osvobodilne fronte« (Kidrič).

2. Vse to je bilo v slovenski zgodovini v resnici junaško dejanje. Njegova veličina se nam bo pokazala najbolj oprijemljivo, če ga vzporedimo z značilnimi potezami politične taktike, kakršna se je uveljavila v našem političnem življenju nekako od obnove ustavnega življenja v habsburški monarhiji l. 1860 in kakršna je ostala v bistvu nespremenjena v veljavi tudi pri slovenskih politikih, ki so bili na vidnih mestih v stari Jugoslaviji: tu klic k orožju, tam reševanje spornih vprašanj v »zakonitem«² okviru, v zaupanju na cesarsko ali kraljevsko modrost in dobroto; tu upor, tam uklanjanje režimu, če je dovolj močan; tu načelna naslonitev na slovensko ljudstvo, tam švigašvaga politika in medsebojno izigravanje maloštevilnih »vodilnih«³ političnih krožkov; tu zahteva, da mora kot vsi drugi tudi slovenski narod odločati o svoji usodi sam, tam prizadevanje, da bi s tako ali drugačno politično kombinacijo dosegli v tujini — nekdanj na Dunaju, pozneje v Beogradu — tako ali drugačno odločbo; tu odločna borba za združitev in osvoboditev vseh Slovencev, tam borba za posamezne »drobtinice«, na primer za pravico do uporabljanja slovenščine v posameznih uradih, za posamezne slovenske šole ali vsaj vzporedne razrede itd.

Tej tradicionalni taktiki popolnoma ustreza tudi razmerje starih političnih »voditeljev«⁴ do okupatorja; ker so bili privajeni

vladati doma s pomočjo tujca, so se klajnali tudi sedaj novim tujcem, se sklicevali na »merodajno božjo besedo, ki pravi: vsak človek bodi višjim oblastem pokoren« in izražali pripravljenost na sodelovanje z okupatorjem (Ljublj. škof. list 31. 6. 1941, štev. 4/6), se povezali z okupatorjem celo na življenje in smrt proti osvobodilni borbi slovenskega ljudstva. Vse to so delali, da bi nekako »na oblasti« tudi pod okupatorjem prevedrili skozi vojno in pričakali, da bi jih osvobodil spet kak tretji — tujec! Cela vrsta primerov v Evropi ob koncu druge svetovne vojne pa nam dokazuje, da je taka »osvoboditev« prenekaterikrat pomenila le novo, zakritejšo, pa tudi trajnejšo obliko okupacije. Na zahodu so ob ustalitvi takega okupacijskega stanja aktivno sodelovali prav tisti domači krogi, ki so si pri nas tako vrsto osvoboditve želeli in se zanjo borili proti Osvobodilni fronti.

3. Osvobodilna fronta in njen klic k širokemu ljudskemu uporu pa seveda nista mogla nastati kar naenkrat iz nič. Dejanje, začeto 27. aprila 1941, je tako globoko zakoreninjeno v slovenskem zgodovinskem razvoju, da ga moramo gledati z dveh strani, ne le kot prelomnico, ki pomeni začetek nove, socialistične dobe, marveč tudi kot zaključek nekaj stoletij trajajočega razvoja slovenskega ljudstva v narod, vse od časa, ko so se slovenski kmetje z orožjem uprli izkoriščanju po graščakih. Oglejmo si pomen Osvobodilne fronte najprej s te strani!

Kdo je predstavljal slovensko ljudstvo ob začetku razvoja, nekako konec 15. stoletja? Odgovor je zelo preprost: sestavljali so ga skoraj izključno kmetje — graščinski podložniki. Že dolga stoletja prej so si zemljo, ki so jo nekdaj obdelovali svobodni Slovenci, prilastili tuji graščaki; poslej so jo podložnim slovenskim kmetom »podeljevali« le še v obdelavo in začasen užitek. Za to pa so morali podložniki oddajati v grad velik del svojih pridelkov, graščaku opravljati vsa poljska in druga dela in mu plačevati še v denarju. Proti graščakovi krivici se podložnik ni imel kam pritožiti; graščak je bil namreč svojim podložnikom tudi sodnik. Podložnik pa ni bil niti sam svoj gospod: brez dovoljenja svojega gospoda in ne da bi se mu odkupil, se ni smel niti odseliti iz dodeljenega posestva, niti se ženiti, seveda tudi ne izbirati svojega poklica. Pri tem je naravno, da so imeli pravico odločati o jav-

nih zadevah le plemeniti gospodje, ki so bili večinoma Nemci, v Primorju tudi Italijani. Poleg kmečkega in podeželskega obrtniškega prebivalstva so sestavljali Slovenci še del meščanstva na Slovenskem, ki ga je pa bilo seveda v celoti zelo malo, saj so takratna mesta štela pri nas največ le po nekaj tisoč prebivalcev. Pa tudi med meščani so predstavljali Slovenci le nižji sloj, del obrtnikov, hlapce, dekle, le redek je bil Slovenec v višjih krogih, še največkrat trčimo tu na katerega med višjo duhovščino. Slovenci so bili takrat razdeljeni med tri države in kar med deset fevdalnih »samoupravnih« pokrajin.

Od tega položaja do današnje dobe je vodila slovensko ljudstvo trda pot: prav nobena stopinja na tej poti mu ni bila podarjena, vsako si je moral priboriti s trdim delom in mnogokrat tudi s krvavimi boji. Začetek bojev za osvoboditev slovenskega kmečkega ljudstva so bili kmečki upori, ki so zavzeli v 16. stoletju ogromen obseg; v času, ko ni bilo Slovencev niti cel milijon, se je borilo l. 1515 v slovenskem kmečkem uporu 80.000 puntarjev! Uporniki so rušili gradove, hoteli so se osvoboditi graščinskih vezi in bremen, zahtevali pa so za svojo »kmečko zvezo« tudi javno oblast, to je upravo, sodstvo, obrambo dežele in pobiranje davkov. Za vse to naj bi skrbeli voljeni kmečki zastopniki. Pred očmi so imeli torej pravo ljudsko oblast. Toda — kmečki puntarji so bili med seboj slabo povezani. Vsak okoliš se je boril zase, tako so jih plemiške vojske vedno lahko premagale in preprečile njihove načrte, graščaki pa so jih še naprej izžemali.

Velikih uporov je bilo res le nekaj, toda manjši so se ne glede na kazni ponavljali skoraj leto za letom. Z njimi se je kljub zmagam fevdalcev moč zemljiških gospodov vendarle bolj in bolj krušila, zlasti odkar je tudi meščanstvo pomenilo v gospodarstvu vedno več in je zahtevalo za svoja nova podjetja delavcev, zase pa politične pravice. A tudi graščak sam se je že premočno zapletel v kapitalistično gospodarstvo, da bi mogel braniti kmetu poseganje vanj. Tako so se v 18. stoletju, ko so se gospodarski temelji zemljiškega gospostva že kar močno majali, začele izpolnjevati nekatere stare puntarske zahteve: kmet je postal osebno svoboden, prosto se je mogel odseljevati v mesto in si izbirati poklic, pa tudi država je

začela nadzirati po svojih uradnikih postopek graščakov in omejila njihove pravice glede sodstva. V l. 1848 pa si je kmet, ki se je ob meščanski revoluciji na Dunaju znova uprl, priboril odpravo zemljiškega gospostva; zemlja, ki jo je že tisoč let obdeloval, je prešla v njegovo last.

Vse to je bilo seveda le del kmečkih zahtev izza uporov. Toda že uresničenje teh zahtev je močno vplivalo na slovenski narodni razvoj. Omogočile so namreč tvorbo slovenskega meščanstva in izobraženstva, pa tudi novega družbenega razreda, slovenskega delavstva. Tako se je družbena sestava slovenskega naroda spet toliko dogradila, da so Slovenci preko meščanstva v meščanski državi, ki je nastajala v Avstriji od 1860 dalje, mogli posegati tudi na politično področje in se boriti za svoje politične pravice.

Slovensko meščanstvo je namreč v kapitalističnem gospodarstvu, ki je vso državo in tudi vse slovarske pokrajine povezovalo v trdno gospodarsko enoto brez notranjih carinskih pregraj, postalo nosilec slovenske narodne zavesti in prebujenja slovenskega naroda. V l. 1848 je postavilo na tem temelju revolucionaren političen program, zahtevo, naj se vse dežele, v katerih žive Slovenci, združijo v »zedinjeno Slovenijo«. Še v tej revolucionarni dobi pa je bilo meščanstvo nesposobno, da bi se postavilo na čelo slovenskega ljudstva, kakor je zahteval čas. Ostalo je namreč gluho za kmečko zahtevo, naj postane zemljišče kmetova last brez odkupnine, zato pa tudi za svoj politični program ni dobilo široke podpore. Po svojih denarnih opravkih je bilo meščanstvo že v tej dobi pretesno zvezano s fevdalci, da bi moglo biti revolucionarno tudi v agrarnem vprašanju.

Celo za svojo zemljo so kmetje morali plačati odkupnino. Vse druge zahteve, ki so jih nekad postavljali uporniki, so se pa reševale seveda čisto drugače, kakor so oni zahtevali, in sicer v skladu z nekakim sporazumom med meščanstvom in fevdalnimi veleposestniki, ki so si poslej v državi razdelili oblast. Kako izključno njima je bil pridržan vpliv na vse javne zadeve, nam kaže že razdelitev poslanskih mest v državnem in deželnih zborih ter dodelitev volilne pravice: poslanci so bili razdeljeni tako, da je imelo nekaj nad sto veleposestnikov, nekaj deset tisočev meščanov in nekaj sto tisočev kmetov v posameznih deželah približno vsak eno

tretjino mandatov; volilna pravica pa je bila omejena po premoženju, tako da delavci sploh niso mogli voliti, pa tudi na vasi le nekaj vaških veljakov.

Kmečko ljudstvo pa je prišlo, ko se je osvobodilo graščinskega jarma, pod kolesa kapitalističnega gospodarstva, ki je tudi sicer privedlo Slovenijo v silovito gospodarsko stisko. Tovarniško blago je namreč izpodjedlo in uničilo domačo hišno obrt po kmetih in nanjo oprta primitivnejša kapitalistična podjetja, železnica pa je odvzela tudi korist v zvezi s prevažanjem blaga preko slovenske zemlje do Trsta, od katerega so nekateri okoliši skorajda živeli. Tako je odvzela industrija, zbrana predvsem v nemških delih habsburške monarhije, Slovincem velik del narodnega dohodka. Slovenija ni mogla več preživljati vseh Slovencev, ki so morali zato s trebuhom za kruhom po svetu. V drugi polovici 19. stoletja je moral približno vsak šesti Slovenec v svet. Zaostala gospodarska struktura Slovenije — tako glede industrije kakor tudi glede poljedelstva, ker ni bilo možnosti za uvajanje boljšega načina poljedelstva in je zato hektarski donos znatno zaostajal za naprednejšimi deželami, s tem pa seveda ves kmetov dohodek — je povzročala, da so tujci (zlasti Nemci) Slovence vedno bolj izžemali kot polkolonialno ljudstvo. Velike dobičke, ki so jih imeli od različnih podjetij, so odvajali seveda v tujino. Pa tudi domače meščanstvo je v tem času nabiralo svoj kapital največ z denarnim izžemanjem kmeta, kajti večjih slovenskih podjetij v Sloveniji takrat še ni bilo.

Iz teh posebnosti slovenskega razvoja je zrasla v dobi kapitalizma značilna zagata v oblikovanju slovenskega naroda, ki je dobila svoje dokončne oblike proti koncu prejšnjega stoletja. Na eni strani se je lepo razvijala slovenska kultura, ki je v našem stoletju dosegla ravnino evropske znanosti in leposlovja. Značilno je, da so bili v tej dobi prav slovenski pisatelji — Prešeren, Levstik in Cankar — in znanstveniki tisti, ki so se najbolj vztrajno borili za slovenski revolucionarni politični program, zedinjeno Slovenijo. Na drugi strani pa so nove politične stranke v političnem življenju ne le zavrle, marveč celo izrivale slovensko narodno zavest in prerasle narodno skupnost. Fevdalni elementi, med njimi tudi velik del duhovščine, ki so nasprotovali novemu go-

spodarskemu razvoju kot takemu, so namreč izrabili nasprotje med kmetiskim ljudstvom in meščanstvom in se povezali s kmeti, sprejeli njihove zahteve, kolikor so bile za njihovo gledanje sprejemljive in koristne, ter te zahteve in to gibanje proglasili za edino narodno gibanje, vse drugo pa za slovenstvu tuje in škodljivo. Pritegovanje svetovnonazorskih sporov med liberalizmom in katolicizmom je te politične spore še do skrajne možnosti zaostri.

To zagato je moglo predreti le novo revolucionarno vrenje, ki bi predvsem pokazalo novo pot malemu in srednjemu kmetu. Meščanstvo je v tej dobi izgubilo že vso svojo revolucionarnost, v zvezi z nemško veleposestjo je začelo v političnem življenju samo nasprotovati temeljnim načelom svojega lastnega političnega programa. Tako se ne bomo čudili, da je od 1860 dalje le redko slišati pri politikih zahtevo po zedinjeni Sloveniji.

Pojaviti se je moral torej nov družbeni razred kot nosilec revolucionarnosti in napredka tudi med Slovenci. Delavstvo, organizirano v socialistični stranki, je l. 1907 res priborilo splošno volilno pravico. Ne glede na to pa se je socialno vprašanje vedno bolj ostrilo in v velikem slovenskem deklaracijskem gibanju l. 1917-18, katerega ostrina je v tesni zvezi z veliko oktobrsko socialistično revolucijo v Rusiji, se poleg zahtev po zedinjeni Sloveniji in Jugoslaviji uveljavljajo že jasne socialistične tendence. Kako zelo se je razširilo revolucionarno razpoloženje med Slovenci v tej dobi, so pokazale še volitve l. 1920, ko so pol glasov na Slovenskem dobile socialistične stranke. Klerikalni in liberalni voditelji pa so v času prevrata znali zlomiti z vojaško pomočjo med preveč različnih strank razdrobljeno revolucionarno vrenje — seveda le za veliko ceno; zaradi tega smo namreč izgubili edino dotedanjo priložnost, da bi rešili Slovensko Koroško...

Vtem ko je liberalno vodstvo že od začetka stare Jugoslavije dalje — v upanju, da s podporo Beograda dobi oblast v Sloveniji — zanikalo obstoj slovenskega naroda, je klerikalno sicer nekaj časa ubiralo avtonomistična gesla, končno pa l. 1935 zaradi ljube oblasti tudi to vrglo slovenstvo čez plot in se postavilo na stališče jugoslovanskega unitarizma. Slovensko vprašanje tako ni bilo rešeno niti v Jugoslaviji (če izvezemo edi-

no strogo jezikovno vprašanje šol in uradov), skrb za zamejske Slovence pa je bila prepuščena popolnoma privatnim društvom, tudi geslo zedinjene Slovenije so pozabili vsi razen Komunistične partije, kajti garancija »večnih« meja z nacistično Nemčijo in pakt z Mussolinijevo Italijo sta bila tedanjim oblastnikom važnejša od usode slovenskega naroda.

Vendar pa so se v vseni času stare Jugoslavije počasi pripravljali pogoji za novo rešitev slovenskega vprašanja. L. 1919 ustanovljena Komunistična partija Jugoslavije se je od okrog 1930 dalje borila dosledno za rešitev narodnostnega vprašanja v tej državi. Delavstvo se je vedno bolj zgrinjalo okrog nje. V zvezi z njeno reorganizacijo je bila l. 1937 ustanovljena Komunistična partija Slovenije kot edina slovenska stranka, ki je bila v tem času organizirana na narodni podlagi. Nova stranka je z velikim zanosom in obenem previdno gradila svoj ilegalni partijski aparat, spričo nevarnosti nacističnega napada in zaslužjenja pa tudi pripravljala slovensko ljudsko fronto, naslonjeno na široke ljudske množice. To delo je neposredno po začetku okupacije dne 27. aprila l. 1941 res prineslo svoj uspeh, bila je ustanovljena slovenska ljudska fronta — Osvobodilna fronta slovenskega naroda.

4. Osvobodilna fronta je bila v resnici ljudska fronta, neposredni organ slovenskega ljudstva v njegovi borbi za svobodo. V trdem boju, ki se je začel, so izginili vsi spori o tem, kdo ima »pravico« prištevati še med Slovence, o »vsebini« slovenstva in o tem, kdo naj v imenu slovenskega naroda govori. Slovensko ljudstvo je spregovorilo s puško. Razmerje do osvobodilnega boja je postalo v teh letih strog in pravičen ter zanesljiv sodnik o zavednosti vsakega posameznega Slovenca. Tako je slovensko ljudstvo pod vodstvom novega revolucionarnega razreda, delavstva, razbilo vse tiste umetne strankarske ločnice, ki so dušile slovenski narodni razvoj. Zavest o trdni povezavi vsega slovenskega naroda je prav v dneh, ko je bilo treba zanj prelivati kri, izpodbila pri delavstvu, kmetih in inteligenci vse umetne domislice in zavore ter jih premagala.

Res je bila sicer Osvobodilna fronta v svojem vodstvu sprva koalicija raznih strank in skupin. Toda prav njen ljudski značaj je neizogibno povzročil, da tam ni bila sprejeta kot koalicija, marveč kot enotna ljud-

ska organizacija. Nujna posledica tega razvoja je bila, da je zbor aktivistov OF na Pugledu ob drugi obletnici ustanovitve OF (aprila 1943) ugotovil in priznal ljudsko pojmovanje organizacijskega nosilca slovenskega narodnoosvobodilnega boja: »Enotnost osvobodilne borbe, ki jo bije slovenski narod na življenje in smrt... zahteva, da se Osvobodilna fronta dosledno razvija v smeri vse krepkejšega in enotnejšega vse-ljudskega gibanja slovenskega naroda. Upoštevajoč to temeljno potrebo slovenske osvobodilne borbe in slovenske nacionalne in ljudske bodočnosti, soglašajo skupine OF v naslednjem: a) OF slovenskega naroda je enotna vseljudska politična in nacionalna organizacija slovenskega naroda. Vodi jo njen izvršni odbor, ki predstavlja tudi enotno politično in organizacijsko vodstvo aktivistov Osvobodilne fronte. b) Avantgardna vloga v slovenskem osvobodilnem gibanju pripada glede na njen program, organizacijsko strukturo, strategijo in taktiko Komunistični partiji Slovenije kot avantgardi najnaprednejšega slovenskega družbenega razreda — proletariata Slovenije. Vse tri skupine ugotavljajo, da sta KPS in njeno vodstvo avantgardno vlogo Partije s pravilno politično linijo in organizacijo Osvobodilne fronte slovenskega naroda tudi dejansko izpričala...« Tako je narodnoosvobodilno gibanje, organizirano v Osvobodilni fronti, pod vodstvom KPS vendarle doseglo smoter nekajstoletnega slovenskega razvoja v nacionalnem pogledu: šele v njegovem okviru se je v resnici dokončalo oblikovanje slovenskega naroda.

To ljudsko gibanje, ki je združilo slovenski narod na znotraj, je seveda nujno poseglo tudi po slovenskem revolucionarnem političnem programu, po zahtevi zedinjene Slovenije. V razliko od starejših zagovornikov tega programa pa tokrat ni ostalo le pri postavljanju programa ali pri njegovem zagovarjanju v raznih papirnatih spomenicah. Slovenski partizani so tudi stvarno odpravili meje, ki so delile Slovenijo po dolgem in počez, in to že sredi vojske, ko je imela vse slovensko ozemlje zasedeno okupatorska vojska. Po pravici poje ena med najbolj znanimi partizanskimi pesmimi: »Kje so meje, pregrade, za slovenske brigade? — Hej, za nas ni pregrad in ne mej!« Po vseh slovenskih pokrajinah so se zbirali borci, povsod se borili za svobodo, vsi so bili po

kurirjih povezani z glavnim štabom partizanskih odredov Slovenije in z izvršnim odborom OF. Osvobodilnemu boju sta se pridružili tudi Slovenska Koroška in Primorje, do leta 1941 ločena od ostale Slovenije z državno mejo. Zedinjena Slovenija je postala dejstvo že med vojno.

To ljudsko gibanje, povezano pod vodstvom Komunistične partije Jugoslavije in maršala Tita z enakimi ljudskimi gibanji drugih jugoslovanskih narodov, je zvarilo v skupnem boju novo bratstvo in edinstvo teh narodov. Dobri dve leti po začetku narodnoosvobodilne borbe so bili na zasedanju AVNOJ v Lajcu 29. novembra 1943 že položeni temelji nove Jugoslavije, demokratične federativne republike. Celo imperialisti na zahodu so spoznali, da je nova Jugoslavija dejstvo, da so jugoslovanski narodi sami prekrizali vse njihove načrte o razdelitvi te države. Pribiti pa je treba še enkrat, da bi Jugoslavija l. 1945 ne vstala in bi slovenski narod danes ne bil svoboden, če bi ne bilo partizanov in narodnoosvobodilne borbe, ki so zgradili novo Jugoslavijo, potem ko je kraljevsko-kapitalistični režim staro tako temeljito razbil.

Naslonitev nacionalnega gibanja neposredno na delovno ljudstvo pa je imela nujno tudi svoje globoke revolucionarne posledice in izraze. Kakor v kmečkih uporih ljudstvo tudi tokrat ni prevzelo na svoje rame le borbe, marveč je prevzelo v svoje roke tudi vso oblast, ki so jo prejšnji oblastniki tako mirno — po njihovih računih seveda le začasno — izročili okupatorju. Narodnoosvobodilni odbori, voljeni skrivaj po vaseh in mestih ob udeležbi velike večine prebivalstva, edini od ljudstva priznani oblastni organ, so predstavljali revolucionarno ljudsko oblast na osvobojenem in okupiranem področju, partizani pa ljudsko vojsko, ki jih je branila. Teritorialno je ta ljudska oblast enako kakor partizanska borba zajela vso Slovenijo. Izgradila pa se je tudi do vrha, ko je iz upravnih odsekov Predsedstva slovenskega narodnega osvobodilnega sveta, ustanovljenih februarja 1944, v maju l. 1945 zrasla prva slovenska ljudska vlada.

Boj za svobodo pa je vseboval še drug revolucionaren element. Kapitalistični izkoriščevalci slovenskega ljudstva in njihovi politični predstavniki — prav tisti, ki so se v stari Jugoslaviji najvneteje pripravili med

seboj, kdo ima več pravice govoriti v imenu slovenskega naroda ter kaj ta narod sploh je — so se postavili v tem boju proti svojemu ljudstvu, ki se je osamosvojilo in pokazalo, da ne potrebuje »varuhov«. Tako je težka ljudska pest morala zadeti tudi okupatorjeve hlapce, ki so si v preteklosti toliko prizadevali za slovensko neenotnost in svoje koristi in tako malo za ljudsko blaginjo. Z njihovo razlastitvijo je že med vojno prešel velik del narodnega premoženja v roke pravega lastnika. Reforme iz l. 1848 so se nadaljevale, tokrat brez odškodnine!

Ko je v maju 1945 stal slovenski narod — obenem z drugimi jugoslovanskimi narodi — zmagovit v svoji osvobodjeni domovini, se seveda ni hotel vrniti na staro in izročiti oblasti nad seboj tistim, ki so ga med njegovim bojem na življenje in smrt izdali ali stali ob strani. Sam poslej kuje svojo bodočnost.

Zedinjeni Sloveniji, ustvarjeni med vojno, je bilo treba priboriti mednarodno priznanje. Osvobodeno Slovensko Primorje priča, da napor niso bili brez uspeha, dasi so imperialisti preprečili, da bi bila osvobodjena vsa slovenska zemlja, po kateri so se med vojno borili slovenski partizani. Še vedno nas kličejo Trst, Gorica in Gospa Sveta... Borba za slovenske meje, katere glavno težo je tudi sedaj nosilo slovensko ljudstvo na Primorskem in Slovenskem, pa je bila vse drugače odločna in tehtna kakor četrto stoletje prej. S ponosom se moremo ozirati nanjo.

Ustaliti pa je bilo treba tudi znotraj ljudsko oblast. Jugoslavija je bila prva med novimi socialističnimi državami, ki je uredila vprašanje ljudske oblasti z ljudskimi odbori, najdosledneje je bila pri nas izvedena agrarna reforma, najprej izvedena nacionalizacija denarnih zavodov, naravnega bogastva in velikih podjetij. Prvi smo z vsem tem začeli graditi socializem. Ostala pa nam je kot težka dediščina iz stare dobe tehnična zaostalost, ki povzroča, da naš kmet zaradi manjšega pridelka na isti površini dobi za isto delo manj kakor v naprednejših državah, da naš delavec za isti izdelek, za katerega potrebuje več časa, prav tako dobi manj kakor v bolje opremljenih podjetjih. Borbo s tehnično zaostalostjo smo začeli s prvim petletnim načrtom. Nedvomno naše gospodarstvo danes z orjaškimi koraki na-

preduje. To nam kažejo nove tovarne, nove elektrarne, v primeri s predvojnimi časom mnogo povečana proizvodnja. V času, ko je dobiček iz naših pokrajin odhajal k raznim delničarjem v tujini, bi bil tak napredek popolnoma nemogoč.

Res pa je tudi, da ves ta gospodarski napredek prav danes še malo koristi širokim ljudskim množicam, kajti z marsikaterimi proizvodi, ki bi jih rabili tudi sami, moramo danes prebijati dvojno gospodarsko blokado — kapitalistično na zahodu in kominformovsko na vzhodu. Toda pot, ki jo hodimo, nas bo osamosvojila v mnogočem glede proizvodov, ki jih moramo danes naročati še zunaj, in je edina, ki drži v lepšo bodočnost. Široki okvir, v katerem smo si ogledali našo pot v socializem, nam dokazuje, da bi bila vsaka stopinja s te poti zgrešena.

Prošnja

J. H. Newman

Moj Bog, daj močno dušo mi, da svetna sla ne bo je mamila, ne trle je skrbi!
Obrzdaj mi upornega duha,
iz zank skušnjave me otmi — saj moreš Ti!

Sam naj prenašam trpkih dni težavo,
ne da prijatelj bi nudil kdo v pomoč —
Ti mi čutiti dal boš svojo olajšavo,
ko ob molitvi moji boš navzoč.

Če kdaj temà me, če me strah objame
in sleherni bo up mi tuj,
tedaj, moj Bog, Ti misli name,
tolaži me: »Tu jaz sem, nič ne obupuj!«

Če kdaj udari roka me nesreče
in mračna misel me potrè,
beseda Tvoja: »Tu sem jaz!« naj teče
kot balzam v revno, ranjeno srcé.

Ne, s Tvoje póti se nikdar ne ganem,
naj tolik še sovražnikov bo hrum,
do konca Tebi zvest ostanem,
ko kličeš mi: »Prijatelj moj — pogum!«

Prevedel J. L. Košanov

Najmanj pol stoletja je preteklo, odkar sem bral daljši spis z naslovom: Nič poezije, gola proza. Takole se je začel tisti spis: »Judovska velika noč pred dva tisoč leti. Z vsega tedaj znanega sveta so navreli zvesti Judje v srce svoje domovine, v Jeruzalem, praznovati v templju največji praznik. Med množico se nenadoma razleže glas: Blagoslovljen kralj, ki prihaja v imenu Gospodovem. Hosana! Slava! On, čudodelnik, rešenik, jaha na osliču iz Betfage proti mestu. Ljudje razgrinjajo pred njim svoje plašče po cesti, zelenje in cvetje mu dežuje na pot, kliči hosana kipijo pod nebo. — Tako skoraj pred dva tisoč leti. Vsa pot, vse ulice sama pesem.

In danes? Rešenik oblastnik bi se pripeljal z brzim v salonskem vozu. Vlak bi prihrumel na postajo, iz dimnika bi se mu valili oblaki črnega dima, para bi sičala, odličniki — ponižni sluge oblastnika — v slovesnih oblekah bi strmo stali in čakali, da se prikaže iz salonskega voza oblastnik. Vse pusta proza!

Ko sem se danes spomnil tega berila, so mi starčevske misli krenile nazaj vsaj za sedem desetletij in se napotile po tej ljubi zemlji domači, ki ji na vsem svetu ni lepšega para.

Sedem let mi je bilo, ko mi je oče na mnogo nadlegovanja obljubil, da pojdem z njim na Jezero (samo to ime smo poznali tedaj za Bled), in sicer na malega šmarna dan. Oče je bil obljubi zvest. Zgodaj sem ob njem drobil mimo Vrbe čez Gmajne proti blejski cesti. Z vrha, ko se gmajne strmo spuščajo proti cesti, sem prvič zagledal to belo cesto in po njej voz za vozom. Težki vozovi z lestvami so bili. Pred vsakim vozom sta ponosno stopala po dva konja. Medeninaste kolute na opremi so se iskriale v soncu in cingljale. Na vsakem vozu pisana množica deklet in žena, fantov in možakov. In vsi vozovi so peli, peli, da so preglasili šum Save. Z očetom sva se zelo podvizala. Onstran mostu sva zavila po stezi proti Bobnu in hitro dalje skozi Zagorice, da bi čimprej prišla do ladjišča onstran Petrana. Vse polno ladij se je zibalo na bregu. Ljudje so hiteli vanje, se od zibanja opotekali, vzklikali, se smejali, tudi otroški jok se je oglasil. Ko je bila ladja polna, da se je pogreznila do

letvice, pribite ob boku, tedaj je brodnik strogo zapovedal: Nihče več vanjo! Veslale so tudi dekleta — prave ponosne in pogumne Blejke, vse praznične, da so se beli rokavci kar svetili. Ladjo — imena čoln za take široke barke niso imeli — kamor sva se z očetom vkrcala, je vodila Pibrova Mina. Oče jo je poznal in ogovoril: »Dosti dela, kaj?« — »Vso noč že vozimo in ljudi še ni kraj.« Vsa nasmejana se je uprla v veslo. Pred nami ladja za ladjo, kar na široko je bilo jezero posejano z njimi. In vsi čolni so peli, peli brez nehanja, otoški zvonovi so jim pripevali, vmes pa je milo klenkal »zvonček želja«. Vse sama pesem!

Na Rebri v gmajni sem ležal ob mlačvi. Knjigo sem imel s seboj, a je nisem bral. Pod menoj po vaseh so peli cepci. Vroča doba mlačve je bila. Mlatili so, kakor je pač bilo posestvo: bajtarji le v dva cepa, drugi s štirim, a nad vse je bila pesem tam, kjer so mlatili hkrati na dva poda. V moji rojstni vasi je bilo tako samo pri Lazarju. Dva poda, dva nasada in osem mlatičev. Toda ti niso mlatili vsak po svoje. Pri obeh nasadih so vsi hkrati začeli, se ujeli v pravo »vižo« — ritem — da je pelo kakor orglice. Kdor bi to ubranost le z enim udarcem zbegal, mu ni bilo na podu obstanka. Zato so se za to mlačev ponujali le fantje in dekleta s tankim posluhom. Plača je bila boljša ko navadna dnina, najbolj imenitna pa po žin-ka; tako se je imenoval žetveni obed, ko so domlatili. Na požinko smo prežali vaški frkolini. Ne zastoj. Še danes vidim gospodinjino Lazarico, kako je nosila na široko mizo pod lipo skledo za skledo, lesene ploščke, polne klobas in gnjati, nazadnje cele skladovnice pogače, tudi rešeto štrukljev, hudo pokravčanih z orehovimi jedrci, in še bokale vina. Ko je vse oddelila, tedaj smo prišli tudi mi na vrsto. Velikanski hleb pogače je načela in rezala in delila našim drobnim rokam, ki so se željno dvigale k njej. O, mama Lazarica! Kje je danes še katera? Vse, mlačev in požinka in malica za otročke, vse — sama pesem.

In košnja! Da, tudi košnja je bila pesem. — Proti večeru sem srečal kmetico vdovo. »E, tebi, študent, se pa godi!« Tako me je ogovorila. »Cel fant si že. Pridi jutri k nam

v košnjo. Za sedem senoskov za tri dni so naši travniki. Sedmega še nimam. Pa pridi, če te je kaj!« — »Pridem,« sem ji obljubil. — »Če zares ostaneš pri besedi, primaknem ti po grošu.« — »Velja, botra!« sem ji potrdil. (Tedaj je bila dnina od ranega jutra do noči 45 krajcarjev.) Hitro sem šel domov. Čeprav sem znal kositi, me je vendar tiho zaskrbelo, če bom vzdržal. Zaslужek me je mikal. Oče je trmoglavo trdil, da je naša voda silno zdrava pijača; če si lačen, si lahko odkolehaš debelo rezino kruha, nič ti ne branimo, brez cigarete pa tudi ne boš zbolel. Menda je bil zato zelo dobre volje, ko sem mu razodel, da sem se zadal v košnjo. Pripravil in sklepal mi je najboljšo koso in odbral najlažje kosišče. Po večerji me je pogljal takoj spat: »Jutri bo zgodaj dan!«

Ob štirih zjutraj smo bili že vsi zbrani pri vdovi Katri. Vsakdo je srknil šilce močne slivovke in smo odšli. Fantje so zavriškali in zapeli tisto: Jaz jo pa režem in kosim. Naglo smo bili na travniku. Še nekaj vriskov in kose so se zablistale v rosin travi. Ob sedmih je prinesla velika dekla kosilo (zajtrka Gorenjci nismo poznali). Vrh majhne groblje je pogrnila platnen prt s štirimi rdečimi čopi; nanj je postavila velikansko ljubensko skledo ajdovih žgancev, krog skleda porazdelila žlice in nas poklicala. Ulegli smo se okrog skleda, kakor kolar pesto naperi, in žlice so začele potovati od skleda do ust — vse lepo zapovrstjo kakor kose na travniku. Govorili smo malo. Le Revk ni mogel molčati, ko je sosed Gnafej preveč ril z žlico pod goro. Na vrhu te žgančevske gore so namreč čepeli ocvirki. »Ne rij v goro, kakor bi bil v Begunjščici pri rudarjih v jamah. Rad bi jo izpodkopal, da se vsi ocvirki sesujejo v tvojo jamo! Vrh je za vse!« Hitro smo postrgali iz skleda zadnjo drobtinico in potem popili še vsak skodelico mleka, kamor nam ga je točila dekla.

Pri južini — obedu — na groblji ni bilo več tiho kakor pri kosilu in malici. Med nami so bile že grabljice. »Sedaj bo vsaj fletno, ko smo ljudje,« je prvi zinil Revk, ko je legal k skledi. »Mar prej nismo bili?« ga je vprašal Kovačev Jok. »Ne! Sami dedci še niso ljudje.« Takoj se je vsem razvezal jezik, kresal se je dovtip za dovtipom, smeh se je razlegal po vsem polju. — Pomagale so tudi grabljice. Ko je navihanka Rezika opazila pod Revkovim redom velik podredek

neodkošene trave, ga je vprašala: »Ko nisi odrezal, ali bo to za seme?« Špelca ji je pomagala: »Otvezimo ga za to bilje v podredu, naj ga popase, ko mu ga kosa ne odreže.«

Tako je bilo vse tri dni. Petje, uka, šale, dovtipi, prijetno zbadanje, vse brez žale besede, vsi spočiti, nikdar trudni in vrh groblje obedi kakor svatovščina — vse — delo in jelo — zares sama pesem.

Naj ne zamolčim spomina na košnjo v rovtih — po gorskih senožetih. Vsak večer so zakurili velik ogenj — vedno pri svislih, kjer je bilo največ koscev. Danes bi mu rekli taborni ogenj, tedaj je bil to rovtarski kres. Pod soncem res ni nič novega. Besede so nove, stvar stara. Krog tega kresa se je zbralo vsak večer iz sosednjih rovt polno vasovalcev. Pri kresu sem zares občutil Prešernovo: »tam pul'jo besedi se korenine ... jezika sol, lepota, da le zine!« Več pristne slovenščine sem se med njimi naučil kakor po vseh šolah.

Za sklep še rovtarsko burko. Že pred mojo mladostjo je bil ukaz: Izobraženci pojdite med ljudstvo in nabirajte narodno blago: besede, bajke, pesmi, pravljice. Temu ukazu sta bila zvesta tudi dva brezniška študenta. Oba sem poznal. Eden — Janez — je bil kasneje profesor v Zagrebu, drugi — Miha — slovit dekan. Ta dva sta se zatekla na bero po narodno blago k rovtarskemu kresu. Ker nista zahajala med ljudstvo — črnošolci so bili tedaj že gospodje — nista imela med rovtarji znancev in vsa njihova hudomušnost jima je bila tuja. Pristopila sta — dolgosuknjarka — h kresu, pozdravila in povedala: »Midva nabirava narodno blago. Rada bi slišala od vas pravljice, veste, take stare pripovedke. Saj jih gotovo mnogo veste.« Kres je molčal. Nekateri so se nasmihali, drugi si kakor v zadregi prižigali čedre. Študent Novakov Janez je poprijel drugič in prosil pravljic. Tedaj se le oglasi Gólmárjev Primož. Bil je velik burkež. »Študenta, jaz vem eno, ki je posebno imenitna.« — Študenta sta stopila k Primožu in silila vanj: »Le kar povej jo. V bukve jo bomo dejali in zapisali, da si jo ti povedal.« — »Že prav, že. Toda ta reč ni kar tako. Pravljico vama moram pravzaprav pokazati. — Jok in Drejc, pojdita sem! Imeti moram štiri pasove.« Fantje so si hitro odpeli hlačne jermene. Slutili so, da bo Primož napravil velik burk. — »Jok in Drejc, vidva sta kra-

marja. Dobiti moram še krošnji. Študenta, ali bosta za krošnji? — »Bova, bova,« sta oba takoj pritrdila. — Primož jima je velel sesti. Nato jima je z jermeni privezal obe roki — vsako k enemu stegnu. — »To so sedaj obramnice. Jok in Drejc, natovorita si krošnji.« Ta dva sta Primožovo burko poznala. Hitro sta si oprtala vsak svojega študenta in segla po palicah, ki sta jih bila študenta zataknila v tla. In tedaj se je začelo: »Kam greš, prijatelj kramar?« — »Na semenj k Svetemu Roku.« — »Jaz tudi. Kje si boš postavil štant?« — »Pred velikimi vrati.« — »Ne boš! Tam bom prodajal jaz.« — Kramarja se prepirata in zmerjata. Nazadnje se začneta pretepati in s palicami udrihati po krošnjah. Ves kres se krohota, študenta zmerjata in kolneta, Primož ustavi boj in razporedi krošnji. — »Ali ni lepa pravljica?« povpraša Primož. — »Razbojnik!« zakriči Janez in oba študenta izgineta.

Kakor je bilo rovtarsko kresovanje res pesem, to zadnje poglavje ni bila. Peli sta le palici po študentovskih plečih.

Sedaj vas že kar vidim in slišim, kako se mi posmehujete, vsi vi mladi, napredni, novi ljudje. »Lej si ga starokopitneža! Rad bi se še prašil in rešetal na ropotajočih lestvenikih. Rad peš tolkel od kantona do kantona po dolgih cestah, rad s cepcem bil po trdih ritnah snopja, rad kosil po nepogojenih travnikih in v znoju pritiskal koso k tlom, da bi mu suha prst letela v zobe. In to si želi danes, ko brzi vlaki požirajo po sto kilometrov na uro, ko drdrajo mlatilnice, ki hkrati retrajo slamo, vejajo zrnje in ga ločijo v tri skupine, ko nad našimi glavami frčijo železni ptiči — že cele trdnjave so — ko rastejo v rekah silne pregrade, nabirajo vode za nova jezera, da bodo dajala luč, moč in kurjavo.

Krivično me sodite in obsojate. Dobro poznam in hvalim koristnost strojev, občudujem in poveljujem človeški um, ki si nenehno utira pot v osrčje zemlje, da izgrebe iz nje za človeštvo toliko dragocenih, a skritih zakladov, da ujame in zajame velikanske vodne sile in jih napreže za služabnice človeštvu. Kdor tega ne spozna in ne pohvali, tega poučuje še staro sveto pismo, ki pravi: »Ne sprašuj, kaj je vzrok, da so bili prejšnji časi boljši kakor sedanji! Tako vprašanje je neumno.« Tega nisem vprašal. Pripovedoval sem le, da je ob delu zvenela

pesem, da je bilo marsikje in marsikdaj delo samo kakor lepa pesem. Tudi danes gredo podjetne brigade na delo s pesmijo. Takim se delo odseda, po trudu je uspeh, zaradi uspeha veselje in pesem. Pesem je tam, kjer je srce. Nobene lepe pesmi še nismo brali, če ni privrela iz srca. Vse, kar je na svetu, zahteva od človeka srca — to je ljubezni, naj je stroj ali sočlovek, naj je žival ali cvetica. Človek je strašno bitje v stvarstvu. Zakrkne si srce, potepta svojo pamet, le sebičnost mu zagospodari. In ta ruši z vojsko sto in stoletno delo pridnih rok, kri teče, krepki možje legajo v prezgodnji grob. Vojska! Človeštvo se upira, razlega se krik in prošnja: Mir, mir! — a miru ni. Nam se še niso rane pretekle vojske zacelile. Zato molčim o teh grozotah. Rad bi poskusil pokazati, da tudi pri majhnih stvareh prevečkrat pogrešamo srca, ne najdemo ljubezni do sočloveka in do njegovega dela, ne do živali, ne do zemlje. Drobna stvarnost naj to potrdi in naj ne govori gluhim ušesom in se ne kaže slepim očem.

Pomudimo se nekoliko ob stroju.

Porečete mi: Stroj vendar ne potrebuje ljubezni! Spominjam se starčka, ki je sedel pred hišo, naslonjen ob palico. Pa privihra iz hiše mlad nečak, slabe volje je bil, in zadrleskne vrata, da se je omet usul iznad podbojev. Starček je nejevoljno dvignil palico in vzdihnil: »Da se mu nič ne smilijo vrata, kviškežu brez srca!« Ali ni ta vzdihljaj klic srca do vsega, kar si človek ustvari v trudu in znoju?

Zadruga si je nabavila veliko mlatilnico. Za na skedenj je bila premogočna, zato so mlatili kar pri kozolcih. Da bi zelo skup zadružnik ujel tista zrnca, ki odletijo po tleh, je razgrnil zadružno drago ponjavo, s katero so pokrivali mlatilnico, če jih je pri delu zalotil dež. Čez to ponjavo je skupuh vozil snopje. Podkve so prevrtale ponjavo, da je bila polna lukenj. Zaradi take nepotrebne škode je med zadružniki nastal prepir, ki je škodljivca pahnul izmed članstva. Po pravici. Srca za skupno premoženje ni bilo v njem.

Kaj pa tisti najbolj prvotni in preprosti stroji, ki jim pravimo orodje? Ali ti tudi zahtevajo ljubezni? — Še zelo mlad sem šel z modrim gospodarjem preko sosednjega dvorišča. Hiša je bila zaprta, vsi so odšli po delu ali opravkih. Modri gospodar me začne opozarjati: »Vidiš, tamle ležijo grab-

lje, sekira je obtičala pri tnalu, vsa je že rjasta, gnojne vile leže pri kupu, kamor jih je vrgel, kdor je nakidaval, voza se mu ni ljubilo potegniti pod streho, da ga razsušuje sonce in pere dež — o, le verjemi mi, da bo kmalu dogospodaril. Kmet ali delavec, ki nima ne skrbi in ne srca za svoje orodje, tak je zanič, tak jo maha rakovo pot. « Če že tak drobiž peha gospodarstvo v propadanje, kaj šele sodobni stroji, če jim prav ne strežeš. Danes imajo veletovarne stroje, ki so pravo čudo. Stroj moraš poznati do zadnje žilice, potem ga vzljubi in mu strezi kakor otroku. Kako škodo lahko povzročiš, če ga ne razumeš in ga obenem ne ljubiš. Danes stroj prihaja na kmete. Prav piše Mladina, kako naj bo naraščaj kmetovalcev dobro šolan, da bo znal ravnati s strojem. Naj navedem primer, kako je mlad strojnik ravnal s plugom. — Zemlja je bila že precej zmrzla, pa je prišel s plugom in s traktorjem. Navadni kmetovalci so radovedno gledali, kako bo oral zmrzlo zemljo. Pognal je. Ni šlo. Nič zato. Pripregel je še en traktor. Zahreščalo je, plug, se je razčesnil, oranja konec. Tak strojnik je kviškež, ki se mu ne smili stroj, prevzetnost ga požene v škodo. — Po oktobrski revoluciji si je največ strojev nakupila Rusija in skoraj brez izjeme vse iz Amerike. Leta 1930 je prepoštoval vso Sovjetijo zelo izobražen Američan. Tudi velikanske farme si je ogledal. Na tisoče kmetijskih strojev je obratovalo na teh širnih poljanah, ki zelo presegajo ameriške farme — kmetije. Vprašal je direktorja velikega kolhoza, ali je z ameriškimi stroji zadovoljen. »Popolnoma. Žal, da dlje kakor eno leto nobeden ne deluje.« Američan se je zavzel, potem si sam delo ogledal in ugotovil: »Premalo znanja, premalo vestnosti in spoštovanja do strojev. Naši farmarji imajo vse to in stroji jim tečejo najmanj po pet let, ne da bi bilo treba kakšnih popravil.« — Torej tudi Amerika, ki je je zgolj stvarnost, zahteva od človeka, da stroj temeljito pozna, ga tudi ljubi in zato spoštuje. Velik odstotek poškodb in nesreč pri strojih lahko po pravici pišemo na rovaš ljudi, ki stroja ne poznajo, ga ne cenijo in ne ljubijo, prevečkrat še toliko manj, če je stroj last skupnosti.

Naravoslovec Kafka je zapisal: Vsaka, še tako drobna živalca ima trojni občutek, nekašno troj-

no zavest: lačnosti, strahu (obenem obrambe) in ljubezni. Kako lačnost priganja živali k delu! Vijejo se in rijejo pod zemljo in po zemlji, ves dan letajo po zraku, cele noči prelezejo in prehodijo za grižljaj hrane. Nenehno oprezujejo za sovražnikom, beže pred njim, se skrivajo in tudi bore na življenje in smrt. In kakšna je njih ljubezen do zaroda, a tudi za skupnost, če jim je usojeno življenje v čredi, v skupnem domu — za vse to ni treba dokazov in razlag. Vsi to vemo. Pozabljam pa radi, da so živali tudi naše prijateljice, zveste služabnice in želijo, da jih imamo radi, ter nam ljubezen vračajo v našo korist. Zdi se mi zelo potrebno, da se nekoliko o tem pomnim.

Že zdavna je konj posebno razumna in plemenita žival. Stari dedje so pripovedovali, kako kobila ljubi svoje žrebe. Če so bile žrebeče kobile v planini s svojimi žrebički, pa so zavohale, da se plazi volk v napad na žrebe, so v hipu vse stopile v obrambo. Postavile so se v tesno sklenjen krog, v sredo kroga stisnile žrebe in čakale roparja. Če se je volk, tudi več volkov, priplazil do tega sklenjenega tabora, so kobile začele s podkovanimi zadnjimi nogami biti po napadalcu, da se je pobit, tudi smrtno začet, umaknil. Ljubezen in boj za zarod! Tudi to je stara resnica, da konj človeka zelo spoštuje. Vojaki dragonci so pripovedovali, da ob diru v skok kajkrat odleti kak jahač iz sedla. Eskadron se zaradi tega ne ustavi. Vsi konji drviijo čez padlega vojaka, a nobeden se ga ne dotakne. Da je to resnica, sem skusil sam kot drzen fant. Pet študentov nas je šlo na Stol. Pod Malim Stolom je lepa ravninica, kjer je bila tedaj iz kamnov zložena ovčarjeva bajta. Na tej ravnici je silno slastna paša za konje. Takrat se je paslo na njej pet konj. Vzel sem iz torbe kos kruha in obiskal konje. Vsi so hvaležno sprejemali grižljaje, dobro leto stara kobilica kar ni hotela od mene. Božal sem jo in jo še krmil s kruhom. Ob tem se mi pritakne drzna in neumna misel: Kaj ko bi jo zajahal in pojezdil na vrh Malega Stola? Potapljal sem jo po vratu, po bleščečih bokih, se prijel za grivo in vrat ter se pognal nanjo. Kobilica je odskočila. Nisem je zajezdil, le vratu sem se oklenil, da nisem štrbunknil na tla. V trenutku je bila njena mati pri meni, usekala je z obema zadnjima nogama po meni v obrambo hčere.

Ker je bila tih mene, me je zadela le s koleno, da sem odletel na tla — brez poškodbe in bolečin. Potem so zdrčili vsi konji v skoku za staro kobilo in vsi čezme, ki sem ležal vznal na tleh. Videl sem, kako so se bliskale podkve nad mano, a nobena se me ni dotaknila. — Tako ceni konj človeka. — Še drugo zgodbo naj povem. Imel sem ljubeza, krotkega konjiča. Bil je kakor ovčica. Otroci — sosedomi vasaivalci — so mu lezli pod trebuhom in se igrali z njegovim repom. Naneslo je, da sem ga moral prodati. Nekdo iz vasi je prišel in me pestil, da ga ne smem nikomur drugemu prodati razen njemu. Dogovorila sva se. Ta nerodnež je tej pohlevni živalci natikal divje brzde, ji stiskal čeljusti s podbradno verigo in jo mučil. V dveh tednih je tako podivjala, da je vsakega napadla, kdor se ji je približal s komatom. Pomni, da konj zahteva ljubezni, sicer se njegova narava upre in namesto ovce si si odredil zverino. Arabec ne pozna ne biča ne korobača. Če je treba hudega napora, Arabec svojemu konju zapoje pesem v uho, da ga nese kakor blisk po puščavi. Ljubezen za ljubezen! Kdor pa konja preobklada, kdor mu pomaga težo zvleči v strmino z bičem po rebrih, kdor vsega pretegnjenega in potnega postavi počivat v mrzel hlev, ki je razrežana baraka, tak človek je krvnik, ne voznik, mučitelj živine in pokončevalec dragocenega premoženja, naj je gospodarjevo ali skupnostno.

Ni še dolgo tega, ko sem se ustavil pred staro kmečko ženo. Na klopici pod hruško je sedela in brala časnik. Stari, že vsi zvezani naočniki so ji sedeli na koncu nosu.

»Kaj pa berete, mati?«

»Nič prida reči. Ali vi niste brali?«

»No, kaj?«

»Tole, kako je v vagonu poginilo 21 prašičkov. Poslali so jih kakor drva iz kraja v kraj. Uh, ti norci brezsrčni! Ubogi prašički! Človek bi se razjokal.«

Ali razumete vsi tisti, ki ste brez srca do živali? Prav je, da tako surovost ljudska oblast javno razglaša po listih in na zborih in biča plačance, ki povzročajo skupnosti toliko grde škode.

Nakupovalci goveje živine za plemo so prignali do postaje lepe krave. Ker še ni bilo vagona za prevoz, so pognali živino na bližnje dvorišče, zaprli lesa in šli. Krave, žejne in lačne, so mukale in tulile, a nakupčevalcev od nikoder. Dva vaška pošte-

njaka sta se jih usmilila, jih napojila in potem šla po vasi prositi sena, da so jih za silo nakrmili. Kdo je imel srce za živali?

Obiskal me je znan posestnik, izvrsten gospodar. Mnogokaj sva se pogovorila. Prišla sva v pomenku tudi do zadrug. — Može je tudi zadružnik in je bil prvi, ki se je vpisal ter prispeval v zadrugo tri lepe in dobre krave. — »Vse bi šlo,« mi je pripovedoval, »ko bi bilo več skrbi in ljubezni do zemlje in do živali. Šel sem obiskat v skupni hlev svoje krave. Joj, najrajši bi jih bil kar otvezel in odpeljal domov. Shujšale so, brez stelje je bil hlev, živali umazane, nikoli okrtučene. Pa saj drugače ni mogoče. Trije fantalini jih vardevajo, ko nimajo pojma, kaj je treba živini. Pri prvem združnem zboru bom pošteno zaropotal. Tako ne sme biti. Popravimo, kar je zamujenega, ali pa narazen. Oskrbimo si zvestega in izkušenega upravnika, ki bo imel dovolj uma za uspešno kmetovanje, povsod oči in vedno tanko vest. Kjer koli beremo o uspehih kake zadruge, povsod je vzrok uspeha dober predsednik ali skrben upravitelj.«

Ko sem še služboval na kmetih, opazim iz šole grede za nekim skednjem jokajočo žensko. Bila je kravja dekla pri trdnem kmetu. Nekoliko čudaška, po svoje robata, toda utelešena skrb za njene ljube kravice. Pri jedi si je utrgala vselej pol rezine kruha, ga skrila pod predpasnik, da ga je odnesla v hlev telicam. Stopil sem do nje in jo vprašal: »Marina, zakaj jokaš?«

Pogrkovaje je iztisnila: »Mojo Rožo so prodali. Ne morem gledati, ko jo bodo odgnali.« In spet so jo obile solze. — Srečen gospodar, kdor lahko taki skrbi in ljubezni zaupa živino!

Ni bilo naključje, da so otroci jokaje pospremili telička, ko je prišel ponj mesar. Kar splošno je bilo tako. Otroci niso umeli gospodarske nujnosti, da mora teliček iz hleva. Jokali so, ker so ga ljubili, bil jim je kakor tovariš. Iz take otroške ljubezni do živali so odraščali pravi kmečki gospodarji, ki se jim je žival bolj smilila, kakor so se smilili sami sebi.

Med prvo svetovno vojno sem moral prevzeti upraviteljstvo deželnega vzrejalništva za mlado plemensko govedo. Krog sto glav. Ker so pozivi na vojsko poplasknili vse zrelo moštvo, so z deželnega posestva odšli posli. Za pomoč pri delu so poslali dvajset srbskih vojni ujetnikov, prepro-

stih, izvrstnih ljudi. Ko je bila lepa krava tik pred terminom, sem ukazal, naj jo dva starejša ujetnika čuvata — tudi ponoči. Po dveh dneh sem dobil sporočilo, da ima krava lepega telička in da je oboje zdravo. Odpravil sem se takoj gor. Star hlapec, ki ni bil poklican na vojsko, mi je ves začuden in vesel tole povedal. Srba sta bila zvesta čuvarja breje krave. Nista se ganila od nje ne podnevi ne ponoči. Ko se je krava srečno rešila, sta teličku lepo postlala, ga osušila s slamo in ga položila na pripravljeno mu ležišče. Eden je takoj šel klicat vse tovariše ujetnike. Bilo je krog polnoči. Vsi so vstali in prišli v hlev. Vsak je mladička poljubil, potem so krog njega posedli, si prižgali cigarete in modrovali do jutra. Ko sem si ogledal lepega bikca, sem naročil za vse posebno dober obrok malice in za vsakega požirek hruševca. Cigarete sem jim sam prinesel.

Ali bi ne bila odveč vsaka beseda za pohvalo take ljubezni do živali? Koliko trdosrčnežem bi pa rad zaklical: Prid' se les učit!

Kako se ne sme delati zopet moder načrt brez preudarka, naj razodene, kar mi je povedal visok uradnik, ki ni ne kmet ne kravogoj. Ta mož je po uradni poti zašel tudi v vas na Kočevskem, ki so jo Lahi in Nemci do tal porušili. Travniki, pašniki in njive so ostali. Ta svet ni smel biti neizkoriščen. Zato se je sklenilo: kakor nalašč je za živinorejo. V naglici so priredili nekaj hlevu podobnega in hitro nagnali tja krog dve sto glav živine. Dokler je bila paša, je že še nekam šlo. Toda zima je zahtevala mrve in močne krme. Za vardejo vse te živine so določili starega moža, za pomočnika pa mu dali še tri mladince. To je bilo odločno premalo. V okolici ni bilo dobiti ljudi, da bi s pridom krmo pokosili in spravili. Jasno je, da je preteklo zimo živina stradala. Ker ni bilo niti verig, da bi bila živina privezana, je bilo redno vsako storjeno tele prvo noč pomečkano. To je uničevanje ljudskega premoženja, ki bridko boli vsakega pametnega človeka. Čeprav je to res samo izjema, ne smela bi biti.

Kar vam bom sedaj povedal, ne boste zlepa verjeli. Saj bi jaz tudi ne, ko bi ne bil videl. Nekako štiriletna deklica je vesela pritekla k mami pred ognjišče. »Mama, mama, ptička imam!« Dekliček je razprostrl predpasniček, da pokaže mami lepega ptič-

ka. Mama pogleda, zakriči in toliko da ni omedlela. Deklica je imela v predpasniku mladega modrasa. Kako je bilo potem, si lahko mislite. Krik in jok in burkle so ropotale, modrasek se je zvijal in otemal. Takole sem si razložil: modras je bil mladič. Začutil je toplo in mehko ročico. Nevarnosti ni zaslutil in se je zato mirno vdal otroku. Ljubezen celo modras spoštuje.

Zemlja je naša občečloveška krušna mati. Vse, kar živi pod soncem, naj je cvetica, naj je črviček, naj je živina, naj je človeštvo — prav vse redi in ohranja zemlja. Ne zlato ne denar ne stroji in tovarne nam ne morejo ohranjati življenja brez sadov matere zemlje. Če bi in kadar bi ta krušna mati odpovedala, bi bilo konec vsega živega na svetu. To dokazujejo hude lakote, ki so na raznih krajih stiskale in še stiskajo ljudi. Pri nas zgodovina poroča o naši najhujši lakoti leta 1817. Dežele so bile po Napoleonovih vojskah izčrpane, kmečke kašče od dajatev prazne, razen tega še trde zime, dolgotrajno deževje in silna suša. Moj ded mi je pripovedoval, da je aprila z nožem narezal ob plotu na prisojaj prvo travico, ki so jo zabelili z domačim kisom, da so imeli obed. Njegov oče je prepotoval pol Gorenjske, da se mu je posrečilo kupiti četrtnico (dobrih 6 kg) mešanega žita: nekaj prgišč pšenice, drugo pa ječmen, rž in oves. Iz te mešanice, ki so ji dodali še zmletih koruznih storžev, so si pekli za šest glav družine kruh en mesec. Po ustnem izročilu je dobro znano, da so v tem lakotnem letu najtrdnjše kmečke hiše imele za velikonočni obed (velika noč je bila 6. aprila) prgišče kaše, nadrobijene z repnimi suhimi olupki. Tako žalostno »alelujo« so praznovali. Ni bil redek primer, da so našli ob poti mrtvega človeka, ki je imel v ustih travo in prst — zadnjo hrano. Take nadloge vsega sveta nikoli ne zajamejo. Tudi leta 1817 ga niso. Iz Odese je včasih priplula jadrnica in pripeljala rusko žito do Trsta. Toda to so bile peščice za toliko sestradane ljudstva. Danes bi kruha lačnih krajev ne smelo biti. Za hiter dovoz imamo železnice, parnike, celo velikanska letala. A se kljub temu zve, da so bogatinci veleposestniki, ko jim je žito nenavadno plenjalo, rajši s koruzo in pšenico kurili peči in lokomotive, kavo pa stresali v morje, da bi ustvarili stisko in dvignili cene pridelkom.

Tako ravnanje je zverinska trdosrčnost, ki zasluži največje ponižanje in najtršo kazen. To nam je dokaz, da naša krušna mati, čeprav jo včasih zadenejo hude uime, vendarle lakotnih stisk ni kriva sama — kriv je le človek. Razdejanj po vojskah je krivo človeštvo, le vremena vsa človeška iznajdljivost doslej še ni mogla obvladati. Res so že poskušali s streli v ozračje napraviti dež. A bile so le kratkotrajne rose. Zato pa je večnostni načrt tak, da vsa zemlja nikoli ne zaide v lakotne letine, zato je krajevnega stradeža kriva samo človeška špekulantska trdosrčnost.

Kakor smo rekli: zemlja je resnično naša edina krušna mati. A ta je po svoje tudi trda, kar kruto ljubosumna in zahteva od svojih otrok silne ljubezni. Lenin ne trosi svojih darov. Prav je, da si človeški um pomaga z umetelnim orodjem vsaj nekoliko obrisati potno čelo. Toda pribita je resnica: V potu svojega obraza boš jedel svoj kruh! Vsakdo, kdor dela, naj se poti na polju ali v tovarni, naj bedi učenjak pozno v noč pri knjigah ali naj rije globoko v zemlji rudar. Vse to moraš delati z veliko ljubeznijo in vestno spoštovati vsak košček kruha, ki ti ga da zemlja. Tega spoštovanja so nas naši starši nekdanj z vso skrbjo in resnostjo učili. Greh je bil, če si stopil v žito na njivi; greh je bil, če si šel namesto po stezi kar v celo po cvetočem travniku; če si nalašč polomil mlado sadno drevce, je bil že zločin. Če si šel po poti in našel poln fižolov strok, si ga moral pobrati, da ni bil povožen. Če ti je po nerodnosti padel kosce kruha na tla, si ga moral pobrati in poljubiti. In danes ob razgibanem letovanju se primeri, da se cela jata mladine zapodi po travniku kar na celo, da gre ta ali oni deček v sredo pšenične njive trgat mak in plavice. Da, celo to se je opazilo, da so mladinci prinesli žogo in se lotili žogobrca na lepem, nepokošenem travniku. To mi je pravil kmet, ki jih je v divji jezi z gorjačo moral pognati s travnika. Sam sem videl v mestu dva dečka, ko sta plezala čez ograjo in surovo lomila še ne razcvele veje okrasnega grmičja. Z vrta se je začul glas lastnice: »Nikar ne lomita. Počakajta vsaj toliko, da se bo razcvelo!« Odgovor smrkolina je bil: »Tiho, baba, sicer ti zabrusim kamen v gobec.« — Pred trgovino čaka zbor gospodinj na krompir. Velik voz ga pripeljejo. Voznik ga strese na cesto in potem z vozom kar čez kup

krompirja. Med ženskami nastane vrišč in upravičeno hudovanje nad voznikom, ki brezsrdno mečka dragocene gomolje. Le ugovarjajte, da so to le izjeme. Naj so, a preveč jih je in nobene bi ne smelo biti.

Zemlja tudi ne prenese rada na minute odmerjenega dela. To je za šole, v tovarnah pri izmenjavi, v pisarnah (a tudi tu včasih zelo težko).

Zemlja zahteva od človeka mnogo strežbe. Če ji ne strežeš, ne odrežeš. Kajpak je zemlja zelo različna. Poljske, ruske, ameriške brezmejne ravnine rodovitne zemlje zahtevajo manj truda in strežbe kakor večina slovenskega polja. Prvo bogastvo teh velezemljišč je silno globoka in najboljša zemlja. Pri nas, zlasti med gorami, kjer se je zaredila tanka plast prsti na grušču in pesku pradavnih ledenikov, zastonj iščeš globoke zemlje. Na Ruskem orjejo brez skrbi več ko pol metra globoko, pri nas komaj malo pritisneš plug, že ti zaropota po groblji. Zaradi plitvosti pri nas nujno toliko pletve. Ko obseješ silno globoko zorano njivo, zasuješ vse seme in živice plevela. Preden to pribode iz zemlje, je žito že v klasju. Pri naši plitvi zemlji pa plevel žito prehiti in je brez pletve ves posevek lahko zaduščen. Takih žalostnih nesreč smo mnogo srečali. —

Pri nas je še nekaj zelo važno. Na tisti globoki črnici gnojiti niti ne smeš, da ti vse žito ne pade. Naša zemlja je brez gnoja mršava. Zato kmetijski strokovnjaki inženirji nenehno poučujejo kmetovalce, kako naj si množijo gnoj, kako gaboljšajo, kako naj si nakupijo tudi umetnih gnojil, da postrežejo revni zemlji. — Tudi stroje za pletev že imamo. Najboljši stroj za našo pletev je pa še vedno roka. In še nekaj je važno. Tistih širnih njivskih ravnin nihče ne sili, da bi dale dvojni pridelek. Pri nas z vsake pedi zemlje hočemo in moramo dobiti vsaj dvojni pridelek v letu. Vse to pa zahteva zelo pridnih rok in polno ljubeznive skrbi.

Dolgo so me nadlegovale misli, ki sem jih sedaj na kratko in odkritosrčno povedal. Morda se vam zdijo malenkosti, a niso.

Pri branju poučnih spisov sem vedno pogrešal vsaj besede o ljubezni, ki jo zahteva od nas stroj, rastlina, žival in zemlja. Odtegni zemlji in vsemu, kar nam daje, ljubezen, z odtegnjeno ljubeznijo do zemlje zadušiš v sebi skrb, spoštovanje in zvestobo in ji odrečeš pridno roko. Mati zemlja te zahteva vsega, sicer se ti upre.

Na soboto večer, osemnajsti dan meseca svečana 1950, je umrl Prežihov Voranc.¹

Resda je bilo že vse zadnje leto čuti, da ni zdrav, da ga duši, da se je to zimo predstavil v Maribor, ker tam ni tako ostrega mraza kakor doma pod Uršljo goro — toda ko je prišel glas, da je umrl, smo prestrašeni obstali: Tak močen medved, šele 56 let star! Štel je že dni, ko se spet popelje na Prežihov vrh, vsaj na ogleda za kako uro, da pogleda, če že doma po vigredi diši; nazaj pod Goro je hotel prej ko slej. Saj je bilo prijazno tiste tedne v Mariboru: žena je bila z njim, pol doma z njo; prijatelji so prihajali vsak dan; pri Glazerju je v knjižnici našel še marsikaj za novi roman »Pristrahe« — toda zemlja pod Goro ga ni izpustila; klicala ga je in vlekla nase, ni se ji mogel ustaviti. Tako se je tisti večer poslovil še od zadnjih gostov: od Šisernikovega Jakana, delavca iz domačega kraja, in od »Mata«, ki ga je v Mauthausenu z nakradenim krompirjem gladovije reševal. Iz ženinih rok si je zaželel skledo solate, potem se je obrnil v postelji, na vsem lepem zahretil, da ga je žena opomnila: »Tak odkašljaj se no, Voranc!« Pa se ni več. Bil je mrtev.

Tisti dan, ki ga je imel v mislih, da bo šel vigred v Kotlje buditi, se je zares vrnil v domači kraj. Poprej se je še po kraljevo popeljal po slovenski zemlji: tako ga je domovina počastila. Grmade najlepših rož mu je povila v stotine in tisoč vencev, da so potovali z njim in pokrili z njegovim grobom vred grobove vse hotuljske soseske okoli svete Marjete: od materinega groba do grobov Svetnečega Gašperja in Hudabivške Mete; spominu Dihurjev so goreli rdeči nageljni prestolne Ljubljane.

Vorančev kraj

Prežihov Voranc je bil doma v Kotljah.

Ko zavije železna cesta od Traberka — tako pravijo ljudje Dravogradu — in zropoče čez Mežo, stopi na Koroško. Na tesnem pri-

leze do Dobrij; tu je pradavno ledeniško jezero izdolblo prijazno kotlino, da bi bila za dom Kotnikom. Tu je zadnja leta avstrijske cesarjevine Andrej Oset točil svojo tolstovrško slatino in jo mešal z narodnim navdušenjem štajerskih vin. Za Malgajevim spomenikom se cesta znova stisne k Meži, dokler se ji za Votlo pečjo ne odpre široki svet, kjer je na spodnjem koncu Guštanj, na zgornjem pa Prevalje s Peco za hrbtom.

Guštanj je šest sto let star trg. Plemenite poteze stare dobe so mu konec prejšnjega stoletja skazili, baročni griček so posilili z našopirjeno šolo. Šola je bila trdo nemška. Tolstovrški otroci so jo s ponemčenimi trškimi rezali in žagali: katera neki je že bila tista pesem, ki se je končala s pripevom:

»...macht die Seele frisch und frei,
macht die Seele frisch und frei«?

Otroci pa so jo z angelskim navdušenjem rezali, kakor so vedeli in znali.

»...mati zelje frišajo,
mati zelje frišajo«.

Potem so stari Kotniki, Župančevi in Jugovi iz Dobrij, priborili kmečkim otrokom vsaj na pol slovensko »tolstovrško šolo« in jo postavili trgu pred nosom na svoj občinski svet.

Guštanj je bil nekdanj na lice močno nemški. Sicer se je stari fevdalni venec okoli njega razmaja: Šratnek se je pokmetil; na podgorski graščini pri Lobasu so bili slovenski Lečniki iz rodovine selških Vohne-
tov. Na javorniškem gradiču pa se je do zadnjega držal nemški protestant Osiander in na Ravnah je za baroni Sichtemi l. 1809 zagospodoval grof Thurn, ki je že dve sto let pred tem kupil pliberški grad in široka zemljišča davne guštanske graščine. Vse od Raven navzgor so se vrstile grofove hube: od Zakotnika do Navršnika in Rebernika na Navrškem vrhu; od Godca do Obretana, Sušnika in Macigoja na Jankovcu; od Jelena do Kruha in Matuha v Jazbini in na Pogorelcu: sto grofovih »hub« in več mimo Črne do Železne Kaple.

¹ Pravo ime mu je Lovro Kuhar. »Prežihovo« ali »Prežnika« (kakor stoji v zemljiški knjigi) je ime kmetiji, kjer je bil Kuharjev oče najemnik. »Vó-ranc« je pa koroški »Lorenc«; obe imeni se poudarjata na prvem zlogu.

Prevalje — Farska vas. V ozadju Guštanj.

Pod Ravnami je bila grofavska »jeklarna na Ravnah«;² še v stari Jugoslaviji sta tu veljala nemška beseda in nemški gospod.

Odkar na Prevaljah ni bilo več dela, so vse od Leš dol hodili na Ravne: od Kotelj in z Dobrij in s Tolstega vrha — na pol še kmetje, na pol že delavci; bajtarji z ogonom detelje, s kravo ali kozo — in če so se tudi ustavili v »perzenalih« ob tovarni, so držali svoje njivice, hodili k bratom kmetom kot »sadekarji«, da se naužijejo domačih brazd in napijejo z moštom duha domače zemlje.

Nad Ravnami na južnem kraju je Prežihov vrh. Pod rušami se skrivajo stara gradišča tod in čez Šratnek do Dvornika na en konec in do javorniške graščine na drugo stran. Tam, kjer je sončnega spogledovanja z Uršljo goro največ, tam je Prežihov grunt,³ pod njim za lesom dol pa Kravperh.

² Guštanj (Gutenstein) je ime staremu trgu. Vse, koder sta železarna in gimnazija s svojimi poslopji, so »Ravnec«.

³ Prežih, Prežnik; »Prežihov vrh« = ljudsko »Prečki vrh«.

Voranc ni bil Prežihov sin, niti dedov kateri. Zadnji, ki so pri Prežihu na svojem orali in sejali, so bili Skitki, ki so prinesli svoje zapisano ime z Breznice nad Prevaljami; ženili so se z Blatnikovimi na Dobrijah in z Lečnicami z Grobarjevega vrha: mati dr. Franca Kotnika je bila še Prežihova hči, v njenem in Vorančeve matere pradedu se zliiva tek krvi Kuharjev in Kotnikov.

Za kmečkimi Prežihi je zasedel lepi grunt Luka Žmavcer iz Guštanja (1888—1891), iz rok v roke je šel, raztrgale so se srčne vezi med zemljo in ljudmi, ki so jo imeli v lasti: Frančiška Herzfeld tri leta, Jožef Sucharipa in Dominik marquis Pandolfi šest let, firma Fratelli Feltrinelli iz Bolzana deset let, Celestina Franc tri leta, Marija Rumpf en mesec, nazadnje pa Jurčkov ponemčeni sin, gospod Matija Čas iz guštanjske železarne (od leta 1913). Po zmagoviti osvobodilni borbi in ljudski revoluciji je postal Prežihov grunt »splošno ljudsko premoženje«, njegov upravni organ pa »Društvo slovenskih književnikov v Ljubljani«.

Ko je Celestina začel Prežihov svet prodajati, bi bil Vorančev oče rad kupil cel grunt; seglo pa mu je le za bajto (1911). Za štiri govedi je bila, majhna med hotuljskimi kmetijami; toda iz njene zaveti je bil vendar tako zadovoljen pogled na Kotlje spodaj, na družčino svete Marjete: na Horvata in Matevža, na Štalekarja in Basteljna — in pod Goro mimo Šmohora in Šratneka z valpetskimi spomini gor na Pavšerja, Dvornika, Rožanka, na Janeta, Ivartnika, Lužnika in Kogelnika. Med lesovi se stegujejo njive in travniki, iz globač veje vonj hojk in smrek in ko medijo in ko kosci juckajo, vzbrsti tudi v ljudeh, razkošje življenja in močne krvi jih opoji. Tedaj pojejo »cimrovke« in »puntovke«, »malarini« in »masvoke« in »ciepanke«, sekire »zgor«, žage »spod«: locnaste in šimani in amerikanarice: stok lesov od bridkobe in sle. In v vsak kot najde sonce pot in ga ogreje, da zadehti od znoja.

To so lesovi Uršlje gore, nieno sinje baržunasto krilo, ki ji tik do vrha in do Šmohorice pokriva sivo goloto.

Uršlja gora, košata mati, mogočna ko vsi, ki je v njih kaj hotuljske krvi! Vsak na eno stran prsi se ji pritiskata Vranjščica in Črni vrh, za temenom pa ji tiči čokati hram svete Uršule.

Pred dobrimi tri sto leti je priromal sem gor Tomaž Hren od dobroljske strani in se

od jutra do večera potil, tako prelep dan je bil, ko je novo cerkev blagoslovil, pravo vero pohvalil in po gori birmal.

Ves božji svet je Uršuli pod nogami, tja mimo Celja in do Celovca in Nemškega Gradca, in vsi prevzetni vrhovi so se v daljo umaknili pred devicami, ki jih »enajst tavžent sveta Uršula ima«: Triglav in Jalovec in Grintovec in začarani Klek. Bliže so si upale le sestre nekrščene: Ojstrica in Raduha, Olševa in Peca.

Včasih, ko je bil še Vorančev oče mlad, so se na svoja »žegnanja« zbrali na gori vsi otroci izpod njenega plašča: od Belih vod sem in iz Jazbine, od Sel in z Leš, iz zadimljene doline iz fužin vsi, ki so se rodili v njenih nedrjih. Lepa Lavtarica je točila v mežnariji, okoli pastirjeve bajte so goreli venci ognjev in »štajerske babe« so napajale koroške fužinarje z vročo planinsko pijačo: do polnoči so grešili, po polnoči so se okoli spovednic pokorili, da se ne bi na poslednje sodbe dan sveta Uršula po desni ozirala: Kje ste, device moje, enajst tavžent števila polnega?

Uršlja gora: nihče, ki je iz njenih grud kruh okusil, je ne more pozabiti. Kot velika ljubezen je, ki v vse dalje sveti, in na vsem lepem ti z večernim dihom pride v srce tako živ nje spomin, da začutiš toploto njenega razklenjenega naročja in se omamljen vdaš blaženemu objetju — in se ti zlije kri s sokovi gozdov in z brstečimi studenci — in odklene grobove dedov in sklade radosti in trpljenja večnih davnin.

Tudi Vorancu. V vse dalje mu je svetila in v vseh daljah ji je bil zvest.

Vorančev čas

Tisto leto, ko je Voranc začel v šolo hoditi, so ugasnili plavži na Prevaljah. Komaj dobrih šestdeset let je bilo, kar so Prevalje nastale, čez tisoč delavcev so nabrale v svojih valjarnah in fužinah, posrkale so ljudi z odorov in »fret« Uršlje gore, da je planinska zemlja sama od sebič padala grofu in gospodi pred noge. Toda od Kuharjev ni nobeden šel v tovarno. Strastno so se držali svojih priženjenih ali prigaranih bajt in grofovskih hub. Če drugega ne, so drvarili in tesarili po leseh — in v lesovih je vel duh svobode tudi ob rodi polenti.

Prežihov Voranc.

Tam v dolini pa je igral kapitalizem svojo največjo igro s slovenskimi delavci. Kolikor jih je grofov ravnatelj sprejel v jeklarno na Ravnah; kolikor jih je našlo dela v grofovih gozdovih, ki so bili morda kako leto prej še njihovi: toliko jih je ostalo doma. Drugi so šli v svet: za svojimi prevajalskimi stroji v Donawitz in dalje na Westfalsko in v Ameriko.

Tedaj se je tudi hotuljska kri bridko razlila po svetu.

To je bilo leta 1899.

Voranc tega tedaj ni občutil. Zanj tedaj ni bilo večjega dogodka ko ogenj v Kotljah. Tisto leto so Kotlje pogorele.

Vžgalo se je pri Križanu. Bilo je na soboto, tretji dan meseca rožnika, Voranc je s Kogovskega, kjer so bili tedaj grofovski najemniki, gledal dol na vas. Bilo je opoldne po južini: o pol dveh je udarilo plat zvona. Pocvetelo je pri Križanu, Štalekarju, Matevžu, Hrvatu, pri Ardelji bajti in na cerkvi: enajst poslopij je v pol ure pogorelo, na cerkvi pa streha in stolp. Ko bi bil veter na drugo stran potegnil, bi bila pocvetela šola in Voranc bi bil lahko še

eno leto brez skrbi stikal tja proti Pušniku po Peklu in še en svoboden majnik bi bil nabiral solzice za mater.

Tako je bilo treba prvič le na pot. Matiga je gnala, ko je Ančko, trimesečno, v zibeli utišala. Štiriletni Lojz je tekel do lip za njima; oče pa je juncema zapel jarem tako, da je zašklepetalo.

Voranc se je z Wastlnovim Anzijem in Pavšerjevim Florijem stiščal v eno klop. Otroci so bili na tesnem: vsi štirje oddelki enorazrednice v eni učilnici in tudi če jih je po navadi četrtnina manjkala, jih je bilo več ko šestdeset. Učitelj je bil Pinter Johan, Štajerec, šola pa po koroško dvojezična — slovenski jezik za prag nemškemu: da si ga pohodil in pridrevsal v hram nemške kulture.

Ko je postala šola dvorazredna, so spravili dva oddelka k sosedu Žerjavu. Tu so Voranca učili: najprej tisti učitelj, ki sta se s Šratneško Barbko rada imela; za njim Aichholzer Franc — tega se je Voranc rad spominjal — Nemec Ludovik Skalka in Peter Močnik. Zavedna Slovenca sta bila le Aichholzer in Močnik.

Nove hotuljske šole si Voranc ni učakal; to so odprli leta 1907, ko se je je Voranc že rešil.

Za župnika je bil tedaj (1897–1914) Franc Štingl,⁴ Čeh in navdušen Slovan. Znal je, pravijo, petnajst jezikov, slovanske vse, in je tičal v knjigah, dokler ni oslepel. Poročal je o literaturi v slovenskih, čeških in nemških listih, v celovškem »Miru« pa se je podpisoval »Svečan« (ker je bil v Svečah v Rožu za kaplana). Bil je rusast mož in si je na škofijstvu izprosil pravico, da se mu ni bilo treba briti. Iz Kotelj je šel v pokoj na Nižje Avstrijsko (v Krummnussbaum).

Štingl je Hotuljcem, kar jih je bilo brumnih, odgrnil pogled v slovanski svet. Ko so leta 1908 tuji nemški gostje na Kiséli vodi⁵ obhajali šestdesetletnico Francjožefovega cesarjevanja, pokali z raketami in uprizorili oslastno »vilinsko igro« izpod Uršlje gore cesarju na čast, so tisti večer pri Lužniku, Vorančevem stricu, politizirali o Bosni in o krizi cesarstva, seštevali milijone

mladih slovanskih rodov in se vdajali slutnjam bližnjih viharjev in novega časa.

Znali so Kuharji vse. Vorančev stric Martin je delal mline in žage, še kamna se je lotil in sklesal nagrobnik, pa s tako slanim napisom, da ga župnik ni pustil na pokopališče.

Ko so za advent prišle mohorske knjige, so presedeli zimske večere ob njih. Vsi od kraja so Kuharji radi brali. Mohorske knjige so bile edina in velika slovenska šola Korošcem in Hotuljcem. Navadile so nas slovenskega branja, naučile slovenskega knjižnega jezika in vzbudile v nas, ki smo ničali v kotu, zavest slovenske skupnosti preko štajerskih in kranjskih mej — že s tem, ko smo prebiral v mohorskem koledarju imena slovenske narodne družine. Brez mohorskih knjig bi bili ostali na Koroškem slovenski analfabeti. Tudi Voranc. In Voranc je to rad poudaril. Zato je imel Mohorjevo, svojo prvo slovensko učiteljico, do zadnjega rad in v časti.

Domačih dijakov je bilo tisti čas malo iz Mežiške doline. Študirali so kvečjemu sinovi tujih uradnikov. Iz Kotelj je bil edini Razgoršek Vinko,⁶ z Dobrij pa res kar trije Župančevi Kotniki: Franc, Janko in Šimen. Ko je bil za Voranca čas, nihče na šole ni pomislil.

Očetu, še bolj pa materi, je bila prva skrb: zemlja. Da bi na svojem bila! Da bi svoje brazde merila, svoje njive božala, za svoje otroke les pestovala in mlado sadje sadila! Pomikala sta se okoli, najprej kot »oferja«, potem kot najemnika: pri Kotniku dve leti, na Miheljem dve leti, na Kogli, na grofovi hubi, pet let, potem pa pri Prežihu v stari hiši,⁷ dokler na Prežihovi bajti vendarle nista prišla na svoje.⁸

Ko so bili še zgoraj pri Prežihu, so na policah začele rasti knjige in pri hiši mlado študentovsko navdušenje. Lojz, Vorančev brat, je šel leta 1906 v Celovec na gimnazijo. O počitnicah so se oglašali z Dobrij, s Prevalj, iz Podjune. Matja je mlade čnošolce častila, oče pa, ki je vsako nedeljo ves »Mir« prebral in bil trden narodnjak, je poslušal mlade in politiziral z njimi. Bil je bister in preudaren mož; lep je bil, ko je bil mlad — »zato sem ga pa vzela«. Kje bi

⁴ Pred tem je bil v Kotljah Jožef Pogačnik, rojen 1844 na Breznici na Gorenjskem, umrl v Timenici, za njim pa Ivan Šerajnik iz Svatenj v Rožu.

⁵ Ljudsko ime za »Rimski vrelec«.

⁶ Rojen 1886, maturiral 1907, primiciral 1910.

⁷ Novo, gosposko hišo je postavil Čas.

⁸ Kupna pogodba s Celestinom 29. 5. 1911.

ga bila, »oferja«, Kravperška hči drugače hotela!

Voranc pa je Lojznu, ko je prinesel prvo grško modrost iz Celovca, otresnil prazne liste iz zvezka in šel in naskrivaj napisal svojo prvo hotuljsko pripoved za »Domačega prijatelja«.

Vorančeva mati ni nič na svetu rajši jedla in pila kakor kavo z nadrobljenim kruhom. Prava je bila že nekdanj draga. Tista leta je

Pa najsi je takrat že bil hotuljski pisatelj »za norce«, kaj naj bi bil več postal ko zopet najemnik na kaki »hubi« in poreden »camar« ali zgovoren godec na hotuljskih »ovsetih« ali steljerajah? Nekega jutra se je sedemnajstletni pobral in jo mahnil s prihranjenimi goldinarji na Trst. Z dvema kronama v žepu se je skril na ladjo, da bi prišel v Ameriko, pa mu je pravi čas položil detektiv roko na ramo. Pol leta je spozna-

Kotnikova bajta — Vorančeva rojstna hiša.

zašla v naše kraje Vydrova žitna s Češkega in »Domači prijatelj« z njo. Voranc je Hotuljce v njem tako opisoval, da so gledali kar žive svoje slike.

Tako sta se z Lojznom dajala za prvenstvo: eden po latinsko, drugi po hotuljsko. Voranc je kupil materi za prvo »Prijateljstvo« nagrado prave kave, Lojz pa je prinesel očetu cigar iz Celovca. Voranca je mati po hotuljskih zgodbah vodila, Lojz in oče pa sta modrovala o koroški politiki. In ko so se pri mali južini ob grči mošta bliskale misli med štirimi, sta mala dva, Anzej in Gustej, čutila, da je v onih moč in ljubezen.

Tako na glas je Voranc Pavšerjevemu dejal, da le »za norce« piše. Pri sebi pa je verjel: Pisatelj sem. Tako je govoril pozneje samozavestno pred nemškimi in italijanskimi tribunali: Pisatelj sem. Tako je pozneje meril »Jamnico« samozavestno z evropskimi romani.

val svet na proletarskem dnu, potem se je vrnil, da so ga sprejeli na Preškem vrhu kakor izgubljenega sina. »Malo so me skregali pa je bilo dejano!«

Toda odpahnil si je pretesne domače duri in ni več nehal gledati skozi nje.

Tedaj mu je dr. Franc Kotnik pokazal v Ljubljano in ga spravil v Krekovo združeno šolo. Šola in Ljubljana! Za Korošca je bila Ljubljana čudežen slovenski svet. V Celovcu je bilo vse nemško: vse lice ulic in trgovin, vsi pisarji in gospodje; nezmotljivo si le vedel, da je Slovenec vsak hlapec in vsaka dekla, vsak kmečki okornež in vse pisane ženice in dekličiči s košarami in koši na trgu. V Ljubljani pa je bilo vse slovensko: napisi in gospoda, ulice in okna s knjigami — in o praznikih to veselo, dekliško cvetenje belo-modro-rdečih barv, cvetoča paša očem, zamračenim z rumeno in rdečo črnino Celovca in Guštanja.

Ljubljana je navdala Voranca s trdnim slovenskim ponosom za vse življenje.

Iz Ljubljane je šel na višjo združeno šolo na Dunaj. Ko se je vrnil, je prinesel Pavšerjevemu Floriju zvezke, češ naj še on preštudira, kar se je sam na Dunaju naučil. Nekaj je razbral Pavšerjev iz njih, da svet ne stoji, kakor bi človek ob večnem Francu Jožefu mislil — da se za cesarjevim hrbtom vendarle naprej suče. Voranc je vedel marsikaj povedati: o Čehih in o dunajskih socialistih, o Hrvatih in o Srbih — in da se kuha in da bo pisker še prej razgnalo, bolj ko pokrihalo nanj tišči.

Ko je na Vidov dan 1914 srbski študent ustrelil v Sarajevu avstrijskega prestolonaslednika, so orožniki med najbolj nevarne prekucuhe zapisali tudi Voranca. Koj, ko se je vojska začela, so pobrali tudi njega: v seznamih pa so zraven njegovega imena pripisali: p. v.⁹

Leta 1916 je šel na drugo stran fronte — v Italijo. Kako je bilo tedaj v Guštanju in na Prevaljah, ko se je razvedelo, da je dezerter! Obesili ga bodo, ko ga dobijo; še očeta utegnejo — zaprli ga bodo pa gotovo.

Tisti dve, tri leta, ko se je pomikal po laških taboriščih, je postal socialist in komunist.

Njegova Mežiška dolina pa je doživela medtem prvi »pristrah« revolucije. Prišel je s tistim vlakom o sinsvetih 1918, ki je vozil vojake brez discipline iz Maribora proti Celovcu. V Traberki so odkrili na mostu proti Labotu cel vlak z zavitki in vrečami Rdečega križa, polnimi cigaret, čokolade, peciva, moke, pip, žarnic. Prisilili so železničarje, da so pripeli vagon z zavitki na njihov vlak. Vožnja od Traberke do Prevalj je bila tako počasna, da si iz prednjega vagona stopil, iz zadnjega nabral zavitkov in spet stopil v svojega spredaj. Vojaki so metali zavitke ljudem, ki so stali ob progi, v glavo; glas o darežljivem vlaku je bil hitrejši ko zasopli stroj; na Prevaljah je bilo vse črno ljudi na postaji, planili so na vagon, z garami in s konji so vozili vreče in zaboje domov. Tisti, ki so ostali praznih rok, so bili leški premogarji, ker so prišli nepoznani, in guštanjski fužinarji, ker vlak v Guštanju ni obstal. Tako se je začel delavski punt.

Prvo geslo je bilo, da je treba nagrabljene reči pobrati posestnikom, ki so jih vozili s konji. »Vampeljni so vso vojsko žrli, pa ne bodo več!«

Pri Lahovniku je pa že sedela prva slovenska vlada Mežiške doline, ki jo je potrdil pooblaščen jugoslovanski komisar v Celovcu, Fran Smodej. Oset je bil predsednik, Lahovnik podpredsednik, Rifelj tajnik, Lečnik, Kotnik, župnik Riepl, šentanelski Ploder, Rozman: gostilničarji in krepki gruntarji.

Glavna reč je bila: napraviti na požganišču red — red pa so kalili delavci. Domača »narodna straža« ni imela za to ne volje ne moči.

Oset je bil doma iz Šentjurja ob južni železnici. Poklical je rojaka Malgaja in celjske fante; ob desetih zvečer jih je lokomotiva pripeljala, ob dveh so postavili strojnice na prag pri Ahacu, kjer je bil glavni stan delavskega punta.

Dolina je bila ukročena. Razredna fronta je bila zadušena. Razvnela se je narodna. V boju s folksverovci je Malgaj junaško padel, onstran lokoviškega klanca se je začelo plebiscitno mešetarenje z užaljenimi dušami, Zaloška cesta pa je pordela od delavske krvi. Voranc je tedaj osnoval celico KP v Guštanju. Skrivnostni strah je potrkal iz somraka na duri enonadstropnih hiš: komunizem. Izza čipkastih zaves, ki so jih mrežale dekleta in žene brezposelnih leških premogarjev za dinar na uro, je meril sum na bajte in »perzenale«: »Komunist?«

Voranc je bil tedaj uradnik bratovske skladišnice v jeklarni na Ravnah. Bil je sam svoj — izven uradniške gospode, ki ji je sedel na čelu direktor Lorberau z gospodo Aschenbrennerjem, Wriessniggom in Jaenschem. Oženil se je z Vólenovo Micko iz Kotelj in se z njo še bolj zvezal z domačim ljudstvom in domačo zemljo. Zato je bilo tudi njegovo politično delo rodovitno. Vse stare jugoslovanske stranke so našle okoli Guštanjani kritične ljudi, ki se z lepimi gesli niso dali potegniti.

Eden njegovih najzvestejših je bil mladi Lampreči Anzej.

Ko je kralj Aleksander 6. januarja 1929 razgnal strankarski parlament in si prisvojil vso oblast, je udaril najbolj na komuniste. Voranc je ušel ječi in zbežal maja 1930 čez mejo. Pustiti je moral ženo z dvema otroko-

⁹ P. v. (pefáv) = politisch verdächtig = politično sumljiv, nezanesljiv.

Vorančeva rojstna hiša od jutranje strani.

ma: s sedemletno Vido in s petletno Micko. Mahnil jo je zadaj za Brinovo goro k Mrkaču, Lojza mu je morala še ponoči na vrt, da mu je napravila solate, Strmčev Tonč pa ga je vodil čez Tratnikov vrh in mimo Žirovnika čez Strojno.

Lampreči Anzej se je držal še dve leti. Delal je v grofovi vrtnariji na Ravnah in tako je bila grofova vrtnarija središče partijske organizacije za Guštanj. Aprila 1932 je moral tudi Anzej bežati. Trinajst let je nosil pravdo samorastnikov po svetu: po Ruskem in Nemškem, na Španskem in na Turškem — trinajst dolgih let.

Voranc celih petnajst. In kadar je bil truden od boja in bega, se je vdal hrepenenju in v zgodnjih jutrih in ob samotnih večerih so prišli k njemu njegovi Hotuljci, Hudabivniki, Gašperji, vsa ta rajda Jamničanov — in v njegovem hrepenenju so rasle te podobe, da niso bile več hotuljske, ne več samo slovenske, da so bile človeške sploh.

Čudno in rodovitno se spleta v njem: hrepenenje od doma v daljni svet — in hrepenenje iz daljnega sveta domov...

V Parizu pa si je zaželel prav živ, zdrav žarek domače zemlje in je pisal po ženo. Pogumna Hotuljka je prepotovala Avstrijo, Švico in dober konec francoske dežele — in

ko Voranca v Parizu ni bilo na postaji, se je pretolkla sama mimo šoferjev in policajev in detektivov s spretno »konspiracijo« po zvutih ovinkih do svojega moža.

Leta 1940 se je Voranc naskrivaj vrnil in se skril v Polju pri Ljubljani. Tako je čakal najhujši čas svojega naroda prav na fronti sami. Ko so ga Italijani ujeli in spoznali, so ga postavili pred vojni tribunal, potem pa izročili Nemcem, da so ga vtaknili v eno svojih grozovitih taborišč, v Mautausen. Vido in ženo so gnali v Ravensbrück, Micko v Kissingen: razdejali so družino, ki se je deset let v trpljenju iskala; kazalo je, da je vsa obsojena na smrt...

V prvem svitu svobode 1945 se je Voranc po petnajstih letih vrnil v domači kraj. Očeta ni našel več: umrl je med okupacijo. Brata Anzeja ni našel več: umorili so ga pred domačim pragom Hitlerjevi policisti. Našel pa je, kar mu je bilo najljubše na svetu: svoji dekleti in ženo in — mater.

Mati in Voranc! Bila je mati tudi njegove umetnosti, njegove strasti za domačo zemljo; iz njenih ust so mu žuborele pripovedi ko studenci v Gori; od Starega trga in Sel je poznala ljudi do Javorja in Leš, vse grunte in bajte in vse usode so v njeni besedi postale mogočne in velike. Petnajst let ga je zaupno čakala — in ko je prišel in ko

še je prvič z njo popeljal v svobodi na koleslju: spredaj je sedel fant kočijaž, zadaj sta sedela mati in sin: iz Kotelj sta se peljala skozi Guštanj na Prevalje: tedaj je sedela vzravnana zraven njega v vsej svoji ponosni veličini: vozila sta se kakor prava gruntnja ...

Voranc se je vrnil na Prežihovo. Umirjeno mu je bilo hrepenenje: boj je bil zmagovito dobojevan, sonce je v slapih sulo zlato na dom, na položne trate in njive; z okna svoje sobe je objel z enim samim pogledom Kotlje — Jamnico — in vso Uršljo goro, vso čudovito toplo sinjino njenih lesov in pečin, vso cvetočo skrivnost domačij v njenih nedrih: Munkove pri Lužniku, Bunkove na Ivarti, Svetneče in Ložekarjeve na Šratneci — in vse steze k Prežihu, ki so že kdaj bile opuščene in zarasle, so Hotuljci znova razhodili: k Vorancu ...

Petnajst let ga ni bilo doma. Toda Kotlje so bile po vsem svetu z njim — in ko se je vrnil, je bilo, kot da je bil od doma teden dni: beseda mu je bila domača, misel, skrb in ljubezen. Zdel se je nespremenljiv, večni ko gora, zrasla iz mehkih prsi te zemlje.

Tak je.

Svojega časa se ni ustrašil in ni bežal pred njim.

Vorančevo delo

Voranc je bil politik revolucionar. Kotlje in svojo Mežiško dolino je imel v glavi in v srcu, svoja spoznanja pa je nosil ljudstvom daleč po Evropi.

Bil je človek brez hlimbe, naraven in zdrav. Zaradi tega mu je bila beseda ko kremen — podoba in življenje kakor polna roka.

Za resnico in pravico se je boril: v tem boju je bil trd. Za lepoto je hrepenel: nežno mehkobo, ki ga je obšla ob njej, je zakrival z robato besedo.

Voranc je bil umetnik in eden naših največjih upodabljavcev.

»Samorastniki« so njegova mojstrovina. Podobe njegovih Hotuljčanov so tako močnejše, da so prerasle tesno obzorje doline in se ponekod dvignile do višine, ko jih merimo z velikimi umetninami človeškega duha.

»Doberdob« je roman prve svetovne vojne.

»Požganica« pripoveduje o prevratnem in plebiscitnem času 1918—1920.

»Jamnica« razgrinja na široko življenje Hotuljcev med prvo in drugo svetovno vojno.

»Od Kotelj do Belih vod« je zbirka koroških potopisov.

Kovinarji iz ravske jeklarne in dijaki ravske gimnazije stražijo krsto Prežihovega Voranca.

Prevalje.

»Naši mejniki« obsegajo »kratke storije iz minulih dni« narodnoosvobodilne borbe.

»Borba na tujih tleh« nas vodi po Vorančevih potih po Evropi.

»Solzice«¹⁰ so Vorančeva zadnja knjiga: prisrčne zgodbe iz njegove mladosti.

»Pistrach«, roman iz leta 1848, je ostal odlomek.

»Kanjuh iz Zagate«, povest o dezerterju iz delavske borbe, še ni natisnjena.

Statistike po knjižnicah pričajo, da so Vorančeve knjige med tistimi, ki jih ljudje največ in najraje berejo. Žive so in resnične in povedane tako, da so ljudem domače. To je Vorančeva mohorjanska šola, kakor jo hvali sam v knjigi »Od Kotelj do Belih vod«.

Velik ljudski učitelj je, ko postavlja ogledalo našemu času in lušči iz njega neumljive vrednote lepe in dobre človečnosti. Dober človek biti — kaj je več?

Čutil je s kmetom, mislil z delavcem: tako je o njem napisal maturant ravske gimnazije. In drugemu, ki je že nekaj literata, je pred smrtjo dejal: »Če misliš biti pisatelj, ti tole rečem: Če boš hvalo poslušal, se boš prevzel in ne boš kaj prida; če boš pa grajo poslušal, boš prej utihnil, preden boš znil.«

¹⁰ Solzice = šmarnice. Glede izgovarjave pomni: na predzadnjem zlogu poudarjamo: »Požganica«, »Jamnica« in »Solzice«.

Z Vorancem je izgubilo delovno ljudstvo velikega borca za pravico, slovenski narod velikega pripovednika, mi pa pod Uršljo goro ljubega človeka.

VORANČEV ROD

V krstno knjigo župnije svete Marjete v Kotljah je Prežihov Voranc zapisan takole:

Laurentius, rojen 10. avgusta 1893 ob dvanajstih opoldne v Podgorju št. 22, krščen 11. avgusta. — Oče: Johan Kuhar, gostač, zakonski sin katoliških staršev Johana Kuharja, po domače Toneja, bačljarja, in Marije, rojene Stražnik. — Mati: Margareta, rojena Krautberger, zakonska hči katoliških staršev Lovrenca Krautbergerja in Neže, rojene Apačnik. — Botra: Ignac Wastl,¹¹ lesni trgovec, in Marija, njegova žena.

VORANČEVI BRATJE

Alojz, rojen 18. junija 1895 na Preškem vrhu št. 15. — Oče: »gostač pri po domače Mihélu«. — Boter: Ignac Wastl, po domače Janet.

Ana, rojena 25. julija 1899 v Podgorju št. 27 (pri Kogelniku). Boter: Ignac Wastl, po domače Križan, gostilničar v Kotljah. (Ana je umrla 17. februarja 1905 pri Prežihu na Preškem vrhu št. 8.)

Johan (Anzej), rojen 30. decembra 1904 na Preškem vrhu št. 8. — Oče: »najemnik Prežihove hube«. — Botra: Marija Wastl, gostilničarka v Kotljah. — (Anzej se je 24. 11. 1930 oženil z Mrkačevo Lojzo in gospodaril na domačiji in pri Mrkaču na Stražišču pri Prevaljah. Napisal je »Koroško ovset«, ki so jo v Kotljah igrali. Hitlerjevci so ga 1944 pred domačo hišo umorili.)

Avguštin, rojen 23. avgusta 1906 na Prežihovem vrhu št. 8. — Oče: »najemnik Prežihove hube«. Botra: Marija Wastl. (Gusteje je v Železarni na Jesenicah.)

¹¹ Lukač v »Jamnic«.

Martin Kuhar, rojen 11. novembra 1850, tesar, se je oženil 4. julija 1880 z Breznikovo Jerico, umrl 15. septembra 1910 kot kočar pri Enciju v Podgorju št. 25.

Lenart Kuhar, rojen 7. novembra 1859, po domače Tonej v Podgorju št. 24; oženjen 1889 z Marjeto Trobej, Lužnikovo rejenko, potem kmet, po domače Lužnik v Podgorji št. 36, umrl 19. oktobra 1937.

Marija Kuhar, rojena 6. novembra 1873, se je kot Lužnikova dekla 2. avgusta 1896 omožila z Alojzom Miglarjem, železniškim čuvajem, rojenim 1866 v Labotu. (Pri teti Mici v Logi vesi nad Vrbskim jezerom je našel Voranc zavetje med emigracijo.)

VORANČEVA DRUŽINA

Žena: Marija, rojena 26. januarja 1900 na Brdinhah št. 33. — Mati: Marija Šisernik, po domače Vólenova (potem poročena Gorenšek).

Hčeri: Vida, rojena 11. februarja 1923 na Brdinhah št. 33. (Poročena z Jožetom Slavičem, predsednikom slovenjegraške okrajne planske komisije.)

Marija, rojena 27. maja 1925 na Brdinhah št. 33.

Vorančeva poroka (3. marca 1924) pa je v hotuljski poročni knjigi zapisana takole:

Zenin Lovro Kuhar, uradnik jeklarne na Ravnah, star 30 let. — Nevesta: Marija Šisernik, kmečka hči, 24 let. — Priči: Ignac Wastl, gostilničar v Kotljah; Franc Logar, posestnik na Brdinhah.

VORANČEV OČE

(1) Johan (Anza), rojen 13. novembra 1866 v Podgorju št. 24, se je oženil (star 25 let) z Marjeto Krautberger (staro 28 let) 17. oktobra 1892, umrl kot »posestnik na Preškem vrhu št. 20« 10. januarja 1944;

(2) oče (1): Johan, rojen 12. decembra 1827 na Selah št. 35 (pri Strčku); z dvajsetimi leti se je oženil z osemnajstletno Marijo Čas, po domače Sušnikovo, dve leti nato pa (1849) kot vdovec s šestnajstletno

(3) Marijo Stražnik, rojeno 1833 na Selah na Štajerskem;¹²

(4) oče (2): nezakonski;

(5) mati (2): Marija Kuhar, rojena 23. marca 1806 v Kotljah št. 7; poročena Strčko na Selah;

(6) oče (3): Johan, po domače Zagršnik na Zg. Selah;

(7) mati (3): Marija Španžel z Zgornjih Sel;

(8) in (9): neznana;

(10) oče (5): nezakonski;

(11) mati (5): Helena, rojena 6. aprila 1787 v Kotljah št. 7, hči Jurija Kuharja, po domače Zdovca, kmeta, in Uršule, rojene Zdovc.

¹² Čeprav so Meškove Sele komaj dobro uro od Kotelj, pa loči koroško domoljubje natanko in drobno štajersko mejo pri Dólarju.

Jurij in Uršula sta se poročila 13. januarja 1783 in sta v hotuljski poročni knjigi zapisana: Jurij »ex parochia Klobasnizensi«¹³ sin Antonov, Uršula pa hči Tomaža Zdovca in Helene.

VORANČEVA MATI

(1) Marjeta Krautberger, rojena 11. julija 1864 v Kravperzi na Preškem vrhu št. 13;

(2) oče (1): Lovrenc Krautberger, rojen 13. julija 1820;

(3) mati (1): Neža Apačnik s Sel;

(4) oče (2): Matevž, rojen 8. septembra 1791;

(5) mati (2): Marija Lečnik, rojena 25. septembra 1786 na Tolstem vrhu št. 7;

(6) in (7): na Selah;

(8) oče (4): Jernej Krautberger, rojen 20. avgusta 1767;

(9) mati (4): Uršula Garmpret z Brdinj. — Jernej in Uršula sta se vzela 17. maja 1790;

(10) in (11) starši (5): Matija Lečnik in Marija;

(12) in (13) starši (6): Jurij Apačnik, sin Gašperja in Jerice, ter Neža Brezovnik, hči Florijana in Elizabete, poročena 20. junija 1783.

Kri Vorančeva teče v dolgih, stoletnih žilah izpod Uršlje gore, v tesnem vencu temnih bajt in širokih, svetlih gruntov okoli nje.

Na Uršlji gori ni vode. Toda enkrat na leto se zasolzi gora v rdečih slapih šenturšeljic. Vsa je zardela od ljubezni. Tedaj zavrejo studenci njene krvi, ki napaja življenje teh ljudi pod Goro.

¹³ Globasnica v Podjuni.

Jagode

Leopold Stanek

Srnica, srnica mala
ranjena krvco je dala,
brusnice njena so kri.

Kaj pa črnice, drobnice?
Trni so ranili lice
lovcu, ki srne lovi.

Ljubej ostrožje poreže,
srnici rane zaveže,
zvesto ji gleda v oči.

»Jagode črne, rdeče
mного obetajo sreče
zame in zate vse dni.«

Akademiku dr. Francetu Kidriču v spomin

Dne 11. aprila 1950 ob devetih dopoldne je umrl dr. France Kidrič, predsednik Slovenske akademije znanosti in umetnosti.

Doma je bil iz Radanske vasi pri Rogški Slatini, kjer je bil rojen 23. marca 1880. Gimnazijo je obiskoval v Mariboru, na Du-

naju študiral na univerzi slavistiko in se ves posvetil literarni zgodovini. Takoj po prvi svetovni vojski je prevzel na univerzi v Ljubljani stolicco za starejše obdobje slovenske književnosti, predaval pa je tudi zgodovino primerjalne književnosti. V petinštiridesetih letih svojega znanstvenega delovanja je ustvaril veliko število del. Nabralo se je nad 350 razprav, študij, člankov in ocen, razen tega pa je izšlo dvanajst knjig, med katerimi je samo »Zgodovina slovenskega slovstva« (Od začetkov do Zoisove smrti) tako obsežna (blizu tisoč strani velikega formata), da bi zahtevala zaradi množice gradiva, ki ga je bilo treba zanj še

s trudom poiskati iz težko dostopnih virov po raznih arhivih in knjižnicah, celo človeško življenje. Toda dr. Kidrič je zmožal še več. Z neugnano voljo in znanstveno pripravljenostjo se je lotil drugega svojega življenjskega dela: življenjepisa pesnika dr. Franceta Prešerna. Žal je mogel izdati šele prvi del obširno zasnovane in z obilnim gradivom podprte monografije, pri čemer je obdelal snov komaj do leta 1838. Izmed večjih del naj omenimo le še tri: »Dobrovsky in slovenski prepoved njegove dobe«, »Korespondenca Janeza Nepomuka Primca« in »Zoisova korespondenca« v dveh zajetnih zvezkih. Dr. Kidrič je predaval na univerzi, nabiral gradivo za svoje snovno zelo bogate in vzorne knjige, pisal ocene in članke, obenem pa neutrudno organizacijsko deloval pri raznih znanstvenih revijah, na univerzi, pri raznih inštitutih in ustanovah in zlasti pri Slovenski akademiji znanosti in umetnosti.

France Kidrič je bil učenjak svetovnega slovesa, pri tem pa osebno silno ljubezniv in svojim učencem prijatelj in nesebičen svetovalec. S svojo pridnostjo, izredno voljo in metodičnim delom je bil in bo svetel zgled našim znanstvenim delavcem, s svojim neupogljivim značajem in svetovnonazorsko doslednostjo pa je zbujal spoštovanje pri vseh, ki so ga poznali. Pripadla mu je dokaj nevhvaležna naloga, da je moral orati ledino v naši literarni zgodovini, a opravil je velikansko delo, ki bi mu bil kos kvečjemu cel rod povprečnih znanstvenih delavcev. Njegova smrt je za našo slavistiko nenadomestljiva izguba, saj smo od dr. Kidriča po vseh njegovih pripravljalnih analitičnih delih pričakovali še sklepni sintetični pogledov na posamezne obravnavane dobe, zlasti na dobo in celotno podobo Franceta Prešerna. Vse to smo upali dobiti ravno zdaj ob štiristoletnici naše prve knjige, ki ji je rajni akademik posvetil toliko študija, in ob stoletnici smrti dr. Franceta Prešerna. Toda namesto da bi ob teh jubilejih zableščal v novi luči svojih dognanj, je ob napadu zahrbtni bolezni, posledici medvojne internacije, omahnil v smrt. Njegovo pero počiva, njegovo delo pa živi in budi učence in posnemovalce.

Dne 21. marca 1950 je preminil Ivan Tomec, pisatelj poljudno-znanstvenih člankov iz astronomije, vremenslovja in sorodnih področij, ki je prvi med Slovenci začel sistematično opazovati sonce in vse svoje sposob-

nosti in energijo posvetil vprašanju, da bi razložil periodičnost sprememb na soncu in dognal zakonite zveze med sončno dejavnostjo in vremenskimi pojavi na soncu. Problema seveda ni mogel rešiti, saj so šele danes astronomi dognali prva načela za razlago teh skrivnosti. Toda vztrajnost in popolna predanost problemu, ki si ga je sam zastavil v mladih letih, jasno razodeva znanstveno nadarjenost Tomčevega duha, ki pa se iz zunanjih vzrokov ni mogel do kraja razmahniti.

Družinske razmere mu niso dovolile, da bi po končani maturi nadaljeval študije na univerzi, za kar je imel energijo in sposobnosti. Za ljubljeno vedo ga je navdušila knjiga Otona Kučere »Naše nebo«, ki jo je izdala Matica hrvatska.

S prihranki, ki si jih je trgal od plače, je kupil astronomski daljnogled. Priporil si je

sam toliko strokovnega znanja, da si je lahko postavil problem in izdelal raziskovalno metodo. Skozi desetletja je opazoval pege in druge tvorbe na soncu, beležil in risal njihove spremembe ter si tako nabral obsežen arhiv dnevni opazovanj in mesečnih pregledov. Skrbel je za nepretrgano opazovanje in bil vsakega vedrega dne ob svojem instrumentu. Svoje zaključke je l. 1946 objavil v drugem delu knjige »Tajne našega sonca.«

Ker ni imel izsledkov velikih zvezdarn, je mogel svoje zaključke zasnovati edinole na lastnih opazovanjih. Razvoj astronomije sonca je pa pokazal, da po poti, ki jo je začrtal Ivan Tomec, ne moremo priti do končne rešitve tega problema.

Zgledna je bila pri Ivanu Tomcu vztrajnost v delu, žgoča znanstvena radovednost in trajna zvestoba istemu znanstvenemu problemu. Še na smrtni postelji je snoval načrte za bodoče delo. Le redko naletimo pri ljubiteljih kake znanosti na tako strogo samokritiko, kot je krasila njegovega duha. Toda njegova največja zasluga je, da je s svojim življenjskim delom poudaril pomen, ki ga imajo za astronomijo smotrna, sistematična opazovanja. Bil je vzor astronoma opazovalca.

Novi duhovniški grobovi

Mohorjev koledar se mora vsako leto s hvaležnostjo spominjati tudi mnogih tihih prijateljev, ki dolga leta kot poverjeniki zbirajo stare in nove mohorjane in jim razdeljujejo vsakoletne Družbene knjižne darove, končno pa se poslove, navadno prav tako tiho in neopazno, kakor je bilo tiho njihovo delo. To so predvsem rajni duhovniki, dušni pastirji. Od lanskega do letošnjega septembra (1950) jih je umrlo blizu 40: iz ljubljanske škofije 13, iz mariborske 14, iz raznih redov 9, pa še nekaj iz primorskih župnij. Tudi njihovo delo je bilo vsaj droben kamenček pri zidanju naše duhovne kulture. Naj jih vsak, komur so svetili v življenju, ohrani v svetlem spominu!

Svetleje in dalje po domovini pa so svetili nekateri izmed njih; ne le kot duhovniki, tudi kot kulturni delavci so se zapisali v našo zgodovino. To so predvsem: Fran Smodej, dr. Ciril Potočnik in dr. Ivan Knific.

Fran Smodej je bil Savinjecan, rodil se je 17. novembra 1879 v Šmartnem. V duhovnika je bil posvečen 1903 v Celovcu in je potem vse do nesrečnega plebiscita 1920 vneto deloval na Koroškem. Tedaj pa je moral obenem z nekaterimi drugimi zavednimi koroškimi rojaki bežati v Jugoslavijo, kjer je potem prav tako vneto deloval na različnih področjih. Posebno značilno za njegovo delo je bilo, da Koroške nikoli in nikjer ni pozabil, saj je povsod, kjer koli se

mu je nudila prilika, v predavanjih, slikah in spisih, prikazoval žalostno usodo teh, ki »umreti nočejo«, kakor pravi o koroških Slovencih pisatelj Pregelj v svoji povesti, ki jo mohorjani pač poznajo, saj je izšla ob 10-letnici plebiscita (1930) kot 83. zvezek

Slov. večernic. Zadnja leta je senator Smodej preživel v Beogradu in je tam tudi nepričakovano umrl 21. septembra 1949. Ni mu bilo dano, da bi dočakal združitev osvobodilne Koroške z narodno državo FLRJ, nasprotno, še to bridkost je moral nesti s seboj v grob, da smo

bili za ta lepi kos naše zemlje spet ogoljufani.

Dr. Ciril Potočnik je bil profesor dušnega pastirstva na bogoslovni fakulteti v Ljubljani. Po rodu je bil iz Poljanske doline nad Škofjo Loko, rojen 4. julija 1894 na Žirovskem vrhu v župniji Trata. Po končanih študijah na škofijski gimnaziji v Št. Vidu, v ljubljanskem bogoslovju in na Dunaju je bil do 1922 duhovni vodja dijakom v Zavodu sv. Stanislava, potem do 1937 spiritual ljubljanskim bogoslovcem, končno pa do smrti bogoslovni profesor in dušni pastir karmeličank in njihove cerkvice na Selu v Ljubljani. V ta skoraj preprosti okvir pa je

gospod Ciril vdelal velikega moža, ki je v spovednici in osebnih razgovorih toliko ljudem pomagal preko najbolj zamotanih zgibov in divjih viharjev dušnega življenja. Bil je zares vodnik, pastir čredi in vsaki ovčici. Ni čudno, da je zato rad vodil Slovence k novim virom poglobljene

nege duhovnega življenja, k Brezmadežni v Lurd, k učiteljici duhovnega veselja Teziji D. J. v Lisieux in k preprosto bogatemu duhovniku, župniku Janezu Vianneyu v Ars. Ta in podobna pota je tudi popisal

v raznih člankih, kot trajen spomin sebi in vsem drugim v pobudo, na poti duhovnosti pa nam je dal tri knjige premišljevanj o Kristusu, Dobrem pastirju, učno knjigo o duhovnem življenju, Ascetiko, ter več znanstvenih razprav v Bogoslovnem vestniku. Veliko je trpel, ker je dolgo bolehal, večkrat ob nevarnih operacijah gledal smrti v oči in se že poslovil od življenja, pa zopet okrevail, dokler ni telo na pepelnico 2. februarja 1950 vendarle omagalo pod težo trpljenja, duša pa se prečiščena dvignila v večni mir.

Dr. Ivan Knific, ki je umrl 8. junija 1950, se je rodil 8. julija 1875 v Hrašah pri Smledniku. Po bogoslovnih študijah je študiral na Dunaju za profesorja matematike in fizike, ki ju je potem poučeval 40 let na škofijski gimnaziji v Št. Vidu in v Ljubljani. Po smrti

ravnatelja dr. A. Breznika je prevzel tudi vodstvo gimnazije in jo v hudih časih vojne modro vodil. — Učenci in stanovski tovariši so ga spoštovali kot odličnega profesorja, predstojniki pa cenili njegovo delo v šoli in pomoč v dušnem pastirstvu, za kar so ga tudi posebej odlikovali. Širši javnosti pa je dr. Knific znan zlasti po svojih potopisih, ki jih je objavil v Domu in svetu (1902—1913).

Žalost

J. L. Košanov

Murenčki v travi,
ptičice v meji —
vse je veselo,
še ti se smeji!

Rad bi smejal se
ko davne čase,
a zdaj se v srcu
žalost mi pase.

Kar sem kdaj sanjal,
kar sem kdaj upal,
svet mi je z žolčem
svojim zastrupil!

Nekaj kronike

Ko je leta 1852 v Celovcu stopilo v življenje »Društvo sv. Mohora«, ki razen Slom-

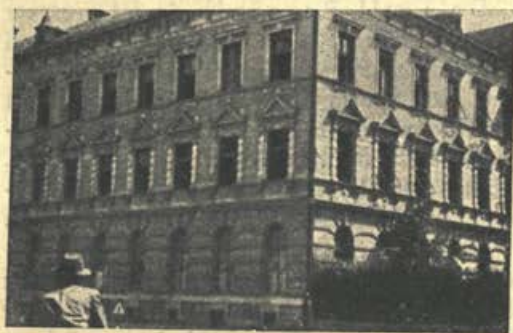
Rossbacherjeva hiša v Celovcu, kjer je bila tiskarna v letih 1871 do 1878.

škovich 500 goldinarjev, ki jih je v ta namen daroval, ni imelo še nobenega premoženja, so njegove knjige tiskali drugi tiskarji. Tudi, ko se je leta 1860 društvo preselovalo v Družbo sv. Mohorja, ni bilo drugače.

Leta 1864 je večino knjig tiskal Leon v Celovcu, nekaj pa Blaznik, leta 1865 pa vse slovenska Blaznikova tiskarna, ki je bila cenejša od Leonove. Leta 1866 je odbor izročil delo Blazniku in Kleinmayru v Celovcu, leta 1867 spet samo Blazniku; leta 1868 zopet vse Blazniku v Ljubljani.

V začetku leta 1868 je v Celovcu snoval tiskarno A. Kofler in vabil Mohorjevo družbo, naj se udeleži s kapitalom. Odbor pa je

Koflerjevo vabilo odklonil, ker bi se moral vezati z Nemcem, kar bi seveda oviralo delo odbora. Že takrat pa je mislil na lastno tiskarno. Več let je prosjačil, naj mu dovolijo, da ustanovi za Družbo lastno tiskarno, a njegova prošnja je bila vselej odbita. Čez dve leti (30. januarja 1870) pa so o njej na seji že resno obravnavali: »V misel se je jemala naprava lastne družbine tiskarnice in odborniki Rossbacherja (tudi odborniki) naprošajo, naj o tej zadevi potrebne reči pozveduje.« Dne 7. aprila 1870 so že izvolili odsek za ustanovitev tiskarne, v katerega so bili izvoljeni Andrej Einspieler, trgovec Bernard C. Rossbacher in Šervicelj. Za leto 1871 je še Blaznik oskrbel tisk, »dokler družba svoje tiskarne ne dobi«.

Mohorjev dom v Celovcu, kjer je bila tiskarna od 1893 do 1919.

Nerodna je bila odprema letnih knjig. Knjigovez Hohn v Ljubljani jih je razpošiljal v ljubljansko škofijo, na Primorsko in v kraje, ki so bliže Ljubljane, za Koroško in Štajersko pa so jih razpošiljali iz Celovca. — Zato se je morala ustrezna naklada pošiljati iz knjigovoznice v Ljubljani v Celovec.

Dne 7. marca 1870 je odbor pri seji zopet naglasil, da je tiskarna potrebna, in naročil tajniku, naj sestavi v osmih do desetih dneh prošnjo na deželno vlado. Celovski mestni odbor pa ni hotel prej rešiti prošnje, preden se mu ne naznani vodja tiskarne. Odbor je na seji 22. aprila 1871 izvolil štiri odbornike, predsednika dr. Val. Müllerja, Andreja Einspielerja, dr. Nemca in Rossba-

Hiša na Benediktinskem trgu v Celovcu, kjer je bila Mohorjeva tiskarna od leta 1878 do 1893. Na hiši se deloma še vidi slovenski napis (»Tiskarna Družba«).

cherja, da takoj naslednji dan, 23. aprila, ustno sporočijo deželnemu glavarju baronu Českemu o zahtevi mestnega odbora in ga prosijo za vladno podporo, ki je ni razumeti materialno, temveč naj bi vlada vplivala na mestni odbor, da bi bila prošnja čimprej ugodno rešena.

Z odločbo deželne vlade z dne 19. maja 1871 je bila tiskarna dovoljena. Že takrat so bili dogovorjeni z Josipom Goletom, ki je nastopil 1. septembra 1871 svojo službo kot vodja tiskarne. Ta je nakupil, kar je bilo za obrat potrebno. Drugega osebja še ni bilo, a vodja je bil potreben, ker je prihajal material. Tako je poročal na seji 27. septembra 1871 odbornik Šervicelj, da so naročene črke prišle in da je bilo Mayer-Schleicherju že poprej poslanih tisoč goldinarjev, stroji so naročeni pri Siglnu v Ljubljani, mizarško delo pa je končano. Brigita Kleewein, ki je stanovala v Rossbacherjevi hiši, je terjala 450 goldinarjev odškodnine za prepustitev stanovanja. Družba ji je plačala 300 goldinarjev, lastnik Rossbacher pa 150.

Rossbacher naj bi nadzoroval delavce, oskrbel potrebne računske knjige in jih vodil, pomagal pa naj bi mu Šimen Janežič, ki bi zapisoval naročila itd.; blagajnik je ostal Andrej Einspieler. Vsa važnejša

pisma, ki zadevajo uravnavo tiskarne in njena opravila, so podpisovali s predsednikom Družbe vred odborniki, ki so bili izvoljeni v odsek za tiskarno. Ko se je odbornik Šervicelj preselil iz Celovca, je bil v odsek za tiskarno izvoljen Andrej Einspieler. Tiskarna ni tiskala samo za Družbo, temveč je izdelovala tudi privatna dela. Družbene knjige naj bi tiskali 15 odstotkov ceneje, kakor so prej plačevali tiskarjem. Odsek za tiskarno je opravljal delo brezplačno.

Z decembrom 1871 je tiskarna začela poslovati. Do 1. marca 1872 je bilo natisnjeno v nakladi 20.000 izvodov Kociančičevo »Kristusovo življenje in smrt«, ki je obsegalo deset pol. Do 8. marca je bilo v stavi in natisku končano delo Ferda Kočevarja iz Zagreba »Kupčija in obrtnija, denar in blago«, ki je obsegalo 13 in pol pole in je izšlo v 19.000 izvodih. To sta bili prvi dve knjigi, ki sta bili natisnjeni v slovenski tiskarni v Celovcu.

Denar, ki so ga vplačali dosmrtni udje (po 15 goldinarjev) in ki je bil družbena matica, so vložili v tiskarno. Dne 10. julija 1872 je znašala matica 9219 goldinarjev 27 krajcarjev.

Z Rossbacherjem — upravnikom tiskarne — odbor ni bil povsem zadovoljen. Na seji

Zasilna stavba na Prevaljah, kjer je imela Družba sv. Mohorja svojo tiskarno od 31. 7. 1919 do 7. 12. 1927.

Upravno poslopje Mohorjeve družbe na Prevaljah (Pri fari).

5. aprila 1875 so imenovali za upravnika tehničnega vodjo Goleta, pregledovalci pa so bili Alijančič, dr. Nemec, prof. Robida in Šimen Janežič, od 18. decembra 1875 pa so bili samo trije: Alijančič, A. Einspieler in Šimen Janežič. Gole se je za tiskarno zelo trudil, zato mu je odbor prisodil 1. julija 1876 nagrado sto goldinarjev.

Dne 31. decembra 1876 so znašala aktiva tiskarne 27.876,24 goldinarjev, pasiva pa 18.774,31; čisto premoženje torej 9.101,93 goldinarjev; v letu 1876 se je pomnožilo za 3.139,20 goldinarjev.

Kdor je mogoče videl v Celovcu na voglu Trga sv. Duha in Beljaške ceste nekdanjo Rossbacherjevo hišo, kjer v njeni stenski vdolbini stoji kamniti ribič, o katerem je naš pesnik Anton Medved zložil pesem v Slovenskih legendah, bo takoj dejal: »Kako pa je v tej hiši mogla obratovati tiskarna, čeravno je bila samo tiskarnica? Prostori so bili premajhni, razen tega pa je potrebovala še skladišče za papir in knjige, saj je na primer leta 1874 natisnila 144.880 knjig, leta 1875 že 158.016, leta 1876 pa 160.890. To stisko je čutil tudi odbor. Povrh pa tiskarna ni bila v lastni hiši, temveč najemnica v tuji, sicer takrat še slovenski.

Nujna potreba je narekovala, da je odbor oskrbel tiskarno lastno streho. In tako je blagajnik Andrej Einspieler na seji 6. aprila

1878 predlagal, naj kupijo od barona Stern-ecka za 27.000 goldinarjev hišo na Benediktinskem trgu št 93. Predlog je bil sprejet. In že 10. aprila so jo za to vsoto kupili: 10.000 goldinarjev so takoj izplačali, 17.000 pa se je na hišo vknjižilo. S tem je bil dan pogoj za nadaljnji razmah podjetja.

Upravnik Gole je nasvetoval, kar je bilo treba v hiši popraviti, da se je mogla tiskarna do 1. septembra 1878 tja preseliti. Dotlej so vezali knjige drugi knjigovezi, v oktobru 1878 pa so od knjigoveza Bruggerja kupili njegovo knjigovoznico za 2000 goldinarjev in prejšnji lastnik je s 1. januarjem 1879 stopil v službo tiskarne. Na koncu leta 1879 je imela tiskarna 58.055,40 goldinarjev aktiv, 24.445,10 pasiv, tako da je čisto premoženje znašalo 33.610,30 goldinarjev, ki je do konca leta 1880 naraslo na 39.754,62 goldinarjev.

V pismu z dne 2. oktobra 1884 je vodja tiskarne Josip Goie naznanil odboru, da bo 1. aprila 1885 stopil iz službe. Družba naj skrbi za naslednika. Odbor je na seji dne 11. oktobra 1884 vzel odpoved na znanje, poveril Šimnu Janežiču skrb za naslednika, Goletu pa naj se v imenu odbora za njegovo skrb izreče zahvala in se mu obljubi odškodnina v znesku tisoč goldinarjev.

Šimen Janežič naj pri prihodnji seji poroča, ali je našel novega vodjo za tiskarno in

pod katerimi pogoji bi ta stopil v službo. Dne 9. januarja 1885 je Šimen Janežič na seji poročal, da se je vodja Miličeve tiskarne v Ljubljani Alojzij Legat ponudil za vodjo tiskarne. Z njim je sklenil pogodbo, naj nastopi službo do 15. marca 1885, da se navadi še ob Goletu poslov. Stanovanje bo imel v družbeni hiši za letnih 150 goldinarjev. Njegova tedenska plača bo 20 goldinarjev. Tehnični vodja bo najemal stavce, strojnike in druge delavce po dogovoru s Šimnom Janežičem, vsa druga važnejša opravila, na primer naročila papirja, strojev, črk, razprodajo knjig itd., pa nadzoruje vodja Janežič, ki se mu izroči glavno vodstvo tiskarne. Njegova plača naj znaša tisoč goldinarjev in dobi naj prosto stanovanje v hiši. Legat je moderniziral tiskarno in uredil tudi knjigovodstvo. Nastopal je tudi kot govornik na političnih shodih, ker je bil podpredsednik Političnega društva za Slovence na Koroškem in je vodil agitacijo za občinske, deželnozborske in državnozborske volitve. Tiskarna na Benediktinskem trgu je dobro služila svojemu namenu,

dokler je bilo število udov še manjše. Ko je pa nepričakovano hitro naraščalo, je kmalu postala premajhna.

Ker se zaradi tesnih, premajhnih in temnih prostorov ni mogla razširiti, so vsakoletno tiskanje in razpošiljanje knjig le težko zmagovali. Zaradi te pomanjkljivosti je moral odbor Družbe misliti, da si prikskrbi primernejših in za tako veliko družbo zadostnih in dostojnih prostorov. Odločil se je, da bo postavil novo družbeno hišo, v katero naj se preseli tiskarna in knjigoveznica. Šimen Janežič in dr. Jakob Sket sta bila določena, da poiščeta primeren stavbni prostor. Našla sta ga, a celovška občina je stavila take pogoje, da jih odbor ni mogel sprejeti. Janežič je pridobil svoje znance v občinskem odboru, sam mestni župan je potlej pomagal in tako je bila zgradba po odborovi želji vendarle dovoljena in tudi v odboru sklenjena. Izvolili so stavbni odsek, ki so ga sestavljali podpredsednik Lambert Einspieler, blagajnik Janežič in prof. Jakob Sket. Glavno delo odseka je slonelo na Janežičevih ramah. In ko je imela Mohorjeva

Mohorjeva tiskarna v Celju.

Foto Pelikan Celje

družba 65.952 udov, so tiskali za leto 1894 nove knjige že v novem posloppju.

Ker se je tiskarniško delo množilo, je bilo treba nakupiti novih, modernejših strojev in seveda povečati tudi knjigovoznico. Tudi to sta Janežič in Vekoslav Legat skrbno opravila. Tako se je tiskarna v novem Mohorjevem domu mogla lepo razvijati. Dne 12. decembra 1908 je umrl zaslužni tehnični vodja tiskarne Vekoslav Legat. Na njegovo mesto je odbor postavil Ivana Kolenca, ki je bil vodja do preselitve tiskarne iz Prevalj v Celje.

Brez večjih pretresljajev je delovala tiskarna do jeseni leta 1918. Tedaj je tiskala družbene knjige v 92.000 izvodih. To je bila manifestacija slovenskega ljudstva zoper vse krivice, ki jih je trpelo med prvo svetovno vojno.

Plače kvalificiranih delavcev v raznih tiskarnah so bile enake, ker so bili grafični delavci že pred prvo svetovno vojno dobro organizirani. Pred vojno je bila najmanjša plača po oprostitvi prvo leto 26 kron na

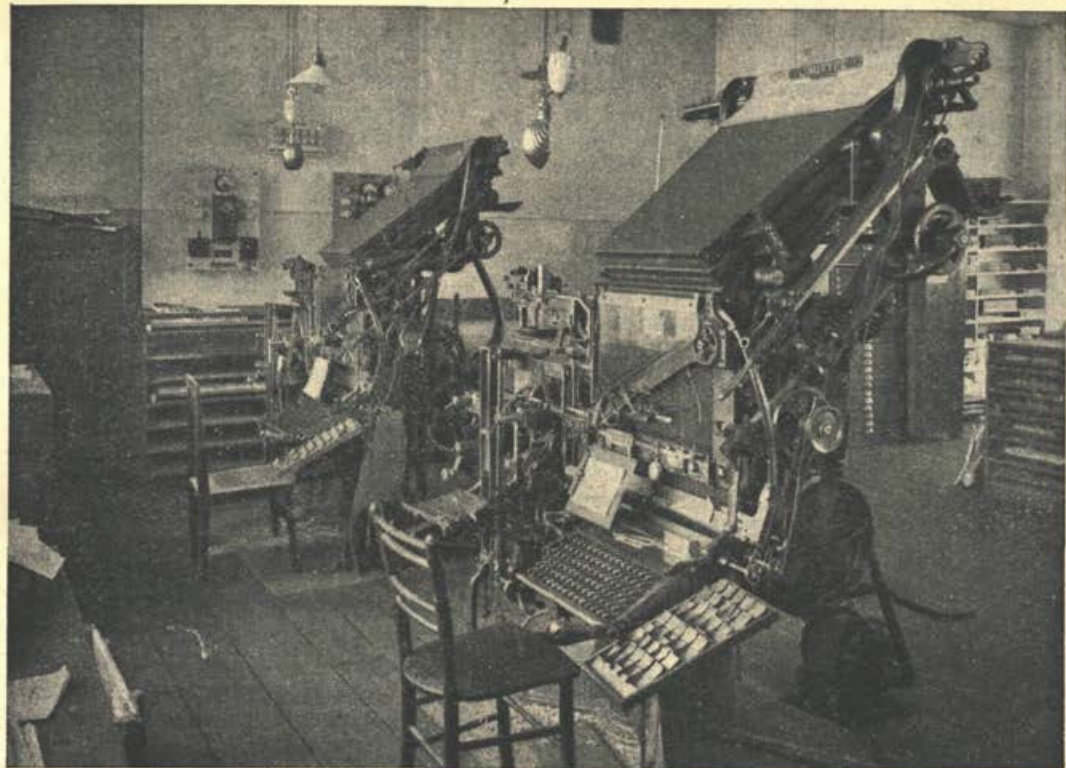
teden, drugo leto in naprej po 29 kron. Prejemali pa so tudi po 40 kron na teden. Med vojno je bila najmanjša plača 36 kron + 5 kron draginjske doklade. Zaslužili pa so tudi do 50 kron in še več. Leta 1918 so znašale plače približno 90 kron, po štrajku leta 1919, o katerem na Prevaljah niso nič vedeli, pa 190 kron. — Težave za tiskarno so bile vedno večje. Meseca velikega travna 1919 je nemško vojno poveljstvo zaustavilo vse delo in proglasilo tiskarno za vojaško tiskarno. Šele ko je jugoslovanska armada zasedla Slovensko Koroško s Celovcem, so se mogle razposlati Mohorjeve knjige za leto 1918.

Tedaj pa so nam svetovali odlični pristojni možje, da je za tiskarno in za Družbo najvarneje, če se umakne iz Celovca. In preselila se je v jugoslovanske Prevalje — pa hitro se je moralo to izvršiti, ker so se jugoslovanske čete na povelje iz Pariza morale umakniti. S pomočjo jugoslovanske vojske so natovorili vlake s stroji, z orodjem, z opremo in s knjigami in tovor poslali 1919

Knjigarna Družbe sv. Mohorja v Celju pred drugo svetovno vojno.

Foto Pelikan Celje

Stavna stroja linotajpa v tiskarni v Celju.

Foto Pelikan Celje

na Prevalje, nove knjige pa v Sinčo ves v Zadruho, kjer je bilo primerno skladišče.

Tiskarna se je nastanila v baraki. Veliko je bilo treba pripraviti. Preden so stekli stroji, je minilo pet mesecev, šele v decembru so zdrdrali. Štiri knjige so razposlali iz Sinče vesi, kjer je bilo veliko skladišče v zadrugi, koledar za leto 1920 pa so natisnili malo pred veliko nočjo. Čeravno so Prevalje odročen kraj, je bila tiskarna vendar zaposlena in je dobivala tudi nekaj akcidenčnega dela iz jeklarne na Ravnah in iz rudnika v Mežici. Pa tudi delovno področje Družbe se je razširilo, ko je F. S. Finžgar prevzel uredništvo knjig, osnoval leta 1923 družinski list Mladiko in je bila na njegov predlog ustanovljena Mohorjeva knjižnica, ki šteje danes že 127 zvezkov. Na Prevaljah je Družba kupila prvi stavni stroj. A vendar Prevalje niso bile primeren kraj za nadaljnji razvoj tiskarne. Treba je bilo misliti na preselitev. Iskali smo primerne hiše v Mariboru, Celju in v Ljubljani in se končno odločili za Celje, kjer je Družba kupila trgovsko hišo v Prešernovi ulici 17 in

sezidala na dvorišču po načrtu inž. Suhadolca novo poslopje za tiskarno. Ko je bila tiskarna dozidana, se je konec oktobra 1927 začela selitev. Najprej so naložili tiskarske stroje, ki so jih takoj montirali v novi tiskarni. Dne 8. decembra je bil naložen zadnji vagon, vseh je bilo 38. Delo se je gladko izvršilo, niti en vijak ni manjkal. Preselitev so vodili ravnatelj Josip Zeichen, poslovodja Ivan Kolenc in Mirko Mikeln, delavci pa so z vzorno disciplino izvrševali delo. Tako je dobila Mohorjeva tiskarna nov dom. Medtem ko je bila v Celovcu nameščena v Mohorjevem domu, kjer so bila v prvem in drugem nadstropju tudi privatna stanovanja, je v Celju dobila posebno poslopje.

V bilanci z dne 31. decembra 1928 je nova tiskarna izkazana z 1.249.864,76 din, hiša v Prešernovi ulici 17 z 1.305.977,12 din, hiša v Gosposki ulici s 109.422,70 din. To je med vojno popolnoma uničila bomba, a tudi hiša v Prešernovi ulici je zaradi bomb zelo trpela, tako da jo je bilo treba leta 1945 popolnoma prenoviti.

Tehnično vodstvo tiskarne je v Celju prevzel Fran Milavec, ki je 10. septembra 1924 stopil na Prevaljah v našo službo. Na Prevaljah sta si Ivan Kolenc in Milavec razdelila delo in složno delovala. Kolenc je bil v Celju pridržen družbeni pisarni, kjer delo ni bilo tako naporno. Umrli je 14. februarja 1929. Delo v tiskarni je lepo teklo. Vodstvo je naročilo drugi stavni stroj, dva nova tiskarska stroja z vlagalnim aparatom in stroj tipa »Heidelberg«. Tako je tiskarna z lahkoto obvladovala natisk družbenih, založbenih in drugih knjig ter bila kos tudi raznemu akcidenčnemu delu. V tem času je prenehala obratovati nemška tiskarna »Celeja«, ker je bila deficitna. S prihodom Mohorjeve so bile namreč v Celju štiri tiskarne: Zvezna, Rode & Martinčič, Mohorjeva in nemška Celeja.

Po veliki noči 1941 je okupator prevzel tiskarno, izgnal nekaj uslužbencev z družinami vred in ji dal ime »Cillier Zeitung«, nato pa »Südost-Druck«. Pridružil ji je Zvezno tiskarno in namestil njene stroje v Mohorjevi.

Žrtve okupatorjev so bili: Ciril Debeljak, Tine Ferme, Pepca Lakovnik, Jože Lakovnik, Marica Orozel, Branko Ružič in Polde Višnar. Vnjih spomin je vzdana v veži spominska plošča.

Po osvoboditvi se je ustanovila »Tiskarna Družbe sv. Mohorja v Celju, tiskovna in produktivna zadruga z omejenim jamstvom«, po zakonu o tiskarnah pa je postala »Državno gospodarsko podjetje Celjska tiskarna«. »Družba sv. Mohorja« pa tiska svoje knjige v Celjski tiskarni.

Mohorjeva tiskarna je ves čas služila pravnemu in prosvetnemu napredku slovenskega ljudstva in temu bo služila tudi Celjska tiskarna.

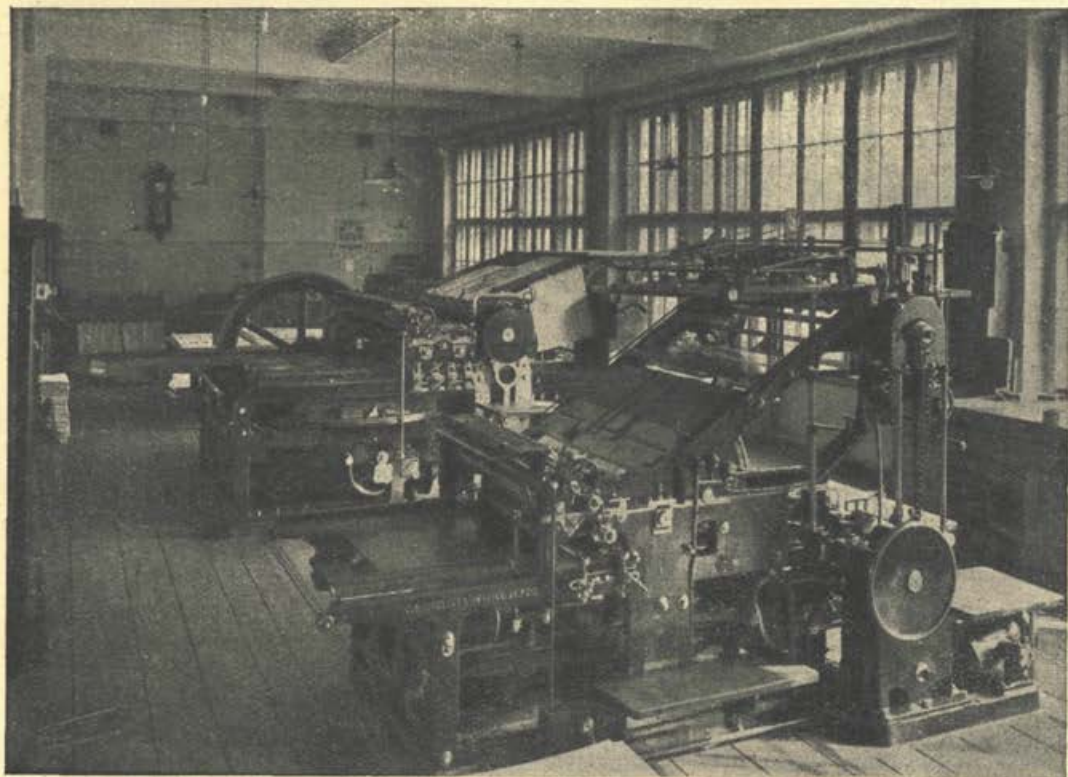
VIRI

Sejni zapisniki Družbe sv. Mohorja od 23. 3. 1864 do 12. 7. 1886.

Koledar Družbe sv. Mohorja za leto 1909; dr. (Andrej Einspieler: Družba sv. Mohorja, str. 135 do 159 — ob 25-letnici).

Koledar Družbe sv. Mohorja za leto 1909; dr. Jakob Sket, Simon Janežič, str. 64 sl.

Koledar Družbe sv. Mohorja za leto 1919, 1920, 1921 in 1930.

Desni del strojnice v tiskarni v Celju.

Foto Pelikan Celje

Danes so knjiga, časnik in letak poleg radia, filma in šole med najmočnejšimi stebri kulturne in politične stavbe človeštva. S tiskom učimo, vzgajamo, se vojskujemo, mo-

omogočil trajnejšo uporabo tiskarskega gradiva. Obenem so tisti čas začeli izdelovati tudi papir, kar je seveda hitro vplivalo na naklado posameznih knjig in na tisk s posebnimi stroji. Od tod gre razvoj tiskarstva zdržema navzgor.

Tisk je živo sodeloval pri kulturnem in prosvetnem dvigu posameznih narodov, zato nekako od te dobe dalje štejejo moderno literaturo. Slovenci smo bili zaradi politične in gospodarske nesvobode, zaradi državne in osebne podrejenosti in tlačanstva v knjižni kulturi med precej zadnjimi v Evropi. Šele sto let po izumu tiskarstva je protestantom uspelo, da so — zlasti za širjenje svojega nauka — izdali celo vrsto knjig, v glavnem poučne in nabožne vsebine

Primož Trubar.

BARY

rimo, zastrupljamo, osvajamo svetove, spreobračamo duhove: v njem sta lahko največji blagoslov in najstrašnejša poguba. Nekateri mu prisojajo tolikšen vpliv na razvoj človeštva, da celo začetek novega veka štejejo od izuma modernega tiskarstva dalje. Pred kratkim smo praznovali to pomembno petstoletnico (1450—1950). Vemo sicer, da so Kitajci že pred Kristusovim rojstvom poznali tisk. Tudi stari Grki in Rimljani so razen rokopisov na pergamentnih zvitkih poznali nekakšne tiskovne plošče, ki so jih v srednjem veku sčasoma toliko izpopolnili, da so dobile spremenljive in premakljive vložke. Toda vse te »tiskarne« so bile še dokaj preproste in okorne in bi še ne mogle prevzeti poznejših nalog. Šele nemškemu tiskarju v Mainzu Janezu Gutenbergu (živel okrog 1400—1470) se je posrečilo, da je prvotne lesene premakljive črke na tiskovnih ploščah izmenjal s kovinskimi in s tem

Catechismus

In der Windischenn Sprach/
sambt einer kurtzen Auflegung
in gesang weiß. Item die Litan-
nai vnd ein predig vom rech-
ten Glauben / gestellt / durch
Philopatridum
Illiricum.

Anufratfu Poduuzhene skates
rim vsaki zhlonik more v
nebu pryti.

Psalms. 2.

Reminiscentur & conuertentur ad
Dominum inuersi fines terra.

Naslovna stran prve slovenske knjige, Trubarjevega »Katekizma«, ki je izšla leta 1551.

in prevodov. Med temi knjigami sta prvi izšli leta 1551, torej natančno pred štiri sto leti. Izdal ju je Primož Trubar (1508–1586), protestantski pridigar v Ljubljani. Prva je bila katekizem, druga abecednik, oboje v slovenskem jeziku, ki se je tako končno vendarle priboril na svetlo in v javnost. Do-

VSEM SLO

uenzom / Gnado / Myr / Wyl
host inu prauu Sposna
nebošhye / skusi Jev
susa Christusa
prossim.

Dbi Perazheni/
ki / Jest sem / lete
skufe is suetiga
pisma (inu nih
ialage vte peis/
ni shloshene) katere vsaki sastop
ni zhlouit / ki / hozhe vnebu pryti
ima veiditi inu dershati / htim
tudi to litanio inu ano pridigo/
vle te buquice / pustill prepisati
vnasb iefig / Bogu nazhast inu
hdozbrumu vsem mladim tar
preprostim ludem nashe deshes
le. Sakai is tih / se vsaki lahku

A iii

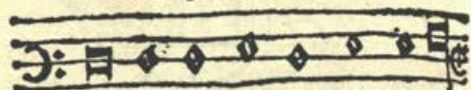
Trubarjev uvod v »Katekizem«: Vsem Slovencom gnado, mir, milost inu prau spoznane božje skuzi Jezusa Kristusa prossim.

tlej so si za to zaman prizadevali posamezni možje, ki so nam s svojimi zasebnimi zapiski sicer ohranili prvo podobo slovenskega jezika v brižinskih spomenikih (pred letom 1000) in v raznih rokopisih (stiški, celovski, škofjeloški, čedadski — vsi pred letom 1500), toda splošna ljudska raba slovenščine, o kateri nam priča neizčrpno bogastvo naših prastarih narodnih pesmi in drugega narodnega blaga in ves besedni zaklad poznejših slovarskih del, je mogla šele s Trubarjevim odločnim dejanjem preiti v knjigo in značilno prelomiti z dotedanjo zaostalostjo.

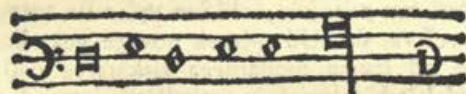
Poglejmo, kaj so imeli posamezni evropski narodi že literature v domačem, ljudskem jeziku, ko smo mi dobili šele prvi abecednik. Najugodnejši položaj so imeli vsekakor Italijani, ki se jim je književnost domala strnjeno nadaljevala iz stare rimske in jo je podpiralo še srednjeveško cerkveno življenje. Imeli so tedaj že Danteja (1265–1321) z njegovo »Božansko komedijo«, imeli Tomaža Akvinca (1225–1274) s sistematično »Teološko sumo«, imeli pesnika Petrarca (1304–1374) in Ariosta (1474–1533). — Francozi so bili nekoliko na slabšem. Izmed vidnejših književnih ustvarjalcev so imeli šele pesnika Villona (1431–1484) in satirika Rabelaisa (1493–1553). Španci so imeli kljub sijajni in močni državi šele narodne romance in prve viteške romane. Pri Portugalcih je že ustvarjal njihov največji pesnik Camoens (1524–1580). Pri Angležih moramo omeniti zlasti Chaucerja (1340–1400) z njegovimi »Canterburyjskimi pripovedkami«. Nemcem se je godilo podobno kakor

181

Ta Perue Chor.

D Gospud Bug ti ozha nash
D Gospud Bug ti bošhy Syn
D Gospud Bug ti sueti Dub
Ta cry Jmena an sam Bug.

Bodi nam milostiu
Bodi nam milostiu.

Pred vsem grehi
Pred smorno Vero
Pred vso nesrežo

Stran iz Trubarjevega »Katekizma«:
odlomek iz litanij.

nam. Imeli so že marsikaj, a nova književnost v narodnem jeziku se je začela pravzaprav šele z Martinom Lutrom (1483–1546). Pred nami pa so bili Hrvati, ki so že imeli Marulića (1450–1524), Hektorovića (1487 do 1572) in Držića (1520–1567), da omenim samo nekatere.

A B C D E F G H I J K L
M N O P Q R S T U V X Y Z

A a b c d e f g h i j k l m
n o p q r s t u v x y z

A B C D E F G H I K L M
N O P Q R S T V X Y Z

Strymouci.

A e i o u

Dua stymouza vfupe.

Au eu ou iu ui.

Ae ai ei ie oe.

Zb	eb	ib	ob	ub
Azh	esh	izh	ozh	uzh
Bad	bed	bud	bed	bud
Caf	cef	cif	cof	cuf
Dash	desh	dish	dosh	dush
Far	fer	fir	for	fur
Gal	gal	gul	gol	gul

Gibe

Stran iz »Trubarjevega Abecednika«, ki je izšel obenem s »Katekizmom« leta 1551.

Kakšen delovni in ustvarjalni napon je bil potreben, da smo dobili takoj za Trubarjevim Katekizmom in Abecednikom celoten prevod svetega pisma (1584), si danes, ko imamo tako rekoč vse na uslugo, težko mislimo. Nekoliko pa se nam odkrije, koliko truda in znoja, koliko težav in homatij je bilo po tem prvem vzponu slovenske knjige, če povemo, da smo šele 200 let pozneje dobili prva literarna dela iz lepe književnosti (Pisanice, Linhart, Drabosnjak, Vodnik), v času, ko so Italijani imeli vso književnost tako rekoč že za seboj, v času, ko so imeli Francozi že vrsto velikih ustvarjalcev: Corneilla, Racina, Molièra, Voltaira,

Španci Cervantesa, Lope de Vega, Calderona, Angleži Shakespeara, Hrvati Gundulića in Palmotića, Srbi Obradovića.

Naj nam ta površni prelet evropske književnosti v zvezi s štiristoletnim jubilejem naše prve knjige zgovorno izpriča eno: Dolga in naporna je bila pot, veliko je bilo ovir in težav, a vse smo prebredli, vse premagali in danes smemo mirno reči, da smo vstric drugih narodov v Evropi, ki so imeli deloma zaradi svoje številčne moči, deloma zaradi gospodarske in politične svobode veliko ugodnejše razmere za duhovno ustvarjanje. Kakor mi radi prevajamo tuje velike duhove in se bogatimo z njihovimi spoznanji in dognanji, tako tudi drugi narodi danes že pridno posegajo po naši književnosti, kar je najboljši dokaz resnične kvalitete in umetniške višine. Prešeren, Levstik, Jurčič, Aškerc, Tavčar, Cankar, Župančič, Meško, Finžgar, Pregelj, Kuhar, Bevk in Kranjec so poleg drugih ponesli naše ime v svet, doma pa zvesto nadaljevali izročilo svojih prednikov in s pridom uporabili dar za sveto poslanstvo jezika in knjige, ki ga je ugotovil že škof Anton Martin Slomšek: »Kar je oče dobrega prejel od svojih starih, mora zapustiti svojemu sinu, in kar se je mati hvale vrednega naučila od svoje matere, bo zapustila tudi svoji hčeri. Materinski jezik je najdražja dota, ki smo jo dobili od svojih starih: skrbno smo ga dolžni ohraniti, oplešati in zapustiti svojim mlajšim.«

Slovenski knjigi

Janko Moder

Bila je noč... Zaman je v smrtni senci v čerí gradov podilo sužno morje za valom val... Razbito je obzorje bilo nam: Kranjci, Štajerci, Dolenjci...

A skliče Trubar s svojimi prvenci rodove vkup... Glas trombe noč preporje in knjiga seme seje, srca orje, da rešeni v življenje smo — Slovenci.

Vse več in več je knjižnega zaklada, a zabljen Abecednik prvi ni še, čeprav stoletij prah nanj pridno pada,

saj nam za njim iz vsake knjige diše resnica in lepota, večno mlada ljubezen do svobode, vere, hiše.

Ko so nekdanjo staro zgradbico za našo domačo cerkvijo spremenili v borno društveno sobico in vanjo postavili mizo s stoli, harmonij in omaro s knjigami, mi je iz nje stari urar, knjižničar bralnega društva, posodil debelo knjigo, potem ko sem popravil vse Giontinijeve mladinske, in dejal: »Zdaj boš pa tole bral!« Knjiga je imela naslov »Pod svobodnim soncem«. Vzel sem jo, odšel z njo na pašo in prvič v življenju doživel umetnost. Takrat me je prvič začaralo, da je katehet dejal očetu: »Preveč je zamišljen, ne dajajte mu več knjig!« Pravljice so mi do takrat približevale čudežen in oddaljen svet, prvi roman pa mi je odkril skrivnostno zapletenost navzočega in stvarnega sveta, kajti zgodovina je včasih še bolj navzoča od sedanjosti in še jasneje odkriva skrivnosti človeške usode. Oče, ki praznuje podoben življenjski jubilej, saj je rojen tistega leta in mesca, mi branja ni prepovedal, zato pa je povzročil, da sem v prvem romanu začel spoznavati neznano stran življenjske in človeške resničnosti in da sem se takrat na poseben način povezal z umetnikom Finžgarjem.

Ob njegovem častitljivem jubileju nimam namena, da bi se posvetil razboru njegovega književnega dela, pač pa čutim potrebo, da dam duška veselju nad njegovo enovito osebo pojava, ki se nam je poslednja desetletja dvignila kot izredno enovita postava. Finžgar je redek, morda edini slovenski književnik, ki svojega stvariteljskega čara ni položil le v vrsto umetnin, temveč je z njim napolnil vse svoje človeško bivanje. Pri marsikom moreš ločiti človeka od njegovih del in se omejiti ali zgolj na osebno vrednost ali zgolj na njegova dela, pri Finžgarju pa sta oseba in njen izraz neločljiva, še več, ves njegov izraz je intenzivno enoten, vseskozi izviren in pristno osebno. Kadar ga bereš, ga imaš telesno navzočnega in kadar ga slišiš, čutiš vso njegovo človečnost.

Literarna zgodovina in kritika ne bosta mogli nikoli reči popolne in pravične besede o njegovem pozitivnem vplivu na slovenskega človeka. Finžgarjevo pojmovanje književnosti ni bilo nikoli istovetno s tistim ozkim, izbranim pojmovanjem umetnosti, ki se sodobni besedni ustvarjalec vanj zateka

večkrat iz nemoči pred življenjem in iz onemoglosti pred sočlovekom. Njegovo srce ni bilo nikoli sposobno izpovedovanja zgolj umetnikove samote, temveč je ljubilo neposrednost, živelo iz navzočnosti in se čutilo srečno le sredi ljudi. Zato morem njegovo naravo primerjati le z naravo starih bardov in narodnih pevcev, ki so našli svoj navdih le sredi burno razgibanega naroda in mu dali neposrednega izraza v pričo ljudskega zbora. Nihče od živčih slovenskih književnikov ni tako živo predajal ljudskega izročila in optimistične vere v življenje kakor on. Zaradi njegove neposrednosti ga imamo za najbolj živega ljudskega pripovednika zadnjih petdesetih let na Slovenskem.

V življenju naroda so namreč večkrat pomembnejši in potrebnejši temperamentni ljudski ustvarjalci od še tako izobraženih in izbranih umetnikov. Posebno pri nas, kjer je bilo treba neprestano skrbeti za krepljenje skupnih čustvenih in miselnih vezi, za blizek in močan stik z ljudsko naravo in za prebujanje smisla za skupno narodno usodo. Zato poleg njegovih umetnin, zloženih v vrsto zbranih spisov, marsikdo med nami rad pomisli na neštete nezapisane protokole njegovih sijajnih improvizacij, na vse njegove posrečene javne nastope, na mojstrsko obvladanje prijateljskih družb, na neusahljiv vrecel njegovega neposrednega pripovedovanja, na neštete duhovite in zanosno opravljene obiske in srečanja in na vse razgovore, ki jih je v svojem življenju opravil z dognano zgovornostjo, izklesano duhovitostjo in modro praktičnostjo. V njih bi se šele odkrila prava podoba njegove moči in plemenitosti. Prav v času, ko sta tehnična civilizacija in izginitev enotnega moralnega merila tudi pri nas začela oddaljevati vas od mesta, misel od dejanja in nazore od življenja, je bil Finžgar silen pričealec enotnega doživljanja in mišljenja.

Ko sem ga prvič videl in slišal na nekem počitniškem dijaškem zborovanju, sem se zastrmel v sugestivno veličino njegovega telesnega in duhovnega lika. Nekaj ljudi na svetu izredno spoštujem, odkar sem jih osebno spoznal, vendar mi je redko kaka osebna avtoriteta sprožila tako zdravo občudovanje kakor Finžgar. Kadar koli sem poslej imel srečo in ga srečal, sem ga na novo občudo-

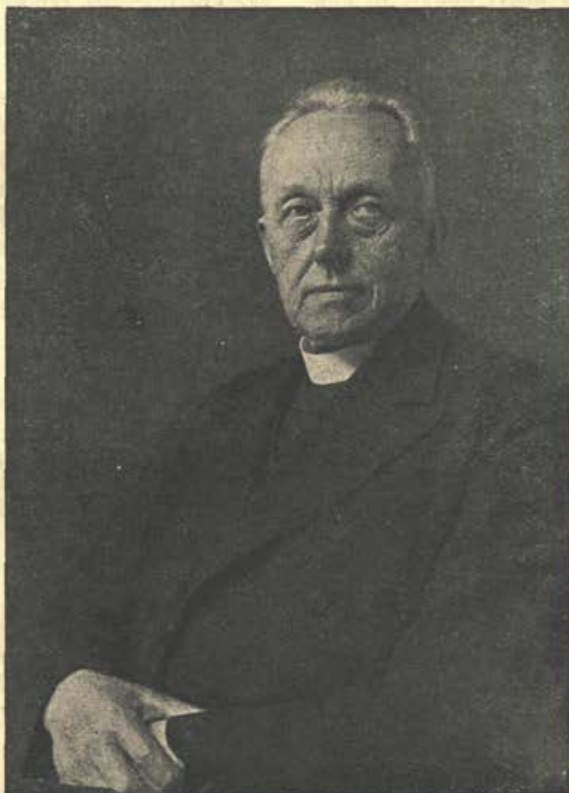
val. Zdi se mi celo, da se je mojemu občudovanju pridružilo tiho domotožje, neizpolnjena želja, da bi bil vsaj malo podoben njegovemu človeškemu skladju.

Zato moram določneje povedati, zakaj me take narave privlačujejo. Vselej, kadar me analitično pametnjaštvo in negotovo družabno življenje utrudita, da si zaželim bližine po naravi bistrih in pokončnih ljudi, ki vplivajo preprosto in resnično, vem, da me kličejo neizčrpne ljudske prvine. Takrat me morejo odrešiti le ljudski pogovori, njihova modrost in etična zavzetost. S tako zavzetostjo in vedrino vpliva tudi Finžgar. Kadarkoli ga srečam in preživim nekaj trenutkov v njegovi bližini, me hkrati s spoštovanjem do ljudskega očaka napolni nova ljubezen do življenja. Njegova posrečena narava je polna tistega, kar imajo poglavarji preprostih ljudstev in kapitani pomorskih narodov, varno in jasno sodbo, ki uteleša bistvo svojega občestva. Njegova prirojena in privzgojena narava sta ločljivo povezani in si brez težav sproti ustvarjata silovit in čaroben izraz. Silovitost ni v nasilnosti, temveč v zanosni in osvajajoči prodornosti. Videl sem ga jeznega in radostnega, viharnega in zaskrbljenega, porednega in udvorljivega, vedno je bil zvest sam sebi, nehoti je izražal tisto človeško potenco, ki najbolj rešuje, neposrednost, resničnost, skladje med notranjostjo in zunanostjo.

Najneposrednejši izraz njegove človeške lapidarnosti pa je njegov dragoceni jezik. V mislih imam predvsem njegov pogovorni jezik. Tako, kakor zna Finžgar govoriti, se zna le malo ljudi na Slovenskem izražati.

Mi, ki smo doma iz obrobni pokrajin in ki smo iz več razlogov prikrajšani za milost spontanega in gladkega pogovornega jezika, znamo to odliko primerno blagrovati in ji dati pravo življenjsko, da ne rečem slovensko oceno. Ko sem Finžgarja prvič slišal, kako je pred ljudskim zborom spregovoril, me je spreletelo grozljivo občutje, postalo me je sram, hkrati pa me je obšlo navdušenje.

S tem se mimogrede dotikam enega slovenskih kulturnih kompleksov. Kdor pozna silno razliko med vzhodnoštajerskimi narečji in knjižno slovenščino, ki se je naslonila na gorenjske in dolenjske prvine, me bo razumel. Znano je, da se mora Prlek knjižne slovenščine prav tako šele naučiti, kakor se nauči štokavščine. In ker je intimne razlike človeku težje premagati kakor indiferentne, včasih brez uspeha naskakujemo vse tiste lepote gorenjskega in dolenjskega jezika, ki so se s knjiž-

nim jezikom docela spojile. Nekateri med nami so se pogovornemu jeziku knjižno izobraženih ljudi sicer zelo približali, vendar vanj niso mogli nikoli spraviti tistega čara, kakor ga morejo izraziti ljudje, ki imajo posrečeno naravo zgovornega Dolenjca ali Gorenjca.

Mislim, da je moč Finžgarjevega neposrednega izraza prav v tem, da je mogel že v svoji podzavestni naravi združiti pogovorni jezik s knjižnim in da svoje zavesti nikoli ni zmučil z nam podobnimi naporu po izrazni enotnosti. Celó kadar sem poslušal Župančiča, sem čutil v njem poleg intenzivnega miselnega zbiranja vedno še neki drug za-

vesten napor po vezanju pogovornega in knjižnega jezika, saj je bil po poreklu Belokranjec. Pri Finžgarju nisem nikoli opazil posebne potrebe po premagovanju izraznih ovir, zato je njegov jezik spontan, neposreden in monumentalen.

Ne vem, kaj bolj občudujem na njegovem govornem izrazu, ali oblikovne ali vsebinske prvine ali bronast glas, gorenjsko melodijo, moško vznesenost ali jedrnato zgoščenost misli, prijazni in bistri humor in nagnjenje za kmečko rečenico, kajti sleherni stavek je poosebljena zemeljska snov, ki jo je veliko človeško izkustvo presvetlilo in poduhovilo. Prav zaradi svojega polnega snovnega izraza Finžgar nikoli ne pade niti v zgolj retoriko niti v zgolj družaben govor, temveč se izraža s polnokrvnimi in zemeljskimi besedami, ki ne poznajo abstrakcij, intelektualnih govornih goljufij in prevelike resnobe, ki bi naraven izraz rada skrajšala. Do zdaj sem slišal le malo Slovencev, ki bi mu bili podobni, med njimi ni niti književnikov niti igralcev niti javnih delavcev, pač pa nekaj samorodnih razumnikov in bistrih ljudskih očakov. V tem je del našega narodnega kompleksa, kajti moralna negoto-

vost mnogih naših ljudi prihaja od nejasne izrazitosti, ta pa je projekcija notranje dvojnosti.

Finžgarjeve pogovorne sposobnosti ne mislim imeti za kako posebno njegovo zaslugo, pač pa hočem povzdigniti njegovo enotno osebno življenje, ki je bilo zaradi svoje moralne sugestije eno izmed najbolj živih ljudskih središč na Slovenskem. Finžgar ni le med najpopularnejšimi predstavniki slovenske književnosti, temveč človek, ki se mu je izredno mnogo ljudi rado osebno približalo, da prejmejo od njega tisto, kar so mnogi med nami, posebno razumniki, izgubili, živo resnico, utelešenega duha, izpolnjevanje postave po smislu, ne po črki. Zaradi tega osebnega čara je postal še posebej zadnjih hudih in pomembnih deset let ena od zbirnih točk ljudske ljubezni.

Ob njegovem življenjskem jubileju čutimo dolžnost, da se mu zahvalimo za besedne umetnine, ki jih je podaril svojemu narodu, hkrati pa čutimo silno potrebo, da se vdano poklonimo njegovi scela uliti osebni postavi, ki nam je klicar k slovenski pristnosti in življenjski resničnosti.

SONET O PLANIKI

Janko Moder

*Poseže mojster h knjigam na police,
Isbrano odpre kot školjko in med listi
Skril biserček planik sasi je v čisti
Mladosti v naju. Gleda mož cvetlice:*

*„Obupam včasi nad močjo pravice;
Fanatično vsi šremo se v obisti
In iščemo sebičnih le koristi . . .
Narava bošja, учи me resnice!“*

*„Žare planine, da, in med skalami
Gorá simbol, spomin na pristnost srečno:
Ah, mine, mine vse, le me smo s vami!“*

*Rodú planika kdo je? Kdor gorečno
Jasní nam pot, nas k višjim smotrom drami:
Umre telo mu, duh ostane večno.*

Danes, ko posebej čutimo, kaj so ljudstvu njegovi pisatelji, dopolnjuje osemdeseto leto življenja F. S. Finžgar (roj. 9. II. 1871). Ob vseh spremembah v naši novejši zgodovini, ob različnih umetnostnih iskanjih v zadnjih 60. letih in ob ugibanjih o pisateljski nalogi je Finžgar ostal zvest istemu prvobitnemu poklicu, ki ukazuje, da bodi pisatelj kakor srce svojega naroda, da čuti z njim, mu sodi in kaže pot v boljše življenje. Dve misli — ljudstvo in domovina — sta ga spremljali pri vsem delu, zato je bil osrednji namen vsega njegovega pisateljevanja, da je upodabljal domačega človeka, kako se na svoji zemlji trudi, kako jo ljubi in ohranjuje, kako blodi in veruje, kako dela in išče srečo sebi in družbi.

Ob osemdesetletnici tega pisatelja bomo na kratko pregledali njegovo delo in si poklicali v spomin njegove vrednote.

Dvanajst knjig zbranih spisov, kakor jih je pisatelj sam pripravil, prikazuje pač Finžgarja umetnika, toda njega samega, vzgojitelja in ljudskega pisatelja, bi nam v popolni veljavi potrdili šele tisti drobni sestavki, ki jih je brez števila napisal v razne liste, za to ali ono priložnost, v katerih še posebej živi njegova skrb za нравno srečo ljudstva in kjer se razodeva globoka modrost izkušenega moža. Prav posebno očitno je njegovo narodnovzgojno delo pri Mohorjevi družbi, kjer ga srečujemo kot pisatelja od mladih let do njegove najzrelejšje umetnosti in nazadnje kot skrbnega gospodarskega delavca in književnega preroditelja v časih, ko je morala družba zapustiti svoj stari dom v Celovcu in si mimo Prevalj utrditi novo središče v Celju, ko se je iz razvalin nemškega uničenja med drugo svetovno vojno reševala v Ljubljani in se nato spet vrnila v Celje. V teh ali drugih težavah in usodnih zgodovinskih spremembah Finžgar ni omagal in je, četudi v skromnih knjigah ali s tihim delom, prižigal luči, ki naj ljudstvo vodijo in ga zdravega ohranijo za prihodnost.

1

Prva Finžgarjeva mohorjanska povest »Stara in nova hiša« (Koledar 1900) je matica poznejšim povestim. Ob resničnem življenju in vaških zgodbah pisatelj snuje zani-

mivo vzgojno berilo o Gorenjčevi in Skočirjevi hiši, o starih in mladih, o treznem gospodarstvu bajtarskega krojača Franceta in o lahkomišelnosti podjetnosti mladega Skočirja, ki ga je dobila v oblast gosposka in ohola žena: prva domačija se skromno in pošteno dviga, druga se šopiri in razrašča, pa se nazadnje razvali v nič. Če govorimo z današnjimi besedami, vidimo pri enem čut za gospodarsko skupnost, skrb za trezno in marljivo kmetijstvo, za sadjarstvo in čebelarstvo, pri drugem kapitalistično samovoljnost, kupčijsko okoriščanje in samoljubno razsipnost. Pisatelj je svoje misli oprl na preprosto zgodbo, jasno ločil svetlobo in senco ter razodel staro ljudsko modrost, ki družbene zakone potrjuje s svojimi skušnjami: »Tako je povsod: nekaj časa gre ,gor', potem pa ,dol'« (Zbr. sp. VIII, 88). Ta ,gor' in ,dol' ima neizprosno življenjsko doslednost, govori nam, kako so nekoč zrasle in propadle tiste mogočne hiše ob cestah, klanjih in na razpotjih, kako je v njih gospodovalo oderuštvo, se vanje naselilo bahaštvo ter končno dobilo pogospodene gospodarje, ki so pognali po krivičnem pridobljeno bogastvo. Tiste velike hiše, kmetije, gostilne in trgovine so pričale o nekdanjih gospodarskih razmerah, ljudsko izročilo pa je o njih ohranilo svareč spomin.

Podobne zgodbe govore o pravdarjih in pijancih, stiskalcih, zapravljalcih in požigalcih, o nasilju in maščevanju; taka dejanja iz strasti in krvi so bila posledica нравnih in gospodarskih zakonov naše preteklosti, ki so na eni strani ustvarjali mogočnejše, na drugi nesrečne in siromake, le mali ljudje so s treznim in poštenim delom ohranili zdrav čut za pravičnost in skupno korist.

Tako zgodbo iz živega vaškega izročila, o dvojnem življenju, o pametnem in izgubljenem, beremo tudi v povesti »Dovolj pokore« (Koledar 1901), le s posebnim poudarkom, da človek kljub vsem nesrečam in stiskam mora ohraniti zaupanje; posameznik na svetu nič ni, zemlja in človek sta tista vira, iz katerih neprenehoma prihaja novo življenje. V tej povesti srečamo tole razmišljanje: »O najboljšem človeku se po pogrebu govori komaj teden dni, potem se pa pozabi in izgine iz spomina, kot bi ga nikdar

ne bilo. In nad njegovim grobom sveti sonce kot prej, vrsté se zvezde kot prej, vrstijo letni časi, opravljajo dela kakor prej redno in po vrsti: če ga je zmanjkalo, ni zato nobena njiva neobdelana, nobena hiša se ne podere, vse gre v starem toku dalje in dalje. Tak je človek. Ta modrost sicer bridko udari na minljivost, a poudarja pomen človeštva; vsa dejanja se prelivajo od naslednika do naslednika in pripravljajo dobro ali slabo prihodnost.

Če primerjamo te mohorske povesti iz vaške srenje in povesti, ki jih je Finžgar pisal petindvajset let pozneje, čutimo velik razloček. Razloček ni le v tem, kako je pisatelj dozorel v svoji pripovedni spretnosti, ampak posebno v tem, kako se je spremenilo življenje, s kakšno zvestobo ga je pisatelj spremljal ter spreumel in kako tesno se je sam ta čas približal zemlji in človeku. Njegove zgodbe so postale preproste, pristrčne in velike. »Beli ženin« (Koledar 1925) in »Strici« (Večernice 1927) sta najboljši zgled za to. Kolika je bolečina starega vdovca Vrbana, ko se je vnovič oženil, se ločil od družine, pa v drugi ženi ni našel svoje prejšnje žene; življenje mu postane neznosno in kmalu se preseli k svoji prvi, pravi Poloni. S kakšno ljubeznijo sprejema v »Stricih« stati Podlogar mlado gospodinjo v hišo, kako jo varuje za novi zarod in kolikšna je trpkost, ko mlada žena čuti, da sta moževa brata zarači nje odšla od doma, kako se zaradi tega še bolj žene v delo. Petero ljudi, na eni strani mož in oče, na drugi oba brata, v sredi gospodinja trpe v ljubezni, ponosu in razžaljenosti, dokler ne pride nepričakovan udarec: mlada žena umre za porodom. Zdaj se šele pokaže vsa bolečina teh ljudi, tiha ljubezen in žrtvovanje.

O nekaterih znamenitih gledaliških igrav vemo, da se je gledalcem zdel žalostni konec tako krivičen, da ga niso prenesli. Hoteli so, da se igra drugače obrne. Posebno ženske osebe, ki so jih zaradi njihove dobrote ali prikupnosti vzljubili, pa jih je človeška hudobija ali doslednost njihovega značaja pahnila v nesrečo, so hoteli videti srečne. Taka misel obide bralca pri »Stricih«; ob bajtarski Luciji se mu zrce zdaj stiska, zdaj širi, pa nepričakovano udari pretresljiv dogodek: mlada mati je žrtev nesrečnega naključja, žrtev nepazljivosti in zdravstvene nevednosti. Zastonj je zdravniškova pomoč, prepozno je. Ta konec, bridek

in krut, ima globoko vzgojno jedro. Brez olepševalnih besed, pristikov in pojasnjevanj beremo tale prizor:

Ko je zdravnik opravil, so se vseh oči zapičile vanj in vsi so pričakovali odrešilne besede. Zdravnik je povabil očeta in Gašperja v hišo. Ko si je umil roke, je stopil nekajkrat po sobi. Oče je lovil njegov pogled. Zdel se mu je zaskrbljen in brez upa.

»Kako sodite?« ni strpel Podlogar.

Zdravnik je šel še nekajkrat gori in doli, skomizgnil z rameni in razsodil:

»Pripravite se na vse. Zastrupljena je.«

Oče in sin sta onemela. Zdravnik je hodil po sobi s povešeno glavo.

»Pomagajte!« je vzdignil Gašper roke.

»Naj stane, kar hoče,« je hotel oče, ko je od prve groze prišel do besede.

»Človeške pomoči ni. Je zamujeno. Okužena je. Prisad je že v krvi. Kaj pa naredi narava, ni v naših, je v božjih rokah.«

»Moj Bog!« je zaihtel Gašper.

»Prisad da je v krvi? Od kod le? Saj vas ne umem.«

Zdravnik je stopil k Podlogarju.

»Oče, zares je vse to po nepotrebnem; kajne, žené so prihitele — ta od kuhe, ta od živine, druga s polja — in s takimi rokami k njej. To je tista nesreča.«

Podlogar se je sesedel za mizo; zdravnik se je poslovil, Gašperju pa so začele kapati solze na belo javorovo ploskev pred njim. (Zbr. spisi VIII, str. 376.)

Vendar v »Stricih« čutimo, da ni glavno nasprotje med gospodarsko voljo in osebnim čustvom, važnejše je družbeno ozadje zgodbe, trenje med posameznimi skupinami. V ospredju stoji sicer Podlogar, ki naj ga vsi trije bratje ohranijo v složnem delu, toda pisatelj dobro nakazuje napetost med malimi in velikimi kmeti, dninarji in rokodelci ter na usta vaškega pismouka ponovi svetopi-semske besede: »Gorje vam, ki hišo k hiši stavite, vinograd k vinogradu in njivo k njivi stikate! Mar ste sami na svetu?« (Prav tam, str. 338.)

Že v ljudskih povestih je Finžgar jasno in dosledno stavil v ospredje taka družbena vprašanja in pokazal, kako samogoltnost in samovoljnost dela krivice in kako se zakoni človeške skupnosti prej ali slej maščujejo nad vsemi, ki so jih kakor koli prelomili.

Pređen je Finžgar prišel do povesti o stricah, ki pomeni njegovo največjo zrelost, je preživel dolgo umetniško in življenjsko skušnjo. Čas vaške tihote je bil že pri kraju, življenje se je obračalo hitreje, ljudstvo se je srečavalo z velikim svetom, vznemirjala so ga gospodarska in družbena gibanja, nastopile so politične spremembe in nazadnje je prišla svetovna vojna, ki je pretresla mesto in vas, pognala moške na bojna polja in vrgla v deželo neprijazne in nasilne tuje ljudi.

Vasi in posamezni domovi so dobivali novo lice. V gospodarstvo je prišel stroj, prihajale so knjige, društva in posojilnice, zadruge so začele boj s svobodno trgovino, stari kapitalizem se je narahlo zamajal. Ves ta prehod zasledujemo v Finžgarjevih delih od l. 1899 do 1918.

Takrat sta v slovstveno umetnost prišli drobna črtica in novela kot najizrazitejši podobi življenja. Tak spis je bil kakor ostra zarez v posameznega človeka ali okrajšan oris družbene celote, iz njega se je oglašalo neposredno čustvo ali presenetljiva misel, ki se je rodila ob neprikriti resničnosti. Vrsto takih podob iz življenja, z ostro lučjo osvetljenih, je podal tudi Finžgar. Vendar čutimo, kako si pisatelj že od začetka postavlja širše naloge, rad bi zajel v svoje podobe vso družbo, rad bi orisal življenje, kakor ga je gledal in sprejemal sam, zdaj z vero v človeka, zdaj z odporom zoper vse, kar je prihajalo v ljudi kot skrita bolezen ali kot očitno nasilje.

Najprej je po svoje upodobil naše tedanje malomeščanstvo, ujeto v majhen okoliš in dobrožitje, v vsakdanja kramljanja, družabne zabave in ljubezenske boje. V »Deteljici« (Dom in svet 1899) imamo podobo dveh takih mestec, kakor sta bili nekdanj Kočevje in Idrija, z uradniki in družinami, prijateljstvi, majhnimi razočaranji, a ne brez dobre vere v življenje. Nič se ne smemo čuditi, da je v tej otroško dobri zgodbi polno sonca in lune, vsakdanje in praznične lepote, to je bila pesem o mladem življenju in starem poštenju, daleč od velikega sveta. Rekli bi celo s Shakespearom:

oko poeta kroži v lepi blodnji,
z nebá na zemljo, z zemlje k nebu bliska.

Ta zgodba o treh prijateljih in drugih dobrih ljudeh, kakor jo oblikuje in prikazuje družabna prizanesljivost in dobrohotnost, pomeni predvsem mladostni zanos in pisateljevo vero v lepoto sveta. Pa to je edina Finžgarjeva zgodba, kjer je svet ostal še cel; pisatelj ni segal na dno življenja in je preprosto lepoto ohranil kot značilnost nekdanjega malomestnega zatišja.

Zato je v naslednji zgodbi »Kvišku« (Dom in svet 1899) pokazal dvojnost življenja. V letoviškem kraju je združil domači in tuji svet, ob zunanjo tihoto postavil duševne boje, nemir in gosposke pustolovščine, lokavost, laž in propalost tako imenovane visoke družbe. Gorenjska pokrajina s tujimi letoviščarji, Bled in Peričnik, Reka, Dunaj, Budimpešta so pozorišče tej zgodbi; ljubka krajinska slička se obrne v spor med domačim in tujim svetom in končno se razvije cel roman posameznih ljudi. Ni čudno, da pisatelj v tem delu toliko opisuje, premišljuje, se bori in končno zmaga. Pokazati je hotel, kako tisti gosposki svet, ki prihaja k nam z zunanjo blaginjo, navidezno plemenitostjo in dobroto, v svoji notranjosti že razpada, kako je malo vreden in kako sam v sebi doživlja najhujše poraze. Mladi junak visokošolec Ante se odločno odtrga od te gospode: »Zabave, veselice, družba — to naj bi bilo tisto lepo življenje, zaradi katerega živim! Vraga, to ni življenje, vsaj jaz ga v tem ne vidim! Koliko fraz, koliko izgubljenih ur, koliko hinavščine, koliko vrtočavih stavkov, koliko hrepenenja, prilizovanja — in drugo jutro me je bilo vselej sram, ko sem v zrcalu videl samega sebe in sem si moral reči: norec! In poleg tega prazna duša, prazno srce. Pri Bogu, to ni življenje, to je ubijanje, to je burka, komedija. In zaradi take burke se človek ubija in, če komedija sredi akta obtiči, če se ne doigra, tarnajo o skaljeni zabavi, o nesreči, ki nam je s silo potegnili zastor pred oder, da smo odigrali, preden smo namerjali ... tako življenje je življenje brez sadú in življenje brez koristi je smrt.« (Zbr. spisi X, str. 199.)

S tem svetom se ni mogoče sprijazniti, treba se bo z njim spoprijeti, zakaj s svojim sleparstvom in oholostjo uničuje naše ljudi.

Tak spopad gledamo v romanu »Iz modernega sveta« (Dom in svet 1904). V razvoju našega družbenega slovstva ima to delo svojo vsebinsko vrednost. Ne zaradi tega, ker je v njem popisan »modernej svet« z domačo in

tujo gospodo, njegovi nazori in slabosti, posebej še uživanje, samoljubje in propalost, marveč zato, ker se tukaj prebudi delovno ljudstvo, njegova samozavest, spoznanje lastne moči in volja do pravice. Tudi pri nas se je dobro čutila moč tuje in domačega kapitalizma in odpor zoper družbeno izkoriščanje se je začel najprej med delavstvom. Finžgar je prikazal tovarno z upravnimi svetniki, uradniki in služabniki kot svoj svet, drug svet pa so delavci in mladi rod ljudsko čutečih izobražencev. Delavec noče nič več biti pokoren suženj kapitalu, z odporom zavrača njegov pritisk in pokaže, da si hoče sam kovati usodo. Za kapitalista delavec »menda ni človek — ampak nekaj drugega: stroj, ki ropoče in sika, dokler se mu ne izpili glavna os, potem pa se vrže med staro železje,« tako premišljuje mladi zdravnik dr. Sluga; gospodi pojasnjuje: »Uljesa, velika in nevarna, so v človeški družbi.« Brezčutni tovarniški nadzornik pa mu odgovarja: »V praksi naj vlada korobač!« Ob takem ravnanju in brezskrbnem življenju tovarniške gospode tem lažje spoznajo delavci nered v svetu in državi. »Blagostanje gre iz naših žuljev. Vojske zmagujejo z našo krvjo, palače se dvigajo pod našimi kladivi, vsaka skodelica juhe, vsak kos pečenke in vsaka prežganka in suha skorja, ki pride na mizo — vsaka je sad žuljavih rok. Tovariši, to smo mi, to so tisti naši zaničevani žulji, ki so večjega spoštovanja vredni nego dehteče rokavice, ki varujejo belo roko gorkega sonca,« tako poučuje delavce Peter Rožman, jih navaja k složnosti in izobraževanju, išče zveze z delavci v drugih tovarnah in končno povede svoje tovariše v odločen boj in jih vodi do zmage (prim. Zbr. spisi IV, str. 21, 78, 144).

Ta roman kaže prebujanje socialne ideje na naših tleh; napisan je z močnim čustvom, z veliko ljubeznijo do trpečih in s hudo obtožbo zoper kapitalizem. Čutimo celo, da sta luč in senca preostro ločeni. Toda če pomislimo, kako je po štiridesetih letih delavskega boja in uspehov zunaj v svetu, pri nas socialna zakonodaja le počasi napredovala, da delavec še ni nikjer in v ničemer odločal, da ga v političnem življenju še ni bilo in da je bil večinoma izročen samovoljnemu izkoriščanju, bomo razumeli, zakaj pisatelj tako ostro loči dobroto in hudobijo in zakaj je zapisal: »Socialno gibanje je bilo kapitalistu največji greh: istovetil je vse to z uporom,

ropom, rovarstvom, z lenobo, postopanjem in pohujševanjem delavske tolpe, ki naj bo vedno trudna in lačna, sicer je ni mogoče krotiti« (prav tam, str. 199). V času prvih delavskih bojev je Finžgar pokazal na pomen in smisel socializma in je ob temnih podobah delavskega trpljenja odpiral lepše poglede v prihodnost.

S tem romanom je opravil veliko socialno delo. Saj je že petindvajset let poprej Stritar napovedoval gori na Dunaju socializem in opominjal slovenske pisatelje, naj vendar pogledajo v nered človeške družbe. Stritar je sam pisal socialne zgodbe in prizore, pa tako oddaljene od našega življenja, da so ostale samo na papirju. Dobrih deset let nato je začel pisati socialne drame Jos. Vošnjak in v »Premogaru« (1894) upodobil upor rudarjev zoper kapitalistično nasilje, toda prizorišče svoje drame je prenesel na tuja tla. Tudi Govekar je pretresljivo podoba »Socialist« (Ljub. Zvon 1896) postavil na Dunaj. Šele Finžgar, ki je videl rudarsko in tovarniško življenje v Kočevju, Idriji in na Jesenicah, je ustvaril svarečo podobo naših delavskih razmer; ob tej podobi je poglobil socialno čustvovanje, v delavcih samih pa podprl vero v njihovo moč.

Osem let pozneje, ko je za tem romanom napisal še več ostrih socialnih podob (Kakor pelikan, Naš vsakdanji kruh, Z doma v domovino), je v povesti »Sama« (Dom in svet 1912) spet na široko segel v družbo in zajel socialne podobe vaške celote. V središču povesti stoji nasilni veljak Smrekar in s svojo kosmato vestjo sega po nepoštenih kupčijah. Nekak vrstnik Kralja na Betajnovi. Ob tem veljaku tiho in pogumno dela med ljudstvom ženski »socialist« učiteljica Minka. Pisatelj prikazuje trdo pot, ki je namenjena tej ženski, razočaranje in preganjanje, pa tudi neupogljivo voljo pravega ljudskega delavca. Učiteljica Minka zraven svoje službe žrtvuje vse sile za dobrodelnost, izobraževanje in gospodarsko osvobojo — čuti kakor mati, povsod zbira, poučuje, tolaži in lajša trpljenje. Ljudje jo vzljubijo in dobi zadoščenje za obrekovanje svojega nasprotnika. Ko prebudi za tako družbeno delo tudi druge, odide v hribe in začne znova. V učiteljici živi prepričanje: »da je vsak izobraženec dolžnik naroda zato, ker ga je narod šolal s tem, da je plačeval davek. Zato nima le pravice, ampak vsak izobraženec ima dolžnost, da narodu plačuje vsaj obresti od tega

dolga, da dviga izobrazbo naroda kjer koli, da pomaga narodu z znanjem, ki si ga je pridobil v šolah, plačanih z ljudskim denarjem« (Zbr. spisi VI, str. 171).

Finžgar je s svojimi socialnimi podobami segal vedno globlje v sestavine slovenske družbe, posebno v kmečko življenje. Naj njegove zgodbe gledamo s katere koli strani, vidimo v središču družino, tisto celico, iz katere družba nastaja in kjer se najprej odloča njena usoda. Skrb za družino, za njene pravne in materialne pogoje, postaja bolj in bolj predmet njegovim zgodbam. Boj za ljubezen in kruh, za poštenje, za pravico do vrednega življenja se prepleta z ovirami vladajočega gospodarskega reda in z dogodki v svetu. Boj prehaja s površja v notranjost in se postruje ob pravnih postavah cerkvene skupnosti. Tako sta nastali dve najlepši in najgloblji umetnini: »Dekla Ančka« (Dom in svet 1913) in vojne zgodbe »Prerokovana« (Dom in svet 1915-19). V prvi povesti je pisatelj ob drobnih dogodkih prikazal usodo kmečkih poslov. S čudovito prisrčnostjo gledamo nežno Ančko, ko pride iz bajtarske družine za deklom na močno Molarjevo kmetijo; tu jo vzljubi veliki hlapec Janez in začne pripravljati domače gnezdo v kajži — ali premalo je denarja, da bi kupil dom, prevroča je njegova kri, da bi mogel čakati še tri leta — zato se odtrga v Ameriko in Ančka mora sprejeti nase trpljenje in sramoto. Podoben boj za ljubezen in poštenje, za zvestobo do zemlje in družine vidimo v »Prerokovani«; tu je pisatelj poveljčal preizkušnje in trpljenje zakonske žene v času prve svetovne vojne ter pokazal rane, ki jih je tisti čas zadal toliko družinam. Obe povesti sta pisani s tako odkritosrčnostjo in življenjsko neposrednostjo, da sta pretresljivi podobi našega življenja, veliki ne samo zaradi globoke resničnosti, veliki predvsem zaradi pravne resnobe in ljubezni do človeka. To je očiščujoča moč umetnosti.

3

Kakor smo videli v ljudskih povestih, romanih in različnih socialnih podobah, je Finžgar pojmoval nalogo pripovednika kot delo narodne vzgoje. Lepota mu je bila tista moč, s katero je odkrival resnico, budil čut za najvišje vrednote in tem vrednotam dal živ, nespremenljivo podobo.

Zato ni čudno, da se je prav takrat, ko je njegova moč dozorela, odločil za veliko

zgodovinsko povest, ki bi dala ljudstvu tudi politično oporo, budila narodno zavest in ponos. Narodu, ki so mu odrekli celó zgodovino in ga na vse načine hoteli ponižati na stopnjo podložnega ljudstva, je hotel pokazati, da so bili njegovi davni predniki svobodni in močni ljudje, očetje velikih dejanj. Tako je nastala povest davnih dedov »Pod svobodnim soncem« (Dom in svet 1906—1907).

Značilno naključje je, da je pred tem pisal Finžgarjev prijatelj Matija Prelesnik povesti iz žalostne zgodovine severnih Slovanov (Naš stari greh, V smrtni senci, Vineta) in v slovesnih besedah žaloval ob umiranju mogočnih rodov zaradi nesloge in tujega nasilja. Prelesnik je umrl, ko je začela izhajati njegova tretja povest (Dom in svet 1905), Finžgar pa je takoj pohitel na vzhod v davne čase južnih Slovanov in pokazal ljudstvu, da ga ne more streti noben sovražnik, celo tak ne, kakor so bili vladarji mogočne bizantinske države. Pod svobodnim soncem, na širokih ravninah onstran Donave živé rodovi Slovencev. Starosta Svarun izgubi v bojih s sovražnikom devet sinov, njegov deseti, mladeč Istok, pa spozna, da Bizantincem ne bodo kos, če se ne nauče novega bojevanja. Odiše v Bizanc, se po mnogih izkušnjah in nevarnostih reši domov, spravi rodove Slovanov in Antov, ki jih je po naročilu Bizantincev nahujskal hunski poglavar Tunjuš, oboji združeni začno slavna dejanja na Balkanu ter potrkajo na vrata mogočnega Carigrada.

Ta povest ni samo zanimivo branje, ko domišljija plete najdrznejša naključja, ko se naravno poštenje kosa z zlobo in zvijačo, zdravje z bolešno gosposčino, čut za svobodo s prihuljeno sužnostjo ali na kratko: prosto slovensko ljudstvo se spusti v boj s tiranskim samodržcem. Zgodbe iz časov bizantinskega cesarja Justinijana, ljudsko preseljevanje in naselitveni boj južnih Slovanov povedo, da si je narod sam svoj gospodar, vsaka gosposka kultura, vsaka veličast se hrani iz ropanja ljudske blaginje, vse osvaja valne vojske mogočnikov so narode uničevale. Državni red, ki sloni na nasilju in krivicah, je protinaraven — ljudstvo samo, ki zemljo obdeluje, je gospodar te zemlje. Istok takole govori Antom, ki jih je bil tujec preslepil in pridobil za boj zoper Slovence: »Bratje! Kdo je zavezal vaši modrosti oči,

da ste sprejeli v dar zemljo onstran Donave! Ali ni bila zemlja vaša in naša? Kdo je tam prvi pulil lan, kdo je prej pasel čredo? Rod Slovenov in Antov ali grabežljivi volk bizantinski? In ta volk nam je ugrabil ovna in sedaj vam ga ponuja v dar, hinavec! In za ugrabljeni dar zahteva plačilo, da se bijete z brati, da vas koljejo Varhuni, da vaše prsi branijo mehko postelj, na kateri se valja v bojazni vaš sovražnik!« (Zbr. spisi II, stran 309.)

Te besede povedo, da naši davni dedje niso bili krotki pastirji in poljedelci, marveč tudi trdi vojščaki. Branili so svojo last in hoteli svobodno živeti. Še vse več. Za vsak čas ostanejo v veljavi te narodnovzgojne osnove: veličina žrtev za svobodo, moč skupne volje in sila npravno zdravega ljudstva. Posebno veljavo pa ima Finžgarjev roman, ko prikazuje tisto tujo gospodovalno politiko, ki obrača ljudstvo zoper ljudstvo, narodom oži njih prostor, prikraja meje, jemlje naravne pravice in pritiska človeka v politično in gospodarsko podložnost.

Iz dela očitno odmeva naročilo, ki ga je pisatelj dal dr. Jan. Ev. Krek: »Povejte našim ljudem, da naši očetje niso bili taki hlapci, kot smo sedaj mi« (Zbr. spisi VII, str. 180). Povest o davni svobodi je prihajala v času, ko je v znamenju višje kulture gospodovala lokava tuja vlada s svojimi uradniki, ko domači politični možje niso imeli volje in poguma, da bi se odločno potegnili za narodne pravice, ampak so oprezno iskali zavitih poti med vlado in ljudstvom. Marsikatera podoba bizantinske države je spominjala na propadajočo civilizacijo in na avstrijsko cesarstvo, ki je pritiskalo k tlom slovanske narode, očitna pa je bila prisposoba madžarske politike s hunskim poglavarjem Tunjušem.

»Pod svobodnim soncem« je bila dotlej naša najboljšežnejša in najmogočnejša povest. Poslej so se pisala še obsežnejša dela, pomembnejše pa nobeno. Izšlo je že v štirih natisih, poleg tega v posebni ljudski izdaji za Mohorjevo družbo (1946) in doživelo vrsto prevodov v tuje jezike.

4

Nič manj pomembne niso Finžgarjeve drame; v njih se kažejo pisateljeve posebnosti v posebni obliki: zgoščene so, neposredne in poudarjene, kakor to terja odrsko prikazovanje. Tudi drame posegajo v narodno pre-

teklost in sedanjost, prikazujejo boj ljudskih čednosti in strasti, trenje domačega in tujega sveta, predvsem pa hočejo biti žive podobe domačega zdravja, neupogljivosti ali tudi omahljivosti in spačenosti posameznih ljudi.

V »Divjem lovcu« (1902) nam je s pri srčnostjo in slikovitostjo razgrnil življenje gorenjske vasi pred sto leti, v času, ko so še lovili bajtarske sinove v vojake in so imeli vso moč oblastni župani. Ob ljudskih šegah in navadah gledamo veselje, delo in trpljenje na vasi, praznik in delavnik, sredi dogodkov pa preprosto in čisto ljubezen, ki trpi zaradi gruntarske grabežljivosti in skopustva. Dejanje se konča pretresljivo: trdosrčni oče zblazni, vojaškega ubežnika Janeza ustrelje in Majda omahne v prepad. Okoli glavnih oseb je pisatelj nabral množico vaščanov najrazličnejše starosti in značajev, pa s toliko resničnostjo in živostjo, da vsak stoji cel s svojimi dobrimi ali slabimi lastnostmi, s svojo šegavostjo ali trdo naravo.

Še tehtneje je pisatelj segel v zgodovino s svojo drugo dramo »Naša kri« (1912). Če »Divji lovec« prikazuje vaško skupnost in razpleta ganljivo usodo posameznih oseb, imamo v »Naši krvi« boj za usodo naroda, odpor zoper tuje osvajalce in brambo ljudske svobode. Dejanje se godi leta 1813 na Gorenjskem, v času, ko so Francozi že štiri leta gospodarili v naših krajih. Pisatelj ne pomišlja, ali se tu tro nazoni naprednejšega naroda z domačo zaostalostjo, marveč gleda tako, kakor je ljudstvo samo čutilo; tuji osvajalec prinaša nasilje in krivico, boj in pomanjkanje, predvsem pa uničuje naš rod. Zato se začne upirati vse, staro in mlado: stari odtegujejo dajatve, mladi beže v hribe, ker nočejo več v vojsko. Župan odkrito pove francoskemu častniku: »Da vsaj rod otmemo, rod, naš rod. Razumete! Zakaj še nekaj let in naš rod bo ubit. Tu se bodo rodili sinovi potepuhov in tujcev — na naših tleh in po naših hišah!« (Zbr. spisi XI, str. 115.) V igri ne gre za starega ali novega cesarja, gre za odpor zoper osvajalca, gre za domače poštenje, za ohranitev doma, za svobodno življenje na domači zemlji. Igra se konča s slovesnim zmagoslavjem in zaupnim pogledom v prihodnost, celo s preroško mislijo o svobodni narodni državi.

V naslednjih dveh igrah je pisatelj segel v sedanji čas. V »Verigi« (1919) je prikazal

gospodarstva, žganjarstva in denarnih ženitev. Urh Kante zaslužnjuje z žganjem vso vas, svojo hčer prisili v gruntarski zakon in jo pahne v pijanstvo. Pisatelj se je v teh dveh dramah tako približal življenju, da ni postavljajl tako imenovanih dobrih in slabih značajev drugega zoper drugega, marveč je pokazal, kako v vsakem človeku živi dvojna narava, dobra in slaba, in kako navidezni pošteni s svojo gospodarsko sebičnostjo in brezčutnostjo na široko uničujejo srečo, kako se njihova protiljudska dejanja morajo maščevati na njih samih.

S svojimi igrami je Finžgar prinesel v slovensko dramatiko dragoceno vsebino. V času, ko je ljudska igra prišla v slabo ime, češ da skrbi za same nesmiselne šale in burke, da kvari okus občinstva in da, kakor je poudarjal Ivan Cankar, nasprotuje pravemu namenu gledališča, je Finžgar ljudsko igro dvignil na umetniško višino in z njo dosegel, da kar najbolj služi namenu gledališča; ob teh igrah uživa preprosti in izobraženi človek plemenito lepoto in zdravo vsebino. Zato so doživele toliko predstav na majhnih podeželskih odrih in se stalno ohranile v naših narodnih gledališčih.

5

Pri velikih pisateljskih nalogah, ki jih je Finžgar opravil kot ljudski vzgojitelj, ne moremo pozabiti njegovih posebnih vzgojiteljskih nalog. Kakor je kot združnik skrbel za gospodarsko blaginjo ljudstva, tako je kot duhovnik posebej skrbel za njegovo нравno srečo. Ne le da je pisal zdrave nabožne knjige (Bogu, kar je božjega, Sedem postnih slik) in verskovzgojne sestavke, preuredil je do temeljev Mohorjevo družbo in jo dvignil do prave ljudskoprosvetne matice. Kot urednik njenih knjig je čutil kakor nihče, kaj ljudstvo potrebuje in kakšno mora to biti. Vedel je, da so najboljše stvari za ljudstvo komaj dovolj dobre. Za sotrudnike je pridobil najuglednejše strokovnjake, znanstvenike in leposlovce, se z njimi prizadeval, da dobi vsaka knjiga čim popolnejšo in čim preprostejšo obliko. V javnem predavanju o lepi knjigi (1924) je pokazal na pomen knjige za ljudsko izobrazbo in omiko. S tem prepričanjem je ustanovil posebno Mohorjevo knjižnico, ki je dosegla nad 100 zvezkov, znanstveno knjižnico, preuredil družinski list Mladiko v vzorno po-

ljudno revijo; ta list je poleg dobrega leposlovja prinašal poučne sestavke o vsem duhovnem življenju in z izbranimi podobami budil čut za lepoto, posebno za domačo umetnost.

Tako delo je s tolikim uspehom mogel opraviti samo človek, ki je bil prevzet z veliko ljubeznijo do ljudstva in poln vere v moč lepote in izobrazbe.

Ni mogoče naštevati vsega dela, ki ga je Finžgar opravil kot govornik in predavatelj, kot voditelj in sotrudnik raznih ustanov, gospodarskih, dobrodelnih in kulturnih. Samo eno. Rešitev Prešernove rojstne hiše, njena preureditev v častitljiv muzej slovenskega kmečkega doma, je bila njegova misel in sad njegovega truda. Koliko pisanja, potov, skrbi in razočaranja si je nakopal, da je nazadnje lahko rekel: Prešernovo rojstno hišo je odkupila naša mladina!

Preizkušnje v zadnjih letih, zlasti druga svetovna vojska, so našle pripravljenega moža. Tuja oblast ga je poklicala pred svojo sekuro in mu zagrozila, da jo spusti na njegovo sivo glavo. Pripravljali so mu pot v koncentracijsko taborišče. Hudobija, neumnost in topost so se večkrat združile zoper njega. To so dolga in nelepa poglavja. Nazadnje je prišla l. 1945 kot posmeh vsega zavezniška bomba, mu razdejala streho in ga močno poškodovala; le po neverjetnem naključju je ostal živ. Dočakal je častitljivo osemdeseto leto ozdravljen in duševno krepek. Ostal je mož, zvest svojemu poklicu, svoji veri in ljudstvu.

Podoba

Leopold Stanek

Glej, vir, ki držal ga je ila
na dnu globokem težki sloj,
na dan predre ko čist napoj,
ko zmaga neugnana sila.

Če iskrica izpod pepela
se v plamenico razgori,
toplota, luči kraja ni,
dokler netiva bo imela —

Srce, ki je ljubezen krilo,
bilo je neizpit napoj,
zdaj izgorelo je, pokoj
našlo — ker grelo je, svetilo.

Dr. Francu Ksaverju Lukmanu

Ob sedemdesetletnici

Z upravičenim ponosom in z iskrenim veseljem se med letošnjimi slavlenci spominjamo osebno sicer skromnega, pa zelo zaslužnega in uglednega učenjaka, prelata dr. Franca Ksaverja Lukmana. Jubilanta zelo ceni in spoštuje ne le domači, ampak tudi vnanji svet. Jubileji so se mu letos kar nakopili: 23. novembra je preteklo 70 let, od-

kar se je rodil v zatišno ležečih Lokah, pod zgodovinsko znanim gradom Ostrico, tam blizu Sv. Jurija ob Taboru, na robu srednje Savinjske doline; dobrih 40 let je minilo, odkar je spretno prevzel uredništvo prve slovenske bogoslovne revije — Voditelja v bogoslovnih vedah; pred 30 leti, prav ob začetku slovenske univerze, je nastopil na teološki fakulteti, kjer ga je bogoslovna akademija postavila za urednika svojega znanstvenega glasila; pred 10 leti ga je imenovala Slovenska akademija znanosti in umetnosti za dopisnega člana. Tako odličnih priznanj in tako odgovornih mest nihče ne doseže brez izrednih sposobnosti in brez pomembnih zaslug. Pri dr. Lukmanu ni bilo

zanje nikdar zadrege, povsod nastopa izvrstno pripravljen, temeljito delaven in naredi še mnogo več, kakor zahteva od njega položaj in redna dolžnost. Že v gimnaziji v Mariboru je poleg učnih predmetov, ki jih je obvladal z urejenim znanjem, izrabil priliko in se hkrati izobrazil v glasbi; še danes rad sredi obilne zaposlitve sede k notnemu zvezku in vrže na papir kako ljubko melodijo, zadeto prav v ljudskem duhu. Po maturi so ga poslali v Rim in že pred koncem študijske dobe si je pridobil na Gregorijanski univerzi dva doktorata. Za dve leti je nato odšel za kaplana v Slovensko Bistrico, a tu je že prijel za pero in se hkrati vpisal na graško univerzo, da si preko klasične filologije spopolni znanje starokrščanskega slovstva, ki se je zanj ogrel. Od 1908 do 1919 je opravljal profesuro v mariborskem bogoslovnem učilišču; ni mu bilo dela dovolj, organiziral je kot urednik široko znanstveno delo in še poučeval na več šolah. Dobro pripravljen in široko razgledan je prišel pred 30 leti v Ljubljano, kjer se mu je delovno torišče široko razgrnilo. Njegova predavanja so kar se da izvirna po zamisli in obliki, strokovno na svetovnem višku, natančna in izpiljena po izrazu, pretehtana in globoka v sodbah. Stanovski tovariši in mnogovrstni sodelavci zelo cenijo njegovo uvidevnost, organizacijsko spretnost, prožno uslužnost in prijeten nastop. Njegove znanstvene prispevke in izklesane spise prinašajo domači in tuji znanstveni listi, njegove razprave cenijo učenjaški kongresi in znanstvene družbe, ne najzadnja med njimi Slovenska akademija znanosti in umetnosti. Od l. 1923 predseduje Leonovi družbi, od 1931 ureja Biografski leksikon, od 1937 vodi in prevaja zbirko »Čerkvenih očetov izbrana dela«. Mohorjani ga poznajo po knjigi »Martyres Christi«, ki je v njej 1934 objavil najzanesljivejša poročila o mučencih prvih krščanskih stoletij, ki jih gotovo med Slovenci najbolj pozna. Tako naš neugnano delavni slavljeneec neprenehoma raziskuje, snuje in pripravlja izdaje novih del, utrjujoč brez hrupa in šuma temelje teološke izobrazbe. Mohorjeva družba mu želi zdravja in moči še za nadaljnje delo.

Akademiku dr. Ivanu Grafenauerju

Ob sedemdesetletnici

Dr. Ivan Grafenauer je bil rojen 7. marca 1880 v Veliki vasi pri Brdu v Ziljski dolini na Koroškem. Ljudsko šolo je obiskoval na Brdu in v Beljaku, gimnazijo v Beljaku. Po končani srednji šoli je odšel na univerzo na Dunaj študirat slavistiko in germanistiko. Kot profesor je najprej služboval v Kranju, potem pa skoraj trideset let na klasični gimnaziji v Ljubljani. Potemtakem je bil njegov vpliv na cele rodove slovenske inteligence, ki je šla skozi njegovo šolo, izredno močan.

Se širši je bil vpliv dr. Grafenauerja, ko je z izbiri po čitankah posredno vzgajal in s skrbno pretehtanimi podatki v slovstveni zgodovini dolga leta med obema vojskama učil domala vso našo srednješolsko mladino.

Tretje delovno področje dr. Grafenauerja je njegovo znanstveno raziskovanje splošnih in posameznih vprašanj iz naše književnosti. Veliko se je ukvarjal s starejšo književnostjo okrog Vodnika in Kastelica, še več s prvimi zapiski našega jezika v raznih rokopisih (»Poglavje iz najstarejšega slovenskega pisemstva«, »O pokristjanjenju Slovencev in pričetkih slovenskega pisemstva«, »Stiški rokopis« itd.), pri čemer ne smemo prezreti njegovih bistrih ugotovitev glede nastanka »Brižinskih spomenikov«. Pri tem je dr. Grafenauer dobil nove pobude za izredno temeljite in vseskozi znanstveno skrbno podprte študije o naših narodnih pesmih in o njihovi povezanosti s podobnimi stvaritvami drugih narodov. V tem je dr. Grafenauerjev prispevek k slovenski kulturi neprecenljiv in zaradi njegove vsestranske strokovne razgledanosti nenadomestljiv. Naj s tega področja njegovega delovanja omenimo samo nekaj naslovov: »Slovenska narodna romanca o Romarju sv. Jakoba Komposteljskega«, »Štifterji in štiftarska narodna pesem«, »O Zariki in Sončici in še kaj o španskih junakih«, »Zamorci in zamorske deklice v slovenskih narodnih pesmih«, »Mlada Zora in pripovedke o Salomonu in njegovi ženi«, »Lepa Vida« itd. Slovenci smo ponosni na svojo narodno pesem, a šele dr. Grafenauer nam jo je pokazal v vsej dragocenosti in dokazal našo samostojno ustvarjalno silo v si- vi davni prvih stoletij naselitve na novih,

sedanjih tleh. Dr. Grafenauer je bil za to svoje znanstveno delo nagrajen med drugim z izvolitvijo za člana Slovenske akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani.

Jubilant pa je tudi sicer pridno deloval z manjšimi sestavki, obravnavami in ocenami ter spremljal tudi našo sodobno književnost. Pri svojih delih je bil vselej jasen, prepriče-

valen in načelno trdno naslonjen na ustaljen svetovni nazor, ki ga je nekoč sam takole izpovedal: »Vse moje delo je živ dokaz, da se zavedam odgovornosti pred Bogom, da mi je živa vera v harmonijo naravne in razodete resnice najtrdnjše zaupanje, da, dokler pri svojem znanstvenem delu po svoji vesti služim resnici in samo resnici, najsi bo včasih tudi neprijetna, ne bom prišel v nasprotje z razodeto resnico.«

Profesorju in kritiku dr. Francetu Koblarju

Ob šestdesetletnici

France Koblar je bil rojen 29. novembra 1889 v Železnikih. Njegov oče je bil sprva žebjar, a tisti čas je bilo že čutiti ostro tekmo med obrtjo in razvijajočo se industrijo. Obrt se je morala umikati in marsikdo izmed obrtnikov umakniti. Tako tudi Koblarjev oče. Toda sina je vendarle dal v Ljubljano na klasično gimnazijo. Tu je Fran-

ce začel pisati pesmi in črtice, večinoma s socialnimi poudarki, kar je nadaljeval tudi v svojih visokošolskih letih na Dunaju. Z zorenjem se mu je širilo obzorje in delovno območje. Svetovni nazor si je oblikoval ob idejah dr. Janeza Evangelista Kreka, strokovni študij slovanske filologije pa praktično poglobljal in uveljavljal z branjem in prevajanjem iz tujih književnosti.

Sredi pridnega dela ga je zajela prva svetovna vojna in ga potegnila v svoj vrtnec. Bil je na fronti zasut in ranjen, potem pa mu je le uspelo, da je po malem dalje študiral. Takoj po vojski je stopil v Ljubljani v profesorsko službo in obenem začel sodelovati kot kritik v Domu in svetu in kot

gledališki poročevalec v Slovincu. Že leta 1923 je prevzel uredništvo Doma in sveta. Poslej si je z resnim strokovnim delom pridobival vse širši ugled in bile so mu zaupane čedalje večje naloge. S tem pa je nujno zašel v znana navzkrižja in nasprotja, posledico nestrpnosti in ozke dobe med obema vojskama. Vendar si je kljub težavam znal ohraniti miren pogled na vprašanja, pri tem po potrebno svetovnonazorsko širino in notranjo svobodo. To ga ob njegovi strokovni razgledanosti in podkovanosti dela tudi človeško moškega, značajnega in vsega spoštovanja vrednega, tako da ni nič čudnega, da je že trideset let vodilna osebnost na področju slovenske kulture. Z neutrudno pridnostjo zajema vase in — kakor nekdanji Matija Čop pesniku Francetu Prešernu — daje nasvete in širi obzorje slovenskim ustvarjalcem, s tem ko z izčrpnimi pregledi kritično pretresa sodobno snovanje, v izdajah zbranih in izbranih del naših klasikov pa z vsestransko temeljitimi uredniškimi opombami podaja skrbno pretehtane literarnozgodovinske sklepe in nova dognanja na podlagi vestno raziskanega gradiva. Koblarjev osrednji položaj mentorja in učitelja ter razsodnika v kulturnih in literarnih vprašanjih vidimo najbolje iz tega, da se ob vsakem vidnejšem kulturnem in literarnem dogodku — ob izidu knjige, ob novi domači igri, ob uprizoritvi tuje drame — sprašujemo: »Kaj pravi Koblar? Kaj poreče dr. Koblar?« S tankim poslušom za estetske in etične vrednote nas že desetletja zanesljivo vodi in vzgaja in pri tem moramo poudariti predvsem eno: dr. France Koblar zna sicer ceniti tuja literarna dela, vendar ne hlasta slepo za njimi, temveč vso svojo ljubezen in vse svoje znanje zlasti posveča našim domačim pisateljem in njihovim delom in jih skuša z objektivnimi označbami postaviti na mesto, ki jim gre. To ga napravlja še posebno simpatičnega, obenem pa postaja s tem slovenska kultura njegova največja dolžnica, kajti brez dr. Franceta Koblarja bi bila vsa naša novejša književnost vse premalo raziskana in osvetljena, sodobni ustvarjalci in dojemalci pa v marsičem brez potrebnih treznih in zrelih smernic in razgledov.

Slovenci smo narodnostno izredno trdoživi. To se nam nazorno pokaže ob pregledu naše zgodovine. Stoletja in stoletja so tuji vladali nad nami, nas gospodarsko zaslužnjevali in narodnostno zatirali, tisočletja so pljuskali tuji jezikovni valovi ob naš otoček, pomaknjen v nemško-italijansko-madžarsko morje, le rahlo staknjen s sestrsko srbohrvaščino. Narod z manjšo jezikovno samozavestjo in razvitostjo bi bil ob tako neznatnem številu in v takih razmerah že zdavnaj utonil ali pa — kot razne druge jezikovne skupine v Evropi — hiral v kaki močnejši državi kot narodna manjšina. Slovenci smo vzdržali tisočletni pritisk in smo še danes strnjeni in razširjeni po domala nekdanjem ozemlju (zlasti ob zahodni meji, proti Italiji, je ta jezikovna črta že vse tisočletje stanovitna in nepremakljiva) in izpolnujemo tako vse pogoje za samostojno državo.

Kar bi zadostovalo za politično samostojnost, pa bi bilo v sodobnosti za kulturno zrel narod še premalo. Tak mora imeti tudi literaturo in znanost, zlasti še znanost o svoji materinščini. Narod, ki tega nima, je zaostal in se ne more meriti z naprednimi, kulturno močnimi narodi. Slovencev nas je malo, zato je med nami toliko dragocenejši vsak posameznik, ki se žrtvuje in posveti kateremu izmed teh tako važnih, hkrati pa gmotno tako nehvaležnih vprašanj. In vsakdo, ki širi naše ime v svetu in nas v njem kulturno uveljavlja in utrjuje, zasluži vse spoštovanje in priznanje.

Dr. Fran Ramovš je eden izmed takih tihih, skromnih, a vztrajnih in izredno delavnih učenjakov. Kot profesor na slovenski univerzi v Ljubljani že trideset let vzgaja številne rodove mladih slavistov, ob vsem tem pa je utegnil misliti še na sistematično obdelavo slovenskega jezika, namenjeno za širšo javnost. Napravil si je obširen načrt za sedem knjig. V prvi naj bi obdelal prvotno slovenščino, kako je preko alpske slovanščine nastajala iz matične praslovanščine, v drugi bi podal zgodovinski pregled razvoja naših soglasnikov, v tretji pregled razvoja samoglasnikov, v četrti razvoj poudarka, v peti oblikoslovje, v šesti stavkoslovje, v

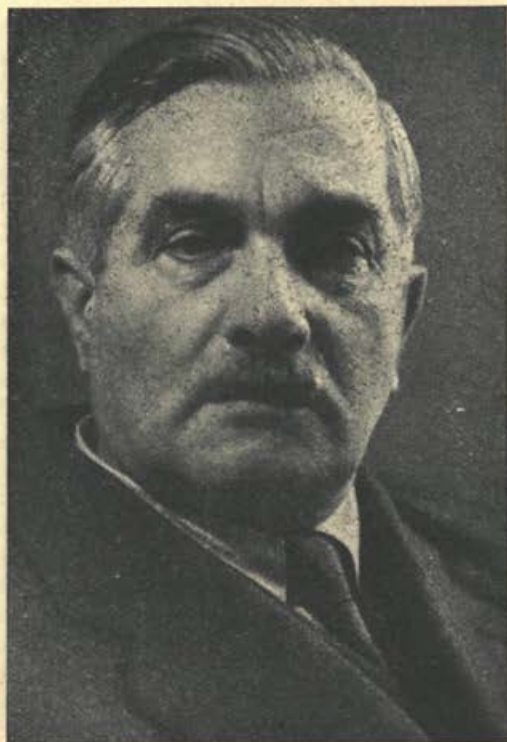
sedmi narečja. Doslej sta izšli druga in sedma knjiga, pisani z izredno strokovno razgledanostjo in opremljeni s celimi zakladi gradiva. Poljudneje obravnava ista vprašanja njegova nedokončana »Kratka zgodovina slovenskega jezika«, pregledno pa kaže razvoj in stanje naših narečij »Dialektološka karta slovenskega jezika«. Z zgodovinarjem

dr. Milkom Kosom je dr. Ramovš izdal »Brižinske spomenike«.

Ne mislimo naštevati vseh Ramovševih dragocenih razprav in omenjati nepreglednega organizacijskega dela za slovenske znanstvene ustanove, omeniti pa moramo še njegovo delo za slovenski pravopis, s katerim posreduje svoje znanje vsemu beročemu in piščočemu občinstvu, in njegovo delo za našo vrhovno ustanovo, za Slovensko akademijo znanosti in umetnosti, ki ga je po smrti akademika dr. Kidriča izvolila za svojega predsednika. Ob tem imenovanju in ob življenjskem jubileju mu tudi mi želimo, da bi še nadalje tako zaslužno zastopal našo znanost doma in v velikem svetu.

Skozi vso mladost mi je kot izredno svetla luč gorel pisatelj France Bevk. Iz dveh razlogov. V svojih knjigah je prikazoval življenje s tako neugnano silo domišljije, da me je vsakokrat znova pritegnil in mi znal z živo resničnostjo pričarati življenje svojih junakov in njihove probleme, obenem pa sem njega samega občudoval kot junaka,

saj je na italijanske šovinistične namere v Gorici in na Primorskem dajal resnično kulturne odgovore: le še bolj je delal na literarnem in prosvetnem področju.

Tako ni čudno, da sem se ves čas zelo zanimal za Bevkovo življenje in delo. Vedel sem, da je bil rojen 17. septembra 1890 v Zakojci pri Cerknem na Goriškem, in iz njegovih mladinskih knjig sem dodobra razbral, kakšno je utegnilo biti njegovo življenje na vasi, dokler ni šele s sedemnajstim letom odšel na pripravnico v Podgori pri Gorici. Potem sem ga spet spremljal v mislih v Koper, kjer je študiral na učiteljski šoli. Vedel sem, da je učiteljeval v raznih goriških

krajih in da je moral v prvi svetovni vojni tudi na fronto. Že ta volja preprostega kmečkega fanta, da se je od trgovskega vajenca prikopal do učitelja, mi je zbujala spoštovanje, še bolj pa se mi je zdelo imenitno, ko sem dalje bral v njegovem življenjepisu, da se je po prvi svetovni vojski sicer nekaj časa mudil v Ljubljani kot sourednik »Slovenca«, a da ga je kaj hitro potegnili nazaj na Goriško, med neodrešene rojake, ki so bili obsojeni na bivanje pod tujčevim jarmom. Tako se more odločiti le zares velik človek.

Za Bevka se je v Gorici začelo plodno dvajsetletno delovanje. Bil je urednik »Mladike« in »Goriške straže«, ravnatelj Narodne knjižarne in predsednik Goriške matice, skratka, bil je na najodgovornejših postojankah, vseskozi v prednji vrsti na bojišču za naše narodne pravice. Če komu, se mora slovenska kultura na Goriškem zahvaliti predvsem pisatelju Bevku, da je slovenska knjiga kljub fašističnemu zatiranju in kljub osebnim represalijam ostala našemu primorskemu ljudstvu luč, ljuba spremljevalka in skrivna zaveznica v neenakem boju.

Človek kar ne more verjeti, kako da je mogoče kljub preganjanju in zatiranju toliko ustvarjati, kot je ustvarjal Bevk. Vsako leto nas je presenetil z novim delom. Po prvi mladinski knjižici »Pastirčki pri kresu in plesu« in zbirki »Pesmi« je leta 1922 izdal prvo zbirko novel pod naslovom »Faraon«. Za njo »Rablje« z orisom vojnih strahot, pa spet mladinsko povest »Tatič«, za katero je vzel snov iz lastnega življenja, ko je bil še trgovski vajenec. Poslej so se hitro vrstile povesti po raznih listih in samostojne knjige (»Muka gospe Vere«, »Julijan Sever« idr.), dramski prizori (»Kajn« idr.) in novele (»Jadra z Markovim levom«, »Soha svetega Boštjana« idr.).

Tedaj nekako sem začel sproti brati vse, kar je izšlo Bevkovega in kar mi je seveda prišlo v roke. Bevkove knjige so bile tiste, ki so me prve dramile s čarom novosti in moči, ob njih sem prvič občutil skrivnostno silo pisateljskega peresa. Knjige so se mi zazdele kot čudovite injekcije. Odpreš jo, zamižiš in pred teboj se zvrstijo nenavadne

ali prav navadne usode, a v vsaki najdeš košček sebe, košček svojega življenja in hotenja. Pa spet zapreš knjigo in odpreš oči, a delovanje injekcije ne popusti tako brž. Še dolgo čutiš in misliš z njo, preide ti v meso in kri in mahoma si boljši, kakor si bil prej, bolj zdrav, bolj vzravnani, bolj značajan.

S takimi občutki sem prebiral »Hišo v strugi«, pa »Kresno noč«, pa »Vihar«, zlasti pa še njegovo zgodovinsko trilogijo »Znamenja na nebu« (»Krvavi jezdec«, »Škorpioni zemlje«, »Črni bratje in sestre«) in povest »Umirajoči bog Triglav«. Danes čutim, da je ta trilogija izrazno in domišljij-sko ponekod prebaročna, a takrat me je prav ta patetični ekspresionistični izraz mogoče najbolj omamljal. Knjiga je bila pisana iz notranjega zanosa in je budila prav tak zanos pri bralcih. Malo drugačne so bile druge Bevkove zgodovinske povesti (že prej omenjeni »Kresna noč« in »Vihar«, dalje »Človek proti človeku« idr.). V teh ni bilo toliko romantične nabrekliosti, bila je prej grozotna baladnost, prehajajoča tu pa tam v impresionistično podajanje snovi, drugod pa spet položena v usta nadarjenemu, a preprostemu, mirnemu pripovedovalcu z neizčrpno domišljijo.

Stopnja dalje v razvoju sta bili Bevkovi kmečki povesti »Ljudje pod Osojnikom« (prvotno »Smrt pred hišo«) in »Krivda«. V njiju je presenetljive in napete zgodbe iz zgodovine zamenjala sodobnost, živo, realno okolje, ki je pisatelja sililo, da se je tudi v načinu pisanja spremenil. Namesto fantazije je morala močneje delovati moč opazovanja in zgradba notranjih problemov, izvirajoča deloma iz človeških značajev in telesnih in duševnih napak, deloma pa iz kmečke povezanosti z zemljo. Notranji nemir, da ne rečem vihar, ki je narekoval strastni prijem v zgodovinskih povestih, se je tu precej polegel, zunanje vrtoglavično dogajanje pa je zamenjala dramatična napetost.

Ko naštevam Bevkove knjige, ne smem mimo nekaterih, ki jih tedaj sicer še nisem razumel in mi zato niso ugajale. To so bile že imenovana »Muka gospe Vere«, dalje »Gospodična Irma«, »V zablodah« idr. Tudi v teh je slikal sodobnost, samo ne v kmečkem okolju, temveč naše meščanstvo in zlasti malomeščanstvo z vsemi plehkostmi, vsakdanjostmi in zablodami. V njih je bil naturalist, a tudi pri tem prepričljiv in živ,

zlasti pa mu je šketovalo v dobro, da mu pisanje ni bilo samo sebi namen. Kakor mu zgodovinske povesti niso bile zgolj prikazi tedanjih dob, temveč samo v tedanje dobe premaknjena živa sedanost, kakršno je Bevku čarala sila domišljije, tako tudi v naturalističnih zgodbah ni bil naturalist zaradi naturalizma, temveč mu je bilo glavno: opis človeka, njegovih bojov, sovraštva in ljubezni, dobrote in hudobije, zgodovina in naturalizem pa sta mu bila le okras, samo spretno izbrano prizorišče za poživitev in ponazoritev človeških usod. To je Bevk nekeje tudi sam zapisal: »Nič ne de, ako se to ni zgodilo prav v letih punta. Lahko bi se bilo zgodilo. In bilo bi še bolj verjetno.« Značilna povest v tem smislu je »Vedomec«.

Med odličnimi Bevkovimi knjigami naj omenim dalje »Železno kačo«. Številnim psihološkim orisom posameznih junakov je s to knjigo pridružil kolektivno podobo cele vasi, ki se sredi grap in gora sreča s civilizacijo in z njenim predstavnikom — železnico. V treh zgodbah, ki so izšle pod skupnim naslovom »Samote«, pa nas zgrabi zlasti izredna baladnost, ki napravlja knjigo za eno izmed Bevkovih najboljših novelističnih zbirk. Ena izmed Bevkovih zadnjih knjig, pisana že z vso pisateljsko rutino in moško zrelostjo, so »Legende«. V njih je spretno posnet ljudski slog, pri tem pa preseneča živa tistodobna problematika. V zgodbah sicer nastopajo legendarne osebe, vendar je zanimivo, da si lahko domala vse dogodke razložimo povsem psihološko stvarno. Zlasti lepa je »Peta zapoved«, preprost, a silovit ugovor zoper vojsko. Tako more spregovoriti samo resničen miroljub in človekoljub. In še nekaj moram pri tej knjigi omeniti, čeprav je bilo že svoj čas poudarjeno. Bevk je pisatelj, ki zlepa ni zadovoljen s svojim zapisom. To vidimo pri vseh njegovih ponatisih. Vsaka knjiga, ki je doživela dve izdaji, je bila za drugo izdajo temeljito popravljena in predelana. Kot zgovoren primer navajam knjigo »Ubogi zlodej« ali pa »Božjo martro«, legendo iz pravkar omenjene zbirke. O svoji skrbi za čim boljše literarno delo je pisatelj nekajkrat tudi sam že spregovoril in povedal, kako črta, popravlja, spreminja in izpopolnjuje vsako delo, ki mu pride izpod peresa. Tudi ta simpatična poteza priča o resnično velikem, samokritičnem duhu in o njegovi resnobi pri ustvarjanju.

nju. O tem nam govori tudi njegovo delo za slovensko ljudsko povest, saj je znano, da je Bevk sodeloval pri vseh knjižnih ustanovah, ki so pošiljale knjige v velikih nakladah med ljudstvo. Kako se je pri tem zavedal svojih velikih nalog, nam povedo njegove besede: »Tudi v ljudsko povest skušam položiti vse svoje sile. Strinjam se s tistim, ki je zapisal, da literature ne loči v visoko in ljudsko, ampak le v dobro in slabo.«

Omeniti moram še Bevkovo najdragocenejšo in najpomembnejšo knjigo »Kaplana Martina Čedermaca«. Čeprav bi bil napisal samo to, bi ne bil smel biti prezrt ne v naši literarni, ne v naši narodni zgodovini. Ko je izšel »Kaplan Martin Čedermac« (pod izmišljenim imenom Pavleta Sedmaka), je pri nas završalo. Na milost in nemilost prepuščena Beneška Slovenija, tlačena pod fašistično butaro, je v njem klicala na pomoč. Že takrat smo vedeli, kdo je Pavle Sedmak, že takrat smo občudovali njegovo odločno dejanje in danes vnovič mirno zapišem: Človek, ki tako odgovarja na šovinistične napade in zatiranje, je resnično velik sin svojega naroda, saj je z njim v njegovih najhujših dneh. Kako presunljivo še danes zvene besede iz te povesti: »Slovenija! Beneška Slovenija! Siromašna, lepa zemlja, stokrat bičana in križana, ti in srca, ki te ljubijo. Ali res ne boš več, kar si bila? Bog, ki je pravičen, ne daj tega, ne daj!«

Vsa dolga leta sem si želel, da bi mogel pisatelja Bevka tudi osebno spoznati. Želja mi je bila uslišana nekoč po drugi svetovni vojski. Sédel sem v ljubljanski kavarni k neki mizi in se začel pogovarjati z — Bevkom. Sicer se mi je po obrazu zdel nekako sumljivo podoben Bevkovim slikam, a vendar, da bi takole preprosto govoril z menoj pisatelj Bevk, ne, kje neki! Govorila sva dobre četrte ure in šele pozneje so mi povedali, da je bil to res pisatelj Bevk. Bil sem malce razočaran, a danes mi je pri Bevku ravno to ljubo, da zna biti tako domač. In zato sem vesel, da mu lahko voščim za šestdesetletni jubilej in mu obenem čestitam na izvolitvi za predsednika društva slovenskih književnikov. Bevk, ki je mogel biti v suženjstvu in trpljenju mož in junak, nam je porok, da bo znal tudi v svobodi in na vodilnem položaju, ki mu ga je zaupalo ljudstvo v Prezidiju, ostati človek in resničen tovariš.

Ker še zmeraj ni izbojevana stoletna pravda za našo zahodno mejo, v katero je tudi sam tako goreče in uspešno posegal, mu za voščilo v imenu njegovih rojakov, osvobojenih in neodrešenih, in v imenu Mohorjeve družbe, ki ji je bil dolga leta zvest pisatelj in ji je danes delaven odbornik, zapišem v tolažbo njegove lastne besede: »Očetje sejejo, a žanjejo pogosto šele vnuki.« Bog daj, da bi križev pot, ki sta ga prehodila pisatelj Bevk in njegova ožja domovina, kot dobra setev rodil čimprej za vse narodno telo tako zaželen in pričakovan sad: združitev vseh rojakov pod streho ene same domače države.

Božična uspravanka

Jan Neruda

Spi, Jezušček, le spi!
Ljudi si revnih revno dete,
le v jasli zopet polože te —
ah, kolikrat že ljudstvom dano,
si zmeraj Judežem prodano!
Spi, Jezušček, le spi!

Spi, Jezušček, le spi!
Spi sladko tu na goli slami!
Tajimo dih, da te ne zdrami!
Saj zate, večne pravde sinka,
je tudi treba odpočinka!
Spi, Jezušček, le spi!

Spi, Jezušček, le spi!
Moči si novih v spanju zbiraj
za pot, ki dolga je še zmeraj:
prej ko rešitve dan zasije,
se ljudstvom pot še daleč vije.
Spi, Jezušček, le spi!

Spi, Jezušček, le spi!
Saj zopet svet za vse nauke
o bratstvu te bo dal na muke:
da mōč bo ljudstvom spone sneti,
bo treba še velikim umreti! —
Spi, Jezušček, le spi!

Prevedel K. B.

Starogrški modrijan je postavil načelo, da je bistvo sveta in vseh stvari na njem v tem, da se vse spreminja, razvija in giblje, da nič ne miruje, da se vse pretvarja in da tako rekoč vse teče, panta rej. Ne teče le tisto, kar lahko zgrabimo in morda za kak hip celo zadržimo s svojimi rokami, teče tudi čas, teče nam življenje in naša zemlja, gibljejo se cela osončja in svetovja in kakor majhne vodice se zgrinjajo dnevi in meseci v leta.

Mi lahko zasledujemo tok dogajanja, toda nikoli ne moremo z vso gotovostjo reči, da se bodo stvari razvijale prav v naprej določeni smeri. Kakor malenkostna ovira odvrne vodico od že ubrane poti, tako se tudi življenje posameznika in narodov ne da vpreči v objem ojesa. Vsako ugibanje ali celo prerokovanje je zato odveč. Tudi v letošnjem svetovnopoličnem pregledu se bomo omejili na registracijo (omembo) dogodkov, ki se nam pri današnjem poznavanju razmer in okoliščin zdijo najbolj pomembni.

Nemčija in zahodna Evropa

Med najvažnejše evropske politične dogodke preteklega leta je treba nedvomno šteti dejstvo, da je osrednja država naše celine razpadla na dva dela. Dne 14. avgusta 1949 so se vršile v treh zahodnih okupacijskih conah Nemčije volitve za ločeni zahodnonemški parlament. Te volitve so zaključile verigo določenih ukrepov zahodnih sil, katerih namen je razcepiti Nemčijo in podaljšati okupacijo za nedoločen čas. Ta nova zahodna nemška zvezna republika je razglasila za svoj sedež mesto Bonn ob Renu. V zvezni zbornici je pri volitvah dobil večino blok Kršč. demokr. zveze in Zveze kršč. socialcev; Socialno demokr. stranka, druga najmočnejša stranka, je ostala v opoziciji. Nova zahodnonemška zvezna država obsega površino 245.373 km² ter ima okrog 47.257.000 prebivalcev. Seveda pa si je nad vso to novo državno upravo pridržala nadzorstvo visoka zavezniška komisija, sestojeca iz zastopnikov treh zasedbenih velesil.

Ker je ta zahodnonemška vlada hitela razglašati svoj vsenemški značaj, je našlo to svoj odmev tudi v sovjetski okupacijski coni. Poteza zahodnih velesil je namreč

nagnila Sovjetsko zvezo (SZ), da je povzročila, da se je 7. oktobra 1949 zbral v vzhodnem delu Berlina ljudski svet (Volksrat), ki je bil izvoljen meseca maja 1949 na III. ljudskem kongresu. Ta ljudski svet se je oklical za začasno ljudsko zbornico, ki je razglasila ustanovitev Nemške demokratične republike s površino 107.173 km² in okrog 18.321.000 prebivalci. Nova vlada je priznala tako imenovane potsdamske sklepe o gospodarski in politični enotnosti Nemčije, zahtevala je sklenitev miru in umik okupacijskih čet; priznala je tudi poljsko-nemško mejo ob Odri in Nisi, čemur pa so v zahodnem delu Nemčije, kjer prebivajo milijoni izgnancev in beguncev iz vzhodnih pokrajin, takoj ugovarjali.

General Čujkov je brž po razglasitvi nove republike sporočil ukinitve sovjetske vojaške uprave, ki jo je nadomestila posebna sovjetska Kontrolna komisija. Moskva je poslala v Berlin svojega poslanika, s čimer je dejansko in pravno priznala obstoj nove nemške države, kar so takoj storile tudi vse države sovjetskega vplivnega področja. Jugoslavija se je odločila, da za sedaj formalno ne bo vzpostavila diplomatskih odnosov niti z zahodno niti z vzhodno Nemčijo, ker je to okupirana in ne neodvisna država; to pa nikakor ne ovira dejanskih stikov, zlasti stikov gospodarskega značaja.

Ne da bi bila sklenjena kaka mirovna pogodba z Nemčijo, sta tako zahodni kakor tudi vzhodni blok priznala nemško državo; njen zahodni del so celo povabili, da sodeluje pri evropski posvetovalni zbornici v Strassbourgu, katere smoter je ustvariti široko evropsko skupnost na federativni podlagi. Kdo bi se ob tem tekmovanju čudil, da se je pri Nemcih zbudil občutek važnosti ter da je zopet zrasla njihova, po Hitlerjevem porazu močno zrahljana samozavest. Kakor je bilo po prvi svetovni vojni, tako upajo Nemci, da bo spor med velesilami tudi sedaj koristil poraženemu nemškemu imperializmu. Saj pa dajejo tako na zahodu kakor tudi na vzhodu potuho nemškim prenapetim narodnim zahtevam, kar bi v bodočnosti moglo privedi na površje sile, ki že danes kujejo »osveto«. Dva nemška parlamenta izjavljata, da izražata voljo vseh Nemcev.

Drug drugemu očitata, da nista zakonita, kar bi — podobno, kot bomo še videli na korejskem primeru — moglo prej ali slej privedi do resnih svetovnopoličnih zapletljajev ali celo do oboroženih spopadov.

Prve dni meseca marca 1950 so podpisali v Parizu konvencijo (dogovor) med Francijo in predsednikom avtonomne posaarske vlade. Francozi so priznali načelo samouprave v zakonodaji, upravi in sodstvu, druga konvencija govori o carinski uniji s Francijo, tretja o izkoriščanju bogatih posaarskih rudnikov, ki jih Francoska upravlja in izkorišča, četrta govori o železnicah, katerih pristojbine se izenačijo s francoskimi, nadaljnji dogovori urejajo vprašanje naseljevanja državljanov obeh dežel ter sporazum o cestnem prometu in rečni plovbi. Pred podpisom te pogodbe je zahodnonemška vlada v Bonnu odločno izjavila, da se bo uprla vsaki misli odcepitve Posaarja od ostale Nemčije.

Tudi Porurje, druga velika nemška rudarska in industrijska pokrajina, je prizadevalo Francozom velike skrbi v njihovi bojazni, da bi tam ne nastala zopet nemška orožarnica. V začetku meseca maja 1950 je francoski zunanji minister Schuman predlagal združitev francoske in nemške premogovne in jeklarske industrije, ki je podlaga in ključ za obstoj in razvoj vseh drugih industrijskih panog. Za ta načrt so se razen Nemčije izjavile tudi Italija, Belgija, Nizozemska in Luksemburška. Velika Britanija je bila pač pripravljena sodelovati pri teh razgovorih, vendar le kot opazovalka, ne da bi se hotela kakor koli vezati. Pristop k taki mednarodni skupnosti jeklarske in premogovne industrije ima verjetno za škodljiv za njen izvoz.

V strahu, da bi se obseg njene svetovne trgovine ne zmanjšal in da bi vzdržala tekmo z dolarjem, je Anglija jeseni (18. sept.) 1949 sklenila izvesti razvrednotenje britanskega funta šterlinga. Namesto dotedanjega tečaja 4.03 dolarja za funt je ta odslej veljal samo 2.80 dolarja, tako da je bila vrednost angleškega denarja znižana kar za eno tretjino. Zaradi tega sklepa britanske vlade so morale tudi vse britanske kolonije, dominiوني in države, ki so zvezane z Angleško s trgovskimi in finančnimi zvezami, prav tako znižati vrednost svojega denarja, in sicer v ustreznem sorazmerju do funta šterlinga (ta-

ko n. pr. Norveška, Nizozemska, Danska, Švedska, Irska, Indija, Pakistan, Avstralija, Južnoafriška unija, Nova Zelandija, Izrael, Egipt). Val devaluacije je zajel predvsem tudi vse države Marshallovega načrta — povsod pa je to razvrednotenje denarja povečalo druginjo, nezadovoljstvo in vznemirjenost pri gospodarskih krogih.

Važen notranjepoličen dogodek v Angliji so bile druge povojne parlamentarne volitve dne 23. februarja 1950. Laburistična vlada, ki je bila po hudem porazu konservativcev l. 1945 na krmilu, je poddržavila premogovnike, železnice, avtobusne proge, civilno letalstvo, elektrarne in plinarne ter si zagotovila močno nadzorstvo nad vsem gospodarskim življenjem, medtem ko se njena zunanja politika ni prav nič razlikovala od prejšnje. Izid volitev je laburiste razočaral. V mestih in v industrijskih krajih so sicer zmagali, toda v celoti so jim skoro tretjino poslanskih mest iztrgali nazaj konservativci, tako da nova laburistična vlada razpolaga s pičlo večino dobre desetorice glasov. Nekoč tako mogočna liberalna stranka je kot tretja velika stranka skoro izgubila s političnega torišča, enako tudi komunistična partija zaradi svoje nesamostojne politike in nekritičnega odobravanja vseh ukrepov moskovskega zunanjega urada; na trezno misleče Angleže je slabo vplivala tudi vsa informbirojevska gonja od uprizoritve »izdajalskih« procesov v Budimpešti, Tirani in Sofiji pa do klevetniškega naganjanja zoper neodvisnost Jugoslavije.

Za te volitve (z rekordno 80–90 % udeležbo) je torej značilen odklon na desno ter okrepitev v deželi tradicionalno ukoreninjenega dvostrankarskega sistema. Svetovni tisk je ob volilnem izidu opozarjal na prejšnje neuspehe laburistov v Avstraliji in Novi Zelandiji, naglašajoč obenem, da bodo morali laburisti ustaviti ali vsaj močno zavreti nadaljnje poddržavljanje gospodarskih podjetij. Slišali pa so se tudi glasovi, da vlada s tako pičlo večino ne bo mogla delati.

Še slabše kot angleške pa so francoske parlamentarne razmere, kjer se vrste vladne krize druga za drugo. Posamezni kabineti se vzdržujejo le tako, da pri glasovanjih o zaupnicah opozicijske stranke (večinoma socialisti) milostno potegnejo z vlado — kajti večini nove volitve kar nič ne diše. Življenjska raven delovnega ljudstva

stalno pada, nezaposlenost narašča, izredno pa se dvigajo dobički velekapitalistov, kar je posledica tesnega povezovanja z ameriškimi monopoli, ki skušajo z Marshallovim načrtom izpodbiti vsako konkurenco. Francija je — kakor smo to videli pri Angliji — skušala tem kleščam uiti. Konec septembra 1949 je zmanjšala vrednost svojega franka v razmerju do dolarja za 27%. To je bilo že tretje razvrednotenje franka, odkar je Francoska pristopila k Marshallovemu načrtu. Do takrat je namreč veljal en dolar 119 frankov, januarja 1948 je stal dolar 214 frankov, oktobra 1948 že 272 frankov, izza jeseni 1949 pa stane ameriški dolar kar 350 frankov.

Tudi Italija je vzporedno s Francijo uveljavila novi paritetni tečaj italijanske lire v razmerju do ameriškega dolarja, ki je do 20. septembra 1949 veljal 575 lir, odtlej dalje pa 674—682 lir. Sicer pa pretresajo Italijo hudi socialni boji: delavec po tovarnah stavka, ker mu ne priznajo pravičnega plačila, kmet pa zaseda neobdelano veleposestniško in cerkveno zemljo.

Glede bivših italijanskih kolonij je glavna skupščina Organizacije združenih narodov (OZN) 20. novembra 1949 sklenila, da postane Libija samostojna l. 1952, do tedaj pa jo bo upravljal komisar OZN skupno s svetom predstavnikov Egipta, Francije, Italije, Pakistana, Anglije, Združenih držav Amerike (ZDA), Cirenajke, Tripolitanijske in Fezana. Glede Eritreje so odločili, da pošljejo tja posebno komisijo, ki naj preuči stanje in zasliši želje prebivalstva ter predloži OZN poročilo. Nad Somalijo pa so sklenili izročiti skrbniško upravo Italiji za dobo 10 let s posvetovalnim sosvetom zastopnikov Egipta, Kolumbije in Filipinov. Dne 1. aprila 1950 je prevzela Italija to mandatorsko upravo iz rok britanskega poveljnika. Laške čete v Somaliji štejejo nekaj nad 10.000 mož, civilna uprava pa ima okrog 3000 funkcionarjev.

V Belgiji je zadnje leto razburjalo javno življenje vprašanje vrnitve kolaboracionističnega kralja Leopolda III. na prestol. S kraljem so seveda povezovale posamezne stranke svojo politično korist. Ker ljudsko glasovanje 12. marca 1950 ni prineslo pričakovane dvetretjinske večine za Leopoldovo vrnitev (nasprotovali so mu zlasti socialisti in komunisti), so se 4. junija 1950

vršile parlamentarne volitve. Pri teh je dobila monarhistična Krščansko-socialna stranka večino in povabila Leopolda, naj se iz švicarskega »pregnanstva« vrne v domovino. Ko se je konec meseca julija 1950 vrnil v Bruselj, so se takoj začele stavke in nemiri. Napovedanega množičnega protestnega korakanja stavkajočih v Bruselj se je kralj preplašil, tako da se je 1. avgusta 1950 začasno odpovedal prestolu v korist svojemu sinu Balduinu.

Prej sem omenil, da se je zahodna Nemčija v začetku avgusta 1950 udeležila strassbourškega zasedanja evropskega sveta. Duševni oče tega bloka zahodnoevropskih držav je angleški expremier Winston Churchill (Čerčil). Razen držav — članic vojaškega bruseljskega pakta (gl. Koledar za l. 1949, str. 45), t. j. Anglije, Francije, Belgije, Nizozemske in Luksemburške, so stopile v evropski svet tudi še Italija, Irska, Švedska, Norveška in Danska. Zasedanja te evropske posvetovalne skupščine naj bi predstavljala nekaj evropski parlament, odbor pa neke vrste evropsko vlado, saj so sredi meseca avgusta 1950 sprejeli sklep, da se ustanovi med drugim tudi posebno poverjeništvo za obrambo in promet. Delegati iz posameznih držav naj bi pri svojih vladah izposlovali pristanek in podporo za ta ukrep. To bi seve pomenilo omejitve suverenosti in nedotakljivosti zahodnoevropskih držav, kar bi v primeru kake šibke uprave moglo dovesti do nezaželenega imperialističnega vmešavanja kake tuje sile v izključno evropske zadeve in koristi.

Jugoslavija in njeni vzhodni sosede

O teh smo morali lani zapisati, da so se do nas vedli vse prej ko prijateljsko. Ti odnosi se tudi v preteklem letu niso obrnili na bolje, celo poslabšali so se, ne da bi bila za to krivda na strani Jugoslavije. Ko so v zgodnji jeseni 1949 kar zapovrstjo odpovedali pogodbe o prijateljstvu in vzajemni pomoči, so začeli preklicevati tudi druge sporazume ter prekinili so celo vsako kulturno sodelovanje z nami. Albanija edina ni odpovedala pogodb o prijateljstvu. Jugoslovanska vlada je 2. novembra 1949 opozorila albansko, da ne izpolnjuje obveznosti iz te pogodbe. Ker je Albanija le še stopnje-

vala svoje sovražno stališče, je Jugoslavija 12. novembra 1949 sporočila albanski vladi, da se nima več za vezano z dolžnostmi pogodbe o prijateljstvu in medsebojni pomoči.

SZ in druge informbirojevske države, ki so se brezuspešno trudile, da bi osumile Jugoslavijo, da pripravlja vojno zoper nje, so do konca leta 1949 izgnale 22 diplomatskih in 27 drugih uslužbencev našega zunanjega ministrstva, v Berlinu pa so odpovedali gostoljubje jugoslovanski vojaški misiji pri zavezniškem kontrolnem svetu. Naše državljanke preganjajo v državah vzhodne Evrope, našim manjšinam odrekajo temeljne nacionalne, politične in kulturne pravice, delegacijam FLRJ pa preprečujejo udeležbo na mednarodnih kongresih in konferencah. Na zasedanju donavske komisije v Galacu konec meseca marca 1950 so po navodilih SZ zavrnilo vse jugoslovanske pobude ter odobrili vse predloge Rusov, ki so sestavili proračun brez sodelovanja podonavskih držav. Tako se tudi podonavska komisija spreminja popolnoma v poslušno orodje sovjetske politike. Namera popolnega gospostva SZ na Donavi se je pokazala zlasti jasno meseca junija 1950, ko so sovjetske oblasti uprizorile na reki vojaške vaje, ki jih niso omejili niti na ugovor Jugoslavije, da se nevarno ovira vsa rečna plovba.

Kljub srditi gonji informbirojevskih držav se je mednarodni položaj Jugoslavije znatno utrdil. Čeprav ne pripada nobenim vojaškim ali političnim blokom, je bila kljub ostremu nasprotovanju SZ, ki si lasti monopolni položaj v socialističnem svetu, izvoljena v Varnostni svet. Ni se posrečil poskus, da bi Jugoslavijo osamili ter ji preprečili aktivno sodelovanje v OZN, blokada vzhoda se ni izpopolnila še z blokado zahoda, ki pravilno ocenjuje naš odpor, da bi se podredili tujemu gospostvu.

Nasprotno pa je Jugoslavija pripravljena sodelovati z vsemi državami, ki spoštujejo njeno neodvisnost, zavrača vsako hegemonijo (prevlado), pa naj se skriva pod kakršnim koli ideološkim plaščem, ker se zaveda, da je vsaka hegemonija v mednarodnih odnosih reakcionarna in škodljiva za napredek človeštva, SZ pa naj bi razen tega tudi v dejanjih, ne le z besedami priznala vsakemu narodu enakopraven položaj in pravico do opredelitve po njegovih lastnih potrebah in željah. Vlada FLRJ je po Kardelje-

vih besedah pod temi pogoji vedno pripravljena obnoviti korektne in prijateljske odnose tudi s kominformskimi državami.

Sovjetsko politiko je plašilo naglo povojno zблиževanje med Bolgarijo in Jugoslavijo. Celo pa ji ni šla v račun balkanska federacija, ki bi bila dovolj močna in samostojna, da bi se lahko uprla moskovskemu varuštvu. Zato je padel v nemilost predsednik ministrskega sveta LR Bolgarije Georgij Dimitrov. Moral je iti na »zdravljenje« v Rusijo, kjer je veliki bolgarski državnik umrl 2. julija 1949. Takoj zatem so pričeli v Sofiji in drugih bolgarskih mestih s čistkami po uradih in v komunistični stranki.

Meseca decembra 1949 se je vršila v Sofiji sodna obravnava proti Trajču Kostovu, bivšemu podpredsedniku ministrskega sveta, ter proti desetim drugim soobtožencem. Namen procesa je bil ustvariti ozračje strahu, okrepiti disciplino in državno politiko še tesneje povezati z Moskvo; bolgarski narod naj bi pozabil na vlogo Dimitrova v načrtih za balkansko federacijo, proces naj bi obenem tudi opravičil akcijo SZ zoper Jugoslavijo. Kostov je pač priznal svoje protisovjetsko delovanje, ne pa špionaže za ameriško in angleško obveščevalno službo, niti ne zarotniških zvez z Jugoslavijo za ustvaritev balkanske federacije, ki naj bi se osvobodila sovjetskega vpliva.

Kljub temu pa je bolgarska vlada po navodilih iz Moskve 19. jan. 1950 zahtevala od ZDA, da odpokličejo svojega sofijskega poslanika, češ da je zapleten v vohunske spletke. Ker Bolgarija ni hotela preklicati svojega sklepa, so ZDA 21. februarja prekinile diplomatske zveze z Bolgarijo in pozvale bolgarskega poslanika v Washingtonu, naj pripravi odhod diplomatske misije.

Skoro obenem je Bolgarija zahtevala, naj Jugoslavija odpokliče iz Sofije svojega veleposlanika in še dva druga diplomatska predstavnika, češ da so zapleteni v zaroto zoper sedanji režim, kar da je »odkril« proces zoper Trajča Kostova. Jugoslovanska vlada je tako sumničenje zavrnila, obenem pa (v povračilo) prepovedala, da bi se bolgarski veleposlanik in še dva njegova diplomatska uradnika vrnili na svoja mesta v Beograd.

Čisto naravno je, da se pri takem političnem ozračju skoro vedno ponavljajo razna obmejna izzivanja in preganjanja jugo-

slovanskega življa tako v Bolgariji kot tudi v sosednji Romuniji in Madžarski. Rumunska vlada je na ukaz iz Moskve odpovedala železniško pogodbo o ureditvi obmejne službe in tranzita (iz l. 1946) ter je s 17. januarjem 1950 sploh ustavila vsak železniški in poštni promet z Jugoslavijo. Kako pa razna mešana sovjetsko-madžarska gospodarska podjetja v »nesebični pomoči« izkoriščajo deželo, na to kaže poziv podpredsednika ogrske vlade (iz srede junija 1950), naj prično varčevati tako kakor v SZ, ker da baje madžarski delovni človek živi prerazkošno in da se mora zato pripraviti na znižanje svojega življenjskega standarda.

Kar se tiče naše južne sosede Grčije, se je od l. 1948 SZ bolj trudila, da bi škodila Jugoslaviji ali vsaj njenemu vodstvu, kakor da bi se menila za usodo grške demokratične vojske. Izdelali so načrt o »avtonomni« makedonski državi. V jugoslovanski Makedoniji naj bi izbruhnila vstaja, ki naj bi jo podprli in vodili grški gverilci. S tem vmešavanjem grških partizanov, ki so dotlej nadzirali velik del Grčije, v gonjo zoper Jugoslavijo pa je sovjetska politika zagrešila izdajstvo nad resnično ljudsko podlago grškega vstajniškega gibanja: koristi grškega naroda so bile žrtvovane sovjetskimi spletkami. General Markos, ki je čutil, za kaj gre, je moral izginiti, dotlej zmagovita demokratska armada se je čez noč znašla v defenzivi. Zaradi odločitve Moskve se je hrabro grško osvobodilno gibanje končalo neuspešno: 16. oktobra 1949 je grška demokratska vlada uradno objavila ustavitev sovražnosti. S to kapitulacijo je SZ hotela pokazati, da brez direktne osvoboditve po Rdeči armadi ni mogoča uspešna revolucija.

V ljudski skupščini je maršal Tito 27. aprila 1950 sporočil, da je Jugoslavija sklenila normalizirati svoje odnose z Grčijo: po končani državljanski vojni in po marčnih grških parlamentarnih volitvah, ki so pokazale odklon od tedanje reakcionarne smeri v notranji in zunanji politiki, bo zopet mogoče imenovati jugoslovanskega diplomatskega zastopnika v Atenah, kjer ga že od l. 1946 ni bilo. Na naše gospodarske in politične odnose pa bo vplivala tudi ureditev problema makedonske narodne manjšine. Ureditev naših zadev ni všeč SZ, ki ne želi pomirjenja na Balkanu, ker bi bil s tem zmanjšan obseg za politične špekulacije,

spletke in mešetarjenja, ki jih tudi SZ tako rada uporablja v mednarodni politiki.

Za ponižujočo podrejenost sovjetskih priprežnikov je značilna okolnost, da je SZ kar na lepem 7. novembra 1949 postavila svojega maršala Rokosovskega za poljskega vojnega ministra in poveljnika poljskih oboroženih sil. Takoj so ga morali izvoliti tudi v CK KPP. Čez nekaj tednov so »prosili« tudi Bolgari in Romuni, naj jim Moskva pošlje načelnika generalnega štaba.

I z našega narodnega zamejstva

Slovenci, ki so obsojeni, da živijo izven mej svoje narodne države, še vedno čakajo, da se jim zares uredi življenje tako, kakor bi ga po listini o človečanskih pravicah terjati mogli. Italija ne izpolnjuje obveznosti, ki ji jih nalaga mirovna pogodba. Slovenci samostojnega tržaškega ozemlja (STO) prav tako čakajo, da se izvede samostojnost v smislu določb pogodbe ali da bi jim v vmesnem času bile okupacijske oblasti enako naklonjene kakor italijanskemu življu. Koroški Slovenci pa tudi nimajo dosti upanja, da jim bo mirovna pogodba z Avstrijo prinesla odrešenje.

Pogajanja z Avstrijo namreč zaradi sovjetskega zavlačevanja kar ne pridejo naprej. Na zasedanju Sveta zunanjih ministrov v Parizu (od 23. maja do 22. junija 1949) je SZ dobila zvišano vojno odškodnino v znesku 150 milijonov dolarjev, zato pa je pustila na cedilu jugoslovansko zahtevo po odstopu Slovenske Koroške. Na pariškem sestanku so se namreč sporazumeli, da bodo ostale meje Avstrije iste, kakor so bile 1. januarja 1938; saj je Stalin to Avstrijem obetal že l. 1945. Pač pa naj bi se v pogodbi z Avstrijo določilo, da mora ta zajamčiti zaščito pravic slovenske in hrvatske manjšine v Avstriji, od katere se ne bo zahtevalo plačilo reparacij, vendar pa bo Jugoslavija imela pravico, da prevzame, obdrži ali likvidira avstrijsko imetje, pravice in interese na jugoslovanskem ozemlju. Dogovorili so se tudi glede nemškega imetja v Avstriji, ki pripade SZ; ta participira tudi na avstrijskih petrolejskih vrelcih in na imetju Donavske paroplovne družbe.

Ob zaključku pariških pogajanj so optimistično presojali, da bo septembra 1949 avstrijska mirovna pogodba končno le pod streho. Ali Rusi so našli vedno polno zaprek,

končno so 9. jan. 1950 na londonskem zasedanju pomočnikov zunanjih ministrov prišli z nepričakovano zahtevo, da se je treba najprej sporazumeti o višini zneska, ki bi ga morala Avstrija plačati SZ na račun okupacijskih stroškov zlasti glede dobav za prehrano in surovin za industrijo. Ob tem kamnu spotike so se vsi nadaljnji razgovori vedno ustavljali: SZ se ni mudilo, nasprotno je štelala še za svojo korist, da se mirovna pogodba z Avstrijo ne podpiše, ker bi morala sicer umakniti svoje čete iz Avstrije, Madžarske in Romunije, ki jih sme doslej imeti tam pod krinko zavarovanja poti v okupirano Avstrijo, obenem pa bi izgubila tudi svoje postojanke zoper Jugoslavijo. Da bi se vprašanje mirovne pogodbe z Avstrijo še bolj zapletlo in zavleklo, je SZ prišla na dan z zahtevo, da je treba obenem tudi imenovati tržaškega guvernerja.

Najboljša pot za vzpostavitev normalnih odnosov med Jugoslavijo in Avstrijo bi bila, če bi ta zagotovila Koroškim Slovincem vse manjšinske pravice ter bi prenehala s ponemčevanjem. Tako pa na Koroškem večina avstrijskih učiteljev sabotira zakon o dvojezičnih šolah, koroške oblasti načrtno premeščajo slovenske učitelje v nemške kraje, nemške pa pošiljajo na šole v slovenskih krajih. To delajo še predrznejše, odkar vedo, da SZ ne misli več na Koroške Slovence.

Tik pred prvimi volitvami v avstrijski parlament jeseni l. 1945 je začasna koroška deželna vlada izdala uredbo o novi ureditvi šolstva na južnem Koroškem, kjer naj bi se ustanovilo 106 dvojezičnih, nemško-slovenskih šol. Na to uredbo se je skliceval na mednarodnih konferencah avstrijski zunanji minister dr. Gruber. Toda odprli so samo 8 takih šol, ki jim vrh tega niso oskrbeli nobenih slovenskih učnih knjig. Sedaj pa so na Dunaju sklenili, da sploh razveljavijo to »vzorno« uredbo iz l. 1945 in tako dokončno zatro sleherni pouk v slovenščini. Slovenska prosvetna zveza kot predstavnica kulturnih koristi Koroških Slovencev je v začetku marca 1950 opozorila Svet ministrov za zunanje zadeve na gonjo nemških šovinistov ter na nebriznost avstrijske vlade, ki ne kaže volje, da bi spoštovala najosnovnejše narodne pravice Koroških Slovencev.

Kakor z vlado, podobno je tudi z avstrijskimi strankami: želje in potrebe slovenskega življa so jim deveta briga. Seveda,

kakršne stranke, taka je pač tudi vlada. Pričakovali bi pa, da bo KP Avstrije, ki ne sedi v vladi in za katero je pri volitvah l. 1945 glasovalo mnogo Koroških Slovencev, zavzela pravičnejše stališče. Tako pa je šla v vseh vprašanih življenjske važnosti za Koroške Slovence po poteh nemških reakcionarnih strank, kar se je izza resolucije informbiroja l. 1948 le še poslabšalo.

Ob oktobrskih volitvah l. 1949 so lovili Slovence v novo Krščansko ljudsko stranko, ki ni bila nič drugega kot podružnica vladajoče Ljudske stranke, ki je s Socialistično stranko glavna povzročiteljica brezpravnega stanja Koroških Slovencev.

Tudi z Italijo bi se ostvarili odkritosrčno prijateljski odnosi, če bi ta naša sosedja bolj upoštevala zakonite koristi slovenske manjšine in si vzela za zgled ureditev narodnostnega vprašanja v Jugoslaviji, kjer italijanska manjšina ni izpostavljena nobenemu raznarodovalnemu pritisku. Tako pa živijo naši sonarodnjaki v Italiji težko politično, gospodarsko in kulturno življenje. Napadi, pretepavanja, bombni atentati, požigi in hišne preiskave na Goriškem in v Beneški Sloveniji so na dnevnem redu. Konec marca 1950 so v Št. Petru Slovenov (ob Nadiži) »neznani« zlikovci vlomili v prostore Demokratske fronte za Slov. Benečijo ter ves inventar s knjigami in spisi zažgali. Godi se vse to z namenom, da bi strahovali Slovence, ki naj bi se odrekli svojim narodnim pravicam. Saj celo obnavljajo fašistične politične obsodbe pri Slovencih, ki so jih ob zlomu režima l. 1943 izpustili iz ječ.

Na slovenskega trgovca, obrtnika in delavca izvajajo hud gospodarski pritisk, z visokimi davki jih hočejo prisiliti, da bi se izselili, slovenske delavce mečejo iz tovarn, na njihova mesta pa sprejemajo istrske fašistične begunce. Glede rabe slovenskega jezika je stanje tako, kakršno je bilo pod fašisti. Vzdržujejo ozračje strahu, da bi slovensčino izločili tudi iz zasebnega življenja. Slovenske občine so še vedno priključene laškim, slovenska beseda ni dovoljena niti zastopnikom v slovenskih občinah, ni še razveljavljen odlok o poitalijančenju slovenskih imen, slovenske državne uslužbenice so skoro vse odstranili iz slovenskih krajev.

V začetku meseca septembra 1949 je objavilo italijansko prosvetno ministrstvo ukaz, da morajo vsi profesorji in učitelji prevzeti

tista službena mesta, ki so jih imeli pred vojno. Ta ukaz hoče prizadeti tiste slovenske profesorje in učitelje, ki jih je fašistični režim premestil v osrednjo in južno Italijo, pa so se po zlomu Mussolinijeve vladavine vrnili na domačo zemljo v nadi, da bodo zavezniki držali obljubo o pravicah vseh narodov do svobode. Slovenski učitelj naj torej zapusti svoje učence, da bodo šovinistični novofašistični šolniki laže nadaljevali s svojimi raznarodovalnimi metodami.

Slovensko šolstvo so skoro popolnoma uničili s tem, da so na slovenskih šolah že v drugem razredu vpeljali pouk v italijanskem jeziku. Prosветno ministrstvo je z okrožnico 25. novembra 1949 prepovedalo obiskovati slovenske šole tistim dijakom, katerih starši so ob sprejemu italijanskega državljanstva izjavili, da je njihov občevalni jezik italijanski. Te učence so morali do 18. januarja 1950 prepisati v ustrezne šole z italijanskim učnim jezikom. Demokratična fronta Slovencev v Italiji je protestirala zoper tako ravnanje, naperjeno zoper slovenske osnovne in srednje šole, ker pomeni kršitev mirovne pogodbe in ustanovnih določb, s katerimi so slovenski manjšini v Italiji zajamčene vse pravice. Laške oblasti nočejo razlikovati med materinim in občevalnim jezikom in hočejo po vsej sili spraviti slovenske dijake iz slovenskih v italijanske šole, kar pa pomeni očitno potujčevanje slovenskega življa. V svoji zadregi so šli tako daleč, da so (v začetku leta 1950) obtožili urednika poročnega tiskovnika »Soča« zaradi članka »Pojdite in učite vse narode — v italijanščini«.

Konec meseca januarja 1950 je izročila jugoslovanska vlada protestno noto v Rimu, ker italijansko prosvetno ministrstvo ni razveljavilo svojega sklepa z dne 25. nov. 1949, ki tvori resno oviro pri nadaljnjem razvijanju in poglobljanju prijateljskih odnosov med obema državama. Podobno spomenico je 24. marca 1950 izročilo naše zunanje ministrstvo italijanskemu poslaniku v Beogradu. Tam so navedena številna dejstva o težkem političnem, gospodarskem in kulturnem stanju slovenske manjšine v Italiji. Zaradi izboljšanja odnosov in potrebnega zblizanja naj izda italijanska vlada primerne ukrepe za zaščito in koristi slovenske manjšine, ki so zajamčene tudi z mirovno pogodbo.

Že v lanskem Koledarju (str. 189) sem omenil, da je angloameriška uprava cone A Samostojnega tržaškega ozemlja l. 1948 sklenila z italijansko vlado vrsto gospodarskih in finančnih sporazumov, ki nasprotujejo mirovni pogodbi in ustvarjajo med cono A in Italijo monetarno (denarno), carinsko in ekonomsko (gospodarsko) unijo. V smislu čl. 76 mirovne pogodbe je Italija dolžna preiskrbovati STO z vsemi potrebnimi domačimi in tujimi plačilnimi sredstvi, dokler ne bo določen denarni sistem za STO. Vlada FLRJ je večkrat brez uspeha posredovala pri rimski vladi, naj izpolni svojo obveznost tudi glede na cono B, ki je postala po krivdi okupacijskih oblasti v coni A gospodarsko popolnoma ločena od cone A.

Jugoslovanska vlada je bila zato prisiljena, da je svojo cono B gospodarsko usmerila proti Jugoslaviji, da ji je omogočila uspešen in nemoten ekonomski razvoj. Po sporazumu z vojaško upravo jugoslovanske armade za cono BSTO je vlada FLRJ dne 1. julija 1949 dala 500 milijonov dinarjev za zamenjavo jugolir cone B in za zagotovitev zadostne količine denarja za potrebe omenjene cone. Vojaska uprava jugoslovanske armade za STO pa se je zavezala, da bo to posojilo vrnila, kakor hitro dobi nadomestilo od Italije po čl. 76 mirovne pogodbe.

Ta zamenjava denarja je močno razburila Italijane, ki jih je zmešala tudi izjava Amerike, Anglije in Francije, da je treba STO priključiti Italiji. Ob volitvah dne 16. aprila 1950 v jugoslovanski (B) coni STO se je italijanski tisk zaganjal z naročenimi spomenicami in odposlanstvi iredentistov in istrskih emigrantov zoper gospodarsko povezavo z našo državo. Zahtevali so, da se tržaško ozemlje vrne »materij domovini«. Zunanji minister grof Sforza je ponujal »velikodušen« sporazum: Jugoslavija naj bi pristala, da celotno tržaško ozemlje pripade Italiji. Je pač kupčija s Slovensko Koroško spodbodla italijanskega zunanjega ministra, da je ozadje mednarodne politike sedaj ugodno za pohlepne italijanske imperialistične želje. Tu veljajo besede našega zunanjega ministra Kardelja, ki je na zborovanju v Mariboru 26. februarja 1950 pribil, da smo že dovolj žrtvovali in da ne moremo dovoliti, da bi zopet kake nove dele našega življa izročili Italiji. Problema STO ni mogoče rešiti na osnovah, ki bi ne upoštevale tudi

koristi Jugoslavije — vsak sporazum more temeljiti le na medsebojnem priznanju koristi obeh prizadetih držav.

Aprilske občinske volitve v jugoslovanski coni STO so plebiscitarno dokazale trdno voljo prebivalstva, tako slovenskega kot tudi italijanskega, da se okrepi ljudska oblast, da svobodni kmet noče nazaj v suženjsko kolonstvo in da ostanejo v veljavi vse pridobitve narodnoosvobodilne borbe, ki so jih istrski volivci strnili v geslo: Dobro nam je in še bolje nam bo.

Kar se tiče angloameriške cone STO, se mora v petem letu po končani vojni še vedno postavljati vprašanje slovenskega šolstva. Okupacijske oblasti slovensko šolo samo tolerirajo, niso pa izdale nobene odredbe, ki naj bi jo branila in varovala kot neodvisno in jo rešila podrejenosti zagrizenemu italijanskemu nadzorstvu. Oblasti nočejo rešiti vprašanja prostorov za slovenske šole v Trstu in okolici. Lahki se v tem ne morejo pritoževati, slovenske razrede pa selijo in združujejo v neprikladnih učilnicah, hoteč s tem prisiliti slovenske starše, da bi vpisali svoje otroke v italijanske šole, čemur se pa tržaški Slovenci vztrajno upirajo.

Izvršni odbor OF za STO je v protestnem pismu zavezniški vojaški upravi ugovarjal zoper zapostavljanje in utesnjevanje slovenskega šolstva, kar da spominja na zatiranje pod fašističnim režimom. Zavezniška vojaška uprava je obljubila, da ne bo dopustila nikakršnega zapostavljanja slovenskega šolstva in da bodo vsi odpuščeni učitelji dobili svojo zaposlitev.

Kar se tiče izvedbe tržaškega statuta, je izročila SZ 20. aprila 1950 noto ZDA, Franciji in Angliji, s katero zahteva imenovanje guvernerja za STO. Kakor je bila tristranska izjava zahodnih velesil o vrnitvi Trsta Italiji le pesek v oči italijanskim volivcem, tako je tudi sovjetska nota le ceneno slepilo v pomoč informbirojevski politiki. Zavreti je bilo treba napore za rešitev tržaškega vprašanja, preprečiti neposredna pogajanja med Italijo in Jugoslavijo in s tem zavleči pomirjenje ob Jadranu.

Med Slovenci sta vzbudili hudo kri še dve odredbi angloameriških okupacijskih oblasti. Prva zahteva, da morajo imeti Tržačani, če hočejo preko meje, italijanski poštni list, ko je vendar z mirovno pogodbo prenehala veljati suverenost Italije nad tem

ozemljem. Skladno z željo o prikloplitvi Trsta k Italiji dovoljujejo okupacijske oblasti stalno bivanje italijanskim državljanom, ki prihajajo zaradi zaposlitve v Trst, ne dovolijo pa pravice stalnega bivanja Slovincem, ki so bili rojeni v Trstu, a so v času fašizma zaradi političnega prepričanja morali zapustiti mesto. Z drugo odredbo (sredi meseca junija 1950) pa so v nasprotju z mirovno pogodbo razglasili italijanščino za uradni jezik; slovenščino trpijo le kot pomožni jezik. Kot uradni jezik je slovenščina odpravljena celo v slovenskih občinah: te bi morale pisati svoje vloge v laščini, ki bi ji kvečjemu smele priključiti še slovenski prevod.

Po široki Aziji

Zadnja leta so se odigrali na področjih največjega zemeljskega kontinenta tudi izredno važni, vprav revolucionarni dogodki političnega, gospodarskega in socialnega značaja. Saj so mnoge evropske države izgubile svoje azijske kolonije, ki so jim dolga stoletja donasale bajne dobičke. Obširna ozemlja so se osamosvojila bodisi kot samostojne republike ali pa so kot dominioni ostali z dosedanjimi gospodarji še naprej v družinski skupnosti, a se bodo tudi te otresele, če bo to ustrezalo njihovim koristim.

Sprva je kazalo, da se bližnji vzhod ne bo dal tako hitro pomiriti. Zdi se pa, da so bili v ozadju skriti tuji podpihovalci, ki so utihnili, brž ko so se na drugih koncih sveta odprle razpoke, iz katerih grozi izbruhniti vojni požar. V Siriji se je meseca marca 1949 izvršil prevrat, ki mu je v avgustu sledil drugi, tega pa je v decembru 1949 pogasil novi vojaški diktator, pristaš tistega, ki je prišel v marcu kot zmagovalec na površje. Ta tretji ima namen zvezati se z Egiptom in s Saudsko Arabijo ter biti v prijateljskih odnosih s Francijo, ki bi si rada z Veliko Sirijo (s priključitvijo Libanona, Transjordanije in arabske Palestine) osnovala močno strateško oporišče. Američani in Britanci pa bi radi izrabili neslogo v sirski vojski, da bi se pririnjili do nadzorstva nad mosulsko nafto.

Glede Palestine je Glavna skupščina OZN preučevala osnutek statuta o internacionalizaciji Jeruzalema, ki so ga Židje zahtevali zase. Meseca decembra 1949 se je izraelska vlada nenadoma odločila, da premesti pre-

stolnico iz Tel Aviva v Jeruzalem. Skrbniški svet pri OZN je pozval Izrael, naj prekliče ukrepe za preselitev državnih ustanov v Jeruzalem. Židovska vlada pa vztraja kljubovalno na svojem sklepu, na katerega je Transjordanija odgovorila tako, da je razglasila spojitve arabskih delov Palestine s Transjordanijo v novo državo Hašimitski Jordan, ki meri 53.000 km² ter ima milijon sto petdeset tisoč prebivalcev. Tako je prišel po transjordanškem kralju Abdulahu, ki ga imenujejo »britanski emir«, pretežni del Palestine pod nadzorstvo Velike Britanije. Jordanska vlada je 1. junija 1950 obvestila s posebno spomenico ostale arabske države, ki so se v nevoščljivosti razburjale, da je priključitev arabskega dela Palestine k Jordaniji nepreklicna, ker so to terjale »potrebe arabske enotnosti«.

Nekaj tednov poprej so na konferenci v Londonu zastopniki zahodnih velesil izjavili, da so te pripravljene dobavljati arabskim državam in Izraelu orožje in vojni material »samo za zagotovitev njihove notranje varnosti«. V primeru, da bi katera od teh držav nameravala kršiti meje ali pogodbe o premirju, bodo velesile storile vse, da to preprečijo. S to izjavo so nameravali omiliti napetost na Srednjem vzhodu, da bi Izrael in arabske države lahko čimprej »začele borbo zoper komunistično prodiranje v ta del sveta«.

Poleti 1947 se je bivše britansko indijsko cesarstvo razdelilo na dva dominiona: Hindustan (Indija) in Pakistan. Slednji je ostal v položaju dominiona britanskega imperija, medtem ko je indijska buržoazija spretno izkoristila vedno večje gospodarske in politične težave Angležev in naposled izsilila priznanje popolne neodvisnosti. Dne 26. januarja 1950 so v indijski ustavodajni skupščini v Delhiju slovesno razglasili Indijo za suvereno, neodvisno demokratično republiko. Angleški kralj Jurij je poslal indijskemu predsedniku pozdravno brzojavko, kjer izraža prepričanje, da se bodo prijateljske vezi med angleškim in indijskim narodom še poglobile. Pakistan pa je v pozdravu dejal, da računa na prijateljsko sodelovanje in dobro sosedstvo. Odkritosrčno prijateljstvo med Indijo in Pakistanom pa še vedno moti senca spora zaradi pokrajine Kašmir. Republika Indija je za LR Kitajsko druga največja republika na zemlji.

V francoski Indokini s pokrajinami Tonkin, Anam, Kambodža in Košinšina je takoj po japonski okupaciji organiziral Ho Ši Minh po zgledu Mao Ce Tunga na Kitajskem oborožen odpor. Ko so ob zlomu l. 1945 Japonci razpustili francosko (vichysko kolaboracionistično) upravo, se je večji del čet pridružil narodnoosvobodilnemu gibanju za neodvisnost republike Vietnam. Ho Ši Minh je bil l. 1946 v Parizu, da bi se pomenili glede nove republike, a se Francija ni hotela odreči suverenosti nad Vietnamom. Pravega premirja ni bilo, boji so šli naprej, ne da bi Francozi dosegli kaj pravih uspehov. V strahu pred naraščajočim revolucionarnim valom so pod ameriškim vplivom izbrali bivšega anamskega cesarja Bao Daja za predsednika vietnamske vlade. Konec meseca januarja 1950 je francoski parlament ob ostrem nasprotovanju komunističnih poslancev odobril pogodbo, da postane francoska posest v jugovzhodni Aziji neodvisna članica »Francoske zveze«. Isti dan, ko je nekdanja Indokina prenehala biti francoska kolonija in je postala z Bao Dajem na čelu neodvisna članica »Francoske zveze«, je SZ sklenila priznati Ho Ši Minhovo vietnamsko vlado, kar je začasno zaostriло francosko-sovjetske odnose.

Ho Ši Minh je objavil poslanico z željo po diplomatskih stikih z vsako državo, ki spoštuje suverenost in nedotakljivost Vietnamu. Jugoslavija je 21. februarja 1950 njegov predlog sprejela in s tem zopet dokazala svetu, da je neodvisna od raznih blokov velesil in da vodi dosledno in samostojno zunanjo politiko, prosto vsakega vmešavanja in pritiska.

Pomen vietnamske republike je v njenem prirodnem bogastvu v pridelkih kavčuka, bombaža, sladkornega trsa, cimeta, čaja in raznega žlahtnega lesa. Dežela obsega 700.000 km² ter je za 150.000 km² večja od Francije same, ima pa le okoli 20 milijonov prebivalcev.

V Haagu na Nizozemskem so se 4. novembra 1949 zaključila pogajanja, ki so trajala dva meseca. S sodelovanjem Anglije in ZDA je bil dosežen sporazum med indonezijsko in nizozemsko (holandsko) vlado. Združene države Indonezije, ki obsegajo Indonezijsko republiko in različne lutkovne vlade, ki so jih zadnja leta postavile holandske oblasti, bo vodil predsednik republike

skupno z vlado, senatom in predstavniškim domom ter vrhovnim svetom. Leto dni po razglasitvi ustave bodo v Indoneziji splošne tajne volitve. Američanom na ljubo je bilo za leto dni odloženo vprašanje priključitve Nove Gvineje, ki ji ZDA posvečajo posebno pozornost v svojih tihomorskih načrtih; tudi na Javi imajo važna pomorska oporišča.

Kljub vsemu pa le ne bo popolnoma zbrisan kolonialni značaj Indonezije, ker je nova vlada brez kakih reform prevzela ves dosedanji holandski kolonialni aparat. Na konferenci »za okroglo mizo« so sprejeli tudi statut holandsko-indonezijske zveze pod krono holandske kraljice. Holandija si je pridržala nadzorstvo v gospodarskih in finančnih zadevah ter dobi štiri in pol milijona goldinarjev na račun »dolga« za stroške holandske uprave v Indoneziji, ki so nastali v glavnem med borbo proti osvobodilnemu gibanju indonezijskega ljudstva. Združene države Indonezije so dalje priznale vse pravice in koncesije, ki so jih dale holandske oblasti, tako da bodo tuji kapitalisti ostali gospodarji ležišč strateških surovin.

V smislu haaškega sporazuma je potem 27. decembra 1949 prenesla kraljica Julijana suvereno oblast na Združene države Indonezije v roke delegacije s predsednikom indonezijske vlade Mohamedom Hatto na čelu. S tem je bila po 350 letih nizozemska uprava zamenjana z nizozemsko-indonezijsko. Poleti 1950 so opustili naziv »Združene« in je postala Indonezija enotna država.

V državljanski vojni na Kitajskem ni bilo nobenega premora. Mirovna pogajanja z nacionalistično vlado so se razbila, osvobodilna armada je prestopila veletok Jangce in v naglem pohodu prodrla v nekaj mesecih do angleške kolonije Hongkong ter osvobodila 14. oktobra 1949 Kanton. V novembru 1949 je vdrla v pokrajine zahodne Kitajske in zavzela medvojno prestolnico Čungking. Sredi meseca decembra ni bilo več nobenega organiziranega odpora kuomintanških sil. Zmagala je kitajska ljudska revolucija nad domačo in tujo imperialistično reakcijo brez večje materialne pomoči od zunaj; osvoboditve čakata le še Formoza in Tibet.

Kitajski ljudski posvetovalni svet je medtem 27. septembra 1949 sprejel organizacijski statut, katerega drugi člen se glasi: »LR Kitajska je država ljudske demokratične

diktature pod vodstvom delavskega razreda, zasnovane na zvezi delavcev in kmetov, ki zbira vse demokratične razrede in razne narodnosti v državi.« Nato je bila 1. oktobra 1949 razglašena LR Kitajska in sestavljena osrednja ljudska vlada pod vodstvom Mao Ce Tunga. Med prvimi, ki so priznali mlado republiko, je bila Jugoslavija (5. oktobra 1949). Kuomintanška vlada je obdržala še svojega predstavnika v OZN in v Varnostnem svetu, ker se ZDA upirajo, da bi priznale zastopnika nove ljudske Kitajske.

Po devet tednov trajajočih pogajanjih sta 14. februarja 1950 v Moskvi podpisala Mao Ce Tung in njegov zunanji minister Ču En Laj pogodbo za dobo 30 let s SZ. V tej pogodbi si oba podpisnika zagotavljata ob napadu vzajemno vojaško in vsako drugo pomoč. SZ bo odstopila Kitajski najkasneje 1. 1952 vse pravice na mandžurskih železnica in sovjetske čete se bodo do takrat umaknile iz Port Arturja, Kitajska pa bo povrnila SZ vse stroške za obnovo luke od 1. 1945 dalje. V kaki vojni bi obe državi skupno izkoriščali portartursko lukso. SZ si je pridržala tudi kontrolo nad 7 mandžurskimi in severnokitajskimi lukami ter zahtevala koncesije za manjšine v Tibetu, Mandžuriji, Sinkiangu in Srednji Mongoliji. Sovjeti so zahtevali tudi večje pošiljke živeža iz Kitajske ter pol milijona Kitajcev za delo v Rusiji. Sporazumeli so se tudi o posojilu 300 milijonov ameriških dolarjev, ki ga bo Kitajska vrnila v 10 letih z 1% obrestno mero. Tajne določbe doslej še niso znane — v dolgotrajnih pogajanjih pa so morali vskladiti sovjetsko in kitajsko politiko na Daljnem vzhodu.

Med severno Kitajsko in japonskim otočjem ležeči polotok Koreja ima površino kakor Italija brez otokov in 25 milijonov prebivalcev. V rusko-japonski vojni leta 1904-5 so deželo zasedli Japonci, ki so jo potem leta 1910 anektirali kot svoje oporišče za prodiranje na Kitajsko. L. 1943 je bil sklenjen sporazum med SZ in ZDA, da se obnovi korejska samostojnost. Po kapitulaciji Japonske v drugi svetovni vojni so ruske čete zasedle severni del, ameriške pa južni del polotoka.

Sovjeti so l. 1946 v svoji coni razdelili veleposestniško zemljo in dali izvoliti krajevne ljudske odbore. To je povečalo napetost med severno in južno Korejo, kjer so

ostali na odločujočih položajih konservativci in buržoazija. Meseca maja 1948 je komisija OZN dala izvršiti separatne volitve v ameriški coni. Teh volitev pa SZ in vlada severne Koreje nista priznali za veljavne, priznala pa jih je večina v OZN; sprejeli so ustavo za vso Korejo. OZN je priznala 12. decembra 1948 južnokorejsko republiko kot neodvisno državo z vso podporo ZDA. Sedaj je bila tudi SZ prisiljena, da je v svojem delu razpisala volitve (v poznem poletju 1948). Nova skupščina je sprejela ustavo, ki naj bi prav tako veljala za vso Korejo, ter 11. septembra 1948 razglasila LR Korejo. Vlada severne Koreje je prosila SZ in ZDA, da umakneta okupacijske čete in ji prepustita vso oblast. SZ je konec l. 1948 res odpoklicala svoje čete, potem ko je sklenila zavezniško pogodbo s severno Korejo in ji izvežbala 200.000 vojakov. Junija 1949 je tudi ameriška vlada prenesla vse funkcije na južnokorejsko vlado in se umaknila s svojimi četami iz dežele, kjer je ostala le številnejša vojaška in gospodarska misija.

Tako je dobila Koreja v svojo nesrečo dve skupščini in dve vladi (kakor v Vietnamu in Nemčiji!), katerih vsaka zahteva oblast nad vsemi deli dežele. Politična in ideološka nasprotstva so povzročila pogoste obmejne incidente. Meseca junija 1950 je prezidij vrhovne ljudske skupščine LR severne Koreje zahteval združitev obeh Korej s skupno vsekorejsko zakonodajo, aretacijo »narodnih izdajalcev« v južni Koreji ter splošne volitve v vse vsekorejske zakonodajne ustanove. Toda že 25. junija 1950 so oborožene in dobro pripravljene sile severne Koreje vdrle na južnokorejsko ozemlje.

ZDA so takoj zahtevale sklicanje Varnostnega sveta, ki je 7. julija 1950 priporočil vsem državam članicam OZN, naj podpro južno Korejo in sprejmejo za poveljnika svojih čet osebo, ki jo bodo izbrale ZDA.

Mirne poravnave ni bilo mogoče doseči, ker je SZ odklonila posredovanje iz razloga, češ da bi to pomenilo vmešavanje v notranje zadeve tuje države. Pač pa je želela, da bi zastopnik severne Koreje v Varnostnem svetu, kamor naj bi poklicali tudi zastopnika LR Kitajske, pokazal na vzroke in krivce spopada. SZ, ki se že izza srede januarja 1950 ni udeleževala sej odborov OZN, se je v avgustu, ko je prišla nanjo

vrsta predsedovanja, nenadoma vrnila v Varnostni svet, ki pa s svojo večino zavrača propagandne predloge predsednika Malika. Naši državniki so mnenja, naj bi se tuje države ne vtikale v notranje razmere drugih držav, ki naj si svoje življenje uredijo brez vsakega pritiska od zunaj.

Korejska zmeda je šolski primer, kako škodljiva je politika ustvarjanja blokov in širjenja vplivnih področij. ZSSR je izrabila samo po sebi popolnoma upravičeno težnjo malega naroda po zedinitvi v svoje sebične namene, da utrdi in razširi svojo skupino kot utež proti ameriškemu bloku, ki seveda zopet ne zamudi nobene prilike, da bi ne prehitel nasprotnika in si pri tem povečal svojo moč. Koreja dokazuje, v kako nevarnost brede svet zaradi politike blokov, ki izvira iz težnje po prevladi v svetu. Ta pa se bo umiril le, če bodo velesile prenehale s tekmo o razdelitvi vplivnih področij in ko bodo priznale malim in velikim narodom enako pravico, da si krojijo svojo usodo po svoje.

Človeštvo, ki si po grozotah dveh svetovnih vojn želi miru, dviga glas ogorčenja in protesta proti vsem grožnjam in zastraševanjem z atomsko in vodikovo bombo, ki ni orožje obrambe, marveč orodje za iztrebljenje sto tisočev neborcev in za opustošenje celih dežel. Ne gre pa le za prepoved atomskega orožja (kakor to zahteva pod sovjetskim vplivom sestavljena stockholmska resolucija), vsi narodi bi se marveč morali odpovedati vsaki napadalni vojni. To je tudi stališče Jugoslavije, ki je pozvala ves svet, naj se pride prepričat o miroljubnosti naše države, kar je v poštenem svetu našlo blagodejen odmev. Odpor množic zoper načrte vojnih hujskačev je prisilil že razne vodilne državnike in številne organizacije, da so podali izjave in predloge, kako naj bi se omilila sedanja napetost na svetu in se zavaroval mir. Ali, kakor rečeno, mir ne sme biti le vprašanje sporazuma med velesilami, trden bo le, če bodo sodelovali vsi, mali in veliki narodi. Če bodo države spoštovale suverenost in svobodo drugih narodov ter se odpovedale vsaki napadalnosti, se bodo uresničila načela ustanovne listine OZN o enakopravnosti, prišlo bo veliko spoznanje, da samovolja v mednarodnih in krivična mera v notranjepolitičnih in kulturnih odnosih povzroča zdraho in ogroža mir.

Slovenci smo majhen narod. Res je kateri še manjši, a najbrž ni nobenega, ki bi bil ob taki majhnosti tako izobražen in napreden, kakor je naš. Morda so nam podobni Baski, gorjanski narod v Španiji. Vemo pa, da noben drug narodič ni bil tako trt in stiskan vsa dolga stoletja, kakor smo bili mi. Vse pa zato, ker smo na silno lepem in bogatem koščku zemlje, ki je po njem držala in še drži pot do morja. Naš pogum in naša vrednost rasteta od leta do leta, odkar je zavel novi duh v delu in izobrazbi in je bila s tem dosežena tudi večja moč našega malega naroda. Življenja brez pravih narodnih pravic je konec, odkar je po ruski revoluciji zaživelo in obveljalo pravično načelo, da je vsak, še takoj majhen narod vreden svojega narodnega, posebnega kul-

turnega in svobodnega življenja in mu te pravice nihče ne sme kratiti.

Že dosedanja leta petletke pričajo, da ima naša federalna edinica sama in v zvezi z drugimi republikami Jugoslavije premnoga bogastva, ki pa doslej ali sploh niso bila izrabljena ali pa je odnašal dobiček iz njih večinoma le tujec. Čuditi se moramo, da je iz naše dežele še danes po svetu raztresenih približno 800.000 rojakov. Niso jih pognale želje za pustolovščinami, temveč so morali iz domovine s trebuhom za kruhom, ker ga doma pod tujimi oblastmi niso mogli zaslužiti. Vemo, da so premnogi rojaki za naš narod že izgubljeni. Vemo pa tudi, da je velika večina vseh teh tisočev ostala zvesta in da je po srcu in ljubezni trdno povezana z domovino. Zato je tudi naša dolž-

Slovenska cerkev svetega Vida v Clevelandu, zgrajena leta 1932.

Foto Beres Cleveland

nost, da jih nikdar ne pozabimo in da skušamo biti z njimi v bratovski ljubezni in skrbi zanje.

Zakaj so se izseljevali naši rojaki? — Kakor po vsem svetu, so bili in so tudi med Slovenci nemirne duše, ki jim ni obstanka doma in so zato šli po svetu. Drobci izseljencev so tudi ljudje, ki so se z begom ognili sodbi in pravici. Toda dokaj večje je število tistih, ki jih je pregnal fašizem, in sicer zlasti iz našega Primorja.

Največ izseljencev pa je pognal v tujino boj za kruh: pomanjkanje zaslужka doma, dolгови in zadolženost, zlasti kmečkih posestev. Ta dva vzroka sta nam pognala iz domovine na tisoče in tisoče ljudi iz Slovenije in prav tako iz Dalmacije. Saj približna sodba računa, da je izseljencev teh dveh narodnosti samo v Argentini okrog 80.000. Doma so delali večinoma na polju, v Ameriki in sploh v tujih državah pa je prišlo razočaranje s težkim delom v rudniku ali v tovarni. Razočaranje pa je bilo tudi zaradi surovega ravnanja delovodij z delavci. Toda kljub temu so se naši rojaki večinoma povzpeli v svojem delu, si dobili kaj lažjega ali pa si prihranili toliko, da so si kupili farmo ali začeli samostojno obrt in tako stopili na lastne noge. V naselbinah, kjer so bili Slovenci v večjem številu, so si ustanovili organizacije, ki so pomagale, da niso narodnostno utonili v morju tujih narodov. Take organizacije so slovenska šola in cerkev in vsakovrstna izobraževalna, socialna in gospodarska društva. Kjer pa so se naselili v majhnem številu in je bilo delovanje nemogoče, so se kot Slovenci izgubili in potujčili so se tudi njihovi potomci. To pa pomeni za slovenski narod bridko izgubo, kajti majhni smo, vsak naš član nam mora biti dragocen — kakor tudi vsak član drugih narodov Jugoslavije — in skrbeti moramo, da tuji narodi ne bodo več potujčevali naših manjšin. Zanimati se moramo za prihodnost vsega naroda. Spoznavati moramo razmere, v katerih živijo naši rojaki. Prav zato naj nam bo ta spis opozorilo, kje so vse Slovenci, v kakšnih kulturpih in gospodarskih razmerah živijo in koliko jih je v raznih krajih.

Najprej si bomo ogledali položaj Slovencev v raznih republikah Jugoslavije, potem obiskali rojake, ki živijo kot izseljenci izven naših državnih mej v vseh peterih delih

Foto Beros Cleveland

Veliki oltar v cerkvi sv. Vida v Clevelandu.

sveta, nazadnje pa še rojake, ki živijo kot narodne manjšine v sosednjih državah: Avstriji, Italiji in Madžarski, kjer ne bivajo kot otoki v tuji državi, marveč na strnjenem slovenskem ozemlju in so jih le krivične mednarodne pogodbe odtrgale od našega narodnega telesa.

Jugoslavija

V naši državi je najbližja slovenska naselebina v Zagrebu. Med našimi rojaki so ljudje raznih poklicev: zdravniki, profesorji, uradniki, obrtniki, ponajveč pa služkinje, ki so v našem času v velikem številu prešle v tovarne. Vseh Slovencev je tam okoli 20.000. Pri štetju leta 1931 je 17.687 oseb navedlo slovenščino za materin jezik, Slovencev po rojstvu je pa še več, a zadnje štetje — že v naši republici izvršeno — ni upoštevalo narodnosti. Njihovo kulturno življenje je zelo živahno. Imajo več društev. Naši ljudje so razkropljeni tudi po trgih in mestih po vsej Hrvatski, v Primorju, Dalmaciji, Slavoniji, Banatu, Bosni, tako zlasti v mestih Kastvu, na Reki, na Sušaku, v Šibeniku, v Splitu, Dubrovniku, Banjaluki, Sarajevu in na Cetinju. Največ Slovencev pa je v Beogradu, in sicer 18—20.000. Ti so državni uradniki, obrtniki in služkinje.

Slovenci so v večjem številu tudi v južni Srbiji, tako na Kosovem polju. Največja naselbina je v Skopju, kjer delajo v raznih poklicih. Ob Vardarju leži slovenska vas Bistrenica, ob Dojranskem jezeru pa Dušanovac.

Naši naseljenci v južni Srbiji si služijo kruh kot poljedelci in rudarji. Kar je rudarjev, so se naseljevali v zadnjih desetletjih iz domačih premogovnih okrožij (Trbovlje itd.), poljedelci pa so rojaki iz Goriške in Primorja, od koder so se umaknili pred Italijani in njihovim fašizmom. Naj dodam še, da so naši rudarji naseljeni največ okoli Niša in ob reki Timoku. Po osvoboditvi pa je precej Slovencev odšlo tudi v žitorodno Vojvodino, kjer so naseljeni zlasti ob Vršču. Vseh Slovencev, ki delajo in iščejo sreče v mejah naše države, je okoli sto tisoč.

Veliko večje je pa število tistih, ki jih je gnalo izven mej naše države, v tuji svet.

Okoli 700.000 Slovencev ne uživa z nami vred kulturnih in gospodarskih dobrin naše zemlje in niso deležni političnih pravic svobodne ljudovlade. Pač veliko število za tako majhen narod!

Da so napotile naše ljudi v tujino neugodne gospodarske razmere in pomanjkanje zaslužka, vidimo prav živo med Slovenci na Kranjskem. Naša Gorenjska se že od nekdaj ponaša s precej razvito industrijo, tako na primer na Jesenicah, v Kranju, v Tržiču, v Kamniku itd. Ker so imeli ljudje dovolj zaslužka doma, so manj odhajali v tujino. Nasprotno pa je bilo na Dolenjskem, zlasti na Belokranjskem. Tu ni bilo industrije, zato so si kmečki ljudje iskali kruha v tujih deželah, največ v Ameriki. Pravzaprav je bil pravi nagib, da so zapustili domovino, v tem, ker so hoteli rešiti prezadolžene domove. Mnogi so shirali, drugi pa so si gospodarsko lepo opomogli in delajo s svojimi uspehi čast svojemu narodu.

Slovenski narodni dom v Clevelandu.

Foto Beros Cleveland

Gledališki zastor v dvorani slovenskega doma v Clevelandu. Upodobljeni so vidnejši slovenski pisatelji sredi narodnih noš.

Severna Amerika

V Združenih državah Severne Amerike živi danes nad 300.000 Slovencev. Vseh južnih Slovanov pa je tam okoli 800.000.

Prvi Slovenci, ki so prišli v Ameriko, so bili tisti, ki so se morali po letu 1598 zaradi protestantstva umakniti na Solnograško. Ti so se pozneje razselili v Ameriko in v razne druge kraje. Redno pa so se začeli Slovenci seliti tja, čeprav v majhnem številu, po letu 1820. Friderik Baraga je bil med prvimi Slovenci, ki so se v devetnajstem stoletju naselili v Združenih državah. V večjem številu so se začeli naši rojaki naseljevati po letu 1866, po letu 1890 do svetovne vojne pa so kar drli tja. Šele prepoved naseljavanja jih je ustavila.

Delali so v rudnikih, v tovarnah ali na farmah in si mnogi kmalu prislužili toliko, da so si postavili hiše in začeli pošiljati domov denar, s katerim so reševali zadolžene domačije ali jih dali popraviti. Ko sem pred leti hodil po belokranjskih vaseh in spraševal, kako da so mnoge hiše tako lepo oskrbovane in krite z opeko iz eternita, so mi pojasnili, da so to domovi domačinov, ki so iz Amerike poslali denar za popravila.

Slovenci so si v bogati Ameriki kmalu ustanovili lastne šole, cerkve, društvene domove in osnovali mnogo socialno važnih ustanov, pridno pa tudi pomagali slovenskemu narodu v mednarodni politiki. Živahno so namreč sodelovali (»Slovenski narodni svet«), ko se je po prvi svetovni vojni ustanavljala Jugoslavija. V novi domovini so si kmalu zgradili lastne šole. Najlepše — prave palače — so v Clevelandu, Jolietu, Chicagu, Waukeganu in Indianopolisu. Vzdržujejo jih Slovenci sami. Slovenskih šolskih otrok je nad 10.000. Iz njih so izšli odlični možje: zdravniki, inženirji, učitelji in razni uradniki.

Važno je, da so si naši rojaki svobodomiselne in verskokulturne smeri v prosveti podali roke, zlasti v skupni gradnji prosvetnih domov, ki jih je v vsej Ameriki nad 90. V njih se razvija kulturno življenje, v njih so glasbene, dramske in druge prireditve.

Prosvetno delo pa zelo podpirajo slovenski listi, ki bude in krepe misel na staro domovino in poročajo o rojakihi v novi. Zato so si ustanovili svoje tiskarne. Slovenskih listov je kakih 18. Naj omenim le nekatere: Ameriška Domovina (dnevnik, izhaja v Clevelandu), Glas naroda (dnevnik, v New Yorku), Amerikanski Slovenec (dnevnik, v

Chicagu). Dalje so še važni: Enakopravnost, Proletarec, Cankarjev glasnik, Zarja, Prosveta, Novi svet itd.

Ko govorimo o kulturnem delu in napredku naših bratov v Ameriki, moramo predvsem omeniti Slovence v Clevelandu, ki je biser naših naselbin v Ameriki. Prvi naši izseljenci so bili preprosti kmečki ljudje, ki so dobili delo v rudnikih in tovarnah. Pozneje je prišlo v novi svet tudi nekaj svetnih izobražencev, več mladih pa se je zbralo na tamkajšnjih univerzah. To je bila že inteligenca »domačega pridelka«. To so slovenski izobraženci in teh ima največ mesto Cleveland. Mesto je danes milijonsko in šteje do 40.000 Slovencev. Zato pravijo tej največji slovenski naselbini »Ameriška Ljubljana«. Tukaj je lepo število pevskih zborov, godbenih društev, dramskih odsekov itd.

Zlasti je dosti socialno delujočih (podpornih) društev. Tako imajo najlepše urejeno kulturno življenje in delovanje. Zgradili so si Narodni dom, največjega med društvenimi ali narodnimi domovi v Ameriki. Predsednik te ustanove je Janko Rogelj. Dalje imajo tudi Jugoslovanski kulturni vrt s kipi Friderika Barage, Simona Gregorčiča in Ivana Cankarja. Predsednik te ustanove je zaslužni A. Grdina. Važna ustanova v tem mestu je tudi Glasbena Matica, pomembna za glasbeno šolanje naše mladine, in znana je tamkajšnja Jugoslovanska šola moderne umetnosti.

Posebno pa moramo omeniti, da so si naši rojaki ustanovili po vsej Ameriki, tako tudi v Clevelandu, veliko socialno važnih organizacij, to je podpornih jednot. Sami so vsaj v začetku okušali pomanjkanje, zato so mislili na oskrbo v bolezni, nezaposlenosti in starosti. V ta namen so ustanovili podporno društva, in sicer manjša, lokalna, brez osrednjih matic, na drugi strani pa večje podporne jednote, ki združujejo v sebi več manjših. Razen podpor svojim članom darujejo tudi večje zneske za narodne namene. Imajo tudi lepo razvite zadruge, mlekarke, pogrebne itd.

Najstarejša taka organizacija je Kranjska slovenska katoliška jednota v mestu Jolietu. Obsega 361 podpornih društev, nekakih podružnic, in ima 4.450.000 dolarjev premoženja. Ustanovljena je bila leta 1894. Največja in najbolje organizirana pa je Sloven-

ska narodna podporna jednota v Chicagu (SNPJ), ki jo vodijo rojaki socialistične in nove demokratične smeri. V tej je združenih 764 društev in 75.000 članov, imetja pa ima 14.500.000 dolarjev. Ustanovljena je bila leta 1904. V Clevelandu cvete nekaj manjša jednota Slovenska dobrodelna zveza. Razen teh je še več, toda manjših zvez in jednot po drugih mestih. Vse organizacije kažejo izredno živahno in skrbno socialno delovanje ameriških Slovencev. Delovnemu človeku mora biti zagotovljena preskrba za bolezen, onemoglost in starost. Razen tega izplačujejo tudi posmrtnine, porodniške, nezgodne in podobne podpore. Jednote pa nagajajo denar v posojila, tako na primer rojakom, ki zidajo hiše, in v večje denarne zavode.

In gospodarsko stanje naših ameriških rojakov? Njihovo imetje cenijo strokovnjaki nad sto milijonov dolarjev. To so večje farme z lepimi hišami in gospodarskimi poslopji in na tisoče slovenskih trgovin, razen tega pa še razna obrtna podjetja itd. Imajo tudi nekaj bančnih podjetij, na področju pa je več posojilnic.

Ugodno gospodarsko stanje slovenskih ljudi v novi domovini je velikega pomena tudi za našo zvezno republiko in za republiko Slovenijo, kajti obe prejemata od tam še vedno dosti denarja v dolarski valuti.

Chicago je važno trgovsko mesto. Prvi Slovenec, ki se je tukaj naselil, je bil Josip Gorše. Mesto je bilo vedno zelo privlačno za slovenske rokodelce. Tukaj je pričel leta 1891 izhajati prvi slovenski časnik v Združenih državah, in sicer Amerikanski Slovenec, toda le enkrat v tednu. Še isto leto se je preselil v Tower (v Minnesoti), od tod pa v Joliet. Leta 1903 se je preselil v Chicago tednik Glas svobode, ki je bil glasilo Slovenske narodne podporne jednote, Slovenske svobodomiselne podporne enote in drugih organizacij.

Pozneje se je preselil v Chicago list Ave Maria, hkrati pa so ustanovili list Edinost in s tem se je združil Amerikanski Slovenec, ki je prenehal izhajati v Jolietu. Danes izhajata v Chicagu dva dnevnik (Amerikanski Slovenec in Prosveta), dva tednika (Proletarec in Jugoslovanski glasnik) in dva mesečnika (Mladinski list in Novi svet). Tukaj je izšlo tudi mnogo knjig ter poučnih in satiričnih knjižic socialistične smeri.

Razen listov moramo navesti še druge kulturne ustanove, ki so izobraževale naše rojake; imajo več pevskih zborov (Sava, Slovan, Lika), dramske odseke (na primer dramski odsek socialističnega kluba) in telovadna društva. Razen tega imajo šest gospodarskih, to je stavbnih in posojilnih društev. Chicago ima tudi tri važne cen-

je posebno značilno, da so v njem pogosto močni glasovi v korist nove Jugoslavije.

New York je tudi zelo pomemben za Slovence v ZDA. Mesto šteje devet, z okoliškimi kraji pa celo enajst milijonov prebivalcev. Slovenci so tu zaposleni kot mehaniki v industrijskih podjetjih, dalje v bankah ter potovalnih in drugih pisarnah.

Spomenik, ki so ga postavili Slovenci v Clevelandu leta 1946 rojakom, padlim v zadnji svetovni vojni. Na stebru so vklesana imena padlih, na podstavku pa nad 500 imen fantov in deklet, ki so med vojsko služili v ameriški armadi. Ta spomenik je bil postavljen padlim samo iz enega mestnega okoliša.

trale, in sicer Slovensko narodno podporno jednoto (njen glavni blagajnik Mirko Kuhelj je bil pred kratkim v Ljubljani), Slovensko svobodomiselno podporno zvezo in Jugoslovansko socialistično zvezo. Glavni podporni enoti imata vsaka po šest podružnic v mestu.

Chicaški Slovenci imajo dve svoji župniji in tudi slovenske šole.

Mesto šteje okoli 3.000.000 prebivalcev, med temi je 14.000 Slovencev. Za to mesto

Uradna statistika jih ceni na 8000, gotovo jih je pa več, in sicer približno 14.000. — Mnogo jih je razkropljenih tudi po raznih industrijskih središčih države. Obe glavni podporni jednoti imata več društev v mestu in državi. V državi se preživljajo s poljedelstvom in živinorejo, tovarniška industrija pa je zelo razvita in mnogovrstna, kajti v zemlji je kakih trideset rud, ki imajo industrijsko in trgovsko vrednost. V mestu izhaja že 57 let dnevnik Glas naroda. Kul-

Foto Beros Cleveland

Slovenska banka, collinwoodska podružnica Severnoameriške banke.

turno življenje je v društvih zelo razvito. Izmed pevskih so znana: Slavec, Domovina in Ilirija. Cveto tudi podporna društva raznih jednot. V New Yorku je znano slovensko gospodarsko podjetje Fr. Sakser.

Joliet je stara in najbolj urejena slovenska naselbina. Prvi naši naselniki so prišli tja pred približno 80 leti. Bili so večinoma Belokranjci. Sprva so delali v tovarnah, nekateri tudi na farmah, nato so se nekateri oprijeli trgovine, gostilničarstva in raznih drugih obrti. Največ pa jih dela v industriji. Mesto šteje nad 40.000 prebivalcev, med temi je okoli 6000 Slovencev. Nekateri naši rojaki so bili izvoljeni v politične urade in v mestno zastopstvo. Imajo več cerkvenih organizacij in društev, pa tudi drugih prosvetnih društev. Posebno pomembno je, da so dobili, in sicer že leta 1850, lastno šolo. Zelo važno je tudi, da ima v Jolietu svoj sedež Kranjska slovenska

katoliška jednota, ustanovljena leta 1894. V celoti ima 361 podružnic, v samem Jolietu pa deseter.

Pensilvanija je za nas kaj zanimiva država. V premogovni produkciji je na prvem mestu na svetu. Slovencev je tam precej, nad 40.000. Izmed mest so najbolj znana: Pittsburg, Claridge, Steelton, Mott-ham. Pittsburg je največje železarsko mesto, zato mu pravijo »Kovačnica sveta« ali tudi »Zakajeno mesto«. Slovencev je tam do 10.000. Večinoma so z Belokranjskega. Imajo svoj Kranjski slovenski dom. Zaposleni so v tovarnah, nekaj je obrtnikov in posestnikov. Vseh podpornih društev imajo okoli 25. Imajo tudi slovensko šolo.

Denver v državi Coloradu ima blizu 500.000 prebivalcev, med njimi okoli tisoč Slovencev. To mesto je po svojem podnebnju pravo čudo sveta: nikoli vročine, nikoli mraza, vedno sije sonce. V okolici Denverja

so sami premogovniki ter zlati, srebrni, bakreni in železni rudniki, na robu mesta pa topilnice rud in tovarne. Tukaj so Slovenci zelo čislani, in sicer kot solidni delavci. Delajo v tovarnah, mnogi imajo trgovine in hotele, drugi pa farme. Otroci hodijo v slovensko-hrvatske šole.

Pueblo v Coloradu ima okoli 50.000 prebivalcev, med njimi 3000 Slovencev. V njem so topilnice in jeklarne ter raznovrstna tovarniška industrija. Slovenci so služili prvotno v jeklarnah, pozneje so mnogi začeli s trgovinami, drugi so zaposleni pri železnici in v klavnicah. Imajo slovensko šolo in tudi društveno življenje je zelo živahno. Iz zgodovine mesta je zanimivo naslednje: Leta 1921 je v noči nepričakovano prihrumela strašna povodenj in porušila ali odnesla nad osem sto hiš. Voda je bila sredi

mesta 3,5 m globoka. V mestu je zajela tri osebne vlake in ljudi, ki so bili v njih, so večinoma potonili. Večina Slovencev si je rešila le golo življenje. Obubožane rojake so podprla slovenska podporna društva, da so si v enem letu popravili ali na novo postavili vse porušene domove. Kmalu so si tako opomogli, da so si zgradili celo lep Narodni dom.

Detroit je največje mesto v državi Michiganu in šteje okrog milijon prebivalcev. Tukaj je zlasti središče avtomobilske industrije. Slovencev je do 3000. Ko se je raznesel vabljivi glas, da plačuje tovarnar Ford, največji producent avtomobilov in traktorjev, po pet dolarjev na dan, in sicer pri osemurnem delavniku, je štel mesto pol milijona prebivalcev. Fordova obljuba je učinkovala: delavci so začeli prihajati od

Foto Beros Cleveland

Berosov fotografski atelje v Clevelandu nam je ljubeznivo oskrbel na posredovanje gospoda Zelleja. vrsto slik iz Amerike.

Prinašamo štiri Vavpotičeve karikature iz Trunkove knjige »Amerika in Amerikanci«. Vavpotič je s simbolično zajetimi risbami nazorno prikazal najvažnejše poglede v življenje Amerike: vprašanje črncev, denarni in gospodarski kapitalizem, izkoriščanje delavstva, svetovno gospostvo.

vseh strani in tako tudi Slovenci. Izmed slovenskih kulturnih društev naj omenim samo Ljubljanski vrh, ki so si ga ustanovili Ljubljančani in Vrhnjčani, da bi gojili petje in dramatiko. Zgradili so si tudi slovenski dom, kulturno središče slovenskega življa, in slovensko šolo.

Kjer so naši rojaki zelo raztreseni po majhnih krajih, so že precej potonili v tujem morju. Da pa še ljubijo domovino Slovenijo, nam kaže sto in sto stvari v njih življenju: njihova društva imajo imena naših gora in voda, naših pesnikov, na gledaliških zastorih njihovih društvenih dvoran so slike Bleda, naših pesnikov in pisateljev, izmed gledaliških iger jim najbolj ugajajo narodne.

V Kanadi živi do 9000 Slovencev, vseh Jugoslovanov pa je tam okoli 30.000. Največ jih je v državi Ontariu, in sicer v mestih Hamiltonu in Torontu, v državi Quebecu pa v mestih Noradi in Arvidi. Dalje so še v državi Manitobi (slovensko naselje Winnipeg) in v British Columbi (slovenska naselja Princeton, Vancouver in Premier). V Kanadi je življenje nekoliko težje, boljše na farmah, slabše v tovarnah. Za Slovence bi bile primerne prerijske pokrajine, ker imajo veliko agrarno prihodnost,

tako Manitoba in Alberta. Kanadski rojaki so socialno zavarovani pri enotah v sosestnih ZDA.

Južna Amerika

Argentina ima samo 12.000.000 prebivalcev, prostora pa za dve sto milijonov. Največja slovenska postojanka je mesto Buenos Aires, dalje so še slovenske naselbine v Cordobi, Rosariu, Dumesnilu, Mendoza, Santa Feju, Tolosi in Rio Negru. So pa še druge. Zaslужek je dober. Najlaže dobe službo dekleta, in sicer kot služkinje, gospodinje, šivilje. Najbolj razgibano je kulturno življenje pri Slovencih v Buenos Airesu. Tukaj imajo zasebne slovenske šole, več društev in pevskih zborov, kot Žensko društvo, pevsko društvo Primorje, dramski Ljudski oder itd. Imajo lep Narodni dom in tri slovenske liste: Slovenski list (tednik), Duhovno življenje (mesečnik) in Njiva (mesečnik). V državi živi okrog 5000 Slovencev in 25.000 Hrvatov in Srbov. Kolikor je Slovencev, so največ iz Primorske, od koder so se umaknili zaradi italijanskega fašizma. Zaposleni so pri graditvi hiš in cest, dalje v tovarnah in na farmah.

V Argentini so velikanske in nenavadno rodovitne pokrajine. Krompir rodi na primer dvakrat na leto, hektar vinograda dá trikrat toliko kot v Franciji. Podobno tudi drugi deželni pridelki. Podnebje imajo tropično. Razen tega računajo, da se pase po ravninah

te države okoli 45.000.000 govedi in 32 milijonov ovac.

V Braziliji je blizu 10.000 Slovencev, zlasti goriških in primorskih, a so zapuščeni, čeprav jih je toliko. Večinoma delajo na kmetih. Svojih listov nimajo, zato berejo argentinske slovenske. Pred leti je bilo društveno življenje že razgibano, toda napredovalo ni. Za našimi ljudmi izginja sled. V Sao Paulu je le eno društvo (Ornus), ki pa prav malo deluje.

Razen tega so Slovenci tudi v Urugvaju, Čilu, Peruju in Paragvaju.

Po drugi svetovni vojni smo bili Slovenci v zadregi in stiski za življenjske potrebnosti. Zato so se mnogi obrnili do sorodnikov in znancev v Ameriki. In izkazal se je znani rek: Kri ni voda. Ves čas od leta 1945 prihajajo pošiljke z raznovrstnimi potrebščinami: z živili, blagom za obleko, perilom, obutvijo itd., pa tudi z dragocenimi in prepotrebnimi zdravili (streptomycin, penicilin itd.). Posebno velikega pomena je cela vrsta rentgenskih aparatov, s katerimi so oskrbeli naša zdravilišča. Popolnoma so opremili celo otroško bolnišnico in poslali iz Amerike več sanitetnih avtomobilov in še drugih predmetov. Vrednost teh darov znaša več milijonov dinarjev. Vse to so darovi in žrtve naših ameriških rojakov napredne smeri. Zato vsa čast Slovincem in njihovega socialnemu mišljenju — v praksi!

Afrika

V Egiptu je okoli 4000 Slovencev. Največ jih je v Aleksandriji (2500) in v Kairu (500). Zvečine so to Primorske Slovenke, ki služijo kot gospodinske pomočnice in v podobnih poklicih. Moških je tam samo okoli 50 in tudi družin le okoli 50. Slovenke v Aleksandriji imajo tudi svoje narodno zavetišče (za sestanke in prireditve) v azilu, ki je njihov Narodni dom. Podobno je v Kairu. Naša naselbina v Egiptu obsega tedaj v pretežni večini ženstvo. Otroci obiskujejo tuje šole (italijanske in francoske).

Avstralija

Tu je Slovencev največ v Sydneyu. Sami Primorci (700). Zvečina so obrtniki, zidarji in mizarji. Tudi na Novi Zelandiji je nekaj Slovencev.

Evropa

Belgija je malo večja od Slovenije, ima pa zaradi razvite industrije osem milijonov prebivalcev. Bogastvo pokrajine Limburga je premog. Tukaj je nad 5000 Slovencev, zvečine rudarjev, in sicer v naselbinah Zoldanu, Waterscheiu in Eysdenu. Združeni so v podpornih društvih. Zaslužijo malo. Našo mladino poučuje slovenski učitelj.

V Holandiji je okoli 2000 naših rojakov. Naša kolonija je še mlada in od leta 1932 pada. Odpuščajo jih, mnogo jih

pa opeša. Zaslužijo in živijo dobro, toda izredno mnogo jih opeša. Velike važnosti za kulturni napredek naših ljudi so prosvetna društva z raznimi odseki.

V Franciji živi okoli 20.000 naših bratov in sester, vseh Jugoslovanov pa je tam 35.000. Največje naše naselbine so v Lensu, Douaiu, Merlebachu, Aumetzu, La Machinu, La Martinu, Parizu itd. Skoraj povsod so si ustanovili rudarska podporna društva (vseh je 13), razen teh pa še pevska, tamburaška itd. Prva podpirajo rudarje, druga pa skrbijo za prosveto in zabavo svojih članov. V Franciji je nad 2000 slovenskih otrok, toda imajo samo dva učitelja. Slovenci služijo večinoma v premogovnikih. Mnogi so prišli iz nemških rudnikov, a jim teh let ne štejejo v pokojnino. Ker pa morajo po petinpetdesetem letu v pokoj, jim je pokojnina premajhna. Od tod revščina! Kot dobri delavci so naši zelo cenjeni. A kaj pomaga, ko se z njimi okorišča tujec! Prav bi bilo, da se vrnejo v Slovenijo, ki bi jih potrebovala pri svojem obširnem obnovitvenem delu. In res se je že več družin odzvalo klicu domovine. Vrnile so se v Slovenijo, kjer so zaposleni pri gradnji industrije.

Nemčija. V industrijskih pokrajinah, to je v Porenju in v Westfaliji, pa tudi drugod, je do 40.000 Slovencev, vseh Jugoslovanov pa okoli 50.000. Na industrijskem ozemlju je nad 300 rudnikov. Največja naša naselja so Hamborn, Meerbeck in Gladbeck. Naši so zvečine rudarji, trgovcev in obrtnikov je prav malo. V gospodarsko-socialnem pogledu se torej niso dvignili nad prvotno delavsko raven. Pred prvo svetovno vojno so si precej prihranili, toda padec nemškega denarja jim je uničil vse prihranke. Delo v rudnikih je zelo nevarno, nesreč vse polno. Rojaki so, vsaj starejši, zelo zavedni. Velika težava pa je z otroki, ki ne znajo slovensko, vsaj večinoma ne. Hodijo v nemške šole in so zvečine prepuščeni tujemu vplivu. Prej so imeli zasebno šolo v Gladbecku, a danes je slovenska šola samo še v Meerbecku, potrebovali bi pa vsaj deset šol, da naša mladina ne utone v nemškem morju. Tudi tu je društveno in z njim kulturno življenje močno razvito. Narodno kulturno delo opravljajo slovenska društva, svobodomiselna in verska. Socialno-gospodarsko jim gre slabo. Povojna inflacija jim

je uničila prihranke, zato so morali tudi starejši na trdo delo. Stanovanja v delavskih kolonijah imajo čedna in prostorna. Slovenci so pridnih rok, toda naj bi rajši prišli domov, kajti samo v domovini bodo rešili mladino in živeli človeka dostojno življenje.

Večje število Slovencev živi še v Češki slovaški (okoli 1000), na Poljskem (300), v Rusiji (750), v Romuniji (247), v Turčiji (300), v Bolgariji (430), v Španiji (234) in Angliji (207). V drugih evropskih in azijskih državah je Slovencev malo. Zanimivo je, da so celo v Indiji. Izmed sosednjih držav ima Madžarska še okoli 6100 naših rojakov (Slovenci ob Rabi). Žive na strnjenem ozemlju z našimi Prekmurci v devetih vaseh in so brez pravic. Prav tako strnjeni so Slovenci v Italiji, kjer jih je ostalo še 84.300.

V Avstriji je — razen na Koroškem — ostalo še kakih 35.000 Slovencev, in sicer v Gradcu, na Dunaju in v drugih industrijskih krajih.

In končno Slovenci na Koroškem, ki so nam še posebno pri srcu, ki so bili vedno naša bolečina in skrb. Poznavalci trdijo, da jih je vsaj še 100.000, čeprav jih je naštel avstrijsko uradno štetje leta 1823 le 34.000. Po saintgermainski pogodbi bi morali biti v javnem življenju enakopravni. Toda Nemci so to preprečili. Šola je bila ves čas in je še danes ponemčevalnica. Slovensko šolsko društvo v Celovcu je na podlagi omenjene pogodbe zahtevalo odobritev dveh zasebnih šol, toda brez uspeha. Uspešno delujejo slovenska prosvetna društva z izobraževalnimi tečaji (tudi gospodinjskimi) in nudijo našim še druge kulturne vrednote, in sicer z dramskimi predstavami in glasbenimi prireditvami. Njihove prireditve Nemci pogosto ovirajo in narodni delavci so često preganjani. V drugi svetovni vojni so se Koroški Slovenci kot člani Osvobodilne fronte v boju z nemškim fašizmom še posebno odlikovali.

Koroška je zibelka naše narodne bitnosti. Vrsta zgodovinskih dejstev nas veže nanjo. Tako Gospa Sveta, slovenski obred ustoličenja deželnihi vojvod na knežjem kamnu in zgodovinska resnica, da je nastopal koroški vojvoda pred cesarjem v slovenskem

jeziku. Koroška nam je dala v preporodni dobi več slovenskih kulturnih delavcev (slovničar Anton Janežič) in časnikov (Slovenski Glasnik), važno ljudsko knjižno organizacijo Družbo sv. Mohorja in narodno pesem. Zato nam je vsem tako draga.

In danes? Težko čakamo, da nam le prisodijo naš Korotan. Toda doslej smo dočakali samo to, da so odbili še naš predlog glede korekture meje (do Drave) in glede narodne avtonomije za Slovence, ki bi ostali na Koroškem, prav tako pa tudi glede odškodnine za stvari, ki so jih odpeljali Nemci od nas med vojno. Če bo ostalo pri tem, bo to za Jugoslavijo strašna krivica.

Ob koncu še to: Nekateri podatki, predvsem številke o naših ljudeh v tujini, so le

približni, ker se stanje venomer spreminja. Zdaj navajam še podatke o slovenskih in jugoslovanskih izseljencih, ki so se vrnili v domovino: iz Nemčije 1866, iz Francije 2228, iz Belgije 698, iz Holandije 195, iz Avstrije 245, iz Italije 446, iz Južne Amerike 117, iz Severne Amerike 18, iz Afrike 40, od drugod 18. Skupno 5861. Od teh je Slovencev 4045.

Ti podatki se nanašajo le na izseljence, ki so se vrnili preko Slovenije. Povratnike, ki so se vrnili iz čezmorskih dežel v skupinah, je registrirala Hrvatska, a zanje nimam natančnih podatkov. Sodim, da jih je nad 10.000, med njimi do 3000 Slovencev. Tako se je vseh Slovencev vrnilo okrog 7000 (po podatkih ministrstva za delo).

Smleški grad

Leopold Stanek

Stoji tam smleški grad, stoji,
na hribu stara razvalina;
kar je ostalo še spomina,
pod zobom časa se drobi.

Že petkrat je prerasel les
okope, viteško dvorano,
stolpov zidovje razrahljano
bršljan prerašča čez in čez.

Kje zdaj so moč in meč in bič?
Ljubezen, slava, bolečine?
Mar vsa lepota naj premine,
kot tale prah izgine v nič?

Premišlja potnik in z rokó
odgrne hoste goste veje:
glej, most spusti se globokeje
in grajska vrata se odpro.

Pred njim prikaže se privid:
na vrancu jaše lepotica,
v ponosu ji gorijo lica,
š sokolom pevca gre lovít.

In potnik sliši sladki glas —
morda šelest mu ga prinaša,
morda se v duši mu oglašá
in proži domišljiji plaz:

»Poglej lepote davne sij!
Vse, kar srce lahko prevzame,
kar nudijo sveta omame,
vse to oblast in moč rodi!

Le moč ti večno slavo dá,
le z njo se dela nam rodijo,
le njej se ljudstva pokorijo,
brez nje nihče te ne prizna.

Te mika staroslavni svet?
Rešiti hotel bi skrivnosti?
Odkleni jih — z močjo premosti,
pa dvomov večno boš otet!«

In potnik moten čudo zrè,
krog njega jasen dan izginja,
vse bolj ga mrak v temò zagrinja,
na zemljo legajo meglè.

Tedaj se ptič oglási v noč,
glasnik življenja se začuje,
srebrni ščip čez zid potuje
privid in most preganjajoč.

In potnik se iz sanj zbudi.
V dolini luči zagorijo,
veseli vriski se glasijo,
med njé se potniku mudi.

Hiti od razvaline v vas.
Prešel je valptov čas ko sanje,
le delo moč in slavo žanje,
mu pravi v srcu živi glas.

In ljudski rod, ubog črvič
nekdanj, sedaj sam sebi vlada
in s studom zre na kačo gada,
ki je zakleti — valptov bič.

Vsi smo konec leta 1947 z velikim zanimanjem brali, kako je naša prekomorska ladja Partizanka dne 12. decembra odrinila iz Splita na dolgo pot v Avstralijo. Vsa njena pot po morju je bila popisana v Slovenskem poročevalcu. Ni ga bilo menda naročnika, ki bi ne bil vsak dan komaj čakal, da bi zopet kaj zvedel o tej cel mesec trajajoči vožnji do avstralske obale. V pristanišče Fremantle je namreč prišla 8. januarja 1948 ob dveh popoldne. Od tod je krenila naslednji večer dalje proti Sydneyu, kamor je plula pet dni in pol. Proti domu se je obrnila 19. januarja zvečer in priplula v Dubrovnik 17. februarja proti večeru. Na Partizanki se je vrnilo v Jugoslavijo 723 Jugoslovancev, največ Dalmatincev, nekaj Hrvatov (največ iz Medjimurja) in sedem Slovencev, ki so se pred leti izselili v Avstralijo. Izselsjevanje premnogo naših ljudi v Severno in Južno Ameriko, tudi v Egipt, nam je dobro znano. Ti izseljenci so se kajkrat

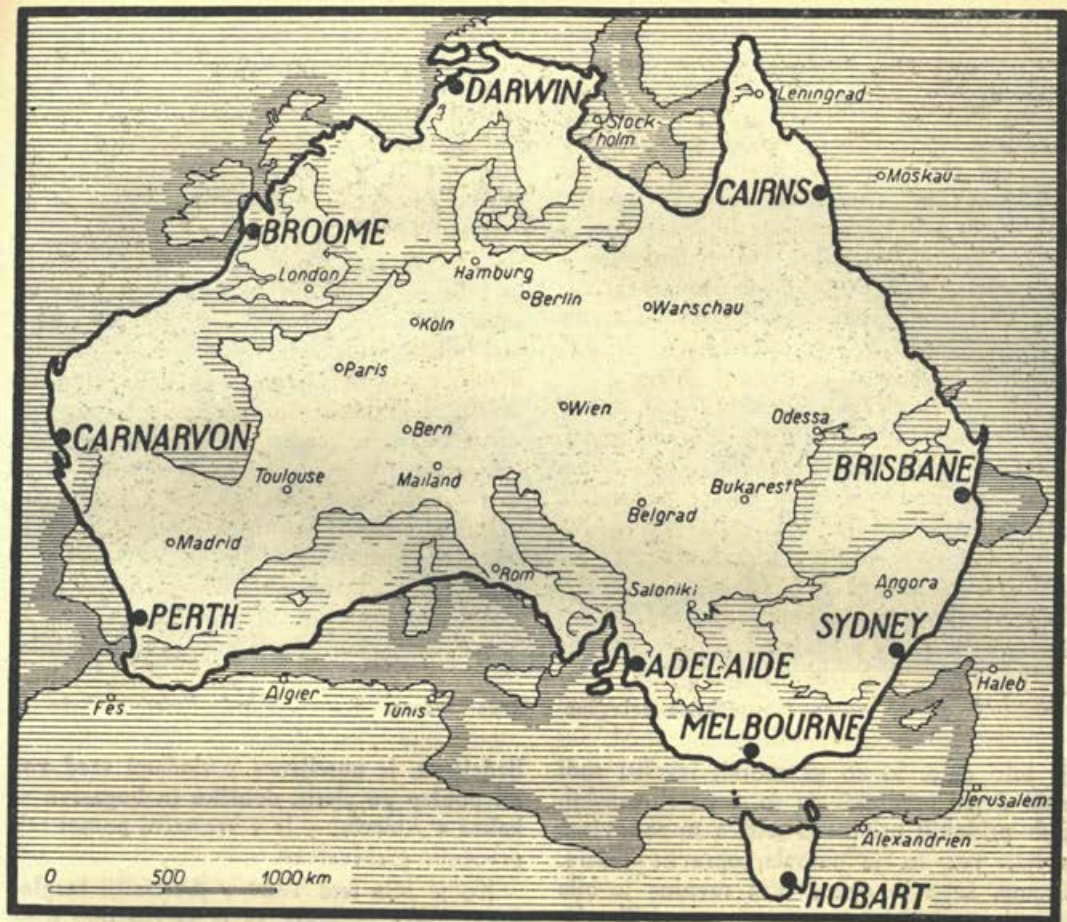
vračali domov, včasih samo obiskat svoje ljudi in svojo domovino, mnogi so si s silnimi napori tudi toliko prihranili, da so po vrnitvi poplačali dolgove in ostali doma.

Trije vzroki so bili, ki so Slovence in naše južne brate gonili iz domovine. Največ je bilo takih, ki jih je revščina doma stiskala in so si skušali v novem svetu pridobiti boljši zaslužek in lepše življenje. Mnogi bi bili s pridnim delom tudi doma dostojno živeli, toda že kar pravljico pripovedovanje, kako v novem svetu mimogrede lahko obogatijo, jih je podžigalo in mikalo, da so dali domu slovo. Mnogo teh se je kmalu prepričalo, da je pravljica o nagli in lahki obogatitvi prazna. Veliko izmed teh se jih je s prvimi prigaranimi prihranki zopet hitro vrnilo domov. Poznal sem takega Amerikanca, ki je sosedom na dolgo in široko razkladal nevarno in naporno delo v tujem svetu in svojo povest vselej takole končal: »Rajši doma trikrat umrjem, kakor tam enkrat živim.« Mnoge pa je gnala v svet njih nemirna narava. To so ljudje, ki nikjer ne vzdržijo. Danes prevzame najtežje delo — krčenje gozda — jutri je že hlapec — voznik, kmalu se pojavi kot natakav v zakotni krčmi; ko se naveliča, tedaj hajdi s puško na lov. Nemirne duše so to, ki se vedno selijo iz kraja v kraj, pravi potegonski ljudje. Mnogo naših izseljencev, najboljših ljudi, imajo na vesti oblasti, med Primorskimi Slovenci zlasti fašizem. Na stotine se jih je umaknilo krivicam in odšlo v tuji svet. Majhno število izseljencev je pa zbežalo pred sodbo za zločinska dejanja.

Izselsjevanje v Avstralijo se je začelo zelo pozno. Avstralija je zemljina, zemeljska celina, ki je bila zadnja odkrita. Prvi drzni mornar, ki je leta 1601 prijadral do obrežja Avstralije, je bil Portugalec Godinho de Credia. Za njim so pripluli do obrežja Holanci leta 1606. Kasneje so še mnogi poskušali, da bi natančneje spoznali novo celino. Več ko stoletje je preteklo, preden so Avstralijo samo krog in krog objadrali. Preiskavali so le obalo, največ se jih je mudilo ob rodovitnem južnem in vzhodnem obrežju. Ti poskusi so se po letu 1772 kar vrstili. James Cook (izgovori: džejmz kuk) je bil leta 1777 že tretjič ob obali Avstra-

Pred odhodom Partizanke iz avstralskega pristanišča Fremantla v domovino.

Na sliki vidimo zemljevid Avstralije z glavnimi pristanišči, ki so zapisana z velikimi črkami. S tanjšo črto pa je zarisana pod Avstralijo Evropa s prestolnicami, s čimer nam je omogočena primerjava Avstralije in Evrope po velikosti.

lije. Opisi o tej zemljini so bili zelo mikavni, zato so začele razne države, ki so pošiljale in vzdrževale jadrnice in pomorščake, takoj misliti, da bi utegnili biti Avstralija zelo dobičkonosna kolonija, čeprav še niso nič poznali notranjščine tega sveta. Šele l. 1813 so raziskovalci prekoračili Sinje gore na vzhodu in prodrli nekoliko v notranjost. Sicer je bilo že prej mnogo poskusov, ki so jih tvegali drzni in podjetni možje, da bi prišli v osrčje te zemlje. Večina jih je omagala, da so se vrnili, mnogi so se v divjem svetu zgubili in poginili, marsikako odpravo so napadli domačini in jo pobili. Vabilo pa je tako zelo že samo obrežje, da so Angleži prvi poskusili z naseljevanjem v Avstraliji. Ker prostovoljcev, ki bi silili v tako neznano divjo deželo, ni bilo zlahka dobiti, so si drugače pomagali. Zbrali so zdrave in

krepeke kaznjence. Tem so izročili orodje: kopače, sekire, žage — in seveda tudi hrane za dve leti ter jih poslali leta 1788 v južno Avstralijo (757 oseb). Arestanti so bili prvi naseljenci belokožci na tej celini. Izkrkali so jih na južnem obrežju tam, kjer je danes najlepše, moderno avstralsko mesto Sydney s skoraj poldrugim milijonom prebivalcev. Ustanovitelji tega mesta so torej kaznjenci. S to prvo deportacijo (nasilno izselitvijo) pa tako naseljevanje še ni bilo končano. Do leta 1868 so pošiljali nove kaznjence. Vseh skupaj so jih preselili v Avstralijo 135.700. Vsi so kmalu dosegli svobodo. Obenem s kaznjenci so začeli prihajati prostovoljci, med njimi podjetni, sebični računarji, ki so si znali prilastiti velika zemljišča. Ves tamkajšnji svet je bil seveda divjina. Za polje, travnike ga je bilo treba krčiti, trebiti. To

Obalna pokrajina v bližini Sydneya.

je bilo delo, ki so ga morali izvršiti tudi naši davni predniki, da so si na slovenskih tleh pridobili pripravna selišča in rodovitna polja, vse to je morala opraviti sekira, kramp, žaga in ogenj. Vsa ravnina je bila porasla z nizkim grmovjem, s pritlikavim evkaliptom, a tudi z visokimi drevesi: s palmo, z iglastim in listnatim drevjem. Podrast je bila velikanska praprota. Mogočna stara drevesa so pri tleh olupili, da so se posušila. Od teh sušcev so dobili drva in stavbni les za lesenjače, barake. Če pomislimo, da niso imeli prav nič sodobnih strojev in je vse opravila le roka, se zavemo, kako silno naporno je bilo to delo. Kadar so rinili bolj v notranjost, kjer so se jim ponujale velikanske planjave rodovitne zemlje, so seveda trčili ob prvotne prebivalce, ob popolnoma divja plemena, ki jim tak vdor ni bil všeč. Upirali so se in branili svojo zemljo. Začeli so se spopadi in srditi boji. Jasno pa je, da ti kolonisti — kaznjenci — niso bili posebno krotki in usmiljeni. Na obrambo divjakov je odgovarjala puška, zoper katero ni lesena sulica nič opravila. Prvotnim prebivalcem se je godilo prav tako kakor Indijancem v Ameriki. Namesto da bi bili ta divja plemena skušali količjak izobraziti, jih navaditi pametnega gospodarstva, zlasti po-

ljedelstva, je naseljence z vladami vred vodil pohlep po zlatu, dobičku in bogastvu — kakor v Ameriki — le v brezsrčni pomor teh prvotnih prebivalcev.

Ko je bila leta 1829 v Avstraliji razglašena verska svoboda, se je začelo tudi delo misijonarjev: katoliških in protestantskih. Večina naseljencev je bila protestantske vere, ki se je delila v mnogo ločin. Obojni misijonarji so ustanavljali šole in zavetišča, zidali za svoje vernike tudi cerkve. Zavetišča za revne otroke so zbirala in vzgajala otročiče ne glede na njih vero. Katoliški misijonarji so se trudili tudi za prvotne prebivalce, da bi jih vzgojili za delo in jih, če mogoče, tudi pokristjanili. Zelo težko in malo uspešno je bilo to prizadevanje. Katoličanov priseljencev, zlasti Ircev, je bilo leta 1905 že nekaj nad milijon, med prvotnimi prebivalci pa je bilo pokristjanjeno le eno plemo — Burrigurang — v bližini Sydneya. Pred razglasitvijo verske svobode so bili v Avstraliji trije katoliški duhovniki, skromna cerkev in dve kapelici. Po uradno razglašeni verski svobodi in množičnem naseljevanju katoliških Ircev pa se je število vernikov silno povečalo. Leta 1905 je bilo v Avstraliji že nad milijon katoličanov, razdeljenih v 24 misijonskih škofij.

Prvotno lice Avstralije

Pred odkritjem in pred naseljevanjem v Avstraliji ni bilo sledu kake kulture. Zemlja je dajala sama od sebe vse, kar je bilo potrebno za živež: plodove dreves in zelišča zemlje; posebna praprotna zrnja, ki so ga v žrmljah trli in si iz njega napravljali nekakšen kruh. Tudi lov divjačine in rib jih je redil.

Plemen teh otrok narave je bilo tam zelo mnogo. Vsako pleme je imelo svojo »deželico«, v katero ni smel sosed, razen prijateljsko povabljen, sicer se je vnel boj. Tudi sovražni sosed jim je bil v hrano. Ne vsak in vselej. Bili so pa resnični ljudožerci. Vera je bila malikovalska, vsako pleme je imelo starca čarovnika in tudi svojega posebnega malika. Verovali so v posmrtno življenje, kjer bodo živeli ob obilni hrani in hodili na lov. Zanimivo je, da je imelo vsako pleme svoje posebno narečje. Med seboj so se kar težko razumela, zato so ostala vsako zase.

V Avstraliji je zemlja zelo rodovitna. Razen palm, ki dajejo kokosove orehe, je polno raznih evkaliptovih dreves: cele poljane in gorska pobočja so porasla z nizkim grmičjem, ki izžareva posebno sinjo barvo, po kateri imenujejo gorovje na vzhodni obali Sinje gore. Po pragozdih raste posebno drevo karri, ki je gladkega stebila. V višini petdesetih metrov ima prve veje. Doseže pa do sto metrov višine. Sosed tega drevesa je jarra, tudi zelo visoko drevo. Na štoru ima v premeru poldrugi meter.

Les obeh dreves je dragocen. Ne trohni ne v zemlji ne v vodi. Deske iz tega lesa so za bleščeče opaže po sobah, za stropne, mostove in ladje. Kjer ni strnjenih gozdov, so nepregledne planjave, savane, zlasti na severu. Spomladi so te stepe kakor najlepši pisan prt. Vse vrste južnega cvetja ga pregrnejo. Ko pa nastopi tropična doba, cvetje uvene, se posuši, zraste pa bičevje, trstičju podobna trava, do dva in več metrov visoka. Savane so neobljudene in doslej naseljenci še niso poskušali prodreti vanje. Na jugu Avstralije po podobnih stepah zdaj že pasejo milijone glav živine — seveda uvožene od drugod.

Avstralsko živalstvo so vrečarji. Te živali prenašajo svoje mladiče v posebni vreči pod trebuhom, dokler niso godni za samostojno življenje. Največja taka divjačina je veliki kengurú; manjši je drevesni kenguru; dalje so volkovi vrečarji, silno dolgi kuščarji; kljunač je sesalec, ima pa ptičji kljun kakor naše race. Množica je raznih živo pisanih ptičev, papig, kakadujev. Noju podoben je velikan kazuar. Naših drobnih ptic škinkavčka, žolne, fazana, sokola — ni v Avstraliji. Razen nekaterih drobnih živali, kakor so jež, netopirji, miši, tudi lesne mravlje (termiti), ki uničujejo, kar je lesenega, ni bilo do kolonizacije kar nič naših domačih živali. Uvozili so ovce, konje, krave, tudi kunce in lisice, celo avstralski pes — dingo — je podivjani naš evropski, tja uvožen. Vse te živali so se izvrstno prilagodile podnebnju in krasno uspevajo.

Brzovjavne žice vežejo pristanišče Adelaido v južni Avstraliji s pristaniščem Darwinom na severu. Čez puščavske pokrajine je brzovjavna napeljava dobrodošel kašipot. Brazde nakazujejo cesto.

Brez modrovanja vsakdo lahko ugane, da je bila Avstralija po odkritju, zlasti po prvi naselitvi kaznjencev in kasnejšem dotoku še svobodnih priseljencev na razne kraje, deljena kolonija Anglije in drugih držav. Ob vedno naraščajočem številu prebivalstva, ki ga je ta nova, rodovitna zemljina privabila in ki se je množilo po rojstvih že v Avstraliji, je sama po sebi zrasla nujnost, da se iz kolonij uredi pravne pokrajine. Na severu so se začeli naseljevati tudi Kitajci in Japonci. Tega rumenega plemena beli Evropejci niso nič kaj marali. Nekam strah jih je bilo pred temi ljudmi, ki so bili nenavadno pridni in silno skromni. Jasno je, da so se jih bali bogatejši farmarji posestniki, da bi jim ne odjedli kakega kosa zemlje, a tudi delavstvo jih ni maralo, ker so bili poceni in bi jim utegnil zbijati že tako nizke plače.

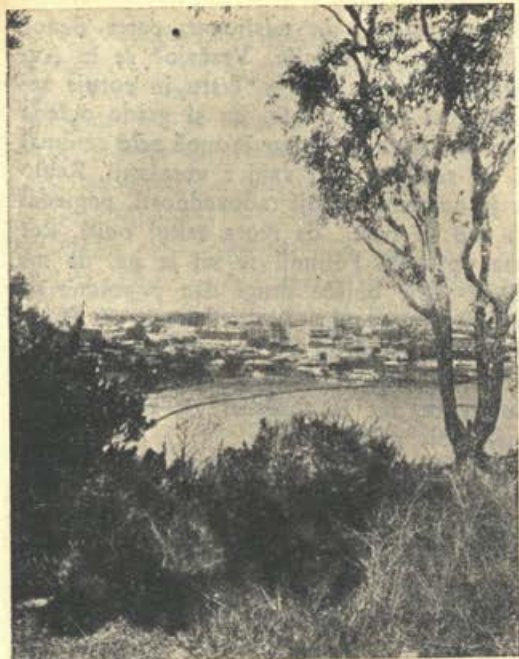
Elizabetina cesta v južnoavstralskem pristanišču Melbournu.

V Avstraliji privlačijo popotnike posebne vrste čuda. Na sliki vidimo majavo skalo in pod njo skupino radovednih turistov.

Pri ureditvi je imelo delavstvo zelo odločilno besedo. Šele leta 1901 je bila Avstralija urejena kot samostojna zvezna država. Ta je sedaj razdeljena na šest držav, in sicer: Novi južni Wales, Viktorija, Kraljičina zemlja (Queensland), Južna Avstralija, Vzhodna Avstralija in otok Tasmanija. Vsaka teh držav ima svoj parlament, ki ima zgornjo in spodnjo zbornico. Za namestnika angleškega kralja je guverner, ki v kraljevem imenu potrjuje in podpisuje zakone, ki jih skleneta zbornici.

Vse države so si edine v tem, da zapišejo z visoko carino uvoz blaga, ki ga skušajo sami izdelovati. Leta 1930 je bilo res že 725 tovarn, a nobena še ni zaposlovala nad sto delavcev, mnogo jih je imelo le po deset. Jasno je, da so to le večje obrtniške delavnice in da bo še trajalo, preden bodo podobne pravim tovarnam. Zato zelo vabijo izurjeno delavstvo, ki ga dobro plačujejo, rumenim in črnim plemenom pa je prihod zabranjen. Izmed vseh podjetij je do danes še najbolj uspešno poljedelstvo in živinoreja. Zato je glavni izvoz maslo, sir, meso, južno sadje, posušeno ali v konzervah, volna, kožuhovina in kože.

Pogled na pristanišče Perth v jugozahodni Avstraliji.

Razvoj in dvig gospodarstva v sto petdesetih letih

Kakor že omenjeno so prišli prvi deportiranci kaznjenci na obrežje Avstralije pred dobrimi sto petdesetimi leti. Avstralija ni velika, kakor so Azija, Afrika, Amerika. Nekoliko manjša je kakor Evropa. Ta meri (brez otokov in Ledenega morja) nekaj nad devet milijonov kvadratnih kilometrov; Avstralija (brez otokov) meri nekaj nad šest milijonov kvadratnih kilometrov. Otokov krog Avstralije, zlasti proti vzhodu, kar mrgoli. Nešteto znanstvenikov geologov je to otočje že preiskovalo, a vse še do danes ni pregledano in njih nastanek ne dokončno dognan. Danes je v Avstraliji že 6.488.707 prebivalcev. Ob odkritju so cenili prvotnih plemen na okroglo 200.000, danes jih je morda le še 62.000. (Te številke so povzete iz knjige, izšle leta 1930 v Giessenu; napisal jo je dr. Fritz Klute.)

Pred sto petdesetimi leti ni bilo nobenega mesta. Revne kočice iz vejevja so imela prvotna plemena, blizu obale so pa rasla prva naselja lesenjač in zasilnih stanovanjskih zgradb. Danes je krog in krog Avstralije na obali ali blizu nje 57 večjih in manjših mest, po katerih vozi tramvaj in avto. Med

mesti sta največji Sydney (1.230.400 prebivalcev) in Melbourne (1.014.600 prebivalcev). Avstralija je zdaj vsa preprežena z brzozavnimi žicami, večinoma po obrežju, le ena žica drži skozi sredino od juga do severa. Žice so dolge 258.403 kilometre. Rudnike in glavne farme (kmetijska obdelovalna posestva) vežejo s pristanišči železnice, ki merijo 44.219 kilometrov (od Ljubljane do Beograda je železnica dolga le 556 kilometrov). Evropa je zvezana z Avstralijo s tremi podmorskimi brzozavi (kabli).

Živinoreja. Prvotni prebivalci niso imeli ne krav ne konj ne ovac. Vsa ta živina je morala biti uvožena. In danes? Štetje leta 1929 je dognalo, da je v Avstraliji 105.560.800 ovac, govedi 11.617.000, konj 2.410.000. To so tako velikanske številke, da naš slovenski drobiž med njimi kar izgine. Pridelka volne, ki je mehka, odlična, je na leto 412.800 ton (torej 41.280 vagonov). Razen živinoreje je na široko zajeto

Cesta kralja Viljema v južnoavstralskem pristanišču Adelaidi.

V Avstraliji takole pridobivajo zlato. V nekaterih kamninah so namreč drobci zlata, zato tolčejo kamenje v posebnih možnarjih, da dobijo iz njega zlata zrnca.

tudi poljedelstvo. Kar vsako žito dobro uspeva. Največ pridelajo pšenice, ki je z njo posejanih 5,703.000 hektarov.

Avstralska zemlja krije v sebi tudi dragocene rude. Posebno mnogo so spočetka dobili zlata (kar v kepicah so ga našli). Kopljejo tudi srebro, svinec, baker, cin, premog. Vse te rude izvažajo, med pridelki pa zlasti volno, pšenico, surovo maslo, kože in kožuhovino in zmrzlo meso. Največ izvoza gre v Anglijo in v Združene države Amerike, mnogo pa tudi v razne evropske države.

Pri avstralskih divjakih

Vse, kar je doslej povedanega, je posneto po knjigah, ki so jih spisali učeni raziskovalci Avstralije. Naslednje ni povzeto iz knjig. To je pripovedovanje naravoslovca, obenem misijonarja, ki je preživel v Avstraliji skoraj deset let, toda ne v mestih in že urejenih naselbinah. Želja, da bi spoznal prvotne ljudi, da bi spoznal rastlinstvo in živalstvo v Avstraliji, ga je nagnila, da je šel z osmero delavci v avstralsko divjino.

Na tega moža sem po naključju naletel (leta 1901) v kavarni v Ljubljani. Ker so bile vse mize kar gosto zasedene, sem šel k mizi, kjer je sedel neznanec. Lep mož je bil. Imel je zelo osivelo brado, temno obleko, a ne po našem kroju. Ogovoril me je nemško. Po kratkem pogovoru sem zvedel, da

je naravoslovec in misijonar, pater Benedikt, doma iz Belgije. Vračajoč se iz Avstralije, se je izkrcał v Trstu in potuje sedaj skozi večja mesta, da si grede ogleda muzeje. Jasno je, da me je mož zelo zanimal in da sem kar silil vanj z vprašanji. Rahlo se je nasmehnil moji radovednosti, pogledal na uro in rekel, da mora takoj oditi, ker ima opravke. Ponudil se mi je pa, da me drage volje obišče drugi dan popoldne na mojem stanovanju. Poslovila sva se. Drugi dan se je natančno ob treh, kakor je bil obljubil, oglasil pri meni. Ko je videl, da sem duhovnik, me je smehljaje se podražil zaradi moje radovednosti:

»Ali vas morda mika misijonarska služba?«

»Ne, na to nisem mislil in sodim, da nisem poklican.«

»Razumem. Pravi misijonar mora biti pripravljen na vse: na trdo delo, na stradež, tudi na nasilno smrt. To ni igrača.«

»Pa vi ste, kakor je videti, srečno prebili vse...«

»Razen smrti,« se je veselo zasmejal. »Naj kar priznam, da sem bolj naravoslovec kakor pravi misijonar, čeprav sem član misijonske družbe, ki mi je z vlado vred omogočila, da sem šel v Avstralijo. Mnogo za-

Martinov trg v Sydneyu. Nastal je, ko je del mesta do tal pogorel. Na desni vidimo pošto.

bojev, napolnjenih z rastlinstvom in živalstvom, je že odšlo v belgijske muzeje. To vas pa ne more kdovekaj zanimati. Rajši vam bom povedal nekaj zanimivih zgodbic o avstralskem prvotnem človeku.«

»Lepo prosim,« sem mu rekel.

Pater Benedikt je začel:

»Doma sem si nabral osem možakov. Vsi so bili samski in vsi veseli, da pojdejo po svetu. Skrbel sem, da sem si izbral potrebnih rokodelcev: tesarja, krojača, kovača, tudi kuharja. Ko sem si nabral potrebno orodje in oskrbel sestavljive lesenjače za stanovanje, za delavnico in majhno kapelo, smo odrinili in se popeljali v mesto Melbourne. Tam sem imel nekaj znancev, ki so mi svetovali, kje naj se naselimo. Mnogo je bilo Ircev, katoličanov, ki so obljubili, da nas bodo podpirali v naselbini, če bo treba. Za prevoz smo najeli majhno ladjo; nanjo smo natovorili pripeljano blago — tudi dve kozi in kozla — našo 'mlekarno'. Nekaj mož nas je spremilo. Obala je plitva, obrežje krog Avstralije nečlenovito; večje ladje ne morejo do obale razen v nekaj lukah, ki so jih morali za pristan šele urediti. Naši spremljevalci, dobri Irci, so nam pomagali,

Pogled v avstralski gozd. Na sliki je drevo pandanus.

da smo hitro prišli na suho s svojim tovorom. Ni ga bilo malo: razložljive lesenjače, orodje, oprava in hrane vsaj za tri leta. Prvo noč smo vsi prenočili na ladji. Drugi dan smo si ogledali selišče. Od morja smo se morali odmakniti. Ob hudih viharjih morje preplavlja dokaj daleč obalo. Izbrali smo si lepo ravnico, dokaj oddaljeno od gozda.

»Tukaj se vsidrajte!« nas je poučil eden izmed Ircev. »Zabiti boste morali vodnjak, studenca ne bo tukaj. Saj imate cevi?«

»Imamo.«

»Začnimo takoj zabijati cevi. Pomagali vam bomo. Brez vode ste izgubljeni.«

Delo je šlo izpod rok. Opoldne smo že prišli do vode. Vriskali smo od veselja.

Ko smo pomagačem postregli z žganjem, so se poslovili in odpluli.

Občutka, ki nas je prevzel, ni mogoče popisati in ga ne more nihče razumeti. Ostali smo v divjini sami. Ni bilo poti do nas, ne pošte, ne brzjava, ne pristanišča. Gluha, stiskajoča nas samota. Celo morje se ni gnilo. Ležalo je negibno kot iz svinca. Za ravnico se je dvigal pragozd kakor temna zgraja, ko nič ne moreš slutiti, kaj tiči v njem, kaj se skriva za njim. Do bližnje majhne naselbine je bilo pet dni dobre hoje. Imeli smo s seboj majhen čoln na jadro. Ob ugodnem vetru bi nam mnogo koristilo. Kakor onemogli smo nemo posedli po iztovorjenih zabojih in deskah. Srce se nam je krčilo. Bilo nam je, kakor da smo se sami zaklenili v ječo, ki iz nje ni bilo ključa

Orjaško drevo iz avstralskih pragozdov.

za izhod. Dobro uro ni nihče znil besedice. Sam sem moral biti prvi, ki sem se zdramil, vstal in zaklical: 'Fantje, pogum in na delo!' Moj klic jim je bil — priznam, da tudi meni — tolažba in spodbuda. Vse hkrati je planilo kvišku. Zgrabili smo orodje in začeli trebiti ravninico, ki smo si jo izbrali za stavbišče našim lesenim kočam. Ko so zapele kopače, sekire in lopate, so se iz gozda zaslišali čudni glasovi. Prislunhili smo. Kot naravar sem takoj spoznal glasove, krakanje in dretje ptic, raznih papig, rajčic in drugih. Naše delo jih je zmotilo v opoldanskem dremežu in so se jezile. Nam pa je bila ta jeza zelo všeč. Življenje se je oglasilo krog naše boleče samote.

Prvi stiki z divjaki. Po dobrem tednu divjega dela so že stale naše lesene hiše s kapelico vred. Živež smo zložili v nekakšno kaščo, v sobi si razvrstili pograde drugega nad drugim. Prihodnjo nedeljo je bil slovesen praznik in prva maša. Oltarček, dve prižgani voščenci, zakmašni zvonček in mašna obleka — vse nas je približalo domovini in ljudem. Bili smo židane volje.

Kako smo se potem živinsko borili z grmovjem in drevjem, da smo si iztrebili toliko zemlje, kolikor je bilo treba vsaj za zelenjavo in sočivje, tega vam ne bom povedoval. O tem krčenju so napisane že mnoge knjige. Nas so posebno zanimali prvotni prebivalci, divjaki, ki se dolgo niso prikazali. Bali se jih nismo. Poučili so nas možje, ki so nas spremili in zatrjevali: 'Z njimi le zlepa! Ne bojte se jih.'

Nekdo izmed mojih mož se je jezično oglasil:

'Saj se jih ne bojimo. Imamo puške!'

'Skrijte jih! Bog varuj, da bi jih pokazali. Vsa plemena vedo, kaj je puška. Preveč so jih že pobili. Če bi vas videli s puško, ste brez usmiljenja vsi pokončani.'

Vsak dan sem med delom oprezoval proti gozdu. Naša prva njiva je bila že kar pripravljena, da jo obsadimo. Vročine ni bilo — julija se je tam pričejala pomlad — torej čas saditve. Nekega dne se le prikaže temnorjavo lice, skuštrana glava in pod njo golo telo — ob debelem drevesu. Dajal sem divjaku z rokami znamenja, naj pride do mene. Pa je dvignil sulico, zbežal in kar v hipu utonil v gozdu. Bržkone je bil kak samotni lovec, ki je zašel prav na rob gozda.

Tretji dan se jih je več prikazalo iz gozda. Bili so krepki ljudje, kar naše velikosti, vsi z bujnimi skodranimi lasmi, večinoma bradati in tudi po telesu zelo kosmati.

Migal sem jim in jih vabil. Ni šlo naglo. Obirali so se in nazadnje trije le prišli počasi proti meni. Ugibal sem, kdo bi bil poglavar. Uganil sem ga. Vzel sem iz žepa okroglo ogledalce in mu ga pomolil pred obraz. Debelo je pogledal sam sebe, nato se je z divjim, čudnim smehom zasmel. Ogledalce sem mu izročil. Kdo bi mogel popisati veselje teh divjih otrok narave nad tako igračo! Vsi so se ogledovali, se smejali in skakali. Dva sta bila opasana z nekakšno štorjo iz bičja, najmlajši pa je bil čisto gol. Potegnil sem veliko pisano ruto iz žepa in mu jo pripel okrog ledij. Toda pri priči si jo je odvezal, naredil na njej velik voz, si jo del na glavo in v divjih poskokih ste-

Nekaj obrazov iz osrednje Avstralije.

kel kazat še drugim ob gozdu, kako mu imenitno opleta čop, iz rute narejen, okrog glave. Tako je bilo moje prvo srečanje s temi resničnimi otroki divjine.

Obiski so se ponavljali. Vselej sem moral poiskati zanje kako malenkost bornega lišpa. Tudi ženske so prišle. Otročičke so nosile pod pazduho kakor vreče. Mlade ženske so kar lepe. Starejše pa izgarane. Pri tem plemenu je v navadi še mnogoženstvo. Žene so brez pravic, v trdi sužnosti svojih mož. Marsikaterega bistroglednega rjavčka sem vzel v naročje in ga krstil. Naj poleti revček v nebeške dvore, če bo morda kmalu pečena poslastica svojim bratcem. Med temi divjaki še vlada ljudožerstvo. Ne prepogosto. Privoščijo si le kakega rejenega ujetega sovražnika, sicer pa otroke. S temi je okrutna navada, ki jo vzdržuje vražar v plemenu. Ta se nam ni zlepa prikazal. Samo enkrat sem ga videl, ko so me povabili prav do svojega taborišča. Bil je starec, zgrbljen, ves porasel kakor medved, v obraz tak, da te je streslo po vsem telesu. Menda bi se hudič ne mogel pokazati v grši podobi. Kočice teh ljudi so narejene iz vejevja — za stene in za streho. Na streho nanosijo ilovnate prsti, ki še kar dobro drži tudi vodo ob deževju. Pri tem obisku sem naletel na tole: pleme ima natančno določeno število oseb — ne veliko, do kakih 127 članov spada v to „zadrugo“. Ko se rodi otrok, ga pride vražar po kakih dveh tednih gledat. Ta ugotovi, ali naj živi ali naj umrje. Če

mu določi smrt, ga začne stiskati, ščipati pri nožicah, gre s svojimi strašnimi nohti vedno više po telesu, dokler ga ne stisne za vrat in ga zadavi. Mrličku z lesenim nožem odrobi glavo in jo odnese pokopat. Telesce pa dobijo otroci, ki so si blizu kočice že zanimali ogenj in hrepeneče čakali na pojedino. — Ako vražar ugotovi, da je dete krepko in da se je pomnožilo z njim število za eno enoto preveč, tedaj se mora en član plemena — bolehen starec, izgarana ženska — umakniti. Vražar pripravi iz zelišč omamen čaj, ki ga obsojeni izpije. Nato se umakne v gozd, leže na tla in kar hitro trdo zaspi. Spremi ga možak s sulico in ga v spanju zabode v srce. — Takih izobčencev niso jedli. Zagrebli so jih pod drevesom, kjer so bili usmrčeni. To grozoto sem videl in doživel samo enkrat med temi divjaki. Kar bolan sem bil od groze. Braniti nisem smel. To je obred teh ubogih malikovalcev, ki verujejo v posmrtno življenje, a so v oblasti vražarjev.

Kako smo sadili bob. Ko smo si pripravili res lepo njivo, smo gredice posejali. Del njive smo določili za bob. Divjaki so nas hodili gledat. Ker sem le ujel nekaj besedi, sem jih vabil na delo. Poglavarju sem pokazal zrno boba. Segel je po njem, ga del v usta. Kar zahrstelo mu je pod zobmi. Hitro ga je pohrustal in se pogladil po trebuhu, češ dobro je. Moji ljudje so s količi vrtali v njivo jamice za sajenje boba. Peljal sem poglavarja in še nekaj drugih na

Nekaj postav avstralskih domačinov.

V Avstraliji so pogoste tudi velikanske povodnji. Na sliki vidimo goved, ki jo je voda ob povodnji dvignila, ko pa je odtekla, je ujeta žival obvisela v drevesni rogovili.

njivo in jim pokazal, kako naj delajo jamice. Poprijeli so se. Moji ljudje so pa pometavali seme v jamice in jih zagrebali. Za plačilo sem razdelil med divjake nekaj steklenih ogrlic. Veselo poskakujoč so zginili v gozdu. „Morda jih le privadimo kakemu delu,“ sem si mislil. Saj smo med seboj že kar kupčevali. Nanosili so mi ptičev, ježev, kuščarjev, kar sem moral vse plačati z ogle-dalci, ogrlicami in podobnimi igračkami. Po bobovi setvi se niso poldrugi mesec nič več prikazali. Na naši njivi je vse lepo klilo in zelenelo. Sam sem hodil brezskrbno po gozdu in planjavi ter nabiral pri nas neznane rastline. Moji ljudje so pa krčili grmovje in gozd za povečanje polja. Ko sem ogle-doval njivo, sem se čudil, da boba tako dolgo ni iz zemlje. Saj je bilo seme zdravo in lepo posajeno. Morda mu ne ugaja zemlja. Prebrskal sem nekaj jamic, a vse so bile prazne. Prišli so še moji tovariši in brskali križem po lehah. Niti zrna boba nismo od-

krili. Tedaj se mi je posvetilo: moji divjaki, ki so vrtali jamice, so se ponoči vrnili in do zadnjega zrna vse izkopali in pojedli. Jezili in smejali smo se in hitro vnovič sadili.

Med lovci. Čez čas so se moji divjaki spet prikazali. S seboj so imeli tanke sulice, na koncih sulic iz kosti narejene nekakšne trnke. Zabredli so takoj v plitvo morje, se razpostavili v krogu in čakali kakor okameneli. Kaj so čakali? Dobro so vedeli, da je čas ribje drstitve. Čakali so ribjega vlaka, ki se je res zgrnil ob obali. Z nedosegljivo spretnostjo so nabadali ribe na trnke in jih zares mnogo nalovili. Tudi nam so jih dali za okusen obed.

Takrat se mi je tudi potrdilo, da imajo raziskovalci avstralske celine prav, ko trdijo, da so ta raznovrstna plemena prvotnih prebivalcev naseljena na ozemljih z natančno določeno mejo. Nobeno pleme ne sme prestopiti meje razen kot prijateljski gost. Sicer je takoj vojska. Za boj uporabljajo edinole leseno orožje: sulico, lesen meč in nož in sloviti bumerang. To je nekakšna kljuka, ki frči po zraku, a se sama vrne k borcu, ki jo je vrgel.

Vse orožje je iz silno trdega lesa. Konice obrusijo s kremenom in z nohti.

Po tem strogo določenem ozemlju se seli pleme ob raznih letnih časih tja, kjer je največ živeža: so poljane s posebno okusnimi čebulami, drugod je polno črvov in ličink, ki jih radi uživajo, in spet so gozdi, polni sadja. Po takih pašnikih se premikajo in selijo. Najimunitnejši so pa jesenski lovi. Na tak lov so tudi mene povabili.

Na planjavi, porasli z velikansko travo, so izsledili kenguruja velikana. Vse pleme je sodelovalo. Divji, bohotni travnik so obstopili in začeli kričati. Na koncu sklenjenega kroga so se postavili najboljši strelci s sulicami. Kenguru se je pred vriščem umikal. Da je šlo hitreje, so travo zažgali. Kenguru je v velikih skokih moral proti vra-

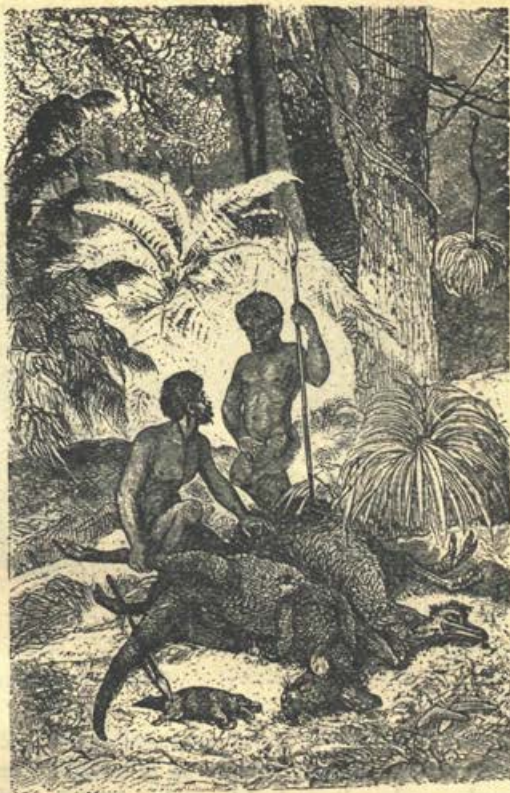
Avstralski domačini love ribe.

tom, kjer so čakali nanj lovci. Ko se je prikazal, so ga nabodle sulice in žrtev se je zgrudila. Iz vreče na trebuhu sta se mu izmotala dva mladička in revno ječala ob materini smrti. — V Avstraliji živijo od nekdaj le vrečarji. To so živali, ki imajo pod trebuhom posebno vrečo, v kateri prenašajo mladiče, dokler ne dorastejo.

Kengurujski obed je bil hitro opravljen. Položili so žival na grmado, jo na pol opekli, nato jo razkosali in pojedli. Po obedu se je začelo drugo, vse bolj imenitno delo. Stari, izkušeni lovci so se razkropili po požgani planjavi. Vsi so bistro iskali po tleh; kaj, nisem še vedel. Kmalu se je razlegel vesel u-u-u. To je bil dokaz, da so izsledili kačje gnezdo. Štiri oglašene luknje so gledale iz zemlje. To so bili izhodi za kačo. Otroci so se takoj razleteli do širokolistnega drevja. Vsak si je natrgal nekaj listov in stekel z njimi do majhne mlakuže, ki je bila kraj pogorišča. Iz mlake so z listi zajemali vodo in jo prinašali do kačjih lukenj ter jo vanje vlivali. Ob vsako luknjo se je postavil lovec s tanko sulico. Ko je bilo kači dežja le preveč, je prišla gledat, od kod taka ploha. Tedaj pa jo je že napičila sulica. Zmagoslavno so potegnili dolgo žival iz luknje in ji odsekali glavo. Nato so zakurili poseben ogenj, v njem razbelili ploščat kamen in potem nanj v svitek zvili kačo. Vrh nje so položili rušine in obsuli vse skupaj z žerjavico. V tej ponvi se je kača opekla. Meni kot gostu so prvemu ponudili košček repa.

Veliki kenguru.

Avstralska črnca.

To je bilo nenavadno odlikovanje. Gorje se ga mi, če bi bil grižljaj odklonil! Zamižal sem in ugriznil. Hudo je bilo. Toda noben piščanec ne more imeti boljšega okusa.

Za sklep teh svojih dogodivščin vam povem, kako si napravijo ti otroci narave ogenj. Ko so me nekateri spremljali proti naši naselbini skozi gozd, smo zaradi teme morali prenočiti pod milim nebom. Bilo je dokaj hladno — šlo je na jesen — torej si zakurimo. Imel sem s seboj vžigalice, ki sem jih skrbno skrival. Eden izmed spremljevalcev je odšel v gozd in hitro prinesel dvojen les: en kos, podoben deščici, drugi kos — okrogla palica. Ploščati les si je položil na kolena, palico si je z zobmi in nohti lepo ošilil in jo začel bliskovito vrtiti med dlani ter z njo vrtati v deščico. Krog hitro zavrtane luknjice se je nabiral droben prah. Ko ga je bil že lep kupček, se je začel ta ognjar praskati po vsem životu. Z nohti si je nabiral maščobo. — Zaradi sonca se ti divjaki vedno mažejo po telesu z mastnimi stvarmi. — Izza nohtov si je iztrebil nabrano maščobo, pomešal jo z lesenim pra-

Preprosta koča avstralskih domačinov.

hom tik luknje in začel trdo palico vnovič sukati med dlanmi. Kmalu se je pokadilo iz prahu, pokazala se je iskra. Drugi, ki je stal ob ognjičarju, je že držal v roki suh, kakor volna voljen mah. Hitro ga je pritaknil k iskri in imeli smo ogenj.«

Pater Benedikt je pogledal na uro. »Hvala lepa za vašo skrbno pozornost. Ni kaj posebnega, da bi vam še povedal. Skoraj deset let smo ostali v isti naselbini. Dosegli nismo nič. Na delo jih nismo mogli navaditi, ostali so tudi zvesti malikovalci, ujeti in predani svojemu vražarju. Zato smo pospravili in odšli. Obupali smo.«

Pater je hitro vstal in se poslovil. Pri vratih mi je še rekel: »Kar sem vam povedal, je gola resnica. Lahko jo poveste komur koli, tudi zapišete. Zbogom!«

List, kamor sem si kratko zabeležil te dogodivščine, sem ob toliko selitvah izgubil. To, kar mi je po petdesetih letih še ostalo v spominu, sem tu zapisal.

Sklep

Morda kdo poreče, ko bo bral ta bežni pogled v Avstralijo: Čemu to? Kaj nam je mar Avstralija! Naša zvezna republika nima tam nič kolonij in Partizanka je pripeljala nazaj v domovino tudi mnogo naših izse-

ljencev. Vse to je resnica. Resnica pa je tudi, da moramo občudovati, kaj vse je storila človeška roka v tem kratkem času, odkar so prišli pred sto petdesetimi leti prvi izseljenci kaznjenci tja. Do tedaj je bil ves ta svet neobdelana in neizkoriščena pustinja. Tam ni bilo polj, ne rudnikov, ne cest, ne železnic in ne travnikov, razen silnih planjav z dva metra visoko divjo travo. Na obrežju ni bilo mest, ne pristanišč, ne šol, ne cerkva. Danes so tam že celo univerze, ki res naših še ne dosegajo, toda začetki višje vsesplošne izobrazbe so ustvarjeni.

Upravičeno smemo trditi, da je Avstralija, ki je v kratki dobi treh človeških življenj (če računamo povprečno življenje zdravega človeka petdeset let) toliko dosegla, lahko tudi nam za zgled in spodbudo. Mi Jugoslovani imamo že večstoletno kulturo. Priznati si pa moramo, da smo vendarle zastajali za drugimi naprednejšimi narodi. Tega narodi naše zvezne države niso bili sami krivi. Na jugu so bili glavna krivda Turki, ki so zadušili lepo tam se razvijajočo kulturo. Na severu so bili tuji oblastniki tisti, ki so ovirali in zatirali kulturno narodno rast ljudstva. Maloštevilni Slovenci so storili prav iz svoje pridnosti in z bistrimi glavami svojih rojakov zelo mnogo. Pregnali so nepismenost, odprli pot knjigam

do zadnje vasi, radi segli po sodobnih pomočnikih pri delu — po strojih — seveda le iz lastne moči, brez opore in podpore vlada-jočih tujcev. Veliko huje je bilo po nekaterih pokrajinah našega juga. Skozi štiri sto let je vladal Turek. Če si se trudil za lep pridelek, ti ga je odnesel Turek. Če si si bil postavil lepo hišo, ti jo je vzel Turek. Zato je ves napredek zastal. Bili so pa večni boji s Turki, dokler ni bila Srbija osvobojena. A tudi kasneje, zlasti ko je Avstrija zasedla Bosno in Hercegovino, se je za izboljšanje življenja v tistih krajih zgodilo kruto malo. Tudi tedaj, ko je nastala po prvi svetovni vojni Jugoslavija, se ni prida izboljšalo. Premnogo ljudi je še stanovalo v bornih lesenih kočicah z enim samim stanovanjskim prostorom za živino in družino. Tam je bila doma golazen in nesnaga, zato pa stalen gost pegasti legar. Bogate rudnike so izkoriščali tujci, ki so delovno moč plačevali oderuško slabo. Šol je bilo silno malo, večina ljudi je bila nepismenih prav do današnje dobe. Kdor je kdaj sam videl te kraje in tiste do obupnosti razcapane ljudi, mora pravično priznati, da je trud sedanje ljudske oblasti vse hvale vreden.

Še nekaj je treba omeniti. Prej smo povedali, kako se je Avstralija razvila in kultivirala. Toda silna ovira je v Avstraliji, da pravih rek kar ni. Reke ob vročih mesecih presihajo, nobena ni plovna. Edino reka Murray je sposobna, da po njej plovejo plitvi čolni. In pri nas? Koliko presilne moči je teklo stoletja pri nas brez dela v nič. Naše vode so stalne, imajo veliko padca in kakor nalašč za ujetje energije, ki naj dela, pomaga delavcem v tovarnah, topi rude, sveti, greje, žene kmetu stroje. Te vode s svojo silo so stalni dragoceni zakladi v prid človeku — če jih zna izrabiti. Razen teh imamo tudi plovne reke, ki so najcenejše ceste za promet. O vseh drugih prednostih in o bogastvu naše domovine ne bom govoril. Kdor nima zavezanih oči in mračnega uma, jih lahko vidi in spreume.

Razumeti moramo tudi to, da se vse, kar je bilo stoletja zamujenega, ne dá dohiteti razen z velikim trudom, z žrtvami, z vročim skupnim delom, s trdnim pogumom in z zaupanjem v uspeh. To zaupanje bi rušila prazna godrnjavost in neprehtani zaleteli poskusi, utrjuje ga pa resnična znanost in modra pamet.

Prihod Partizanke v Gruž po vrnitvi iz Avstralije.

Skoraj vsak dan beremo v listih, kako izredno veliko imamo rud in koliko jih dan na dan izkopljemo. Ali ne bomo prehitro izčrpali podzemeljskih zalog in zakladov? Ali rudno bogastvo še raste? Ali ga moremo še povečati? Na ta vprašanja bi morali pravzaprav odgovoriti, da se rudno bogastvo ne dá povečati, kakor bi sami hoteli, in da rude v zemlji ne nastajajo tako hitro, kot jih moremo odkopavati, da pa je zopet še velik del naše domovine le površno preiskan in da je torej bogastvo, ki ga poznamo danes, šele del tega, ki ga res imamo in ga bomo počasi še odkrili. Za to delo so nam potrebni dobri geologi — znanstveniki, ki raziskujejo zemeljsko skorjo in njen nastanek — in dobri geofiziki — znanstveniki, ki raziskujejo fizikalne lastnosti naše zemlje.

Stara rudišča — posebno v industrijsko naprednih deželah — so danes že precej izčrpana, zavedati pa se moramo, da je mogoče še veliko rudišč, ki nam jih dolgoletno delovanje vode še ni odkrilo in so tako globoko, da jih z geološkimi preiskavami ne moremo odkriti. Taka rudišča moremo ugotoviti z geofizičnimi preiskavami, ki temelje na fizikalnih lastnostih zemeljske skorje. Če namreč najdemo pri merjenju fizikalnih lastnosti kake posebne nepravilnosti, moremo sklepati, da je nekje v zemlji nekaj, kar jih je povzročilo, in da je to mogoče ruda.

Danes izkoriščata največ svojih rud ZDA in ZSSR, torej državi, ki sta znani po tem, da sta v sorazmerno kratkem času dosegli izreden napredek svoje industrije, potem ko sta dolgo vrsto let zaostajali za drugimi državami, pri katerih se je industrija razvijala počasi, kot so na primer Anglija, Nemčija in Francija, da ne omenjamo manjših evropskih držav. So pa druge države, ki nimajo razvite svoje industrije ali pa je njihova industrija na sorazmerno nizki stopnji, tako da prodajajo surove rude po nizki ceni na svetovnem trgu, same pa za drag denar uvažajo nazaj izdelke in polizdelke iz svojih surovin. Pri državah, ki so industrijsko zelo razvite, celo vidimo, da jim lastni pridelek rud ne zadošča. Zato uvažajo rude iz industrijsko zaostalih držav, da morejo kriti potrebe svoje industrije, in sicer surove

rude ali pa koncentrate. (Koncentrati so obogatene, oplemenitene rude, ki vsebujejo več koristnih rudnin kot ruda, ki jo kopljemo v rudniku. Obogatimo jih tako, da jim odvzamemo vse rudnine, ki ne vsebujejo kovine, ki jo želimo iz rude dobivati. Po lastnostih rudnin, iz katerih dobivamo kovine, in rudnin, ki kovin ne vsebujejo, ločimo te rudnine ali po gostoti ali pa po odnosu teh rudnin do posebnih kemikalij, ki povzročajo, da nekatere rudnine na vodi plavajo, druge pa se potopijo. Ta zadnji način imenujemo flotacijo.)

Stara Jugoslavija je večino svojih rud in koncentratov izvažala v industrijsko bolj razvite države, kot v Francijo, Belgijo, Nizozemsko in predvsem v Nemčijo, uvažala pa je prečiščene kovine ter izdelke iz njih, kar je izredno neugodno vplivalo na njeno zunanjo trgovino. Primanjkljaj smo morali kriti z izvozom žita. Za nas pa ni bil važen samo finančni pomen izvoza, še večjega pomena je bilo to, da smo imeli z vsako izvoženo tono rude toliko manj rud.

Omenili smo že, da ruda ne nastaja tako hitro, kot jo moremo odkopavati, razen tega pa tudi ne nastaja vedno, temveč je nastajanje rud v zemeljski zgodovini omejeno le na nekaj dob, ki se seveda ne dajo tako natančno določiti kot dobe, v katerih je na primer nastalo kako ležišče premoga ali pa nahajališče nafte. V takih plasteh, kjer nastaja premog ali pa nafta, je namreč po navadi polno ostankov živalic in rastlin, iz katerih moremo v zvezi z razvojno teorijo (naukom o neprenehnem razvoju rastlin in živali zaradi stalnih temperaturnih in drugih izprememb) s primerjanjem z današnjimi in drugimi že izumrlimi živalmi in rastlinami najti, kakšna je njihova starost, ali so te plasti starejše od drugih ali pa mlajše. Za rude poznamo na primer v Evropi samo tri glavne dobe, v katerih naj bi nastajale v večjih množinah. O teh dobah vemo, da so vulkani, od katerih je nastanek rud odvisen, posebno živahno delovali.

Rude nastajajo v zemlji le počasi in v redkih geoloških dobah, torej moramo računati tudi s tem, da njihove zaloge niso brezmejne. Zato je treba prav pri izkoriščanju rud paziti na to, da izkoriščamo sa-

Važnejša rudna ležišča in gospodarska središča v Jugoslaviji.

mo tiste rude, ki jih nujno potrebujemo, da si moremo tako zavarovati zalogo za poznejši čas, ko bo domača industrija že tako razvita, da bomo mogli rude predelati do končnih izdelkov.

Značilen primer napredne industrijske države, ki ji manjka rud in jih mora uvažati iz drugih držav, je bila predvojna Nemčija. Mogočna predelovalna industrija je bila skoraj popolnoma vezana na uvoz. Nemčija je bila skoraj do začetka zadnje svetovne vojne glavni izdelovalec aluminija, ni pa sama pridelala niti 5 % boksita, ki ga je za izdelovanje aluminija potrebovala, temveč ga je uvažala iz drugih držav, predvsem iz Jugoslavije. Tudi za izdelavo cinka je bila vezana precej na nas, saj je večina nemških rudnikov po prvi svetovni vojni pripadla Poljski, ki je po drugi vojni dobila sploh vse ozemlje, na katerem so največji rudniki cinka in svinca v Evropi. Železno rudo boljše kakovosti je morala uvažati iz Švedske. Nemška rudišča, ki so bila prej znana po

vsem svetu po svojem bogastvu, so v glavnem izkoristili že proti koncu prejšnjega stoletja (razen mannsfeldskega rudišča bakra, ki je še vedno precejšnjega pomena za pridelek bakra v Evropi).

Podobno kot Nemčija si skušajo tudi druge države zavarovati svojo težko industrijo s pogodбами s tehnično zaostalimi državami, posebno za stvari, ki jih nujno potrebujejo za izdelavo za vojno potrebnega materiala. In kaj danes ni za vojno važno? Saj to smo lahko vsak dan čutili na sebi. Vendar ločimo stvari, ki so za to posebno važne in jih imenujemo strateško važne (vojno važne) stvari. Po navadi naštevamo med temi železo, jeklo, mangan, krom, nikelj, molibden, baker, svinec, cink, aluminij, antimon ter celo vrsto drugih kovin, pa tudi drugih snovi, brez katerih si moderne vojne ne moremo misliti.

Razvoj industrije zahteva vedno več surovin, ker starih je vedno manj in iščemo zanje nadomestke. Deloma si skušamo na-

Ruda ali surova kovina	Celoten pridelek na svetu v tonah	Pridelek v Evropi v tonah	Pridelek v Jugoslaviji v tonah	Pridelek v Jugoslaviji v odstotkih svetovnega pridelka	Pridelek v Jugoslaviji v odstotkih evropskega pridelka
Surovi baker	2,182.000	222.790	41.658	1,91	18,3
Prečiščeni svinec	1,734.000	415.000	10.652	0,62	2,56
Surovi cink	1,635.000	710.000	4.182	0,25	0,59
Antimon, čist	32.100	4.600	2.739	8,55	59,5
Živo srebro	5.516	4.249	400	7,23	9,3
			(Idrija)		
Srebro (v rudi)	8.250	685	71,5	0,87	10,4
Zlato	1.240	176	2,23		
Platina in druge kovine (iridij, osmij, rutenij, paladij)	16,79	(od tega Kanada sama 8.830 kg ali 52,6%)			
Pirit (za leto 1938)	4,300.000	2,854.000	67.681	1,57	2,37
Železna ruda	200,000.000	63,800.000	666.000	0,33	1,05
Grodelj	102,466.000	61,889.000	61.106	0,06	0,1
Manganova ruda	5,170.000	2,654.000	5.655	0,11	0,21
Kromit	1,167.000	124.241	59.527	5,09	42,8
Molibdenov koncentrat	15.100	433	(Norveška rudišča v Knabenu vzhodno od Stavangera)		
Surovi nikelj (za l. 1938)	115.500	5.502			
Volframov koncentrat s 60% volframove kisline (WO ₃)	40.000	3.600	(Portugalska)		
Surovi kobalt (za leto 1938)	3.780				
Berilij	1.500	300	(Portugalska)		
Boksit	4,344.000	2,305.265	318.840	7,35	13,9

ravne snovi nadomestiti z umetnimi (umetna guma, smola, bakelit, umetna svila itd.), prav tako je tudi pri kovinah. Ker je primanjkovalo železa, so ugotovili, da je aluminij prav tako primeren za marsikaj, in tako je postal boksit kar čez noč izredno iskana ruda. Prej so ga uporabljali samo za izdelovanje rudninskih naravnih barv. Pri nas so velika nahajališča boksita, ne sicer najboljšega, ki se pa vendar dá predelovati po najnovejšem načinu izpred zadnje vojne in iz vojnih let. Tako bomo predelovali boksit v Strnišču pri Ptuj.

Pomen jugoslovanskih rud pred vojno

Jugoslavija je bila pred vojno slabo industrijsko razvita država. Razen tega so bile velike razlike med razvojem industrije v Sloveniji in na primer v Črni gori. Na našem ozemlju so že stari Kelti izdelovali grodelj v preprostih pečeh, v katere so pihali

z mehovi. Takšne peči so našli tudi v Bosni. Te rudnike so izkoriščali še za časa Rimljanov, kakor tudi rudnike srebra in zlata v Srbiji in Makedoniji. Rudarstvo se je razvijalo in cvetelo do prihoda Turkov; ti so sicer tudi skušali pospeševati rudarstvo, toda ljudje so zaradi neurejenih življenjskih pogojev le neradi delali, zato je rudarstvo v vzhodnem delu naše države počasi zamrlo, v zahodnem pa je živelo dalje in tako je večina rudišč v zahodnem delu že precej izkoriščena, v vzhodnem pa še sploh niso vsa odkrita. Pogoji za izkoriščanje rudišč so bili pri nas izredno ugodni, zato se ni čuditi, da pripadamo glede rudnega bogastva isti vrsti držav kot na primer Nemčija. Vzhodni del naše države pa je mogoče prav zaradi turškega gospodstva še tako bogat z rudami.

Po osamosvojitvi Srbije je rudarstvo kmalu začelo cveteti, prav posebno pa po letu 1918, ter doseglo pred vojno višek leta 1939. Podatke o posameznih rudah je da-

jal statistični urad stare Jugoslavije za po dve leti skupaj, tako da smo zadnje podatke za leti 1936 in 1937 dobili v letu 1938. Zbranih podatkov za naslednji dve leti pa niso več objavili. Zato podajamo podatke za leto 1939 po rudarskem oddelku notranjega ministrstva Združenih držav Severne Amerike.

Podatki se nanašajo na surove kovine ali pa na rude, zato vidimo, da je bil pridelek svinca v Jugoslaviji prav majhen v primeri s pridelkom rude, ki je istega leta znašal okrog 760.000 t. Te rude pa takrat še nismo predelali v končni izdelek, namreč v prečiščen svinec, temveč samo na pol v obogateno rudo, svinčev koncentrat, ki vsebuje le kakih 80 % svinca. Podobno velja tudi za cink in srebro, pri katerem se podatki nanašajo le na srebro, ki ga je vseboval svinčev koncentrat, ni pa bilo to srebro predelano v čisto srebro. Podatki glede zlata so prav takšni. Večino zlata, ki smo ga pridobili, smo namreč izvozili s surovim bakrom v tujino, pri čemer so se kupci obvezali, da nam zlato, ki ga baker vsebuje, vrnejo.

Skoraj nobena naša kovina in ruda, ki smo jo prej omenili, ni prihajala samo iz enega rudnika. Najvažnejši rudnik za baker je bil pri nas Bor, pridobivali pa smo ga tudi drugod, na primer v Starem trgu pri Mitrovici, po vojni pa ga pridobivamo še v Zletovem. Drugi rudniki, na primer Majdanpek, ne dajejo neposredno bakrovih koncentratov, pač pa obračunavamo količino bakra, ki ga ruda vsebuje pri prodaji surove rude.

Baker

Rudnik Bor je severozahodno od Zaječara, severno od ozkotirne železnice Paračin—Zaječar, ki jo bomo do Zaječara preuredili v normalno, da bo tako olajšan prevoz bakra v tovarne za predelavo v pločevino in žico.

Iz nekdanje vasice se je Bor razvil v mesto, ki ima okoli 20.000 prebivalcev in izrazito industrijski značaj. Nad vsem mestom je čutiti pline, ki se sproščajo ob predelavi rude v baker, skoraj po vsem mestu se tudi slišijo stroji iz rudnika na dnevnem kopu in iz delavnic. Iz mogočnega dimnika, ki se dviga nad stavbe visoko v nebo, se noč in dan kadijo strupeni plini, ki se ob neugodnem vremenu spuščajo nazaj v dolino.

Pogled na dnevni kop v rudniku bakra v Boru od strani.

Rudo kopljejo pod zemljo in na dnevnih kopih, jo deloma takoj pretalé, deloma jo pa še prej oplemenitijo, obogate, tako da jo najprej zdrobe na drobna zrnca in jo potem v posebnih (flotacijskih) strojih ločijo od kremenca, pirita in drugih jalovih mineralov, tako da dobijo obogateno rudo — koncentrat, ki vsebuje kakih 25 % bakra. Pirit, ki ga ločijo od rude, posebej porabijo, drugo rudo pa skupaj z vodo odlivajo na velike odvale, ki bodo kmalu napolnili dolino nekdanjega Borskega potoka, ki so ga speljali pod zemljo.

Surovi baker očistijo elektrolitično v posebnih kadeh, v katerih se izloči zlato in druge primesi, potem ga vnovič pretale v bloke, ki jih pošiljajo drugim tovarnam v predelavo.

Svinec in cink

Rudnikov svinca in cinka — rudnine teh dveh kovin so po navadi v naravi skupaj, poleg njih pa še srebro in redkeje tudi zlato — imamo v naši državi več. Takoj po prvi svetovni vojni je bil pri nas en sam tak rudnik, namreč Mežica, kajti Knapovž pri Sori pri Medvodah in pa Litija sta bila le majhnega pomena in sta kmalu prenehala delovati: Knapovž leta 1923, Litija pa leta 1930 v času gospodarske krize. (O Knapovžah — Knapoviščah, ker so bili tam »knapje« — slove ljudsko izročilo: Dva geologa sta postavila v studencu pod Homom škaf, pa se je nateklo mnogo živega srebra med vodo.)

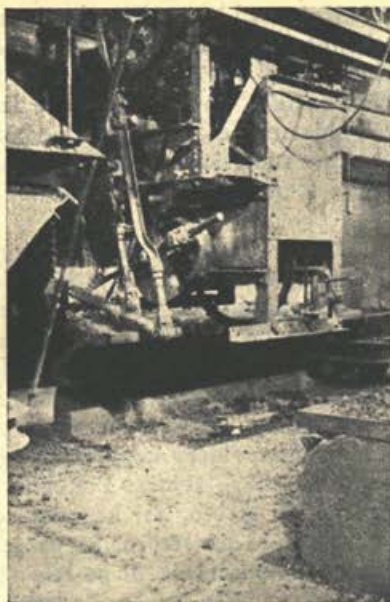
Mežiški rudnik zdaj v glavnem izkoriščajo južno od Mežice v neštetih rovih in jaških, ki segajo v globino nekaj sto metrov pod dno Meže, proti zahodu se pa širi prav pod vrhove Pece in še celo na drugo

stran, v Avstrijo. Večina rovin je zdaj že opuščeni in je delo zgoščeno na bližnjo okolico Žerjava in neposredno južno okolico Mežice. Vso rudo, ki jo pridobijo v rudniku, so že od nekdaj pretalili v talilnici v Žerjavu v svinec, ki je bil izredno čist in znan po vsem svetu kot prvovrstno blago. Saj so njegovo čistoto izražali z 99,99 %, kar pomeni, da praktično ni vseboval nobenih primesi. Takšen svinec so uporabljali za izdelovanje kablov in akumulatorskih plošč, za kar so pred vojno porabili nad 40 % dobljenega svinca. Za barve so ga porabili okrog 20 %, drugo pa za manj važne stvari.

Manjši rudnik svinca je v Sitarjencu pri Litiji, ki pa je povečini že izkoriščen. V Mežici je svinčena ruda v obliki plasti, predvsem v apnencih v bližini stika apnenca s skrilavcem, v Sitarjencu pa v razpokah v peščenjaku. Razen svinca je bilo v rudi, posebno v višjih plasteh, še živo srebro (tako tudi v Knapovžah). Ti deli so sedaj že izkoriščeni in v rudi so le še svinec, cink in barit, ki ga s pridom uporabljamo v naši mladi industriji. Vse rude obogate v Mežici, ker se ne izplača postavljati posebne naprave za plemenitenje v Litiji (stara je porušena).

Nova doba v rudarstvu se je začela pri nas glede svinca po letu 1930. Že leta 1927 so začele razne, predvsem angleške, družbe preiskovati obširna ozemlja, zlasti v vzhodnem delu naše države, ki so bila že v zgodovini znana po izrednem bogastvu z rudami. Po precej dolgotrajnem delu so l. 1929 dosegli velik uspeh, ki so se ga začeli zavedati šele čez nekaj let. Odkrili so eno največjih rudišč svinca in cinka na svetu sploh — Stari trg.

Ko so odkrili zadosti velike zaloge, so začeli postavljati naprave, ki še danes stoje

Pražilna peč v Zvečanu.

in služijo svojemu namenu, pozneje pa so še marsikaj prigradili, tako da je tudi tu sedaj že precejšnja naselbina z nad 10.000 prebivalci. Rudnik sam je severno od Kosoške Mitrovice (kakih 800 m nad morjem). Rudišče se širi v globino proti zahodu. Deloma so ga preiskali že do globine, ki je na isti višini kot morska gladina.

Rudo v rudniku zdrobe ter jo nato z žičnico prepeljejo v Zvečan, kjer je naprava za bogatenje rude in talilnica. Starotrški svinec po čistoti sicer zaostaja za mežiškim, a je v svetu že precej znan. Razen svinca pridobivajo v tem rudišču še cinkov koncentrat, ki ga nato predelavajo druga podjetja (na primer cinkarna v Celju).

V starotrški rudi pa nista samo svinec in cink, temveč je tudi srebro, in sicer ga je tem več, čim globlje gredo v rudišče. Pri čiščenju svinca srebro izločijo in ga staliyo v bloke, ki vsebujejo popolnoma čisto srebro. Uporabljajo ga predvsem v elektrotehniki (za natančne instrumente itd.). Srebro je znano po svoji kovnosti, dá se valjati v enakomerno tanke žice, ki prenesejo samo tok določene jakosti, če pa je tok močnejši, pregore, se stale in tako prekinejo tok (zato so žice pri varovalkah iz srebra).

Rudnik v Starem trgu in talilnica v Zvečanu sta popolnoma spremenila življenje vse okolice, ki je bila prej precej zaostala in v

Nakladalna postaja v Starem trgu.

glavnem kmetijska; sedaj se v okoliških vaseh belijo nove zidane hiše. Kosovska Mitrovica se je povečala skoraj na trojni obseg, razen tega pa so nastale obširne naselbine in kolonije okrog Zvečana, posebno pa okrog rudnika v Starem trgu.

Če vzamemo za leto 1939 namesto podatkov o čistem svincu podatke o svincu, ki smo ga pridelali v koncentratih, dobimo številko 70.000 ton, kar je skoraj 4 % svetovne produkcije. To nam šele pove, koliko dobimo svinca iz enega samega rudnika. Tudi srebro, ki smo ga navedli pod pridelkom srebra v Jugoslaviji, je vse pridobljeno iz rude v Starem trgu.

Že pred vojno so odprli še druge rudnike svinca in cinka, tako v Belem brdu na Kopaoniku vzhodno od Raške, v Dobrevem pri Zletovu v Makedoniji, razen tega pa so preiskali tudi rudišča v Novem brdu in pri Janjevem na Kosovskem polju, kjer pa niso imeli posebno razveseljivih uspehov. Francoska rudarska družba, ki je bila lastnica rudnika bakra v Boru, je preiskala manjša rudišča cinka in svinca severno od Janjeva v Ajvaliji. Med večja rudišča moramo prištevati tudi Šupljo steno v Črni gori.

Antimon

Naši državi pripada skoraj 60 % vsega pridobljenega antimona v Evropi. Antimonovi rudniki so v zahodni Srbiji okoli Krupnja in Loznice, pri Ivanjici in v okolici Bujanovca. Ta rudnik je vedno pomembnejši, ker je v njem antimonit, spojina antimona z žveploom, edina pomembna antimonova ruda, v precej debelih žilah, kar omogoča lažje pridobivanje, drugod pa je rudnina pomešana

Antimonovo rudo prebirajo.

s kremenom, tako da jo je treba izbijati iz delov, v katerih je skoraj nič ni.

Iz antimonita dobimo najprej antimonov oksid, ki ga nato pomešamo z ogljem in vnovič žarimo. Kisik se spoji z ogljem, ko zgori v ogljikov dvokis, ostane pa kovinski antimon v krasnih velikih kristalih (imenujemo ga kraljevski antimon — antimon regulus). Največ uporabljajo antimon za ležaje, ki morajo imeti to lastnost, da se stale, če se osi začno vrteti prehitro. Velike množine antimona porabimo tudi v tiskarstvu. Največ antimona na svetu da Kitajska, takoj za njo pridemo mi. Druga rudišča antimona pri nas so še: Trojane, Znojile in Lepa njiva v Sloveniji in Čemernica pri Fojnici v Bosni.

Živo srebro

Rudišča živega srebra so pri nas sorazmerno redka ali pa že izkoriščena. Med takšna prištevamo Avalo pri Beogradu, Sv. Ano pri Tržiču, Knapovže in Litijo na Maškaro v Bosni. Ostane nam še glavno nahajališče Idrija, ki ga izkoriščajo že 450 let, a je kljub temu že vedno važen vir živega srebra na svetovnem trgu.

Rudišče je pod Idrijo in jugovzhodno od nje (največja globina je skoraj 350 m pod zemljo). V starih časih so odkopavali le najbogatejše dele, ker bi se drugod zaradi slabih naprav ne izplačalo. Danes lahko izkoriščamo že tudi bolj revne rude in prav verjetno je, da bo mogoče s pridom odkopati celo stari nasip — odpadke iz talilnice ali pražilnice. Živo srebro iz rude namreč pražimo, da odhaja v hlapih iz nje, potem ga ohladimo, da se spremeni v tekočino, ki je znana po svoji veliki specifični teži. V Idriji je veliko znamenj, ki govore o podzemeljskih delih: tu ali tam se mahoma začne pogrezati hiša, izgine voda, ki si je našla lažjo pot v stare odkope, itd. Z živim srebrom napolnijo jeklene posode jeklenke, v katerih ga nato pošiljajo po vsem svetu. Uporabljajo ga za izdelavo instrumentov, natančnih toplomerov, barometrov, živossrebrnih stikal, živossrebrnih usmerjevalcev in drugih elektrotehničnih instrumentov; velikega pomena je tudi v zdravilstvu, zobni tehniki in v industriji za izdelovanje posebnih soli, ki se že pri najmanjšem pritisku vžgo. Te uporabljajo za vžigalne kapice, ki jih na tisoče porabimo vsak dan pri razstreljevanju v rudnikih in kamnolomih (kamniki).

Takole na Dravi izpirajo zlato. Berite o tem tudi povest v letošnjih Večernicah Julije Bračičeve »Graščinski stradarji«.

Zlato

Za zlato imamo pri nas tri vire. Največ ga dobimo iz bakrove rude v Boru. Drugi vir zlata je zlata ruda, v kateri je samorodno zlato. V Avstraliji so dobili do sedaj največji kos zlata, ki je tehtal nad 54 kg, pri nas takšnih kosov niso našli, pač pa kose, težke nekaj gramov (o Avstraliji in o pridobivanju zlata tam glej letošnji koledar na str. 118).

Najvažnejši rudnik pri nas je bil Blagojev kamen pri Neresnici.

Tretji način pridobivanja zlata je izpiranje zlatih naplavin. Pri nas so zlate naplavine v Sloveniji, Bosni in Srbiji, manj tudi v Makedoniji. Do sedaj je gospodarskega pomena edino pridobivanje zlata iz naplavin pri Neresnici v vzhodni Srbiji, čeprav je tudi v drugih rekah precej zlata. Saj se spleča izkoriščati naplavine že, če imajo samo po deset miligramov ali 0,01 gramov zlata v toni peska. Takšne naplavine so tudi v Dravi in Muri, a so precej siromašne. Zlate luskinice so tako lahke, da bi jih morali zbrati 50.000 do 200.000, da bi dobili gram zlata (prva številka velja za Dravo pri Ptuj, druga za Dravo pri Varaždinu). Zlate luskinice v Muri so večje, zato jih je tudi manj kot v Dravi.

Veliko večjega pomena kot zlato je pri nas železo in jeklo, posebno zdaj, ko gradimo težko industrijo. Poglejmo, kakšne železne rude imamo. Slovenija z železnimi rudami ni posebno bogata, zavedati pa se moramo, da so naša, čeprav ne posebno bogata, železna rudišča izkoriščali že stari Kelti in Iliri, tako da ni čudno, da je le malo ostalo za njimi. Zato je pa v drugih delih naše države več železnih rud, tako da so danes najugodnejši kraji za razvoj domače težke železne industrije. Vsakdo že pozna imeni Ljubija in Vareš. Prva nam daje prvovrstno železno rudo, ki je nekdanj uživala izreden sloves po vsej Evropi, sedaj pa jo talimo sami doma. Manj upoštevana je bila sicer vareška ruda, vendar je prav Vareš najvažnejši rudnik naših železnih rud, katere zaloge znašajo nad 100.000.000 ton in so tako najvažnejša osnova za naše železarstvo in težko industrijo sploh.

Plavži (naprave za taljenje železne rude v grodelj — surovo železo) v Varešu so starinski, zato gradimo nove plavže ob železnici v Zenici, da tako skrajšamo prevoz koksa, na drugi strani pa bomo prevažali rudo po žičnici naravnost preko hriba iz Vareša v Zenico. Pri nas smo pri martinovkah (pečeh za predelavo grodlja v jeklo) na Jesenicah postavili nove plavže z manjšo zmogljivostjo že tik pred vojno; predelovali so v glavnem ljubijsko rudo, sedaj predelujejo vareško; razen tega imamo nove plavže v Capragu pri Sisku, ki prav tako predelavajo samo domačo rudo.

Iz grodlja dobimo jeklo, iz katerega izdelujemo gradbene profile in pločevino, ulivamo dele strojev itd.

Za jeklo pa ni potreben samo grodelj ali pa železna ruda, temveč še posebne kovine, ki nam jeklo oplemenitijo, da je bolj vzdržljivo in da prenese večjo obtežitev. Tudi za te kovine imamo povečini rude doma.

Mangan je najvažnejša kovina za oplemenitenje jekla. Manganove rude, ki ima mangana povprečno 40%, pri nas ni ravno veliko. V tem je na prvem mestu ZSSR, saj pridelata skoraj pol vse manganove rude, ki ima povečini boljšo kakovost kot rude iz drugih držav. Manganovo rudo uporabljajo tudi v kemični industriji in za baterije.

Manganovih rud smo pri nas nakopali sicer le nekaj tisoč ton, a zavedati se mora-

mo, da je pri nas v vsaki železni rudi precej mangana, tako da ga ni treba posebej dodajati jeklu, včasih pa ga moramo celo odvezmati, pri čemer gre seveda v izgubo. Z manganom torej nismo tako na slabem.

Mnogo boljši pa smo z m o l i b d e n o m. Važen vir za to kovino je rudnik Mačkatica, v katerem smo začeli pridobivati molibdenovo rudo molibdenit, spojino molibdena z žveplom. Rudišče so sicer odkrili že pred vojno in ga med vojno deloma pripravili za odkop, toda glavna raziskovalna dela smo opravili šele po vojni. Pri raziskavanju smo odkrili izredno obsežna področja molibdenita, sicer ne posebno bogata, a vendar taka, da je to naše največje rudišče, ki se more meriti po svojih zalogah ne le z drugimi evropskimi, temveč tudi s svetovnimi rudišči.

Rudnik je vzhodno od železniške postaje Džep (800—1200 m nad morjem), rudo pa so našli še v večjih globinah, zato so glavno izvozno progo postavili še niže in jo izpeljali južno od rudišča, kjer bodo postavili naprave za bogatenje te rude. Po obsegu del moremo te naprave primerjati, čeprav seveda v malem, z napravami, ki jih imajo za bogatenje siromašnih bakrovih rud v državi Utah v ZDA. Ko bomo začeli kopati to rudo, bomo samostojni v preskrbi z molibdenom, lahko ga bomo še izvažali.

Tretja važna kovina je v o l f r a m, ki ga uporabljamo za žarilne niti pri električnih žarnicah, za hitrorezná jekla in za spojine z ogljikom, ki jih uporabljamo namesto diamantov pri vrtnih strojih za nafto in za raziskavanja v rudnikih. Tudi rude, ki vsebuje to kovino, je pri nas precej.

Še veliko več pa je druge rude, ki je bolj navadna, a zato zelo čislana kovina za plemenjenje jekla, to je k r o m i t, iz katerega dobivamo krom, razen tega pa razne njegove soli, ki jih uporabljamo za kromanje in v usnjarski industriji.

Pred vojno je znašal jugoslovanski pridelek skoraj pol evropskega, tako da smo bili skoraj edini v Evropi poleg Grčije, ki smo ga pridobivali.

Kromit je razpršen v serpentinih, predvsem v okolici Skoplja in v Metohiji. Rudo deloma neposredno uporabimo za dodatek v martinovkah, nadalje za izdelavo kromitne opeke, drugo pa predelamo v zlitine, bogate s kromom (ferokrom), da jih moremo tako obogatene dodajati jeklu, ko ga plemeniti-

Odkop kromita.

mo. Te zlitine izdelujemo sami in jih izvažamo, kolikor jih ne porabimo doma.

Med kovinami, ki jih uporabljamo za plemenjenje jekla, so še nikelj, kobalt, titan in vanadij. Takih rud pred vojno pri nas nismo kopali, preiskovanja po vojni so pa pokazala, da imamo nikljeve rude, ne sicer veliko, vendar toliko, da se jih splača izkoriščati, in sicer v zvezi s serpentini, kamninami, ki vsebujejo spojine magnezija, kalcija in železa s kremenico. Nikelj uporabljamo za izdelavo posebno žilavih jekel, razen tega pa tudi za jekla za magnetne.

Za izdelavo magnetov je posebno važen k o b a l t; rud, ki bi vsebovale kobalt v večji količini, pri nas še nismo našli, vendar je mogoče, da so v bližini nikljevih rud.

Titan tudi daje večjo žilavost in odpornost jeklu pri visoki temperaturah. Pri nas bogatih titanovih rud nimamo, pač pa naplavine, v katerih so titanovi minerali, toda v tako majhnih množinah, da se jih ne splača preiskovati. Pri preiskavi boksitov so vedno našli od nekaj desetina do nekaj odstotkov titana: prišli so na misel, da bi izkoriščali titan iz rdečega blata, ki ostane od boksita, potem ko potegnemo iz njega glavno količino glinice. Poskusi so uspeli, tako da bomo sorazmerno poceni pridobivali titan iz rdečega blata.

Tudi v a n a d i j e v i h r u d nimamo pri nas, pač pa so ugotovili, da je nekaj desetink odstotka vanadija v premogovem lignitovem pepelu in v boksitih (tako kot titana). Tudi ti poskusi so uspeli, tako da bomo verjetno v obeh prvinah postali neodvisni od tujine.

Aluminij in magnezij

Med kovinami, ki so vedno pomembnejše za gospodarstvo, so danes posebno lahke kovine, kot sta aluminij in magnezij. Produkcija prvega je že velikanska, produkcija drugega pa je omejena na manjše množine. Magnezij uporabljajo predvsem za razne zlitine, ki jim magnezij izboljša lastnosti.

Boksit je najvažnejša in danes skoraj edina ruda za pridobivanje aluminija, ker so nahajališča kriolita, drugega aluminijevega minerala, na Grönlandiji že skoraj izkoriščena. Ker je kriolit važno sredstvo za taljenje, ga izdelujejo umetno; takšno industrijo ima na primer Italija v Porto Margheri pri Benetkah.

Prejšnja leta so predelovali boksit v glinico, aluminijev oksid, po Bayerjevem načinu s sodo. Tako so mogli predelati samo boksite, ki so revni z železom in posebno s silicijem ali kremenico. V novejšem času so iznašli nov način: boksite predelujejo s kalcijevim lugom (apnom) in sodo, pri čemer železo in silicij manj motita. Tako bodo predelovali boksit tudi v Strnišču pri Ptuj, kjer bo ena največjih tovarn v Evropi. Pri predelavi in pridobivanju aluminija porabijo velike množine električnega toka, zato brez velikih elektrarn ne moremo pričeti predelave boksita v glinico in aluminij.

Glavne zaloge boljšega boksita, revnejšega z železom in silicijem, so že precej izčrpane, zaloge boksita, ki ima več teh dveh kovin, pa so velikanske, posebno pri nas, v Liki in v Bosni, tako da bodo imele naše tovarne surovin za dolgo vrsto let.

Tudi druge kovine, ki spada med lahke, namreč magnezija, do sedaj pri nas še nismo izkoriščali. V Ameriki in drugod po svetu pridobivajo magnezij iz morske vode. Pri nas, posebno v Sloveniji, pa imamo drug važen vir za pridobivanje te kovine, namreč dolomit, ki ga je cela pogorja. Odstotek magnezija v morski vodi je izredno majhen (samo tisočinke odstotka), v čistem dolomitu, ki je res precej redek, pa ga je 13 %.

Pri pridobivanju magnezija iz dolomita moramo topiti dolomit, torej je pridobivanje magnezija daljše, toda količina je tolikšna, da se vendar bolj splača kot pridobivanje iz morske vode. Zato se bomo morali predvsem pri nas v Sloveniji za to vprašanje v prihodnje bolj pozanimati.

Razen magnezija — kovine prihodnosti — pa imamo pri nas še druge rudnine, važne za razvoj naše industrije, tako na primer s l j u d o (tinjec), ki jo uporabljamo v elektrotehniki, pri čemer pa moramo omeniti, da samo v kosih s presekom nad 15 cm², ker manjših kosov ali listov ne moremo porabiti. Nadalje je važen k a o l i n, porcelanska glina, za izdelavo izolatorjev, za kar s prav posebnim pridom uporabljamo tudi čisti lojvec. Vseh teh stvari imamo precej v naši državi, še več pa jih bomo našli, če bomo skrbneje geološko preiskali našo domovino. Število geologov je še zelo majhno; potrebujemo več mladih, delavnih ljudi, da bodo odkrivali nova naravna bogastva in tako pripomogli k napredku tehnike, potrebujemo pa tudi več rudarskih inženirjev, ki se ne bodo bali ne truda ne znoja, ko bodo vodili kopanje teh naravnih bogastev, saj jim bo marsikak lep kristal ali pogled na celo skupino kristalov v obilici poplačal trud in jih še bolj podžgal v njihovem delu za napredek našega ljudstva.

Moja pot

Marija, Pačnik

Ko zarja me zbudila
je v jutru mladih let,
sem z roso se umila
in pohitela v svet.

Dehteče so cvetele
mi rože krog in krog
in ptičke so žgolele
v korak mi lahnih nog.

Veselo mi vriskalo
jim je v odpev srce
in dalj in dalj me gnalo
čez griče in gore.

Tedaj bi sreče rada
ujela žarni cvet,
a zdaj na pota mlada
si hodim dušo gret.

Oblike naprav za sušenje pridelkov so, kjer jih imajo, različne. Po slovenskem ozemlju, in tudi po teh krajih ne povsod, so nam najbolj znani, a tudi najbolj očitni in dragi kozolci, stogovi.

Ime *k o z o l e c*, tudi kozel, je povzeto od kože. Koliko naprav imamo, ki jih označujemo s tem imenom! Koze so oporniki, na katerih sloni most čez vodo, železna ponev ali lonec sloni nad ognjem na kozji, priprava za žaganje drv je koza, posebna priprava, čez katero skačejo telovadci, je koza, kovač podstavlja konjski nogi, da opili rog in podkev, kozo. Naše slovensko ime za sušilno napravo izvira prav tako od kozla, koze. Od nekdanjega sušilnega kozla se je razvil naš kozolec, ki je posebno lepo oblikovana naprava za sušenje. Vendar to ime ni povsod udomačeno, čeprav je povsod v Sloveniji znano.

Na Gorenjskem pravijo kozolcu – *s t o g*. Beseda stog je prav starodavna občeslovenska beseda in pomeni prvotno kol, drog, zataknjen v tla, krog katerega je zloženo seno v kopo. Take senene kope so bile nekdanj zelo v rabi, zlasti po gorskih košenicah, od koder so le pozimi mogli spraviti seno v dolino, n. pr. z Begunjščice. Vožnja sena s strme gore je zahtevala krepih in drznih vozačev. Podkovani z derezami so nesli samotežne sani na hrbtu v goro. S seboj so imeli kolobarje sroboti. S tem so seno iz kop trdno povezali v svežnje, ki so jih imenovali *b r e m e n a*. Ta so naložili na samotežnice in jih z vrvo dobro pritrdili. Ko je bila kopa razdrta in seno naloženo, so se zapodili po hudi strmini. Sneg se je kar kadil za njimi. Bila je zelo nevarna vožnja. Zato jih je doma, kamor so vozili, čakala večerja kakor svatovščina: pogača, cvrtje, gnjat in vino. Ker taka klana mladost ni nikoli trudna in ugnana, so se po večerji morali ob harmoniki ali vsaj ob orglicah še v parih nekoliko sprehoditi.

Pri kaki revni domačiji, ki nima skednja, ima pa kravico ali par koz, naletimo še danes take kope, iz katerih pozimi pulijo krmo za živali. Te kope so najprvotnejši stogovi.

Na jugovzhodnem Ruskem – tako trdijo potopisi – si naredijo poseben hlev za prezimovanje kamel. V krogu zabijejo močne kole – stoge, stožnike. Krog njih trdo zlo-

žijo plaste sena, da nastane nekakšen senen obod. Stogi, koli so opora in nosilci za zasilno streho. V tak senen hlev zapro ob začetku zime velblode, kamele, ki so za hudo rusko zimo premalo odporne, in jim napeljejo vanj tudi vodo. Tako se živali lahko po mili volji odžejajo, senen zid pa hrustajo za hrano. Ko kamele steno svojega hleva prežro, je pomlad in živali stopijo na plano.

Naši najstarejši stogovi, kozolci, so bili brez strehe. Niso imeli močnih stožnikov (stebrov), tudi late so bile bolj tanke in h kolom kar s trto privezane ali na poševne kline položene. Take sušilne naprave so danes ponekod po Benečiji, tudi na Koroškem in segajo na Tirolsko. To je dokaz, da so ti vzorci prišli tja, ko so Slovenci kot poljedelsko ljudstvo v teh krajih še dokaj strnjeno prebivali. Na sedanjem slovenskem ozemlju so zelo v rabi še ostrvi, ostrnice. Že v zgornji savski dolini se začno in so v bližnji Koroški razširjene. Ostrvi so navadno smrekovi koli, ki imajo priskekane veje, da so krog in krog rogljati. Po teh krajih seno, ko je komaj ovelo, spretno obesijo na ostrvi in ga ob priložnosti speljejo domov. Postavljajo jih za vsako sušenje sproti kar na travniku. Manj dela imajo, boljše seno in tudi plohe jih ne preganjajo.

Naprave za sušenje pridelkov, podobne našim kozolcem, stogom, imajo tudi na Švedskem, Norveškem in Finskem. Pri vseh teh različnih sušilnih napravah pa je jedro kol, drog, steber, zato bi vse lahko imenovali s skupnim imenom *s t o g o v j e*.

Jasno nam je, da je kmetovalca k takim različnim napravam prisililo nestanovitno vreme: mnogo dežja, hladno podnebje. A stoletna skušnja jih je tudi poučila, da je taka klaja boljša, ker živini bolj tekne in ji več zaleže. Današnja znanost že natančno odgovarja tudi na vprašanje, zakaj več zaleže. Zato kozolcev ne opuščajo, stavijo si nove sušilne naprave – žične kozolce. Po velikih farmah imajo celo že take sušilnice za seno, da jih kurijo s koksom ali elektriko. O tem boste brali v naslednjem članku znanstvenika prof. ing. Sadarja.

Izmed sušilnih naprav, izmed vsega stogovja, so vendar najlepši, najtrdnjejši in za kmetovanje najkoristnejši naši slovenski kozolci, stogovi. Umen in napreden slovenski

kmet ni bil zadovoljen samo s pokritim iztegnjenim kozolcem. Pridodal mu je še lopo, plašč, napušč. K temu ga je privedlo staro prepričanje, da pri kmetiji ni nastrešja nikoli preveč. In tako se je iz lope razvil naš vezani kozolec, kamor kmet spravi vozovje, ob plohi zategne tja voz snopja, sena, sedaj tudi z mlatilnico tamkaj mlati, da ne požira na skednju obilnega prahu, pozimi tamkaj hrani tudi seno in slamo.

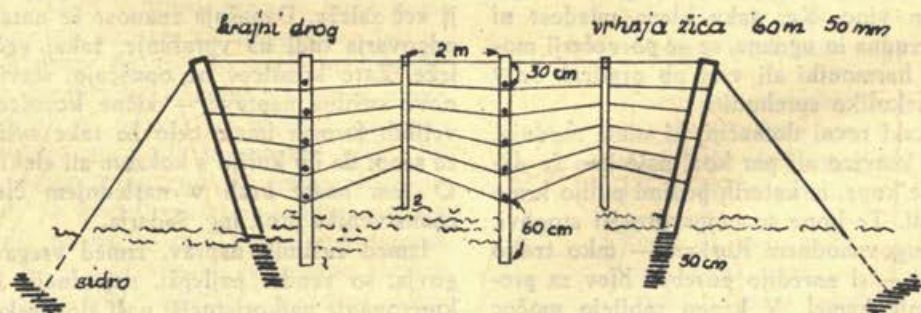
Vezani kozolci, stogovi (doplerji), so dokaz modrega gospodarskega napredka, a tudi dokaz lepotnega okusa našega ljudstva. Le postoj pri vezanem kozolcu in si ga dobro oglej. Trdnost, nekakšna mogočnost stavbe je tehnično brezhibna, lepota za šolo arhitektov. Slovenski tesarji so bili že od nekdanj vzorni.

Kam lahko zapelje neumevanje koristi in nujne potrebe kozolca v naših krajih, naj razodene takle zgled:

Bil je kmetijski »veščak« pri deželni upravi. Deželna oblast si je kupila obsežno posestvo za odrejo bikov plemenjakov. Na tistem svetu je stal mogočen vezan kozolec. Ves iz hrastovega in kostanjevega lesa. Ponosna lepota ga je bila. Ta napredni (?) kmetijski izvedenec si izmisli, da so kozolci nepotrebno napotje. Zato ga ukaže podreti. Kmetje so se kar spopadli za cenene stožnike. Ko so na posestvu poželi oves, je »strokovnjak« velel snopje postaviti kar na njivo v kope — v stávke. Ko so pokosili obširne travnike, je začelo deževati. Mrva v kopicah se je grela, oves je začel kaliti in zeleneti. Vsi šopi vrh stávkov ovsa so kalili, da je bilo kar zeleno. Kmetje so se muzali, ko so videli tako naprednost, in sodili: »Ta pa ta! Kar dvakrat bo žel oves, gnoj pa kar na travniku iz sena pridelal, odkar je kozolec podrl.«

V Pincgavu, kjer imajo posamezni kmetje od 50 do 100 glav govedi, sem se čudil sušenju sena. Travo v redih so majčkeno razbrskali, drugi dan pa so jo že vozili v senike, ne domov. Vsak posestnik ima tam po vseh travnikih svislí — senike. Vprašal sem, zakaj. Odgovorili so: »Če bi imeli vso mrvo doma in bi nastal požar, bi ne imeli kaj dajati v jasli. Če pa le ene svislí pogore, se vendarle prebijemo skozi zimo.« — Vprašal sem še: »Zakaj seno komaj prevelo že vozite v svislí?« — »Saj se vso zimo suši v svislíh!« Tako so mi rekli. Zares. Pod senika je bil dobrega pol metra od tal, bruna sten četrť metra narazen, da je od vseh plati krožil zrak in pihal veter. Take »kozolce« za seno imajo ti Tirolci, ki so trdili, da je mrva bolj izdatna, kakor če bi na travniku preobračano in sušeno spravljali. — Še nekaj naj omenim, kar me je močno iznenadilo. Velikanski hlevi — vsi leseni — niso bili spodkidani vso zimo. Govedi so na debelo nastiljali večinoma le drobno sesekljano smrečje. Živina je bila pomladi tako blizu stropa, da so večje krave z rogovi trkale vanj. Zato imajo v teh hlevih jasli tako narejene, da jih po potrebi dvigajo, kolikor pač gnoj krave dviga pod strop. To mi je Tirolec takole razložil: »Gnoj mora biti dobro udelan. Živina ga vso zimo tepta in meša z govnom. Pomladi ženemo zgodaj na pašo, hlev je prazen in takrat odvažamo gnoj na njive, kar jih imamo, vsako leto pa založimo po en travnik na debelo z gnojem in ga pustimo eno leto, da se odpočije.« Tako pregnojeni travniki so seveda dajali obilico najboljše mrve.

Tako je dede pri nas in drugod učila skušnja, narava. Danes pa nam veda razlaga, zakaj tako. O tem naj torej spregovori profesor znanstvenik.

Žični kozolec od strani.

Nič ne pretiravam, ako trdim, da naš kmetovalec bolj ceni in spoštuje njivo kot travnik in pašnik, da zanjo bolj skrbi, dela in se trudi. Verjetno zato, ker mu njiva daje živež. Ni pa travnik nič manj važen za gospodarstvo, saj daje krmo za živino, ki brez nje polje ne more roditi, ker mu vrača gnoj. Travniki kmetovalec tu in tam spomladi le malo prebrska z brano, gnoji pa ga že redko. Toda to bi še nekako razumel, saj so to opravila, ki ne kažejo takoj uspeha. Bolj čudno je, da kmetovalec ne poskrbi, da bi o pravem času spravil pridelek s travnika. Z njive ga kaj hitro pospravi, takoj, ko je zrel, ni pa tako uren in natančen, ko je treba spraviti mrvo. Tu odlaša in čaka, da mu krma na pol propade. Čudim se, da kmetovalec že sam ni ugotovil na svoji živini, da napak dela, če pusti, da se mu trava na rastilu popolnoma posuši. Ne morem si misliti, da bi ne bil že sam opazil, da mu pozno košeno seno pri živini ne zaleže toliko kot pravi čas pokošeno in spravljeno. Verjetno je krivo kaj drugega, da se ne more odločiti, da bi pokosil travnik tedaj, ko so trave v največjem cvetu, kakor mu izvedenci priporočajo že celo stoletje.

Vzroka sta verjetno dva:

1. Prav v času, ko bi bilo najbolje travnik kositi, je nujneje zaposlen drugod. Ta čas okopava turščico, redči peso in tudi že okopava in osipava krompir. Zato se težko odloči, da bi se lotil košnje in napornega spravljanja sena, ki ga za več dni močno zaposli.

2. Ker so travniki povečini premalo gnojeni, raste malo trav, ruša je redka. Zato čaka, da spodrase plevel, ki mu rušo zgosti, da se več nakosi.

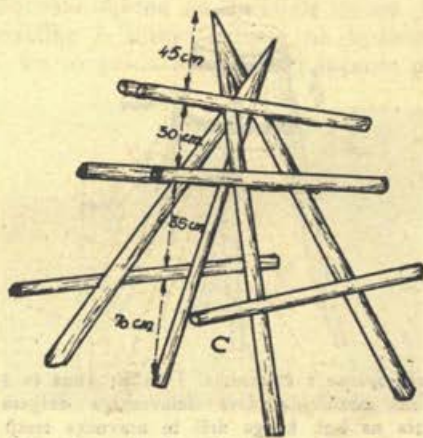
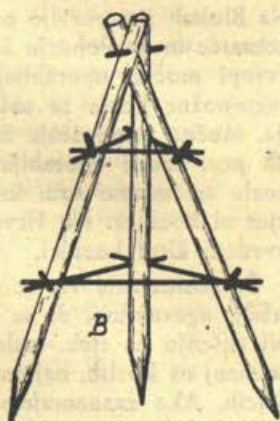
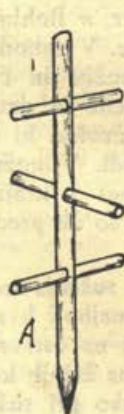
Dvoje bi bilo torej potrebno, da se reši ta težava. Namreč, da bi utegnil kmetovalec travnik o pravem času kositi in da bi se mu zgodnja košnja izplačala, četudi gleda samo na skupno težo sena, pa nič na njegovo kakovost. To dvoje je:

1. Da čimprej opravi nujna opravila na polju. Tu mu pomagajo iz zagate okopalniki, še bolj pa brana, ki jo še vse premalo uporablja takoj po setvi ali sajenju okopavin. Kdor zna lahko mrežnato brano o pravem času pravilno uporabiti, si prihrani mnogo truda in dela pri okopavanju in oskrbovanju okopavin.

Razen tega je treba najti način spravljanja sena, ki je najpreprostejši, najcenejši in najhitrejši.

2. Da mu ne bo treba čakati, da spodrase plevel — na travniku je vse drugo plevel, kar ni travi ali detelji podobno — mora ruši kdaj pa kdaj privoščiti malo gnoja ali komposta. S tem jo poživlji. S samimi gnojili in gnojnicami ne doseže nikdar najboljše košnje.

Ustavimo se pri spravljanju sena. O košnji sami ne bomo govorili. Da gre s kosilnico košnja hitreje od rok, je znana stvar. Toda kosilnica reže samo dobro rušo, dovolj gosto in visoko krmo, redke in nizke krme z njo nič ne nakosiš. Če kosilnice ni, nastopijo kosci. Po košnji pa se prične naporno

A = ostrv; B = trinožni kozel; C = štirinožni kozel.

in zamudno — sušenje sena. O sušenju trave pa nekoliko več besedi.

Povečini sušimo v Sloveniji seno na tleh ali na »vilah«, na »grabljah«, kakor pravijo tu in tam. Deteljo suše prav tako na tleh ali jo pa zdevajo v kozolec, kjer ga imajo. Dobro vedo zakaj! Detelja se na tleh preveč zdrobi, drobni listki se obletijo, najtečnejša krma propade. Ali se mrva na travniku nič ne zgubi, nič ne uleti? Se, in še prav močno.

Naj že sušimo seno kakor koli, vedno je precej izgub. Naša dolžnost je, da te izgube zmanjšamo kar se le da. Pri sušenju krme nastanejo izgube iz več razlogov:

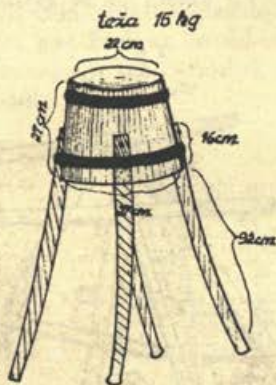
1. Zaradi dihanja. Pokošena krma diha, v vlažnem vremenu dlje, v suhem in vročem pa manj časa. Zelinje izdiha navadno 10—15 % prebavljivih hranil.

2. Zaradi drobljenja. Pri obračanju in platenju se zlomijo listki, vršički, bilke in stebelca, zdrobijo se in razsujejo. Prav ti mehki delci so najredilnejši. Zlasti detelja se močno obleti. Dokazano je, da se z drobljenjem krme izgubi 15—20 % prebavljivih hranil. Nadvse močno se obleti krma pri sušenju v slabem vremenu.

3. Zaradi izpiranja. Ako za sušenja dežuje, izgubi seno lepo zeleno barvo, porjavi ali celo potemni. Dež izpere 3—5 % prebavljivih hranil.

4. Zaradi segrevanja in znojenja. V seniku se krma oznoji, in sicer tem močneje, čim hitreje se je sušila, čimprej je bila speljana v senik. Pri tem se izgubi 5—8 % prebavljivih hranil.

Tako znašajo izgube od košnje pa do pokladanja sena v rednih razmerah 30—45 %

Zabijač, opasan z železnima, 3 cm širokima in 3 mm debelima obročema. Dva delavca ga dvigata in spuščata na kol, ki ga drži in uravnava tretji delavec.

Na Koroškem zdevajo žito v visoke ostrvi.

prebavljivih hranil. V slabem vremenu so izgube še večje.

Švicarji so delali poskuse devet let s sušenjem krme, in sicer mešanice, ki je vsebovala 70 % detelj in 30 % trav, in takšne, ki je imela 70 % trav in komaj 10—20 % detelje. Ugotovili so, da je krma v najboljšem primeru, torej v najlepšem vremenu, pri sušenju izgubila povprečno $\frac{1}{3}$ prebavljivih hranil in skoraj pol škrobne vrednosti. Ob slabem vremenu pa še izdatno več, namreč pol prebavljivih beljakovin in skoraj $\frac{2}{3}$ škrobne vrednosti.

Se pravi, da je suha krma v jasliah vsebovala komaj pol količine prebavljivih beljakovin in le $\frac{1}{3}$ škrobne vrednosti, ki jo je imela krma takoj po košnji. Pol krme je šlo pri sušenju tako rekoč v nič. Takšne so izgube pri sušenju krme na tleh na način, kakor je v navadi pri nas.

Nič čudnega, da so že zdavnaj pričeli razmišljati, kako bi sušili seno in deteljo, da bi bile izgube manjše. Drugod po svetu nimajo slovenskih kozolcev, pa so si izmislili drugačno sušenje, zlasti detelje. Po hribih suše seno in deteljo, pa tudi žito na ostrveh. Na Blokah jim pravijo ostrvnice, v Bohinju komarče in na Pohorju štrgljače. V zahodni Evropi močno uporabljajo trinožne in četrtonožne kozle za sušenje sena in detelje. Močno priporočajo žične kozolce, ki so jih prvi začeli uporabljati Švedi. Trinožne kozle srečavamo tudi že pri nas v krajih, kjer ni kozolca. Na Hrvaškem so že precej uvedeni žitni kozolci.

Če primerjamo vse te načine sušenja med seboj, ugotovimo, da se krma najbolj kvari pri sušenju na tleh, malo manj na ostrveh, še manj na kozlih, najmanj pa na žičnih kozolcih. Ako zaznamujemo izgubo pri sušenju na tleh s 100, je izguba na ostrveh 50,

S travo obdet štirinožni kozel na državnem posestvu v Mrzlih Vodica.

na kozlih 25, na žičnem kozolcu pa komaj 10. Na žičnem kozolcu se izgubi desetkrat manj hranil kakor pri sušenju na tleh.

Žični kozolci so na kolih napete žice. So lečasni kozolci, ki jih sproti postavijo in zopet razderejo, ko krmo zvozijo domov. Seveda so brez strehe. Iz tega bi zaključili, da so izgube v pokritem kozolcu, kakršne imamo v Sloveniji, še mnogo manjše. Žal nimamo natančnega poskusa, koliko se izgubi krme, bodisi trave ali detelje, ako jo takoj na večer istega dne, ko je bila pokosena, zdevamo v kozolec. Toda če zasledujemo poskuse, ki so jih delali drugod, lahko pridemo do sklepa, da je sušenje krme v kozolcu najboljše in da mora biti boljše edinole sušenje v dragocenih sušilnicah, ki jih je v Evropi še zelo malo in ki so zelo drage naprave. Sušilnice ne sušijo brez kurjave: pa najsi bo že koks ali elektrika, v vsakem primeru kurjava precej stane.

Dokler ni sušilnic in gospodarskih pogojev za sušenje sena v njih, je sušenje trave in detelje v kozolcu najpopolnejši, najzanesljivejši način in tudi glede uporabe delovne sile — najprimernejši.

Na račun kozolca lete očitki, da je zdevanje krme v kozolec naporno in zamudno delo. Lahko pa trdim, da sušenje v kozolcu zahteva manj delovne sile kot sušenje na tleh. Pred seboj imam uspehe poskusov, ki so jih delali Čehi glede uporabe delovne sile pri sušenju krme na ta ali oni način. Uporaba je bila sledeča:

	Delovnih ur		
	vprečnih ženskih moških		
Pri sušenju krme na tleh	—	76	37
Na ostrveh	3	38	29
Na kozlih	3	27	27
Na žičnem kozolcu	0.5	26	22

To vse pri pridelku 33 q sena na hektar. Kot vidimo, so računali potrebno delovno silo samo za sušenje, ne tudi za zvažanje krme. Naiveč človeške delovne sile je potrebno, kadar sušimo seno na tleh, najmanj pa, ako jo zdevamo na žične kozolce.

Zdevanje (skladanje) krme v slovenski kozolec je gotovo zamudnejše kot na žični kozolec, saj tu lahko obdevajo (skladajo) vsi delavci hkrati, pri zdevanju v naš kozolec pa morata delati po dva delavca skupaj, obdevač in pomagač, prvi, ki obdeva in drugi, ki podaja. Razen tega moramo upoštevati, da stoje kozolci pri domu, ne na travniku ali na njivi, se pravi, da je treba ovelo krmo naložiti in zvoziti domov, jo zdevati v kozolec, jo potem s kozolca vnovič naložiti na voz in zmetati na senik. To vse močno podraži sušenje v kozolcu. Pač pa se prihrani mnogo dela na travniku ali njivi za zgrabljanje, razmetavanje (trošenje, mešanje) in obračanje. Menda se ne bom motil, če pravim, da je pri tem s senom na travniku pol manj dela, tako da tamkaj toliko dela prihranimo, kolikor ga več uporabimo za zdevanje krme. Natančnih računov nimam, bili bi pa zelo zanimivi, zato naj si jih bralci napravijo sami. Vsekakor je v slabem vremenu najboljše, da se ovela trava zdeva v kozolec. Detelja se pa mora sušiti le v kozolcu.

Kmetovalec računa pri sušenju sena samo z uporabo delovne sile, nič pa ne upošteva, koliko boljša je v kozolcu posušena trava, zlasti pa detelja. Glede tega bi lahko navedli marsikaj poučnega.

Kakovost krme najboljše presodimo po njenem učinku na živini. Krmili so po 6 kg sena poleg kisle krme in pese. Na tleh sušeno seno je dalo 4–5 kg mleka, na kozlih in kozolcu sušeno pa 9–10 kg mleka. Enaka razlika v korist sušenja na kozolcu je bila, ko so pokladali po 6 kg lucerne poleg

Z deteljo naložene ostrvnice na Kočevskem.

enakega obroka kisle krme in pese. Na tleh sušena lucerna je dala 8–9 kg mleka, v kozolcu pa 14–16 kg. To se pravi, da je v kozolcu sušeno seno še enkrat več zaleglo.

»Moderniziran« vezani kozolec na Selu.

Seno vsebuje vitamin karotin, ki zelo krepi zdravje živine. Vsak kilogram na tleh sušenega sena vsebuje le 10–60 mg karotina, na kozolcu sušeno 72 mg in umetno sušeno seno 128 mg karotina. Razen tega vsebuje na kozolcu sušeno seno mnogo več vitamina D, ki daje moč kostem, kakor na tleh sušeno.

Iz tega sledi, da sušenje v kozolcu daje toliko boljše krmo, da bi se že zaradi tega izplačalo tvegati tudi več dela in truda, kakor ga imamo z navadnim sušenjem sena na tleh.

Tako smo ugotovili prednost sušenja krme v kozolcu glede na kakovost krme in tudi glede uporabe delovne sile.

Kako pa naj sušimo krmo, travo in deteljo, v krajih, kjer kozolca ni, to je na našem vzhodu, kjer kozolci minejo? Tamkaj moremo priporočati le dva načina sušenja. Dokler ni mogoče kupiti žice, priporočamo štirinožne kozle ali, kakor jim tudi pravijo, piramide (toda ne trinožne). Ti imajo dvojne pretaknjene kril. Vsako krilo sestavlja

Največji in najrazkošnejši kozolec v Sloveniji je v Zovneku.

dva 215–220 cm dolga, 6–8 cm debela, pod ostrim kotom zbita kola, na katera so nabiti poprek trije vodoravni koli iste dolžine: prvi 100 cm od spodnjega konca, drugi in

tretji pa 35–40 cm nad spodnjim. Eno krilo se z vrhom pretakne skozi vrh drugega. Kozel trdno stoji brez vsakega žeblja, vezi ali zabijanja v zemljo. Nanj nalože 150–200 kilogramov ovele klaje, kar ustreza 50–70 kilogramom sena. Na hektar potrebujemo 50 do 70 kozlov.

Na kozla prično nakladati klajo na spodnji prečki, nato nakladajo na vrhnji dve tako, da gornja klaja spodnjo prekriva. Vrh se pokrije šele, ko krma pošteno ovne. Klaja mora biti tako obdeta, da drži vodo, da pa zrak s strani nemoteno kroži. Od zemlje mora biti krma vsaj pol metra. Kozle postavijo z ožjo stranjo v smeri vetra. Skupina desetih delavcev zdeva v eni uri na kozle vso krmo z 0.4–0.5 ha. Krma se suši 7–10 dni. Ostane pa lahko na kozlih do tlej, dokler je ne utegnemo zvoziti domov.

Vezan kozolec z »dero«, to je sušilnico za zrnje, v Malih Laščah. Na jesen je ves obložen s turščico.

Ko bo žice dovolj, bomo priporočali v teh krajih, kjer ni kozolca, sušenje trave in detelje le na žičnih kozolcih. Ti so najcenejši, najprimernejši, na njih se krma najlepše suši, skoraj tako kot v pravem kozolcu. Na Hrvaškem so okoli Križevca že močno sušili travo in deteljo na žičnih kozolcih. Kmetovalci so se tamkaj prepričali, da pridobijo s tem 15 % več krme in da se izdatki za žični kozolec poplačajo že v enem samem letu.

Žični kozolec postavijo z 2.5 m dolgimi in 6 cm debelimi koli (vrbovi, hrastovi, bukovi), ki nanje napno pocinkano žico št. 25 in 28. Kole zabijejo 2.5 m narazen. Krajna kola stojita pošev in sta zasidrana. Tudi vsak četrti kol zasidrajo ob strani, da se kozolec ne prevrne. Za sidro vzamejo 1.2 do 1.3 m dolg kol, ki ga zabijejo pošev v zemljo, da ga štrli 40–50 cm iz zemlje. Na sidro privežejo štiri žice: tanjše lahko ovijejo okoli

Vezani kozolec iz okolice Doba pri Domžalah.

kolov, debelejšje pa pritrdijo v zarezo. Spodnja žica je 70 cm od tal, druge so pa 30 do 40 cm narazen. Najprej zabijejo krajna dva kola 15–30 m narazen, jih zasidrajo in povežejo z vrhno žico.

Sidri sta lahko tudi po dve na vsakem kraju. Drugih kolov pa ne zabijejo v ravni črti med krajna dva, temveč desno in levo iz črte. Kole zabijajo 60 cm globoko s posebnim tolkačem, to je s tnalom z navzdol obrnjenimi štirimi držaji. Na vsak hektar računajo 300–400 m žičnega kozolca, za kar je potrebno 60–70 kg debelejšje žice, 140 do 160 kolov in kolobar za navijanje žice.

Najprej napno spodnjo žico, nanjo nalože v kobal krmo, nato nategnejo tesno nad njo drugo žico, zopet nalože krmo, potem sledi tretja žica. Ko je krma suha, žice sproti odvijajo, kakor snemajo krmo. Na žici se krma suši 6–8 dni, lahko pa ostane na kozolcu dotlej, dokler je ne utegnemo zvoziti domov. Krma se lepo osuši in ohrani desetkrat več prebavljivih snovi kakor na tleh sušena. Dela s sušenjem je malo, saj postavi kozolec in naloži pridelek z enega hektara osem delavcev v enem dnevu.

S sušenjem na kozolcih, pravih ali žičnih, ali na kozlih postane spravljanje krme manj odvisno od vremena, sušenje se močno skrajša, krma se obesi že prvi dan na večer, zdevanje poteka naglo, prihrani se delovna sila, krma se ne premetava, zato se ne drobi

in ne lomi in v seniku se tako posušena mrva ne znoji tako močno kakor na tleh sušena. To vse so prednosti tega načina sušenja.

Zato priporočamo sušenje trave in zlasti detelje v kozolcih, kjer teh ni, pa na žičnih kozolcih ali na kozlih. S tem pridobimo še enkrat več krme. Koliko pa to pomeni za prehrano živine, ve vsak kmetovalec prav dobro.

Koroška

Leopold Stanek

Brusnice v smrečju rastó,
kamor mi nese oko —
kje so pa pôtlej mejé?

Ptiči vse križem leté,
križem bežijo stezé —
kje so pa pôtlej mejé?

Vabi zvon s hriba na hrib,
tu in tam isti utrip —
kje so pa pôtlej mejé?

Kdor ljubi, zanj ni mejá,
druge ko sebe pozna —
kaj so pa pôtlej meje?

Kmetovalec spravi toliko pridelkov s polja, kolikor mu jih puste rastlinske bolezni, škodljivci in pleveli. Škodo, ki jo povzročajo bolezni in škodljivci, bolj ali manj poznamo, vse premalo se pa zavedamo, kako zelo škoduje posevkom in nasadom plevel, nezaželen spremljevalec, ki ga nihče namenoma ne seje, a se vendar vsako leto znova pokaže med kmetijskimi rastlinami.

Plevel škoduje kmetijskim rastlinam na več načinov. Krade jim hrano, vlago in svetlobo, znižuje talno toploto, ovira obdelavo zemlje, pospešuje razvoj rastlinskih bolezni in škodljivcev in s tem zmanjšuje pridelek ter poslabšuje kakovost gojenih rastlin.

Kemijske analize plevelov so pokazale, da odnašajo nekateri pleveli iz zemlje velike količine hranilnih snovi. V tem so zlasti škodljivi pleveli: kurja čreva (*Stellaria media*), bela metlika (*Chenopodium album*), osat (*Cirsium arvense*), divja ali njivska repica (*Brassica campestris*) in drugi. Kling je ugotovil, da vsebuje pepel, ki ga dobimo, če sežgemo plevel, 2,77–4,45 % dušika, 0,5 do 2,01 % fosforove kisline in 4,91–11,98 % kalija. Divja repica vzame iz zemlje dvakrat več dušika in fosforove kisline, približno štirikrat več kalija in štirikrat več vode kot oves. Zelo mnogo dušika porabita bela metlika in kopriiva (*Urtica dioica*). Precej dušika odnesejo iz zemlje tudi njivska škrbinka (*Sonchus arvensis*), osat, lapuh (*Tussilago farfara*), regrat (*Taraxacum officinale*) itd.

Mnogo kalija odnesejo pleveli, ki imajo trajne podzemne organe (korenike, čebulice, živice, gomolje).

Naša polja so povečini precej siromašna s hranilnimi snovmi. Kolikor teh snovi porabi za rast plevel, toliko jih zmanjka kmetijskim rastlinam, ki zaradi tega ne morejo dati obilnega pridelka.

Plevel raste navadno hitreje kot koristne rastline in zaradi tega porabi tudi več vode in v njej raztopljenih hranilnih snovi. Odvzemanje vode koristnim rastlinam je posebno škodljivo v sušnem letu in v krajih, kjer med letom malo dežuje. V takem času in v takih krajih je dragocena vsaka kapljica vode. Norvežani so ugotovili, da potrebujejo kmetijske rastline za zgradbo 1 grama skupne rastlinske snovi 2,42 grama vode, plevel pa 3,57 grama. Wollny je ugotovil, da ima zapleveljena zemlja 1–25 % manj vlage kot nezapleveljena.

Rastline potrebujejo za pravšnji razvoj razen rudninskih snovi in vode tudi svetlobo. Plevel se hitro razvija in z nadzemnimi organi zasenčuje koristne rastline. S tem zmanjšuje usvajanje in tvorbo organskih snovi: škroba, beljakovin, vlaken itd. Na srečo nekatere kmetijske rastline (rž, lan, konoplja itd.) same zatirajo plevel, ker rastejo zelo hitro ali jih sejemo gosto ali pa ker močno zasenčujejo zemljo.

Plevel škoduje kmetijskim rastlinam tudi zato, ker zmanjšuje toploto tal. Večina ple-

Bela metlika
(*Chenopodium album*).

Njivski kolenec
(*Spergula arvensis*).

Kostreba
(*Echinochloa crus galli*).

Plešec
(*Capsella bursa pastoris*).

Njivska repica
(*Brassica campestris*).

Navadna škrbinka
(*Sonchus oleraceus*).

velov močno izhlapeva vlago (transpirira), s čimer znižuje talno toploto in zaustavlja kemijske postopke v zemlji.

Nekateri pleveli se tako močno razmnožijo, da ovirajo obdelavo zemlje (pirnica, njivska škrbinka). Na hektaru triletnega travnika so Norvežani natehtali 28.900 kg podzemnih delov pirnice, ki so merili v dolžino skupaj 4.950.000 m, na hektaru, posejanem z ječmenom, pa 10.080 kg podzemnih organov njivske škrbinke, ki so merili v dolžino 760.000 m.

Slak, smolenec, grašice in grahori se opletajo okrog žit, povzročajo peganje, povečujejo vlago, zato se razvijajo škodljive glivice in plesnoba. Polegli in bodeči pleveli ovirajo žetev, drugi s plodovi maše sita v mlatilnici itd.

Pleveli napadajo razni zajedavci, glivične, bakterijske in virusne bolezni. En rod ali

več rodov nekaterih glivičnih bolezni preživi na plevelih, drugi pa na kmetijskih rastlinah. Prav tako mnogi zajedavci napadajo plevela in koristne rastline ali pa prežive del svojega življenja na plevelih, del pa na koristnih rastlinah. Navadno žive na koristnih rastlinah takrat, ko so najbolj škodljivi. Plevel torej omogoča razvoj in množitev škodljivih bolezni in zajedavcev, ki znatno zmanjšujejo pridelok.

Nekateri raziskovalci trdijo, da je škoda, ki jo posredno ali neposredno povzroča plevel 3–12-krat večja od škode, ki jo povzročajo drugi škodljivci in bolezni skupaj. Prof. Jurič je pred vojno ocenil škodo, ki jo povzroča plevel v Jugoslaviji, na desetino vrednosti skupnega pridelka, ki ga dobimo s kmetijskih površin, kar je znašalo tedaj okrog dve milijardi dinarjev na leto. Prof. dr. Ogrizek in dr. Turina sta ugotovila, da

Navadna laboda
(*Atriplex patula*).

Poljska kobuljica
(*Thlaspi arvense*).

Rumeni muhvič
(*Panicum glaucum*).

Pasje zelišče
(*Solanum nigrum*).

Navadna jesenka
(*Digitaria sanguinalis*).

Plezajoči smolenec
(*Galium aparine*).

je na naših travnikih okrog pol plevelnih rastlin, zelo dobrih trav in detelj pa je samo 3—30 odstotkov.

Plevel je tako močno razširjen zlasti zato, ker proizvaja silno veliko organov za razmnoževanje, predvsem semena. Schrötter je n. pr. ugotovil, da je ena sama rastlina črnega zobnika (*Hyoscyamus niger*) v sicer izredno ugodnih pogojih za rast v Zürichu dala 961.000 semenskih zrn.

Razni pleveli razvijajo v različnih okoliščinah različne količine semen. Tako razvije ena rastlina kokalja 200—2500 semen, poljskega maka 3400—50.000, njivske gorčice 1200—21.000, trpotca 1200—1500, osata 3500—40.000, njivske škrobinke 2000 do 19.000 semen.

Semena nekaterih plevelov so kaliva le kratek čas, druga pa mnogo let. Nekateri pleveli kale spomladi ali jeseni, drugi samo spomladi ali samo jeseni, tretji zopet med rastjo večkrat cveto, večkrat napravijo seme in večkrat kalijo.

Z raziskovanjem je ugotovljeno, da so plevelna semena tem dalj kaliva, čim globlje so v obdelani zemlji. So tudi taka plevelna semena, ki niti v povoljnih okoliščinah ne vzkale vsa hkrati. Nekateri grašci in grahori imajo tako imenovana naglo kaliva in trda semena, ki so sicer zdrava, toda kale včasih šele po nekaj letih.

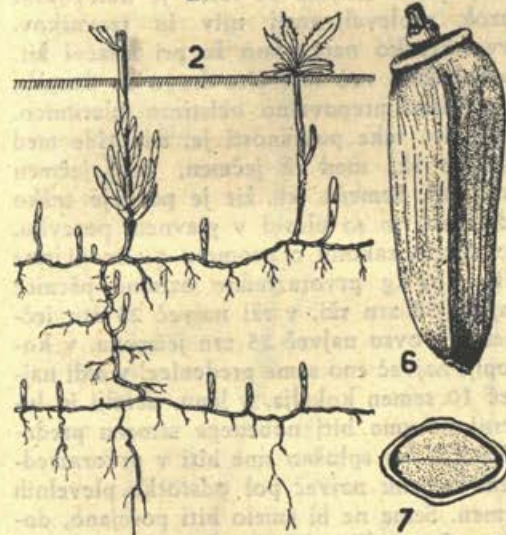
Kakor pri kmetijskih rastlinah imamo tudi med pleveli enoletne, ozimne, dvoletne in trajne rastline. Eno- ali dvoletni pleveli se množijo in širijo s semenom, trajni se pa

ohranjajo, množijo in širijo s semenom ali z vegetativnimi organi: koreninami, koreniki, čebulicami, gomolji ali celo z nadzemnimi stebelci.

Enoletni pleveli vzkale spomladi ali med letom in se še isto leto osemenijo. Nekateri enoletni pleveli v enem letu celo večkrat cveto in se večkrat osemenijo, imajo torej več rodov v enem letu (plešec = *Capsella bursa pastoris*). Ozimni pleveli vzkale jeseni, naslednje leto pa cvetijo in se osemenijo. Sem spada večina plevelov, ki so v ozimnih žitih. Dvoletni pleveli vzkale prvo leto, osemenijo se pa drugo leto. Trajni pleveli cveto in dajejo plodove po več let.

Na zapleveljenost zelo vplivajo fizikalne in kemijske lastnosti tal. Tako rastejo na apnenih tleh popolnoma drugi pleveli kot na kisljih. Prav tako rastejo na težkih, glinastih tleh navadno drugi pleveli kot na lahkih, peščenih. Nadalje razlikujemo plevelce, ki rastejo na humoznih, sprsteninastih tleh, in take, ki rastejo na slanih tleh.

Končno moramo omeniti, da posamezne skupine kmetijskih rastlin (žita, okopavine, trave itd.) spremljajo navadno isti pleveli. Tako govorimo o žitnih plevelih (kokalj, grašice, slak itd.), okopavinskih plevelih (rogovilček, dresni, lobode itd.), travniških plevelih (regrat, trpotci, travniška penuša, kumina itd.). Nekateri pleveli niso prav nič izbirčni glede rastlin, s katerimi žive skupaj. Osat in plešec se prav dobro počutita tako med žiti kot med okopavinami. Tak plevel je tudi pirnica.

Oset (*Cirsium arvense*). 1 = gornji del rastline s cvetnimi koški; 2 = spodnji del s pod zemljo plazečimi se koreniki; 3 = cvetoč košek; 4 = cvet s petimi prašniki in z dolgim pestičem, ki se konča z razklano brazdo; 5 = zrel plod — rožka; 6 = rožka od strani; 7 = rožka, prečno prerezana; 8 = kaleča rastlinica. — Oset je zelo razširjen in nadležen plevel. Zraste do 130 cm visoko. Razmnožuje se s semenom in s podzemskimi koreniki, ki rastejo v več »nadstropjih«, 25–30, pa tudi do 200 cm globoko v zemlji. Močno zaplevelene površine zasejemo z deteljo, lucerno ali s travami.

Pirnica (*Agropyrum repens*). 1 = cvetoča pirnica s podzemnimi, plazečimi se živicami; 2 = jeziček in ušesca na meji med listno ploskvijo in nožnico; 3 = klasno vreteno; 4 = del klasa s klaski; 5 = isti del klasa od hrbtne strani; 6 = cvetoč klasek; 7 = odcvetel klasek; 8 = plod — golec — od hrbtne strani; 9 = plod od trebušne strani; 10 = prečni prerez semena; 11 = kaleče seme. — Pirnica je zelo škodljiv trajen plevel. V glavnem se razmnožuje s podzemnimi, plazečimi se živicami. Živice se v zemlji silno razvejijo in če ostane v njej samo konček živice, vzkal iz njega nova rastlina. Pirnico uničimo samo, če izvlečemo iz zemlje vse podzemne dele in jih na soncu posušimo. Ob vlažnem vremenu pirnico samo razrežemo in še bolj razvejimo. Zaradi zatiranja pirnice rahljajmo zemljo samo v suhem vremenu. Oprana pirnica je dobra krma, lahko jo pa tudi kompostiramo ali porabimo v pivovarnah.

S plevelom se borimo v glavnem na dva načina: s preprečevanjem zapleveljenosti in z uničevanjem plevela.

Zapleveljenost preprečujemo takole:

1. s setvijo očiščenega semena;
2. s pravilnim ravnanjem s kmetijskimi odpadki;
3. z vzorno čistoto v kmetijskih zgradbah in na dvoriščih;
4. z odpravo nepotrebnih meja med parcelami;
5. z uvedbo stalnega kolobarja;
6. s pravočasno setvijo ustreznih sorte in
7. z osuševanjem in apnjenjem (kalcifikacijo) tal.

Plevel uničujemo:

1. s pravočasno in pravilno obdelavo zemlje;
2. s pletjem posevkov in nasadov in
3. s kemijskimi in biološkimi sredstvi.

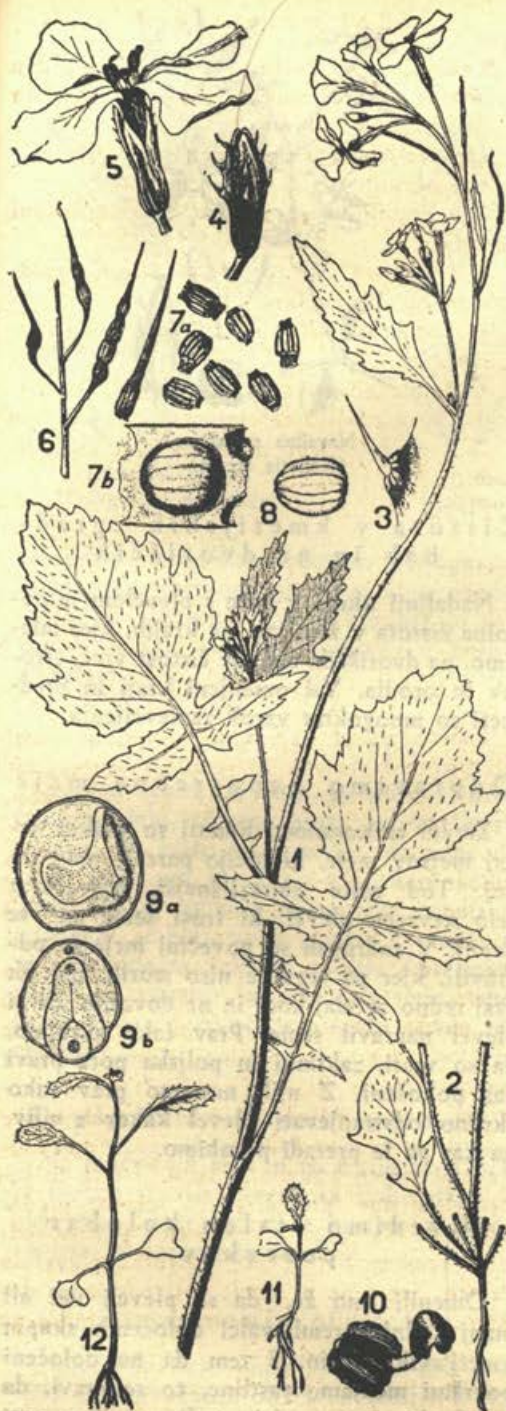
Setev čistega semena

Kmetovalčeva neprevidnost in površnost pri pripravi semena za setev je mnogokrat vzrok zapleveljenosti njiv in travnikov. Prvo napako napravimo že pri mlačvi žit. Če mlatimo več vrst žita drugo za drugim, mnogokrat prepovršno očistimo mlatilnico. Posledica take površnosti je, da pride med pšenico rž, med rž ječmen, med ječmen oves itd. Semena teh žit je pozneje težko odstraniti in so plevel v glavnem posevku. Po našem zakonu o prometu s semeni sme biti v 1 kg prvorazredne ozimne pšenice največ 50 zrn rži, v rži največ 25 zrn ječmena, v ovsu največ 25 zrn ječmena, v koprli največ eno seme predenice, v ajdi največ 10 semen kokalja, v lanu, detelji in lucerni ne sme biti nobenega semena predenice itd. Na splošno sme biti v prvorazrednem semenu največ pol odstotka plevelnih semen. Seme ne bi smelo biti posejano, dokler ni temeljito očiščeno na čistilniku za

vzkaljena rastlina s kaličnimi listi in prvim pravim listom; 12 = vzkaljena rastlina z dvema pravima listoma. — Njivska gorčica je zelo podobna njivski redkvi in je prav tako nevaren enoleten plevel, najbolj razširjen v jarih žitih. Zlasti mu ugaja topla, rodna zemlja, bogata z apnom. Cvete od maja do avgusta. Cveti so močno rumeni. Semena so drobnejša od semen njivske redkve. Kale že prvo leto, najrajši, če so pol do dva centimetra globoko v zemlji. Zatiramo jo podobno kot njivsko redkev.

Njivska gorčica (*Sinapis arvensis*). 1 = cvetoča njivska gorčica; 2 = spodnji del rastline; 3 = dlaka s stebela; 4 = cvetni popek; 5 = štirištevni cvet; 6 = del grozda z zrelimi plodovi — luski; 7 = zrel plod — luski: a = z bočne strani gledan; b = odprt plod (na kožnati pregradi je 6, pod njo pa še 6–7 semen); c = lusk brez pregrade in semen; 8 = seme s trebušne in hrbtne strani; 9 = prerezano seme: a = vzdolž krožno zavitega kaliča; b = čez koreničico in kaličevo kalico; 10 = kaleče seme; 11 =

Njivska redkev (*Raphanus raphanistrum*). 1 = cvetoča njivska redkev; 2 = spodnji del rastline; 3 = žlezasta dlaka s stebela; 4 = cvetni poprek; 5 = štiristevni cvet; 6 = del grozda z zrelim plodom — luskom; 7 = enosemnski predali luska, potem ko razpade; 8 = seme s trebušne strani; 9 = preceza zrelih semen; 10 = kaleče seme; 11 = vzkaljena

rastlina s kaličnimi listi in dvema pravima listoma; 12 = vzkaljena rastlina s štirimi pravimi listi. — Njivska redkev je nevaren enoleten plevel, razširjen najbolj v jarem ječmenu in ovsu. Zlasti mu ugaja kisla, siromašna zemlja. Cvete in dela seme od maja do jeseni. Semena so 3 mm dolga in 2 mm široka. Kale šele drugo leto in ostanejo kaliva mnogo let. Najlažje kale, če so 3–4 cm globoko v zemlji. Z njivsko redkvijo in njivsko gorčico se borimo enako: v suhem vremenu branamo žita, ki jih zato sejemo nekoliko gosteje. V času cvetenja žanjemo ali kosimo cvetove nad žitom. Plevel zatiramo tudi s škropljenjem z 20–25% raztopino zelene galice (600 do 1000 l na 1 ha). Škropimo v suhem in toplom vremenu, dokler je plevel še mlad.

Deteljna predenica (*Cuscuta trifolii*). 1 = predenica na detelji; 2 = skupina cvetov; 3 = cvet predenice; 4 = razprt cvet s petimi prašniki; 5 = prečni presek plodu s štirimi semeni; 6 = seme s trebušne in bočne strani; 7 = del stebelca s pijavkami (havstoriji); 8 = prečni presek stebelca gostitelja tam, kjer se je priselala predenica, da bi iz cevni povezki sesala rastlinski sok; 9 = predenica v začetku razvoja, ko otipava okolico in išče gostitelja; 10 = predenica se spiralasto ovija okrog stebelca gostitelja in ustvarja osnovni prstan; 11 = isto, malo pozneje. — Deteljna predenica je zelo nevarna zajedavka detelje, lucerne, grašice, njene sorodnice pa napadajo tudi lan in druge rastline. Iz semen, ki je zelo majhno, se razvijejo nitasta stebelca, ki se ovijajo okrog svoje žrtve. S pijavkami (sesajočimi bradavicami ali havstoriji) izsesajo vso hrano iz napadene rastline. Predenica se razširja v glavnem s semenom, ki ostane kalivo v zemlji pet do šest let. Sejmo le zanesljivo čisto seme! Predenico zatiramo s 15–18% raztopino zelene galice ali s požiganjem napadenih površin. Na okuženem zemljišču pet do šest let ne sejmo rastlin, ki jih napada predenica.

seme, po možnosti na takem, ki popolnoma odstrani vse nezaželene primesi in plevel. Seme detelj, lucerne in lanu mora biti očiščeno predenice v tako imenovanem razpredeničniku, v katerem z magneti in železnim prahom zlahka odstranimo vse seme predenice.

Ravnanje s kmetijskimi odpadki

V odpadkih z mlatilnic, čistilnih strojev, v senenem drobu je mnogo plevelnega semena. Odpadke navadno pokrmimo živini, jih vržemo na gnoj ali kompost. Živina plevelno seme slabo prebavi in tako pride še kalivo na gnoj, od tod pa zopet na njivo. Kmetijske odpadke, ki jih uporabljamo za krmo, moramo zato pred uporabo zmleti ali skuhati. Le tako zanesljivo uničimo njih kalivost in preprečimo nadaljnje zapleveljenje.

Na gnoj ali na kompost smemo odvreči plevelno seme ali razne kmetijske odpadke le, če poskrbimo, da gnoj ali kompost pred uporabo popolnoma dozorita. Dobro je, če kompostu dodamo apna ali apnenega dušika, ki pomagata razkrajati organske snovi in uničujeta tudi bolezenske kali ter plevelna semena. Prav je tudi, če odpadki z vrtov in njiv pridejo na kompost, ki smo ga namenili za gnojenje travnikov, odpadki s travnikov pa na kompost, namenjen za njive in vrtove.

Ameriški rogovilček
(*Galinsoga parviflora*).

Navadna zvezdnica
(*Stellaria media*).

Čistota v kmetijskih zgradbah in na dvoriščih

Nadaljnji ukrep v boju s plevelom je popolna čistota v žitnicah, na krajih, kjer mlatimo, na dvoriščih, nadalje čistost vreč, strojev in orodja. Vsi omenjeni kraji in predmeti so mnogokrat vzrok zapleveljenja.

Odpravimo nepotrebne meje

Zaradi razkosanosti kmetij so vsakih nekaj metrov meje, ki ločijo parcele med seboj. Tod raste najrazličnejši, največkrat zelo nevaren plevel, ki trosi seme na vse strani. V zadrugah so povečini meje že odpravili, kjer pa tega še niso storili, naj jih vsaj redno zgodaj kose in ne dovolijo, da bi plevel napravil seme. Prav tako skrbimo, da so vrati, zaklinki in poljska pota pravi čas pokošeni. Z njih moramo prav tako skrbno odstranjevati plevel kakor z njiv, na kar pa le preradi pozabimo.

Uvedimo stalen kolobar posevkov

Omenili smo že, da so pleveli več ali manj stalni spremljevalci določenih skupin kmetijskih rastlin. S tem da na določeni površini menjamo rastline, to se pravi, da kolobarimo, se menjajo tudi pogoji za rast plevela. V novih okoliščinah nekateri pleveli sploh ne morejo več uspevati, izginjajo sami od sebe. Čim dalj se ne vrnemo z isto rastlino na isto njivo, tem večja je verjetnost, da se plevel ne bo več pokazal. V kolobar moramo seveda uvrstiti rastline, ki

Navadni dresen
(*Polygonum persicaria*).

Slakasti dresen
(*Polygonum convolvulus*).

Ptičji dresen
(*Polygonum aviculare*).

zahtevajo temeljito obdelavo (okopavine, industrijske rastline), ali take, ki se močno razrastejo (detelja). Dober kolobar je zelo važno in zelo uspešno sredstvo v boju s plevelom.

Pravočasna setev

Zdravo seme, ki smo ga posejali pravi čas, bo dalo zdrave, hitro se razvijajoče rastline. Te bodo tako močne, da bodo same ovirale rast in razvoj plevelnih rastlin. Sorta, ki je najbolj prilagojena zemlji in podnebjju, se bolje upira plevelu kot tista, ki ni prikladna za določen okoliš. Zato sejmo vedno le izbrano in očiščeno seme tistih sort, ki so v določenem kraju znane kot najboljše.

Osušujemo in apnimo zemljo

Na močvirnih tleh in na kislih zemljiščih se močno razvije plevel, ki ljubi vlago in kislila tla. Zoper plevel se borimo z osuševanjem in apnjenjem zemljišč.

Uničevanje plevela

Najučinkoviteje uničujemo plevel s pravilno in pravočasno obdelavo zemlje. S tem pripravimo ugodne pogoje za razvoj kmetijskih rastlin, oviramo pa rast in razvoj plevela.

Zelo važen ukrep v boju s plevelom je plitvo oranje takoj po žetvi. Ko zemljo plitvo zaorjemo, pride plevelno seme v zemljo in, če je količjak vlažno, začne kaliti. S

kasnejšim globljim jesenskim oranjem spravimo vzkaljen plevel v zemljo in ga tako uničimo.

Posebno se moramo zavzeti za uničevanje trajnih plevelov, kot sta pirnica in osat. Pirnico uničujemo tako, da ji v suhem vremenu z zelo ostrim plugom spodrežemo korenike z živicami, nato jih pa s kultivatorjem ali brano izvlečemo na površino, da se na soncu posuše, ali jih pa takoj odstranimo z njive. To delo moramo večkrat ponoviti. Osat uničimo tako, da s posebnimi motičkami spodrežemo korenike v globini 10 do 15 cm in tako onemogočimo nadaljnjo rast.

Brananje in okopavanje

Zelo uspešen način boja s plevelom je brananje posevkov in nasadov. Žito branamo, ko so rastlinice že toliko močne, da jih z brano preveč ne poškodujemo. Jare posevke lahko branamo že pred kalitvijo, če se je plevel že močno razvil.

Pri nas je še vse premalo v navadi brananje okopavin, posebno krompirja. Krompir vzkali po 3—4 tednih. Vtem se plevel že močno razvije, zato ga moramo, brž ko se pokaže, uničiti z lahko brano. Krompir branamo enkrat do dvakrat pred kalitvijo in enkrat po kalitvi.

Podobno kot z brano uničujemo plevel z motiko. Branajmo in okopavajmo le v suhem vremenu, da se plevel, ki ga izvlečemo iz zemlje ali spodrežemo z motiko, takoj posuši.

Nekatere plevela, kot so njivska gorjušica (*Sinapis arvensis*), njivska redkev (*Raphanus raphanistrum*), kokalj, plešec, dresni, lobo-de itd., najzanesljiveje uničimo, če jih odstranimo z roko. Ti pleveli se navadno pokažejo šele takrat, ko ne moremo več s stroji na njivo, ali pa ostanejo v gredah med rastlinami, kamor nismo mogli z vprežnim orodjem, da ne bi poškodovali koristnih rastlin. Vsekakor jih moramo uničiti, še preden napravijo seme.

Kemična sredstva za uničevanje plevela

Nekatere plevela, zlasti gorjušico in njivsko redkev, uspešno zatiramo z različnimi kemičnimi sredstvi. Z njimi lahko uničujemo nekatere plevela tudi na vlažnejših tleh, kjer je uspešno zatiranje z obdelavo sicer zelo oteženo.

Poznamo že več uspešnih kemičnih sredstev za zatiranje plevela. Nekatera delujejo samo na nadzemne, druga tudi na podzemne

organe plevela, ne škodujejo pa kmetijskim rastlinam. Uporabljamo jih v tekočem stanju ali v prahu.

Če uporabljamo kemična sredstva, moramo natančno upoštevati predpise glede časa in načina uporabe. Vedeti moramo tudi, da so mnoga kemična sredstva človeku škodljiva. Osebe, ki jih uporabljajo, morajo zlasti paziti, da jim sredstva ne pridejo v oči in na morebitne rane na rokah, kar ima lahko hude posledice.

V kmetijski praksi so za uničevanje plevela najbolj znana tale kemična sredstva.

1. Železna ali zelena galica, ki je porabimo 600–800 l na 1 ha. Uporabljamo jo v 20–25 % raztopini.

2. Razredčena žveplena in dušična kislina, ki je porabimo 1000–1200 l na 1 ha v 3 do 4 % raztopini.

3. Apneni dušik, ki ga porabimo 80–150 kilogramov na 1 ha.

Kemičnih, kakor tudi v novejšem času hormonskih pripravkov za zatiranje plevelov je mnogo. S pridom jih bomo uporabljali, če se bomo natančno držali predpisov za njihovo uporabo.

Semenske parcele

ing. Viktor Repanšek

Čedalje več ljudi je zaposlenih v industriji, ki se vedno bolj širi in potrebuje več kmetijskih pridelkov za predelavo. Delovni ljudje hočejo dovolj dobre hrane, živina tečne krme, industrija surovin. Potrebe po kmetijskih pridelkih stalno naraščajo. Vse to mora zadovoljiti kmetijska proizvodnja in tem nalogam bo kos le, če bomo povečali proizvodnjo na vsakem hektaru kmetijske površine.

Za večjo kmetijsko proizvodnjo zelo važno je zdravo in čistosortno seme. Dolgoletna praksa in številni poskusi so pokazali, da daje različno seme pri enakem gnojenju in enaki obdelavi zelo različne količine pridelkov. Za primer naj navedemo samo poskuse s krompirjem, ki jih je napravil leta 1949 Kmetijski znanstveni zavod na svoji selekcijski postaji na Češeniku. Poskusi so bili napravljeni na poskusnem polju, popolnoma enako in ob istem času obdelanem in enako pognojenem. Poskusne sorte so bile

isti dan posajene in isti dan izkopane, a vendar je krompir sorte draga dal 373 stotov pridelka na hektar, karmen 350 stotov, rodovitnik (Ackersegen) 324 stotov, srednje rani bemovec 157 stotov, oneida pa samo 124 stotov pridelka na hektar. Podobne razlike so bile tudi pri žitu in drugih rastlinah.

Za povečanje kmetijske proizvodnje je torej nedvomno odločilno seme zdrave, za vsak kraj primerno izbrane sorte. Na večji pridelek vpliva seveda tudi drugo, na primer obdelava, gnojenje, mehanizacija itd., vendar bomo popolnoma izkoristili prednost vsega tega le, če bomo imeli dobro seme. Za proizvodnjo semena moramo zato posebej skrbeti.

Poseben in učinkovit ukrep za proizvodnjo zdravega semena je gojitev na tako imenovanih semenskih parcelah.

Kaj so pravzaprav semenske parcele? To so deli površin, ki so namenjeni za pridelovanje posameznih kmetijskih rastlin, na ka-

terih pa gojimo rastline samo zaradi pridobivanja semen. Semenske parcele morajo biti tako velike, da na njih pridelamo toliko semen, kolikor ga potrebujemo za setev na domačem posestvu. Parcele niso enako velike za vse rastline. Semenske parcele za krompir naj merijo nekako petino celotne površine, ki jo nameravamo zasaditi s krompirjem, za žito sedmino do desetino, za proso okrog $\frac{1}{14}$ površine, ki bo zasejana s prosom.

Semenske parcele naj bi imel vsak pridelovalec, obvezno pa jih morajo imeti vse delovne zadrugne in vsa državna posestva.

Za te parcele izberemo najboljšo zemljo na posestvu, tako, ki najbolj ustreza pogojem za razvoj rastlin, ki jih gojimo. Upoštevati moramo seveda kolobar posevkov. Prav tako naj bi v zadrugah in na državnih posestvih semenske parcele obdelovale posebne delovne brigade, sestavljene iz najnaprednejših, strokovno najbolj poučenih zadrugnikov in delavcev. Samo vestni in strokovno sposobni delavci bodo lahko pridelali resnično dobro seme.

Semenske parcele zasejemo z najboljšim semenom, ki ga je mogoče dobiti. Tako seme pridelujejo selekcijske postaje, rajonska semenarska posestva in pridelovalci, katerih

posevke je potrdila posebna komisija za potrjevanje semen. Vsekakor mora biti seme pred setvijo skrbno očiščeno vseh primesi, razkuženo in take sorte, ki daje v domačem kraju najobilnejše pridelke.

Semenske parcele moramo zelo skrbno obdelati in pognojiti z vsemi gnojili. Vedeti moramo, da tudi dobro sorto lahko pokvarimo s slabo obdelavo.

Posebej moramo skrbeti za čistost njive. Plevel moramo sproti uničevati, nikakor pa ne smemo dovoliti, da bi napravil seme. Če le mogoče že med rastjo odstranimo vse bolne rastline in tiste, ki niso iste sorte ali vrste, kot je glavni posevek. Iz pšenice moramo na primer odstraniti vso rž, iz ovsja ječmen itd.

Dokaz, da smo na semenski parceli uspešno gospodarili, je večji in boljši pridelek kot na drugih površinah, kjer pridelujemo isto rastlino. Rastline na njej morajo biti enakomerno razvite in popolnoma zdrave.

Ob žetvi, pri spravljanju in pri mlačvi moramo skrbeti, da se seme ne pomeša z drugimi sortami ali s semenom drugih rastlin. Pridelek s semenske parcele posebej in skrbno vskladiščimo, tako da je izključeno vsako mešanje z drugimi semeni.

Pomembnejša srečanja na nebu v letu 1951

Ure so navedene po srednjeevropskem času.

Konjunkcija je navidezno srečanje kakega planeta z luno, soncem ali s kakim drugim planetom. Obe telesi sta tedaj navidezno na istem velikem nebesnem krogu, ki gre skozi oba nebesna tečaja. Kar je planet v konjunkciji s soncem, ga seveda ne moremo opazovati.

Planet je v najugodnejši legi za opazovanje v dobi okoli opozicije s soncem; tedaj je na nebu na nasprotni strani od sonca, vzhaja ob sončnem zahodu in je najvišje nad horizontom opolnoči.

Za vsako srečanje planeta z luno ali z drugim planetom je v preglednici navedena tudi njihova navidezna razdalja na nebu. Zaradi lažje orientacije naj navedemo, da ima luna navidezni premer 32', torej nekaj nad pol stopinje.

(Astronomske podatke tu in spredaj v koledarju, kolikor se nanašajo na Ljubljano, je oskrbela astronomska sekcija Prirodoslovnega društva.)

Dan	Ura	JANUAR
2.	5,00	zemlja v prisočju
8.	19,27	Venera 2°38' severno od lune
10.	3,14	Mars 1°36' severno od lune

Dan	Ura	
21.	2,38	Uran 4°34' južno od lune
24.	0,00	Merkur najbolj zahodno od sonca 24°31'

FEBRUAR

7.	20,00	Mars 0°10' severno od Jupitra
7.	23,11	Venera 0°36' južno od lune
8.	6,07	Jupiter 0°30' južno od lune
8.	6,34	Mars 0°21' južno od lune
8.	7,00	Pluton v opoziciji s soncem
11.	16,00	Venera 0°26' južno od Jupitra
16.	5,00	Venera 0°35' južno od Marsa
24.	4,19	Saturn 4°3' severno od lune

MAREC

7.		obročasti sončni mrk
8.	4,02	Jupiter 1°12' južno od lune
10.	7,01	Venera 3°24' južno od lune
11.	18,00	Jupiter v konjunkciji s soncem
20.	11,00	Saturn v opoziciji s soncem
21.	11,26	začetek pomladi — ekvinokcij

APRIL

5.	0,35	Jupiter 1°56' južno od lune
5.	21,00	Merkur najbolj vzhodno od sonca 19°12'
8.	21,00	Neptun v opoziciji s soncem
19.	15,13	Saturn 3°42' severno od lune

Dan	Ura	MAJ
1.		obročasti sončni mrk
3.	16,00	Venera v doljeni konjunkciji s soncem
2.	19,03	Jupiter 2°42' južno od lune
22.	15,00	Mars v konjunkciji s soncem
22.	18,00	Merkur najbolj zahodno od sonca 25°24'

JUNIJ

8.	18,58	Venera 1°4' južno od lune
22.	6,25	začetek poletja — solsticij
25.	18,00	Venera najbolj vzhodno od sonca 45°25'
27.	1,34	Jupiter 4°14' južno od lune

JULIJ

3.	8,34	Mars 4°11' južno od lune
4.	22,00	zemlja v odsončju
8.	9,27	Venera 0°34' južno od lune
20.	0,00	Uran 0°26' južno od Marsa
29.	7,00	Venera v največjem sijaju

AVGUST

1.	4,39	Mars 3°15' južno od lune
3.	20,00	Merkur najbolj vzhodno od sonca 27°19'
5.	21,54	Venera 3°41' južno od lune
7.	2,37	Saturn 4°27' severno od lune
13.	2,00	Pluton v konjunkciji s soncem
20.	21,58	Jupiter 5°01' južno od lune
30.	0,56	Mars 1°52' južno od lune

Dan	Ura	SEPTEMBER
9.	18,08	Venera 2°44' južno od lune
16.	22,58	Saturn 3°41' severno od lune
17.	3,04	Jupiter 4°54' južno od lune
16.	17,00	Merkur najbolj zahodno od sonca 17°53'
23.	21,38	začetek jeseni — ekvinokcij
27.	21,32	Mars 0°1' južno od lune
28.	5,40	Venera 7°7' južno od lune
29.	12,00	Saturn v konjunkciji s soncem

OKTOBER

1.	3,59	Saturn 5°0' severno od lune
3.	5,00	Jupiter v opoziciji s soncem
10.	20,00	Venera v največjem sijaju
13.	11,00	Neptun v konjunkciji s soncem
14.	5,18	Jupiter 4°36' južno od lune
21.	18,10	Uran 3°52' južno od lune
26.	17,49	Mars 2°5' severno od lune
27.	0,24	Venera 0°2' južno od lune
28.	19,23	Saturn 5°22' severno od lune

NOVEMBER

14.	10,00	Venera najbolj zahodno od sonca 46°39'
25.	18,49	Venera 5°47' severno od lune
28.	12,00	Merkur najbolj vzhodno od sonca 21°40'

DECEMBER

22.	17,01	začetek zime — solsticij
23.	0,27	Saturn 6°23' severno od lune
23.	3,37	Mars 5°50' severno od lune

Prebava in rane na želodcu

dr. A. Arnšek

O ranah, njih prisadu in okužitvi skozi rane smo pisali v lanskem Koledarju. S tem pa poglavje o ranah še ni končano. Obdelati moramo še rane v želodcu in črevesju. Te sicer niso tako številne kot rane na vrhnji koži telesa, zato so pa tem neprijetnejše. Nastajajo seveda iz čisto drugačnih vzrokov kakor zunanje rane, pa tudi njih razvoj in zdravljenje sta bistveno drugačna. Da bomo spoznali vzroke, zakaj nastanejo rane na prebavilih, moramo najprej spoznati delovanje zdravega želodca in drugih prebavnih organov. Tako bomo lažje spoznali želodčne rane. Teh bolezni je v današnji, recimo, rentgenski dobi vedno več; seveda ne zaradi rentgenskih žarkov, temveč jih le s temi žarki vedno zanesljiveje ugotavljamo.

Prebava

1. V u s t i h. Hrano najprej z zobmi prežvečimo in zdrobimo na čim manjše kosce; s tem se že v ustih začne važen del prebave,

ker bi sicer prišli preveliki kosi v želodec in ga obteževali. Potrebno je torej, da so zobje zdravi in dobri, da olajšajo delo želodcu. Pa še iz drugega vzroka je potrebno, da pazimo na zobe. V nagnitih, piškavih in votlih zobeh se namreč vedno nabirajo najrazličnejše bakterije, seveda tudi bolezenske. Tam dobro uspevajo in morejo od ondi skozi votle zobne korenine vdreti v notranje tkivo, v mezgovino in kri, od koder potem povzročajo razna obolenja od najrazličnejših vnetij pa do raznih dolgotrajnih ali kroničnih trganj in revmatizmov. To dognanje sodobne medicine še ni posebno staro.

Nadalje se tako prežvečen grizljaj v ustih dodobra premeša s slino, ki priteka med žvečenjem v usta iz treh parov žlez, in sicer: 1. iz leve in desne predušne slinavke; če se te dve žlezi vnameta in otečeta zaradi kužnih bacilov, dobimo vnetje predušnic ali »mumps« (bolezen večinoma otroške dobe in nalezljiva); 2. priteka slina iz leve in desne podčeljustne žleze, ki sta na notranji

strani spodnje čeljusti; 3. iz dveh podjezičnih žlez, ki sta pod jezikom vsaka na svoji strani. Slina pa priteka v usta še iz drugih manjših in precej številnih žlezic ustne sluznice in jezika. Dotok sline v usta je pri ljudeh precej različen; srednja količina sline, ki se izlije v usta pri odraslem človeku v 24 urah, znaša poldrug liter. Vsa slina je slabo lužnata. Že v ustih raztopi večino sladkorja in zaradi svojih prožil ali fermentov začne že v ustih presnavljati škrob, to je kruh in drugo močnato ali škrobno hrano, v pravi sladkor in dekstrin, zato nam postane ta hrana že v ustih slajša in okusnejša. Druga naloga sline v ustih je, da napravi grizljaj vlažen in polzek, da tako olajša delo požiralniku in da po vsakem žvečenju izpere iz ust ostanke hrane in tako prepreči njih gnitje v ustih. Požiralnik spravi tako predelane grizljaje z valovitimi — peristaltičnimi — pregibi v želodec, ki je tik pod prsno-trebušno prepono sredi trebuha, z večjim delom obrnjen na desno stran trebuha, kjer meji na jetra; na levi strani želodca je vranica.

2. V želodcu se začne takoj drugi del prebave. Zato izloča sluznica, to je notranja koža želodca, poseben sok, ki vsebuje tri prebavne snovi v tekočem stanju, in sicer: 1. Najvažnejši je pepsin, ki je prožilo za prebavo beljakovin, to je mesa, sira, jajc in vseh živil, v katerih so beljakovine. Pepsin najbolje deluje s kislino, kakršna je v želodcu. 2. Želodčna sluznica izloča kot drugo prebavilo znatne količine solne kisline. Solna kislina ni prožilo ali ferment za prebavo, temveč le omogoči pepsinu in drugim prožilom, da morejo prebaviti beljakovine v tako imenovane peptone, ki jih črevesna sluznica lahko posreba in jih mimogrede preusmeri v telesno beljakovino, ki jo nato prevzame kri kot pravilno pripravljeno hrano za celice vsega telesa. Solna kislina pa ima še drugo važno nalogo v želodcu kakor tudi dalje v črevesju, in sicer to, da more v gostoti v kakršni se izceja v želodčni sok, že v kratkem času umoriti vse bakterije, ki so prišle žive s hrano v želodec. Če bi se to ne zgodilo, bi se lahko najrazličnejše bolezenske klice v želodcu, posebno pa v črevesju, silno namnožile in preplavile vse telo ter ga v najkrajšem času uničile. To se res, žal, še danes prepogosto dogaja pri umetno hranjenih dojenčkih ali zalivančkih. Žene, ki pričakujejo otroka, posebno prve-

ga, bi se morale glede prehrane in nege dojenčka danes, ko imajo toliko lepe priložnosti, dobro poučiti in vedeti najprej, da je le naravno dojenje hrana in zdravilo za dojenčka. Tudi črevesne kužne bolezni, kot griža, tifus, kolera in druga okuženja, nastanejo le, kadar je želodčni sok pomanjkljiv, če je namreč želodec kakor koli pokvarjen in sok ne more pravi čas in popolnoma uničiti kužnih klic. To je dokazal znanstvenik Pettenkofer s tem, da je uporabil veliko količino bacilov, povzročiteljev tifusa; ker je imel želodec zdrav, ni zbolel za tifusom, dasi je bila količina tolikšna, da bi mogla okužiti več sto ljudi z nezdravim želodcem. Gostota solne kisline v želodčnem soku, ki zadostuje za uničenje raznih bakterij, znaša pravilno 0,25—0,42 %; kar je manj ali več, že ni pravilno in povzroča večje ali manjše motnje v prebavi — če je manj, je zelo nevarno za okužbo in hrana se prepočasi prebavlja, če je več, dobimo tako imenovano gorečico ali zgago ali celo bolečine in krče in bljujemo kislino. 3. Tretje prožilo, ki ga izloča želodec, je l a b; to prožilo razkraja mleko v njegove sestavine, zlasti izloča iz njega beljakovine, da so ti deli bolj prebavljivi. Tega prožila želodec ne izloča stalno, temveč le pri ljudeh, ki redno uživajo mleko. Pomanjkanje tega prožila v želodcu je tudi vzrok, da nekateri ljudje mleka ne prenesejo, a le takrat, če dalj časa niso uživali mleka in je želodec nehal izločati lab; kakor hitro pa začno spet polagoma piti mleko, začne tudi želodec izločati lab in pravilno prebavljati mleko. To bi morale vedeti matere, ki tožijo, da jim otroci ne marajo piti mleka — če ni seveda vzrok v razvajanju svojeglavnosti. Mleko je pa najboljša naravna hrana, ki si je boljše ne moremo misliti.

Želodec delimo v tri dele: 1. v vhodni ali ustni del, ki je v zvezi s požiralnikom in leži prav na sredi in najvišje tik pod rebrnim lokom; 2. telo želodca, ki leži poševno proti desni strani in je nekoliko navzgor upognjena vreča; 3. na spodnji strani v obliki lijaka ležeč izpraznjevalni del želodca, ki ga imenujemo pilorus in je že v zvezi s črevesom dvanajstnikom. Sluznica ustja in telesa izloča vsa tri omenjena prožila za prebavo, sluznica pilorusa pa je bolj bleda in izloča le pepsin v lužnatem stanju brez solne kisline. Ves želodčni sok se v želodcu postopoma premeša s hrano, ker se želodčna ste-

na med prebavljanjem rahlo valovito pregiblje v smeri proti pilorusu, ki je na ozkem prehodu v črevo najboljčutljivejši za želodčno kislino in zadržan z mišico, a se kdaj pa kdaj odpre in tako potisne del hrane v dvanajstnik.

3. V dvanajstniku in dalje v črevesju se začne tretji del prebave. Sem se stekajo novi prebavni sokovi, in sicer z desne strani žolč, ki ga pripravljajo in izločajo jetra in se nabira v žolčnem mehurju tik pod jetri in ob desni strani dvanajstnika. Žolč služi za prvo predelavo masti in olj, ki so v hrani, da jih tako pripravljene more posrebat črevesna sluznica in jih predati krvi za telesno hrano. Kot drugo prebavno prožilo se zliva v dvanajstnik sok iz žleze, ki leži levo ob dvanajstniku in tik pod želodcem; ta žleza se imenuje trebušna slinavka ali pankreas. Sok te žleze je kot žolč lužilo in dopolnilno prebavilo za vse tri glavne sestavine, ki so v hrani, in sicer za beljakovine, za toščice in za škrobno-sladkorne sestavine. Trebušna slinavka izloča iz svojih celic naravnost v kri, ne v črevo, razen tega še eno prožilo, in sicer tako imenovani insulin, ki doseže, da morejo telesne celice posrebat sladkor iz krvi in ga uporabiti za hrano. Če je trebušna slinavka tako bolna, da ne izloča insulina, se izloča sladkor iz krvi skozi ledvice kot neuporabljjen iztrebek. V takem primeru je treba dajati z injekcijami umetno pripravljen insulin, da more telo izrabljati tudi sladkor za hrano. In še eno prebavno prožilo se izceja iz črevesja v hrano iz zelo številnih črevesnih žlezic skoraj po vsej njegovi dolžini; to je črevesni sok, ki je tudi dopolnilno prebavilo in se prav tako meša s hrano kot drugi, prej omenjeni sokovi. Črevesna sluznica ima razen tega še važno nalogo, da kot živa stena posreba vso tako spremenjeno in pripravljeno hrano iz črevesa in s svojimi valovitimi ali peristaltičnimi pregibi premika ostanek dalje proti danki ter nato iztrebi v rednih presledkih, s čimer je črevesna prebava končana. Hrana, posrešana iz črevesa v kri, pa se nadalje v krvi sami, v jetrih in v telesnih celicah še bolj zapleteno spreminja s sodelovanjem vitaminov, raznih drugih prožil in kisika v smislu prisvojevanja, tako da mpre hrana v celicah izgorevati, dajati telesu toploto in moč za delo ali pa se kopičiti na raznih delih telesa kot rezerva.

Kako in zakaj nastanejo rane na želodcu in na dvanajstniku

V prebavnem sestavu je začenši od ust dolga vrsta raznih žlez, ki izločajo prebavne sokove. Sokovi v ustih še ne prebavljajo hrane, temveč jo le pripravljajo za prebavo, ki se začne v želodcu. Znanstveniki so vzeli živalim želodčni sok, to je raztopljen pepsin, pomešan s solno kislino, in deli vanj kose surovega mesa ali tudi žive živalce. Sok je že v nekaj urah raztopil meso in tudi živali, jih torej prebavil kar v posodi, v kateri so poskuse delali. Isto se je ponovilo tudi v soku, vzetem iz dvanajstnika, v katerem sta pepsinu in solni kislini primešana še žolč in sok trebušne slinavke; tu je bila prebava še popolnejša. Sok, vzet iz črevesja pod dvanajstnikom, je pri takem poskusu tem slabše prebavljajal, čim dalje od dvanajstnika je bil vzet, prožila v črevesju so torej vedno pičlejša in že uporabljena. Znanstveniki so ugibali, zakaj želodčni in dvanajstnikov sok ne prebavi tudi svojega proizvajalca, želodčne in dvanajstnikove stene. Ugotovili so, da je pri ljudeh, ki sredi zdravja zaradi nesreče naglo umrli, želodčni in dvanajstnikov sok že v nekaj urah močno raztopil, to je prebavil, svojega proizvajalca. Za poskus so nadalje zamašili ali zadržali tanke žilice, dovajalke hrane in krvi, v želodčni ali dvanajstnikovi steni tako, da so bile celice želodčne sluznice brez hrane. Hitro so oslabele in videli so, da jih je nato prebavni sok naglo prebavil in je na tistem kraju nastala rana, manjša ali večja, kolikršno površino je že oskrbovala tista žilica. S tem je bilo dokazano, zakaj nastajajo rane na želodcu in na dvanajstniku. Dognano je bilo, da more sok načeti in prebaviti le mrtve ali oslabiljene celice želodčne sluznice, zdravim pa ne more škodovati. Potem so znanstveniki, posebno zdravniki, skušali ugotoviti, zakaj nastajajo rane na želodcu pri človeku v vsakdanjem življenju, da bi tako našli čim boljše možnosti za zdravljenje. Uspeli še niso zadovoljivi.

Trenutni, nepričakovani in močni duševni ali živčni pretresi lahko na človeka tako zelo vplivajo, da se krvne žile in žilice močno, kar krčevito zožijo in ponekod celo zadržnejo in zamašijo, kar se lahko zgodi tudi v želodčni in črevesni steni. To je že vzrok za rane na želodcu. Prav tako lahko vplivajo na krvno ožilje tudi posamezni strupi,

posebno rastlinski in nekateri rudninski, pa tudi plini; razne kisline in lužine lahko na celice želodčne sluznice tako kvarno delujejo, da jih želodčni sok prebavi in napravi rano. Tudi iztrebki nekaterih bolezenskih bacilov lahko kot strupi zamašijo želodčno-črevesne krvne žilice in oslabijo sluznične celice. Premrzli ali prevroči požirki lahko povzročijo motnje v želodčnem ožilju in oslabijo celice želodčne sluznice. Seveda lahko tudi udarci ali dalje trajajoči pritiski na želodec ali na trebuh povzročijo motnje v želodčno-črevesnem krvnem obtoku in povzročijo rane. Vsem takim in podobnim razlogom za rane na želodcu in na dvanajstniku se pridruži še ta, da so nekateri ljudje že po krvi in od rojstva bolj nagnjeni k takšnim ranam kot drugi.

Najusodnejši povzročitelj želodčnih ran je vsekakor alkohol, ker je najpogostnejši, zlasti še zgoščeni alkohol žganih pijač. Alkohol je najprej strup živčevja, dalje strup ožilja in potem neposreden strup za žive celice šame, seveda tudi za celice želodčne sluznice, ker jih neposredno slabi. S poskusi so namreč dokazali, da želodčna sluznica posreba že precejšnjo količino použitega alkohola, še preden vsrka kako drugo hrano, razen po potrebi nekaj vode in raztopljenega sladkorja — zato alkohol tako hitro deluje. Prav tako močan strup za živčevje in ožilje, posebno pa za prebavne organe je tudi tobakov nikotin, ki pa, nasprotno kot alkohol, zmanjšuje izcejanje prebavnih sokov iz žlez želodca in črevesja ter s tem, če ga dobimo v telo preveč, zmanjšuje tek do jedi. Kjer skupno deluje več vzrokov, je seveda nevarnost za razvoj želodčne rane še večja; posebno uživanje žganih, kislih ali pokvarjenih alkoholnih pijač na prazen želodec je pri nekaterih boleznih, kot influenci ali gripi, usodno, če pri tem ne poznamo mere. Prav tako je to nevarno tudi za utrujeno in razgreto telo.

Znaki za rane na želodcu in dvanajstniku

Prvi znak želodčne rane je po navadi bolečina v želodcu takoj po jedi, pri dvanajstnikovi rani pa šele kako uro ali dve po jedi. Bolečine so lahko manjše ali večje, spojene s krči ali celo z bljuvanjem. Vsebina izbljuvanega je skoraj vedno kislá, ker se pri na-

stanku rane želodčna kislina pomnoži, da tako prepreči prisad in gnojenje rane, kar je posebno važno; zato pri teh ranah telesna temperatura po navadi nikoli ni povišana. Tek do jedi se večinoma zmanjša ali popolnoma izgine in jezik postane belkastosivo obložen. Ti znaki so za bolnika važni in koristni, ker sami zahtevajo za želodec mir in počitek. Večina takih ranic se po navadi že zato v nekaj dneh brez posledic in brazgotin zaceli, če se bolniki ravnaajo po zahtevah narave. Drugače pa je pri uživalcih alkohola; alkohol namreč zmanjša ali v večji količini zaužit celo zbríše občutek bolečine, zato bolnik še dalje obremenjuje želodec z neprimerno pijačo in hrano, rana pa se veča in širi ter jo občuti bolnik šele po streznjenju, potem pa jo začne znova zdraviti z alkoholom. Kmalu pa pride trenutek, ko tudi to ne pomaga več, in takrat je rana, ali jih je celo več, že močno razširjena v širino in v notranjost želodčne stene, ponekod zabrazgotinjena, drugod pa odprta in krvaveča; bolnik bljuva kri in kri je tudi v njegovih iztrebkih. To se posebno pogosto zgodi ob koncu želodca, to je na pilorusu, ali pa tudi v dvanajstniku. Rana lahko razje in predre želodčno ali črevesno steno in pri tem se vsebina želodca izlije v trebušno votlino, kar povzroči smrt, če je ne odvrne t a k o j š n j a operacija. Pri moških so rane na želodcu in na dvanajstniku trikrat do štirikrat pogostejše kot pri ženskah, kar očitno dokazuje, da v največ primerih ravno alkohol povzroča te rane.

Pod dvanajstnikom po navadi ne nastajajo prebavne rane, ker so tam prebavni sokovi že večinoma porabljeni in toliko razredčeni, da živih črevesnih celic ne morejo več načeti, črevesni sokovi sami pa nimajo te prebavne moči. Pogosto pa nastajajo v črevesju rane pri raznih kužnih boleznih, kot pri griži ali pri trebušnem legarju, tifusu in pri raznih drugih vnetjih črevesja ter pri raku ali tudi pri tuberkulozi črevesja.

Zdravljenje ran na želodcu in na dvanajstniku

Že prej smo omenili, da je narava sama pokazala zdravljenje te bolezni. Mir in počitek želodcu do ozdravljenja, to je osnovno načelo; ranice se po navadi že tako hitro zacelijo, to je po kratkem postu, pri čemer je najbolje uživati samo presne sadne so-

kove in šele po dveh, treh dneh začeti z uživanjem mleka, nato pa po občutku zdravja preiti na redno hrano. Brezpogojno se moramo vzdržati uživanja vsakega alkohola, tudi razne tinkture niso primerne, saj so večinoma z alkoholom. Če pa so rane že večje in starejše, če so torej, kakor pravimo, kronične, potem je seveda tudi zdravljenje dolgotrajnejše, mesece, da, tudi leta trajajoče. Takemu bolniku seveda ni treba ležati, kakor mora tisti, ki mu rana krvavi, lahko celo dela, mora pa se dolgo ravnati po predpisih zdravljenja, se strogo držati predpisane hrane ali tako imenovane *d i e t e* in jemati predpisana zdravila. Ta zmanjšujejo izcejanje prebavnih sokov, posebno želodčnih, to je pepsina in solne kisline, redčijo kislino v želodcu, preprečujejo krvavitev iz odprtih ran in zmanjšujejo ali preprečujejo bolečine v želodcu. Z zdravili dosežemo povoljen ali celo dober uspeh le v primerih, kjer brazgotine po zaceljenih ranah niso preobsežne in pregloboke in niso ob pilorusu ter ga ne zožujejo toliko, da bi močno ovirale prehod hrane iz želodca v črevesje. Če pa so že obsežne brazgotine ob pilorusu ali v dvanajstniku, se utegnejo tod vsak čas odpreti nove rane ter se zaradi stalnega draženja tudi zraščati z okolnim zunanjim tkivom, kar povzroča bolnikom trajne bolečine

in je bilo včasih neozdravljivo, danes pa se je obrnilo na bolje, ker tudi take bolnike že kar z uspehom operirajo.

S poskusi na živalih so znanstveniki dognali, da morejo izrezati ves želodec, a če ostane le krpica želodčne stene in sluznice v živali, ob primerni hrani žival dalje živi ter se po daljšem času privadi celo na prejšnjo hrano, se zredi in docela ozdravi. Tako so pozneje zdravniki kirurgi uspešno zdravili tudi ljudi, kjer je bila operacija na želodcu neizogibna. Dalje so s poskusi na živalih dokazali, da lahko izrežejo celo dvanajstnikovo črevo, tako da je dotok žolča in trebušne slinavke v črevesje drugod, a živali brez večje škode žive dalje; tudi take operacije so rešile življenje že neštetim ljudem. Nadalje lahko živalim in ljudem izrežemo dolge dele črevesja brez posebne škode za življenje, prehrano in zdravje telesa, če se telo postopoma na to spremembo navadi.

Najbolje se varujemo želodčnih ran s pravilno in zmerno hrano in pijačo, z redom in snago pri nji kakor tudi s tem, da je hrana pravilno sestavljena, vsestranska, mešana in da ima dovolj vseh potrebnih vitaminov; pomanjkanje nekaterih vitaminov v hrani, posebno vitaminov B in C, lahko že samo po sebi povzroči, da dobimo rane na želodcu in na dvanajstniku.

Sneguljčica

Anton Vodnik

Jata zvestih ptic
se v lahnem loku
v stara gnezda vrača,
ko čvrsti, svetli plug
dišečo prst obrača
in zrak je slajši
kakor ajdov kruh.

V slapovih sinjine
pomlad se igriva
pění, razliva
z gorá v doline,
teloh in vresje
gorita, hitita
v mračne globeli,
sla prvega svita.

Na sončnih gričih
že pojo svireli — —

V južnih sap žarenju
zadnji sneg se taja,
izpod mahovitih skal,
iz vegastih korit,
očem še temnim skrit,
prezlati vir curlja
in vse kot godba,
vino nas opaja —
svet se lesketa ...

Preljuba, razgrni
lahno vezeno
zelenega gaja,
stopi v val srebrni,
v čisto globočino,
pod muževne
vzpni se veje,
da te rosa oškropi,
da veter te ogreje,

ko na jasi
krotko jagnje bleje.

Na topli stopi mah —
ko da žamet je in svila,
po njem boš hodila
v višnjevo daljo,
ogrnjena s haljo,
ki zvezdnata noč
na zlatih jo statvah
je stkala,
o deklica zala — —

Pridi, premila
iz sence in hlada!
Kot veter prelahni
mi prsi predáhní!
Sneguljčica bela:
Nekoč sem imela
te rada — —

Znano je, da čebele oplajajo cvetove, a premalo je znano, kako se to godi. Cvetovi so dvojni; dvospolni so tisti, ki imajo obe vrsti spolnih listov — prašnike (moški del) in pestiče (ženski del) — na istem cvetu, na primer sadno drevje, ajda, razne cvetlice itd., enospolni pa tisti, ki imajo samo prašnike ali samo pestiče. Če so prašniki in pestiči na isti edinki (drevesu, grmu, stebelu), je rastlina enodomna, če so pa porazdeljeni na razne edinke, pravimo, da je rastlina dvodomna.

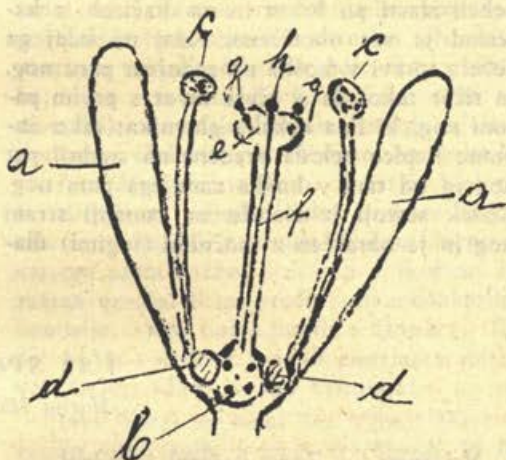
Dvospolni cvetovi se oplajajo različno. Pri pšenici, paradižniku, fižolu in grahu pade na primer cvetni prah iz cveta na pestič istega cveta, ki se tako oplodi. Drugi cvetovi, na primer iglavci, trave in večina žit, pa imajo tako suh in droben cvetni prah, da ga veter raznaša v podobi skoraj nevidne megle in oplaja cvetove. So pa tudi drevesa, ki imajo sicer dvospolne cvete, a niso samorodni, to se pravi, oplojeni morajo biti s prahom drugih dreves iste vrste (n. pr. češnje).

Dvospolni cvetovi sadnega drevja, ajde in vrtne zelenjave imajo lepljiv pelod ali cvetni prah, zato ga mora iz enega cveta prenesti na drugega ali človek (umetna opršitev), voda (dež) ali žuželke. Res tudi ose, čmrliji in razne muhe oplajajo cvete, a jih je zlasti spomladi malo, ker prezimijo samo mlade samice, ki začnejo šele spomladi, ko se zbudijo, ustanavljati nov zarod. Čebele pa prezimujejo v družinah, kjer je po več tisoč posameznih čebel, in so vedno pripravljene, da obiščejo cvetove in jih pri tem nehote oplodijo.

S poskusi so ugotovili, da osemdeset odstotkov cvetov oplodijo čebele, ostanek pa druge žuželke. Kjer pa čebele in žuželke ne pridejo do cvetov, ni sadja, ne semena, ker ostanejo cvetovi neoplojeni.

Cvet se oplodi tako, da pridejo drobna zrnca peloda ali cvetnega prahu na brazdo pestiča. Vsa zrnca poženejo korenine (na sliki g, g in h), a samo koreninica tistega zrnca, ki pride na sredo pestične brazde (na sliki h), požene koren do plodnice pestiča. Oglejmo si sliko, ki kaže sestavo dvospolnega cveta jablane: a — cvetni listi (venec),

b — plodnica pestiča, c — prašniki s pelodom ali cvetnim prahom, d — medovniki, žleze, ki izločajo nektar, sladko tekočino, ki iz nje napravljajo čebele med, e — brazda na koncu pestiča, f — cevka, ki drži iz brazde v plodnico, g — zrnca cvetnega pra-

hu, ki sta sicer pognali, a nista dosegli plodnice in oplodita cveti. V plodnici je toliko osnutkov semena, kolikor ima sad peček ali zrn. Ako se ne oplode vsi osnutki, je sad naplaten ali je semena manj. Zdebili se samo tisti del sadu, ki ima oplojene pečke, zato zraste večasi hruška, ki ji na eni strani nekaj manjka.

Iz tega vidimo, kako važno je, da je oploditev sadja in rastlinstva popolna, ob zadostnem številu čebel.

Modro je uravnano, da čebela obiskuje isti dan samo isto vrsto cvetov, da torej leti od cveta jablane k cvetu jablane, s cveta hruške na cvet hruške. Tako vedno prinese na pestič pelod iste vrste cveta, ki ga edini more oploditi. Ker ni vsak pelod enako dober za oploditev, ravno raznašanje peloda od cveta do cveta iste vrste zagotovi sadno in semensko letino drevja in rastlin.

Poglejmo še, kako čebela nabira plod in ga prenaša na brazde pestičev. Slika kaže, da imajo cvetovi medovnika ali žleze, ki izločajo sladko tekočino (na sliki d). Da si jo čebela nabere, vtakne rilček do medovnikov. Ko to napravi, obdrgne z životom prašnike (na sliki c) in na kocine se ji na-

bere neštevilno drobcenih zrn peloda. Ko prileti čebela na drug cvet iste vrste, vtakne rilček k medovniku, z životom obdrgne brazdo (na sliki e) in zrnce peloda oplemeni cvet (na sliki h).

Ker rabi čebela pelod za lastno prehrano in za prehrano zalege, ga odnaša v panj, v svoj dom, in sicer v kroglicah, ki jih nosi na zadnjem paru nog, kjer sta posebni brazdi, ki jima pravimo koška. Pelod se nabira čebeli zlasti po hrbtu in na dlačicah, s katerimi je vsa obraščena. Kdaj pa kdaj ga čebela spravi v koška na zadnjem paru nog, in sicer tako, da si sčeše život s prvim parom nog, ki ima nekaka glavnika; tako nabrane kepice peloda predene na srednji par nog in od tam v koška zadnjega para nog. Košek sestoji iz žlebiča na zunanji strani nog in je obraščen z močnimi (togimi) dla-

čicami, da čebela nabada nanje kepice peloda.

Ravno to delo pa povzroči, da čebele v dobi paše ne živijo dolgo, le približno šest tednov. Ko si češejo pelod, ki je pri nekaterih cvetovih zelo lepljiv, z života in s krilc, se krilca razcefrajo, da prazno čebelo sicer še dvignejo v zrak, ako pa se napije nektarja in se obloži s pelodom (s cvetnim prahom na zadnjih nogah), se ne more več dvigniti in odleteti v panj, v svoj dom. Umreti mora v naravi, kjer jo trpljenja zaradi ločitve od družine največkrat reši kap.

Marljive čebelice si torej z delom same krajšajo življenje v dobro čebelje družine in svojih naslednic v panju, ki jih niti videle še niso. V tem so nam neprekosljivo lep zgled osebne požrtvovalnosti za blaginjo skupnosti.

Vsi sreti 1944

Murija Malenšek - Konič

Vsi sveti... Zvon večerni je odpel,
šepeče zunaj vetra plahutanje;
moliti hišni oče je začel
za vernih duš pokoj in mirno spanje.

Molči vse. Tiho, vztrajno dež rosi,
na nebu zvezda ne gori nobena,
za mizo mati osamljena sedi
v gorjupe, tožne misli zatopljena.

»Moj sin... Si mrtev ali živ, povej!
Nocoj se duše vračajo v domove...
Oglasi se mi in domov poglej,
raztrgaj negotovosti okove!«

Nič se ne gane. Zunaj dež šumi,
brli na mizi borna oljenica,
v molitev mati stara se vtopi,
za sina moli, mati mučenica.

Od okna sem nad mizo puhne mraz,
zamaje v sapi zastorec se rdeči.
O, mar ne gleda v izbo bleđ obraz?
Zdaj čuj, kaj pravi materi strmeči:

»Strašna in dolga je ta pot domov,
vendar sem moral priti k tebi, mati!
O, mati, trda pot je iz grobov,
a vendar moram jasnosti ti dati.

Velika hiša, v hiši temna klet.
Tam, več, so mlado mi telo ubili,
ubili duše mlade so polet,
me v grob prezgodnji položili.

Še dvajset, trideset jih spi z meno,
železna vrata v klet so zazidali.
Čuj, strašen bolj od smrti grob je moj
in nas vseh, ki so kruto nas poklali.

Nikdar na grobu luč ne bo brlela,
nikdar ne bo na njem jesenskih rož...
Ne kloni, mati, bodi kar vesela:
tvoj sin je umiral, kot umira mož!

In moli zame, moli za nas vse...
Zganila spet se rdeča je zavesa;
od okna mrzel val po izbi gre
in staro mater silna groza stresa.

Spomin? Mar vrnil se zares je sin?
Molči noč, tiho, vztrajno dež rosi
in starka moli v vernih duš spomin;
na mizi tožno leščerba brli.

Brda so zavalovila med Sočo in reko Idrijo, skrila so se za topli hrbet Sabotina in v zavetje Svete Genderce (Kobališča — Korade), kmalu pa so se umirila na Prevalju pod Krminsko goro. Geološko bi jih dali k eocenu, zemljepisno h Goriški, zgodovinsko v samostojno knežjo, v francosko-nemško, v avstrijsko (mimogrede napoleonsko), v italijansko, partizansko in sedaj jugoslovansko dobo. Srednjeveški pisci so jih imenovali »In Colibus« (na gričih), Nemci »In den Ecken« (v kotu) in jih častili po starejših listinah in pri polnih bokalih. Še danes dišijo ti rumeni pergamenti po briškem nektarju, »qui dicitur rebola« (ki se mu pravi rebula). Cel pozni srednji vek je v njih. Bilo je to nekoč, po gradovih, po trdnjaviških stolpih, danes pa okrog teh razvalin puhti briška brajda v opojnem vonju cvetov in žlahtnin. Ko je Buoh (Bog) ustvarjal Brice, so rekli, da je počival v brajdi, mnogo dobrin da je natrosil, zraven pa jim nasul laporja — opoke — da so sami morali preobrniti težko zemljo, prekopati pustote in zravnati strme grive. Kako lahko je danes nam potomcev pisati o »briškem raju«.

Čez Vrhúj

Pridite pogledat to čudo: valovje gričevja, širjavo ravnin, nedosežnost obzorja, modrino neba, odtenke mavrične svetlobe, zahod italskega sonca, zdravje pojoče zemlje, šepet trsja, pretakanje rebule in potem še eno čudo: tisto slavno francosko črto, ki ji pravimo začasna državna meja. Kaj strmite, kaj zijate v ta absurd, v to spačenost? Ne vidite, kako je meja iztrgala Brdom cel Števerjan z Oslavjem in Pevmo na vzhodu, tretjino Medane na jugu, Rutarje, Dolenje in Mirnik na zahodu, kako je Brice zadrnila v vrečo, jih potisnila v slepo črevo, v ujetega ptiča tožbo? Brici so v skobcu! Ni zaman vprašal Brice predsednik mednarodne komisije: »Kod boste hodili v Gorico?« Tedaj pa so vsi Brici zagnali enoglasen odgovor: »Čez Vrhuj — čez Vrhovlje!«

Prav! Torej za nami čez Vrhuj! Sicer je veliko poklicanih, a malo izvoljenih, ki trkajo na vrata Brd, da jim odprejo edini prosti vstop v deželico pridnih, veselih in lahkomiselnih Bricev. Če ste z nami, vse dobro. Kar brez skrbi za nami, srčno in kolektivno vkorakajte v obmejni pas, ki vam

Smartno v Brdih.

dela doma nepotrebno preglavico. Vam bomo prijetni spremljevalci, dobri vodniki, še boljši zvodniki.

Iz Plavi zavije daljši ovinek nad Prelesjem, kjer v cerkvici sv. Ahaca občudujemo znamenite freske iz 15. stoletja, kopirane že za razstavo, potem se v živahnem poletu vzdignemo na prelaz med Posočjem in Brdi. Avtobus ali brdobus prisopiha s tretjo premenjavo in se žejen ustavi pred Bavdaževo gostilno, mi pa, žejni novih razodetij, stečemo na razgledni obronek in glej: svetloba se globoko razširi, svet se pogrezne, nebo se skloni, brdovje razmahne, Furlanska nižina razprostre, morje zablešči, Karnijske Alpe, Dolomiti se odgrnejo. Kaj hočemo še več?

Kje so pa Brici? Jih ne vidite stisnjenih v »korijeri«, z oprtniki, z vrečkami, z jerbasi, s cajnami, s pletenkami, s »flaškonči«? Kako žlobudrajo! V Gore nosijo vino, žganje, sadje, domov pa moko, fižol, sir, maslo, zabelo. Izmenjavajo blago kakor nekoč plat-

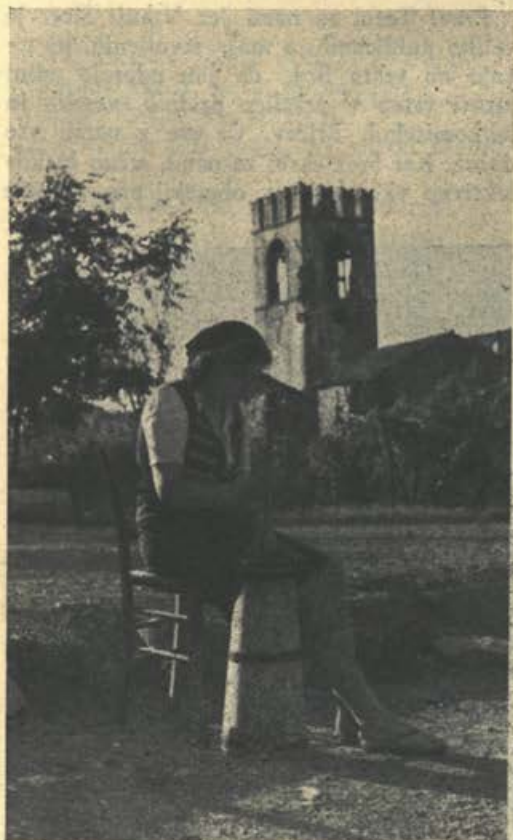
Oče pesnika Alojzija Gradnika med vinogradi v Medani v Brdih.

no. Podjetne Brike pa gredo še dalje, v Kobarid, v Bovec, na Bled, na Jesenice, da čimprej odprodajo prezrele fige, breskve, grozdje in si potem za dom naložijo celo špecerijo. No, pa pogledimo še tja na strmico tiste zložne briške pobe z zagorelo kožo, ki polagajo cevi za vodovod v Brda. Da, vodovod v Brda! Ne daje briška zemlja dovolj vode, ob suši se ji posušijo potoki, usahnejo studenci, še vodnjaki — »šterne« — ne hranijo deževnice dovolj dolgo. Zato naj jo Soča namaka! Vsi pritrujemo, vzklikamo veselo: Vodovod v Brda, vinovod iz Brd!

Zavrtimo briški film

Po vinovodu navzdol — v Gonjačah — križišče: na levo v Kojsko, na desno v Šmartno, na Dobrovo.

Kojsko, mirno, veličastno leži, toda zaradi meje je odmaknjeno, ni več prestolnica Brd, živi iz preteklosti. Zato je pa njegov Sveti Križ »na jezeru«, nekdanj znamenita božja pot, eden največjih umetniških spomenikov na Goriškem (zlati gotski oltar z dragocenimi detajli iz Kristusovega trpljenja in s freskami v presbiteriju iz 15. stoletja in še dva stranska »zlata« oltarja). V kojsčanskem gradu je »obnova« preuredila sobane, le iz grajskih vrat, iz grofovskih grbov in spominskih marmornatih plošč na grajskem dvorišču in po stenah razberemo zgodovino. Tudi v tem gradu so se goriški plemiči shajali in pri posameznih podajali »literarne proizvode« kot člani rimske akademije soških Arkadov v tujih jezikih, medtem ko se je slovenska ljudska pesem odbijala od grajskih stolpov.

V Kozani v Brdih »tolčejo« (medejo) mleko.

Vipolški grad v Brdih.

V farni cerkvi, ki je moderna, visijo dragoceni kvadri (podobe), med temi dva Paola Veroneseja; poleg zakristije je prvotna gotška kapelica.

Čez Hum mimo meje bi še radi pogledali v Cerovo, obrobno prijazno vasico, ki kaže starine in novine, toda odložimo to za drugi obisk.

Na Humu, skoraj tik meje pri Števerjanu, je zrasel novejši spomenik, kulturno-gospodarski, iz socialnega kolektiva, velik združni dom! —

Šmartno, obzidana vas na ostrem robu, osrednja točka Brd, nas prevzame. Sklop hiš z ozkimi ulicami, ob straneh stolpi, nekdanja trdnjava iz avstrijsko-benečanskih vojn (v 16. in 17. stoletju) s trojnimi vrati. Beneška republika je hlepela po Goriški, cesar Maksimilijan jo je krotil, Brici so Benečane odganjali s kamenjem, sveti Martin je visoko zajahal in zmagal.

Danes se po ozkih »gasah« prerivajo kamioni, da naložijo sadje, v graščini je zadruha, v stolpih skladišča. Dva mogočna kontrasta iz preteklosti in sedanjosti.

Kozana je sklonjena na vznožju Šmartnega; v njej utripa staro in novo življenje; še ji zatrepeče trgovska žilica, nosi prodajati zgodnje sadje na Bled, na Jesenice, še so njeni rojaki na trgih v Celovcu, Gradcu, Ischlu; zvečer je muzikalna, »zaplaše na sali« ali pa sanja pod lipo »na placu« o minljivosti sveta.

Kozana je doprinesla bridko vojno žrtev: 25. marca 1944 so Nemci obkolili vas, streljali vanjo, vse prebivalce pripeljali na cesto, jih strahovali, potem pa požgali več hiš in odpeljali talce, najlepše može in fante, in štiri ustrelili kar medpotoma — na Prevalju.

Zvečer se pod lipo oglasi tudi »Marička pituna« in zateguje kozanske viže:

Oj, ne hodi mi čič nprí (kar naprej),
ke me srce boli.
Ke če prideš pred má,
se mi vtrgaj souzá.

Lorenc ni tega vreden,
da bi hodu k Marički vsak teden,
da bi hodu k Marički vsak teden,
titrajlala lira Lorenc.

Vipolže so se lepo nagnile k Prevalju v skrbno gojenih vinogradih. Imajo dve svoji obdobji, ki ju prikazujeta stari vipolški grad in novi vipolški grad. V starem pod mogočnimi cipresami so razvaline, zevajo luknje od benečanskih krogel, iz votlin strašijo kosti tedanjih upornih kmetov, ki so jih zmetali v brezno; po benečanskih nadlegovanjih so tu imeli goriški plemiči (Attemsi) lovski gradič. Danes je nekdanja grajska klet združna. V to staro zgodovinsko zidovje silijo tudi krajevne ustano-

»Gasah« v Šmartnem v Brdih.

Prizor iz Šmartnega v Brdih.

ve. V novem, kjer so do zadnjih let gospodovali baroni Teufenbachi, poganja živahen kmetijski kolektiv na državnem posestvu.

Med starim in novim gradom pomirja briške duhove vipolški sveti Tilih.

Medana, materina Medana, se gospodovalno in bahavo vzdigne zavedajoč se svoje moči, plodovita v svojih brajdah in vinogradih, napredna v svoji obnovi in v najlepšem združnem domu, kjer tako radi nastopajo gostje iz vse Slovenije; sploh je tu zadnji, najslajši smoter izletnikov. Medanski zvonovi, edini še od vojne preostali (drugi iz Brd so še »begunci« po Italiji), jim donijo mogočen pozdrav v velikih tercah C-dura, kakor da se ne menijo za bližnjo mejo, ki Medano v južnem pobočju v živo reže preko vinogradov, med hišami in dvorišči, preko streh — v zasmeh diplomatski geografiji.

Dobrovo, osrčje Brd, prižema vsa Brda k sebi. Četverostolpni dobrovski grad pripoveduje zgodbe o grofih (Colloredo, Catarini, Baguer), o grofovski zemlji, o kolonih, o sprehajališčih kontes in kontesinj, o političnih shodih v senci njegovih stolpov, o narodnih taborih, o sprejemu mednarodnih komisij. Danes klije v njem življenje odborov, zadrug, mehaničnih delavnic, bije in živi nov briški zarod. Zašla je romantika, raste sodobnost.

Na križišču, kjer je šola, združni dom, pošta, krajevna gostilna, zdravniška ambulanta, lekarna, avtobusna postaja, spominja partizanski spomenik na žrtve domačinov.

Biljana, odmaknjena z velike poti, še kaže svojo kulturno zrelost in vztrajno odpornost v narodnih bojih, podkovana v glasbi góde, igra v orkestru in v godbi na pihala, njen patron »svet Mehu« zna držati ravnotežje med dobrimi in hudimi sosedi, med preteklostjo in sedanjostjo. Čez dan se Biljanci vnamejo, zvečer se pomirijo v harmoničnih akordih violine, klavirja, pozavn in bobna.

Fojana, soseda Medane, tudi izven velike cestne žile, je majčkена, a samozavestna in ponosna na svojo največjo zmago, ki si jo je priborila, na edinstveni primer združništva: da je njeno »Poljedelsko društvo kolonov in malih kmetov« odkupilo vso grofovsko zemljo v svojem kraju in da so nekdanji koloni dobrovskega gradu postali po dvajsetih letih gospodarskih borb in kriz — samosvoji, samostojni kmetje. Danes je obdelovalna zadruga prevzela to bogato dediščino.

Neblo—Hruševje—Hlevnik—Kožbana, že tam za Križado v zahodnih Brdih, kažejo obmejne bele kotiče ob potočiču Krnici, onkraj katerega so še slovenska naselja Lože, Škrljevo. Italijanski po-

sestniki so imeli tu svoje kolone in naseljevali tudi furlanske družine kakor v sosednjih Ložah. Kolonska zemlja je prva prešla v zadrugo. Traktorji brnijo po njivah pod Šlovrencem in Brdicami ob potoku Reki in hudourniku Kožbanjščku. V Neblem je najmočnejša briška zadruga.

Trtni in breskovi nasadi po mehkih gričih razveseljujejo oko, rujna vina gasijo žejna grla, razvedrijo srca in bistrijo duha. Cerkvice na hribočkah, z lopami in »terčem« (majhnim zvonikom nad lopami), so si vse podobne, imajo »zlate oltarje« v gotskem presbiteriju in redke svetniške kipe ter izpričujejo slovensko-alpsko umetnost, ki se je ravno tu ustavila pri vratih v Italijo.

Kožbana, že hribovska, za gorami, kjer se bije lapor z apnencem in se objemata trta in kostanj, rada sprejme redke goste ter pripoveduje o dveh vojnah, o partizanskih bunkerjih, bolnišnicah in grobovih. Njena naselja Brdice, Podpoznik, Slapnik, Vrisk, Senik v toplih nadržah Svete Genderce pričajo o sedežih partizanskih štabov, o okrožnih in okrajnih poveljstvih Zahodne Primorske, o divjih bojih z Nemci. Pod Hlevnikom pri Peternelu mrtvaško štrli požgana sveta hiša, v katero so zverinsko podivjani Nemci pometali 23 živih ljudi v ogenj.

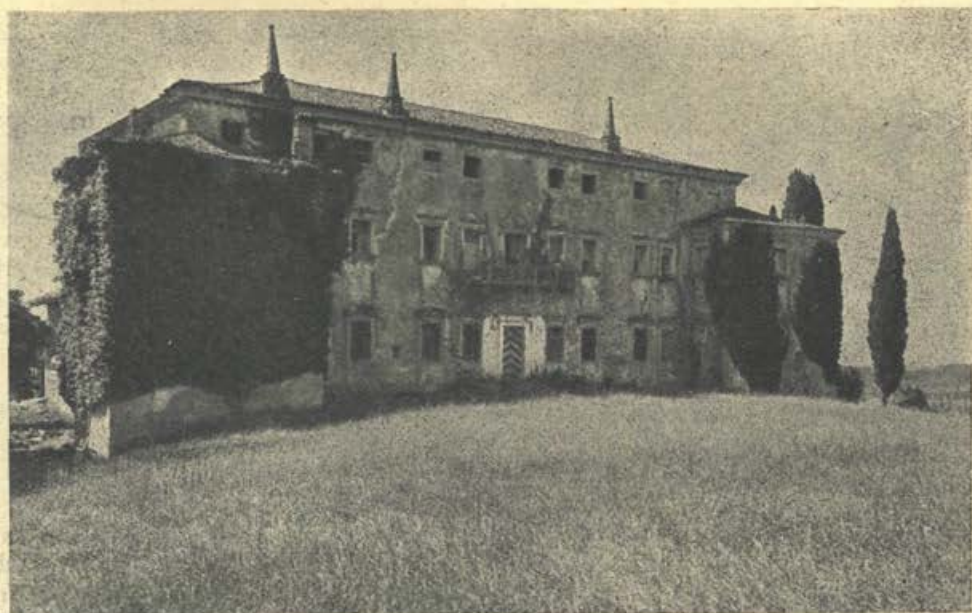
Gluho Vrhovlje nad Kožbano (prvemu Vrhovlju šaljivo pravijo

»Slepo«) nas postavi pred nepričakovano presenečenje: v gotskem presbiteriju cerkvice so znamenite freske iz 15. in 16. stoletja, ki so jih naši umetniki kopirali za jugoslovansko razstavo srednjeveških fresk v Parizu. Device s harfami, angeli s trobentami, svetnice s svojimi simboli dihajo še živost srednjeveškega umetniškega ustvarjanja.

Z one strani nam pomiguje vedri Vedrijan na izbočenem podolgovatem hrbtu, prenovljen v belorumenem oblačilu. Stasiti zvonik se je ponašal s stoletnim hrastom varuhom kakor mladenič s »čufom«, a mu ga je letos vihar odstrigel...

Čez Slavče—Gradno—Višnjevek—Breg se med osojnimi vinogradi vračamo dokaj dobre volje, kličemo ljudi po lehah in ozarah, da se ustavijo z delom in nam pomežiknejo, zvodijo v kleti in nam ponudijo rumenega brica, ki še najboljši raste v teh višnjevskih gorica. V gradenski cerkvi je Lojze Špacial pokazal v zmernih modernih linijah in prijetno pisanih barvah svoj poetični realizem, da ugaja umetniku, strokovnjaku in ljudstvu, saj je v slikah upodobljeno Gradno in njegovi zavetniki.

Za Gradnom na samotnem hrbtu čepi Nozno (v cerkvi gotski presbiterij), iz Višnjevka proti Dobrovemu zavabijo romantična pobočja z vinogradi, med katerimi se sončijo Gornji in Spodnji Drnovci in Senožeče, toda za-

Vipolški grad v Brdih.

ključimo briški film skozi Breg, kjer so Nemci zdivjali in požgali Obljubkovo patriarhalno domačijo in starega gospodarja samega, nad vasjo v Krasnem in veselo pripojemo v Vrhovlje — spet tja, od koder smo prišli.

Briški film se je zavrtel, a še ni končan. V odmoru še malo pomodrujemo o Bricih.

Zadruharji

Rekli smo že, da je kolonstvo po uvedeni agrarni reformi dalo prve osnove združništvu in prve obdelovalne zadruge na Goriškem. Reforma je zasegla vse premoženje in imetje gradov, katerih lastniki so bili tuji državljani, in tudi vse kolonske kmetije slovenskih posestnikov. Zatem so pristopili v zadruge še nekateri mali, srednji kmetje — svojaki — da so po vseh Brdih utrdili močne zadrugne postojanke z marljivimi delovnimi brigadami.

Ko dozorijo češnje, marelice, breskve, hruške, valovi po briških vaseh na večer vrvenje in šumenje voz, kamionov, motorjev. Zbirajo, tehtajo, nakladajo, vmes vrisajo otroci, naloženi kamioni drviijo proti Vrhovlju v Plave, na postajo, kjer je glavno zbiralno skladišče. In ko je že mati jagoda polna in gredo »vendemat« (trgat), oživijo zvečer zadrugne kleti, zavrtijo maščil-

»Volički« škrebljajo in voz'jo težko, ker vince peljajo, ki je močno sladko.

nice in stiskalnice, da se moštni vonj rebule prelije po vsej vasi in veseli Brici komaj čakajo, kdaj bo mošt »urezal«.

Združništvo je v prvih letih svojega razvoja, ima svoje začetne pomanjkljivosti, toda po radikalni operaciji vseh teh hib mora prinesiti pozitiven uspeh.

Dvolastniki

Na Prevalju v ravnici, že na italijanskem področju, je žitnica Brd; skoraj vse njive, travniki, senožeti so slovenska posest katastrskih občin Medana, Vipolže, Cerovo, Kojško, Števerjan. Sto in sto slovenskih kmetovalcev — dvolastnikov — mora vsak

V Medani v Brdih cvetejo češnje.

Trgatev na Bregu v Brdih. Grozdje vozijo domov.

dan čez poljske bloke pri Neblem, v Medani, v Vipolžah in pri Števerjanu. Zvečer se briški dvolastniki vračajo s prevaljskimi pridelki. Ali ne bi še Prevalje potegnili s seboj? Samo trije, štirje so tuji dvolastniki z one strani.

Dvolastništvo je potrebno, vendar neprijetno, zahteva kontrolo, izgubo časa, včasih zavaja ljudi v skušnjave tihotapstva in rodi zle posledice. Vse to zaradi nespametne krivične meje!

Na reki Idriji je tekla nekoč avstrijsko-italijanska meja. Brici ob suši ne morejo k vodi — za škropljenje trt, za napajanje živine, za požare! Zaradi ceste pod Medano, ki hoče vezati reko Idrijo, Dolenje in Rutarje z Gorico, so okrnili zahodna Brda, ka-

kor da ni lepše poti čez Krmin, in spačili zemljepisno enoto ranjene zemlje. Do reke Idrije segajo Brda in njihove življenjske potrebe!

Zvonovi

Zvonovi in Brici — so eno! Da jim je slana pobrala breskve in češnje, da jim je suša vzela sirek, da jim včasih zmanjka »mok za pulent«, da jim je »tuča potukla grzdúje«, da so jim Nemci požgali hiše, da so za osvobodilno borbo dali toliko žrtev — vse to prenesejo in so prenesli, a da so jim zvonove vzeli — tega ne morejo.

V zadnji vojni so jih sneli Italijani in odpeljali, da so v dno duše užaljeni Brici zahteli v solzah. Sedaj rešujejo njihove zvonove komisije za restitucijo.

Naj pojejo zvonovi v vseh tercah, naj »škantirajo« (pritrkavajo) v vseh durih, zjutraj, opoldne, zvečer, k nedelji, k pogrebu, k prazniku, k shodu — vsak glas zatrepeče v njih duši, vsak val zazveni v njih srcih in ubrana harmonija se prelije v briške arije.

Oh, ta muzika — že otroci jo dojmijo, obešajo zvončke iz gline na veje po drevesih in se z njimi gugajo, kakor jih višji ali nižji glasovi zanašajo, uhajajo v »ter« (zvonik), potrgajo vse vrvi, potem udarjajo z jeziki (kemblji) po zvonovih... Oh, ta muzika! Din, dan, don! Briški zvonovi premilo pojo...

V Vipolžah v Brdih žganje kuhajo.

Pridite vsi, ki ste...

Pridite vsi, ki ste potrebni briškega sonca, ki ste obteženi z raznimi funkcijami, pridite vsi izletniki, mili gostje, vsi žejni bratje in sestre z nahrbtniki, oprtniki, steklenkami, dovolj smo okušali Brda na zunaj, naj jih še znotraj, dovolj je razgledov v naravo, pogledjmo še v notranje sfere, v briški »etnografski muzej«, da spoznamo vinologijo, vinoagrarijo, rebulogojstvo, vse znamenite panoge narodopisja Brd. Prične se drugi, zabavni del iz briškega filma! Pridite prijatelji!

Dobrodošli! — Kad pujdete damú?

Pred kletjo pod latnikom. Polna buča, prazna buča, polna buča! Žvenkečejo kozarci, odmevajo zdravice. Tedaj vstane domačin. Slavnostni govor!

»Mili gostje, pogledali ste v naše vasi, ki so lepe od daleč, od znotraj tako tako —

Hiša v Kozani v Brdih.

Cesta čez Vrhovlje.

zazrli ste se v naše vinograde, ki so plod našega znoja, ponekod pa še opuščeni, vdrli ste ali zašli ste v naše kleti, ki so včasih polne, da na široko sedijo batoni (največja posoda), štetini (ozka posoda do 7 hl), lodrice (podolgasta posoda) in polovnjaki, toda še ni pravega kletarstva, tudi ne sortiramo vin — ali kar je pravzaprav važno, pogledali ste v naša briška topla srca, ki se stopijo v milih pogledih in solzah in se utrdijo v hitri užaljenosti, spoznali ste značaj Bricev, ki je veder, odprt, vesel, če sonce sije, a spremenljiv, če »tuča tuče!«! Ki bi še guaril? Trčimo! No, še nekaj! Ne vem, od kakšne komisije ste, a to vas opominjam, samo turizma ne uganjajte po Brdih ali tujskega prometa, samo tega ne! Radi vas sprejememo za en dan, nič več, še manj pa čez noč! Nimamo hotelov, nimamo postelj, nimamo restavracij, nimamo kopališč! Naši simboli so: češnje, rebula, zvonovi, brjarje (plesišče na dilah, na prostem) in muzika z bobnom! En dan! — No, briške pupe (dekleta), ki vam búskaj oči in frfotáj lesá (lasje), ki ste rdeče ku čeriešnje, pitune ku lešniki, žive ku hudičiči, nasmejane ku sončne rože, ki roža, ku rumena rebula. No, pupe, natočite! Živjo! Zdravo! Kad gráste damú?< —

Zastopnik milih gostov govori:

»Dragi Brici, ne morem si kaj, da bi ne pohvalil vašega gostoljubja, vaše pridnosti in podjetnosti. Videli smo marsikaj in si za beležili v beležnice in v svoja srca in pisali, pisali bomo o veselih Bricih in o vaših simbolih. Sladka so Brda, a slajša ta kapljica, najslajše pa briške pupe. Kaplje so zlati cekini, usteca rdeče češnje, oči so búskalice, ušesa rubini, lica žareči cvet! Kje pa je Marička pituna?

Te pozdravim, Marička pituna,
te pozdravim zadnjikrat.
V črnem peklú boš gorela,
boš gorela vekomaj!

Na svidenje, Brda, slavčki, kosi, šoje, skr-
žati — briški fanfaristi, briške pupe, Marič-
ke pitune! ... Oj, zdaj gremo!«

Preprežene ceste zavijajo naokrog. Ali se ne vrtimo na istem mestu? Ali smo na Dobrovem ali v Kozani? Ne! Ali se rebula vrti ali se mi vrtimo v začaranem krogu? Pa ne, da smo v Šmartnem? Ali je to Višnjevček? Kakšen Višnjevček! Če le niso Vipolže? Kakšne Vipolže! Ja, potem se vasi majejo, drevesa se majejo, ves svet se maje — no, se pa še mi zamajajmo! Ni hudiča — kaj smo že v Plavah!

Ena pot je v Brda — ena pot nazaj!

Mej

Ludvik Zoršut

Niè še vájšu prvi zor,
hoop po rámnih gor, le gor,
vzdégnili so ga — tam na križádi
puobje mládi.
Strepetau je sried vasi,
zdaj stoji
viš ku striche, skor ku ter —
an zvečer
zbiraj se pod njim pubáči,
piejej, se držôj,
v biji gor se cinguláj kolači
an takuó liepuó vesôj!
Ej!
Mej!

Je nedieja majska,
zmájajte se, Brici živi,
slišite, puobje rani, čivi,
slišite, pupe — maj je, maj!
Že lesá vam frfotáj,
buskaj vami oči,
v licu majske cviet gori!
Če ste pridne,
pupe liepe, rdače,
vzemte si, le vzemte si kolače!
Če ste hude,
pupe žlehtne, opravljive,
vzemte si robido in koprive!

Niè na oknu majske rož,
je na oknu slamnat mož!
No, otroci, hetro,
le po dablu splieste, splieste!
Kar poberte, vse pojieste!
Brici, Brike, maj je, maj,
se kolači sladki cinguláj,
frfota bandierca v vrhu vej!
Ej!
Mej!

Pojasnilo k briškemu narečju: mej = mlaj (majsko drevo); niè še vájšu = še ni vzšel; viš = višji; ku ter = kakor zvonik; pubači = mladi fantje vasonalci; piejej = pojejo; držôj = se držijo (se ponosno postavljajo); v biji = v vencu;

vesôj = visijo; rani = radostni; čivi = spočiti, čili, krepki; lesá = lasje; frfotaj = frfotajo, valovijo v vetru; buskaj = se bliskajo; hetro = hitro; po dablu = po drevesu. Mej (mlaj) postavljajo v Brdih prvo nedeljo v maju.

»Rasti, le rasti, zeleni pelen,
le buj ki boš rasta, buj boš zelen...«

Pesmi Italijanske Slavije ne moremo izpeti, jo načnemo na vasi, se oglasi v ronku, jo poslušamo v Matajurju, odjekne v Nadiži, jo zajamemo v Ažli, se sprostimo v Mjersi, jo hočemo slediti, je ne dohitimo. Povsod je drugačna, spremenljiva, nedosegljiva — vedno pa lepa, vesela ali bridka. Zdaj jo dahne tiho trpeča mati na njivici, zdaj jo oživi ljudski duhovnik »kaplan Čedermac«, zdaj jo pojejo puobje in čeče čez polje, zdaj jo zanašajo beneški zvonovi čez »breguove an doline«. Zabrenkajmo vsaj nekaj akordov beneškoslovenske arije! Pesem Slovenj!

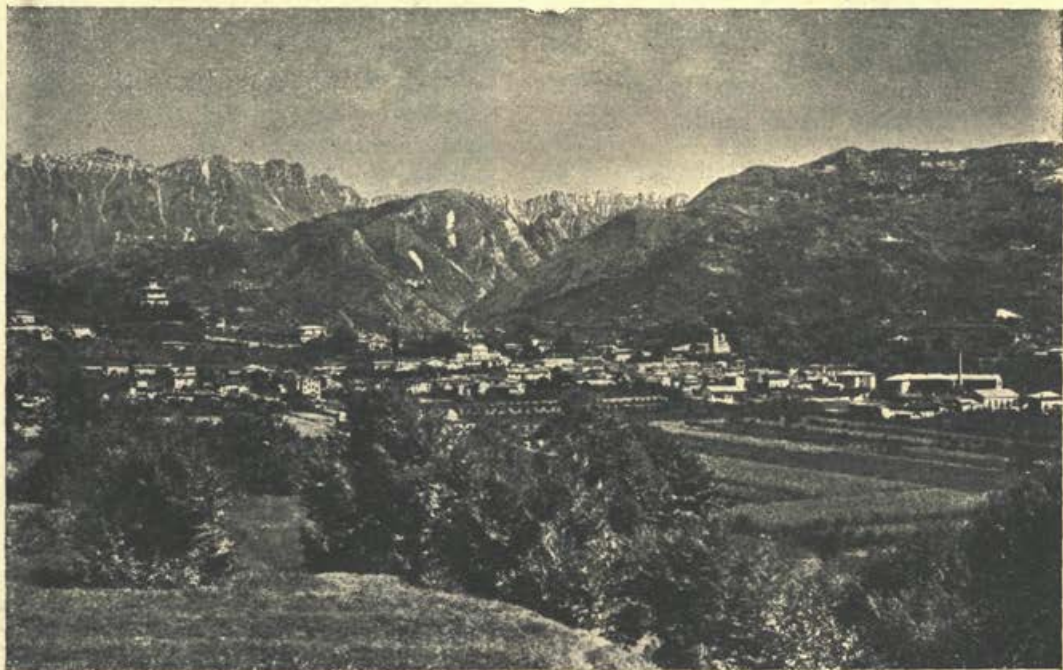
Benečija naša, skrivnostna in sanjava si kakor adventne zornice, vsa v pričakovanju, mi pa, kakor tvoji predhodniki, te kličemo, dvigamo, učimo in ti napovedujemo prihod novega časa, tvojega preroda. Nismo krivi preroki, smo pravični oznanjevalci slovenskega evangelija. Skozi tvoj advent hitimo in te spoznavamo v tvojih domačih

vaseh, v tvoji govorici, v tvojih dvomih, v iskanju. Odmev tvoje zemlje in tvojih ljudi zajemamo in si polnimo srca, ki jih odkrivamo tvojemu novemu, prihajajočemu rodu.

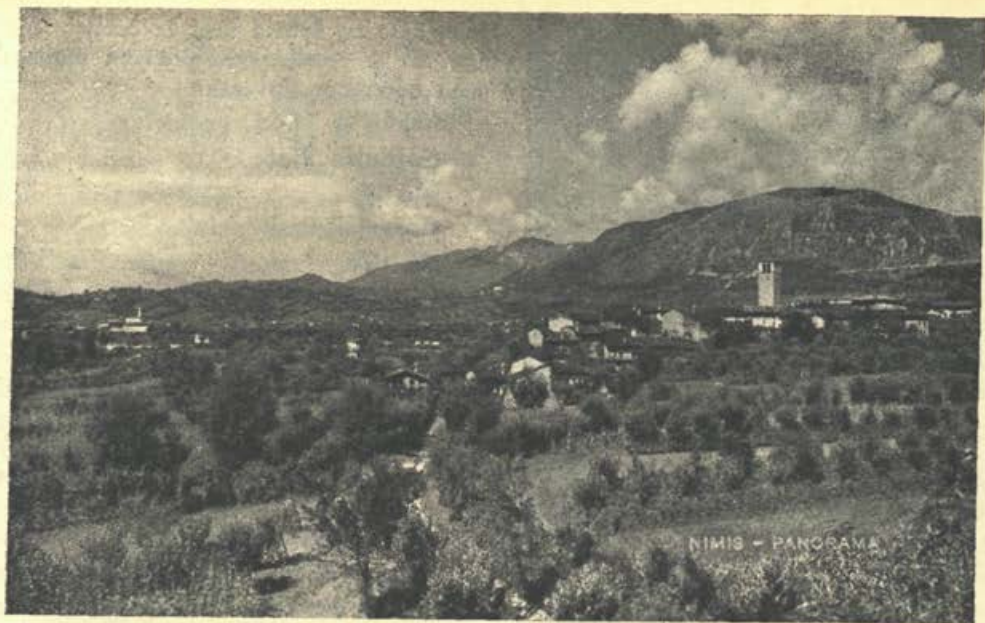
O tebi so razpravljali na svetovnem političnem odru in zdaj si na dnevnem redu slovenskega naroda in vsakdanje vprašanje slehernega Slovenca. Ali si ti nezakonsko slovensko dete, ali si samo rejenka, najdenka, sirotica ali pastorka, prižemamo te od Nadiže in Tera do Soče, Save in Drave in ti dajemo poljub na Matajurjevo čelo.

Tje zgore je jasno...

Iz Brišč se dvignemo v ronske sadovnjake, na tesne njive na policah in pod latnike. Hišice se rišejo v sončni belini v bregu, nasadi breskev zelenijo od poškropljene modre galice, žene in otroci nosijo v nahrbtnih koših gnoj na stisnjene njive, starčki znašajo drva, ob vodicah perejo čeče, pri kletih stiskajo jabolka — sevke — z mlinskim kamnitim kolesom, pritrjenim na dolg drog.

Tarcent, izhodišče v zahodno Beneško Slovenijo.

Neme — Nimis v Beneški Sloveniji.

Od neked poje ronski puob:

»Tje zgore je jasno,
ta zdole je maglà,
moje jubce jubezan
je nesla uodà.
Če jo j nesla,
naj jo nesè,
le dol naj gre z njo,
jest ušafam dnò drugo,
še gorš kakor njo!...«

Ronska čečica, tiho sklonjena v razoru,
bridko odpoje:

»Žalost na žalost,
nikjer ni vesejà,
okuol muojga srca
je zaljezla maglà.«

Ronski puob jo še bolj podraži v visoki,
zategli viži:

»Ki misliš, ki rajtaš,
da narguorš si čečà,
kjer fante prebiraš
ku rožce kozà?«

Ponosna čeča pa se kar takuó ne dá, uon
z njive se zravna in mu krepko odgovori:

»Ki misliš, ki rajtaš,
kduó si pa ti?

Tak norc kuk si ti,
mi maj (nikdar) ne fali!«

Ves Ronac sope v svojem žitju. Cerkeuca
se z visokega razgleduje na svoje varovance,
a pastir slovenskih dušic ne govori, ne pri-
diga, ne spoveduje v njihovem jeziku! V
čisto ronsko pesem udarja tuji disakord, da
spáči domačo popevko.

»No, oča — počajte malo — kakuó je?«

»Težkuó an strmuo.« In oča je odvrget
breme na počivalu.

»Od čiè ste vi družji, ste od delèč?«

»Tam od Soče blizu Gorice — če veste,
čiè je tuó?«

»Ki b ne vjedu? An sadà pod kaku ko-
mandu ste, al pod taljansk al pod Tita?«

»Veste u Gorici je vse na pu, mal pod
taljansk, mal pod jugoslovansk!«

P o M a t a j u r j u

Hitimo v mehko naročje Matajurja, od-
skakujemo po vrtačah, kotanjah, gmajnah
in se spotoma razgledujemo po stisnjenih
vasicah, ki čepijo po skalnatih rebrih na-
okrog: vas Matajur, Ložac, Strmica, Mašeri,
Jélana, Gornji Brnas, Sovodnje, onstran vi-
soki Trčmun. Trdo stopamo po kozjih ste-
zah, da se iskre krešejo, in glasno šklopo-

Beneški Slovenki.

tamo med stisnjenimi hišami, da kukajo zvedave dekliške oči skozi okenca, sprašujoča, od kod te prikazni. Otroci drvijo vkup, ne

meneč se za šolsko uro, in čebļajo okrog nas, da je veselje, med poukom italijanski, med odmorom slovenski.

»Kakuó se kličeš, puobič?«

»Goždnjak Pio!«

»An ti?«

»Goždnjak Paskvale!«

»An ti?«

»Goždnjak Pietro!«

Ja, Matajurci so gozdnjaki, krepki an močni ku Petar Matajurac!

Na Matajurju je še dvanajst partizanskih gomil, ki jih varuje dobri matajurski »go-spuod«, dokler ne bodo strte kosti matajurskih junakov izročene domači materi zemlji.

Kaj nam mar

V Matajurju — stoj? Na Livku — stoj? Ne smemo čez vrh — ne smemo čez? Mikajo nas rožnata slemena, da bi se sprostili tostran in onstran meje. Kaj je mar nam, kaj je mar slovenstvu, kaj je mar borcem mejna črta, mejni količi, mejni predpisi, propustnice! Kaj nam mar graničarji? Kje se ustavlja slovenstvo, kje nam zamrežijo duha? Kdo ga bo ujel? Mrtvi čakajo, živi čakajo, a sonce tone za beneške gore. V Beneški Sloveniji je advent. Ali nam pomlad odpre novih poti?

Landar v Beneški Sloveniji.

Petar Matajurac

»Ja, Buoh vas štrafaj, kod ste hodil, da vas ni blo videt takuó dugo?«

»Kduó je tuó? Al si ti, Petar Matajurac? Kakuó si nas prstrášu! No, pa se malo u trauco uséd! Ki nam povješ novigá.«

»Nič se ne bom u trauco vsedu. Če ste zejní, dol u oštariju pojmo, tam vam bom ki povjedu.«

An smo šli u oštariju an smo se dol usedli, an Petar Matajurac, brumen an brdák, je takuó močno zacmoku z glažem, da so se mu vzdignile brkate muštace gor do čelà, an je jau (dejal):

»Povjedu vam bom pravco (pravljico), kakuó je kralj Matjaž zbrau sudate, nabrusu sable an šu z vojskó prout Bohú...«

Buoh an kraj Matjaž

»Veste... gaspuod Buoh je bju dau dikli kra(l)ja Matjaža adno peščico soli, dikla je z njo osolila močnih an ga dala kra(l)ju Matjažu.

„Joj, kakuó je dobar! Ki s ložla not?“ je vprašu kra(l)j Matjaž.

„Su,“ mu je odguorila onà.

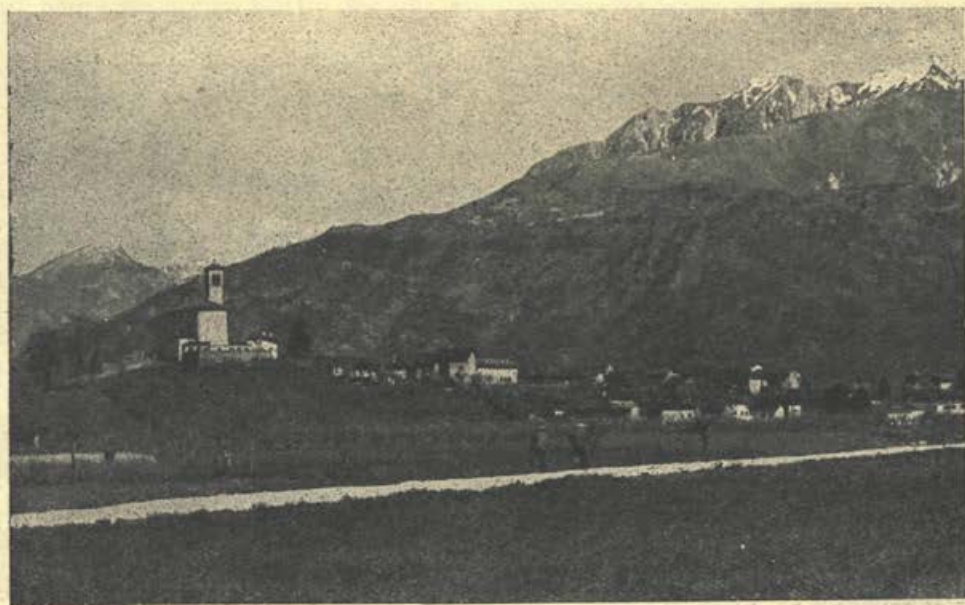
„Kaduó ti jo je dau?“

„Buoh!“

Trinkov dom v Beneški Sloveniji.

„Tec za njim an prosi ga, da naj t je da še. Prosi ga tudi, de naj ti povjé, de kje jo je ušafu!«

Iz okolice Tarčenta v Beneški Sloveniji.

An dikla je šla an je vprašala Buohá, de kje je ušafu su (sol).

Buoh ji je odguorju: „Je imam celé bregí.“ An dikla je tuó povjedla kra(l)ju Matjažu an kra(l)j Matjaž se je močnuó razsrdju an je jau: „Kje ima Buoh breguove? Al njeso vsi breguovi muoi?“

An je začeu zbirat sudate an brusit sable an se parpraujat na uojškó pruoť Bohú. Buoh pa je mirno stau an mu se smejau.

Kadar je imeu vse parpravljeno, kra(l)j Matjaž je jau jezno Bohu: „Kje imaš tuoje sudate, de bomo vidli, čigavi so breguovi?“

An takrat je Buoh samuo mágnu z očmi an hitro se je zablisknilo prvíkrat od končá do kraja sveta an je zagrmjelo takuo strašnuó, de prestrašeni Matjaževi sudatje so upili na vso muoč: „Breguovi, pokrite nas!“ An breguovi so se zasul an pokríl sudate an kra(l)ja Matjaža.

Od tadà kra(l)j Matjaž pod zemljo spi z glavo naslonjeno na mizo an brada mu rase okuol mize an kadar mu zrasede trikrat okuol mize, se bo zbudíu an takrat se bo začela ta prava uojská, pa ne vic pruoť Bohu, ma pruoť našim souražnikom.«

Petar Matajurac si je obrisu muštace an pili smo u čast Bohu an na zdravje kra(l)ja Matjaža! Matajurac je zvrnil bučo vina, postal dobre volje an je jau: »Še dnó bom povjedu, kakuó

Svet Tilh je uteku

Veste... u starih časih gor za Črnim vrhom je bila cjerkuca svetga Tilha an vsako ljetu na praznik svetga Tilha je bju velik senján. Na senjan je paršló iz Nediške doline, iz Rječanja an tud gor z Unijskega (Kobariškega) use puno (l)judi, ne le za počastit svetga Tilha, ma tud za se napit dobrega vina, ki vasniki so parnesli prodajat gor za cjerku. An se naješ kolaču, ki jih kolačarke parneso iz vsjeh dolin.

Za to parložnost ranik meznar Arnej Podkoritnik je muoru lepuo pomest cjerku, pajčvine an oprat an obrisat svetga Tilha. Pa pji (kip) svetga Tilha je bju zlo star an trhlju takuó, de adno ljetu, kadar ga je brisu, mu je odletjela glavá, padla dol na tla an šla na kosé. Arnej se je parjeu za lasí an je jau: „Jezus, parpomajte! Ki bo z mano jutre? Ki porečé fámostar? Ki stórjo z mano (l)judje?“

Ves obupan leti dol u vas, de povje fámostru, pa po pot grede sreča adnega petjarja (berača), ki je biu močnuó podoben svetmu Tilhu. Hitro mu pride u pamet adná dobra misu an: „Nunac,“ mu je reku, „če vi mi stuórté adná veliko dobruoto, jutre vičér jest vam dam moke, kar je bote mogu nest an pit an jest trkáj, ki bote teu.“

„O, muoj Jezus,“ je jau petjar, „od mené tajšna sreča? Niku povejte za dobruoto, ki vam imam stuort.“

Platišča v Beneški Sloveniji.

Terska dolina v Beneški Sloveniji.

An meznar je pejú pétjarja u cjerku an mu je povjedu an pokazu nesrečo, ki se mu je bila zgodila, an mu je jau: 'Vi ste zlo zlo podoben svetmu Tilhu, jutre puojdite na njega mest gor u utár an, brez se maj ganít, boste sveti Tilh u času maše, dokjer famoster an (l)judje ne puojdjo uon s cjerkve, an potle bote kosu u moji hiši an jast vam nabasam pun žaki moke.'

An drug dan se je petjar nabasu gor u utar, meznar ga je obljeku ku svetga Tilha, mu je parstrigu bradó, mu je tud s sadlan pomazu gobaz (obraz) an rokí, da tud koza (koža) bo imjela farbo ku tista od svetga Tilha an ga je takuo lepúo poraunú, de obedan b ne biu jau, de nijé te pravi svet Tilh.

Za desetu uru je meznar odprú urata, u cjerku so se vsul (l)judje, paršu je famostar an se je začela maša. Vse je šlo dobró, (l)judje so pobožno gledal svetga Tilha an molil. Svet Tilh je gledu (l)judi brez maj pomagnit z očmi an se veselíu njih časti. Škuoda le, da mu muhe njeso dale miru. Kadar so zaunjale duh od sadla, se jih je trkáj nabralo gor po gobcu, da je biu ves čárin. Neusmiljeno so ga zbadale an grizle brez strahu. Oh, kakuo je trpeu buózac an nijé sme u se ganit! Meznar je use tuo videu an se je tresu od strahu. Tud (l)judje so se poupraševal,

de ki če reč tuo? Svet Tilh je tarpeu buj ko obedna duša u vicah, buj ko obedan marternik.

An še pridge nije blo ne konca ne kraja, muh pa njimar vic. (l)judje so poslušal pridgo, on pa je u sarcu preklinju mežnarja, svetga Tilha, senjan, mokó, famostra an use hudiče. An kadar nije mogu vic prenest, je pribrenčau še adan velik sršen, ki mu je začeu plesat glih pred očmi. Fámoster pa se je tud glih takrat zagrijeu an o njega pravu (l)judem, de če ne bojo buj pametno živjel an če bojo še napri se pjánli, plesal an preklinal an če se ne bojo pobuojšal, svet Tilh jih bo zapustju.

'Ne, ne, ne bom čaku ne sršena ne pobojšanja,' je jau petjar an je skoču dol na cjerku an poderjóč (l)judi, ki se njeso mogli takuo hitro odganit, je frknu skuoze urata an ku duja zverina zleteu gor po host.

U cjerkvi je nastau tajšan strah, de use je upilo, vse je tulilo an se stiskalo skouze urata. U par minutah u cjerkvi an okuole cjerkve nije bilo žive duše, vse je utekló dol u vas an se zaprlo u hiše. Tud famostar je leteu, kar je le mogu. Samo meznar nije uteku, ma si meu roke od veseja, de se je brez spotá an brez skode rješú od petjarja an od svetga Tilha.

Še drugo so se (l)judje pogovarjal an gruntal, de kakuo se so Bohu takuo zamjerli, de svet Tilh jih je zapustju na tisto vizo. Le meznar Arnej Podkoritnik je vjedu, kaduo an kakuo se je pregrešju, pa še ne spuoved nije tega povjedu. Petjar pa se nije nikul vic povrnú u tiste kraje. Sejma svetga Tilha nije bilo vic, cjerkva je bila zapuščená an počas počas se je zasula. (L)judje póznajo svetga Tilha samuo še tu u právcah.

An sada je konac,« se je zarežal Petar Matajurac, deseti brat, Peter Klepec, Martin Krpan Beneške Slovenije, in nam izginil izpred oči, da niti vedeli nismo, kdaj in kako.

Na Trčmunu

Za Matajurjem nekaj zabuskne. V mraku zdirjamo po kamnitih stezah, za nami švigajo iskre, pred nami bežijo sence, se znajdemo v globačah, preskočimo hudournike, se zvišamo, »andželci« že pozvanjajo avemarijo, dušice že delajo teme in strašijo pod kostanji, a mlad puob domov grede se spomni na svojo čečó in sam poje skozi hosto:

»Je ljeuš moja jubca
ku lavorjev cvjet,
sam Buoh jo je ustvarju
za me na ta svjet...«

Tam za kostanji se mu oglašá izvoljenka:

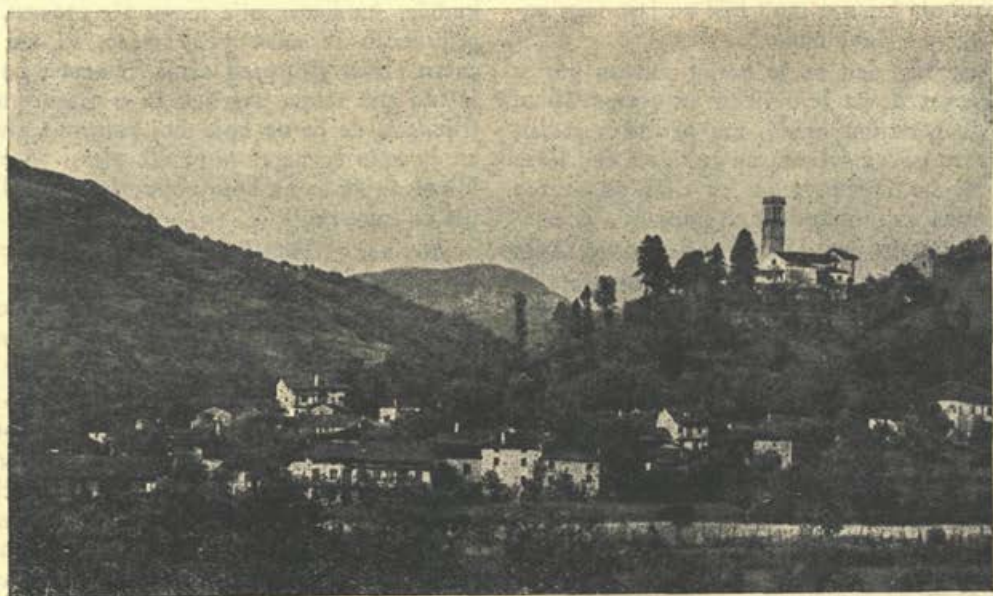
»Muoj puobič je ljep
ku te lombarju cvjet.

Usi (l)judje če ga grajajo,
jest ga čem mjet...«

Izmotamo se iz host in smo v Trčmunu. Po hišah že molijo rožár (rožni venec). Pri-sluhnimo: »... ki je na brijeh Kalvari težki križ nesu... Sveta Marija, mat božà...«

Pod prijateljsko streho se zasopli odpočivamo, pijemo žganico in stresamo goriške novice. Profesór nas prijazno ošteje, da smo ponočni nemirni duhovi, pa le trči z nami na slovensko zdravje, potem pa se odpravi počivat. Občutili smo vso bližino profesóra — pesnika Ivana Trinka, ki je s svojim duhom napolnil ves hram in nas navdal z modrostjo in veselostjo. Zjutraj okrog devetih odmašuje doma, po kosilu se dve uri razgiba na običajnem sprehodu. Zdravje ga ni zapustilo, zdravnika ne pozna, zna sam pripraviti domača zdravila, je v sedeminosemdesetem. S hribovsko kljubovalnostjo in z glavo pokonci se upira starosti. Literatura se mu dobrika, poglobi se vanjo in v nove smeri, pa odloži in odmaje z glavo...

Povečerjamo »toč furbo« s polento. Podkurili smo ogenj in razvozlane jezike, pa so nam Trinkove ničé in ničaki pravili zgodbe in pravljice o štrijah (čarovnicah) in krivopetah. Najstarejša je hotela začeti »rožár«, pa smo na široko zazdehali. No, zadovoljila se je, da nam je zmolila in zapela »ta zlat očenaš«:

Sveti Lenart Slovenov v Beneški Sloveniji.

Bom molila ta zlat očenaš,
 bom prosila muojga Jezusa,
 da mi dá tri angelce:
 adan me bo špižu,
 drug me bo vižu,
 treč me prpeje pred svet paradiž.
 Tje po ozki pot
 gre boga duša.
 Tam jo sreča an kriv angel,
 jo vpraša: »Kam greš?«
 Duša: »Grem svetega raja gledat!«
 Duša se je prestrašila,
 je šla skuož sipu prod,
 skuož morno vodo,
 skuož iglena uha,
 se je rešila...

Tam gori na Ravni

Srebrna Nadiža žubori v zaljubljeno noč.
 Zakasneli vasoalec se oglašá z ronca:

»Tam gor na Rauni
 na ljevo roko
 petelinci mi pravjo,
 kje jubce spijó.
 Tam gor na Rauni,
 kjer uoda teče,
 kjer je vince an žgace,
 so ljepe čeče...
 Oh, mati, vi mate ljepe reči,
 mate no jubco mlado,
 o, le dajte mi jo!

Če je nečjete dat,
 o, le mejte jo, mat,
 gor na peč jo ložtè,
 gor naj se peče...«

Mi bomo peli

Danes hodimo okrog Beneške Slovenije
 po obronkih nove državne meje, silimo va-
 njo, iščemo vhoda in jo le z vrhov gleda-
 mo kakor obljubljenó ali neodrešeno deželó.

Italijanska Slavija je adventna dežela, ki
 hrepenéča v strahu pričakuje, da se bo nekaj
 zgodilo. Čudni jezdecí spreletavajo pod ne-
 bom, neznane prikazni plašijo. Kaj bo?
 »Čárno je to sonce an doli padajo zvezdé.
 Svetoveta luna pa krvava zdaj je vsa! Čar-
 na zemjá, čarn hudič!...« Kaj bo, kaj bo?

Ali bo kaj ali ne bo nič, mi bomo peli te
 nadiške, terske in rezijanske. Kličejo, vabi-
 jo, vriskajo beneškoslovenske pesmi po lo-
 gih, predolih, po ravnah, kujah, črnójah,
 povsod tam, kjer Alborna, Erbeč in Nadiža
 tečejo proti Čedadu, kjer Grmovščica žu-
 bori dol k Fojdi an Málina dol k Ahtenu an
 Krnahta k Njemam an Ter k Tarčintu.

Se bodo Beneški Slovenj pili grenkega pe-
 lina, toda iz njihovih zdravih sokov bodo
 pognale in zrasle zelene mladike.

»Rasti, le rasti, zeleni pélen,
 le buj ki boš rastu, buj boš zélen...«

Vaška ulica v Saržentu v Beneški Sloveniji.

Ob strmo pobočje je prislonjena razdrpana bajta. Nihče ne prebiva v njej, le netopirji imajo tam svoja skrivališča in sove uharice se v trudnih nočeh oglašajo iz nje. To bajto si je pridobil Pušen takrat, ko je umrla stara Blaževka. Za nekaj kron jo je dobil — no, saj več res ni bila vredna. Vode ni bilo pri hiši; daleč nekje v kotanji je bila mlakuža, v njej so regljale žabe in motile tihe večere. Ceste ni bilo do bajte, ognila se je je daleč v dolini, le ozka stezica, porasla s pasjim štrkovcem, se je vila med grmovjem in trnjem divjih vrtnic, ob pobočju pa so rastle volčje jagode. Nad bajto je bil temen smrekov gozd in je skoraj zakrival pogled v nebo. Lepi, a nevarni skalnati previsi so bili porasli z bršljanom in debele kite so segale daleč v gozd in se ovijale krog vitkih smrek. Nekaj pedi zemlje okrog bajte je bilo obdelane, obdajal jo je plot, spleten iz protja, da voda ni odnašala zemlje v dolino. Za vrto je cvetelo resje.

Komaj kozo si lahko redil s to revščino, pa še ta je morala poleteti obirati grmovje, pozimi pa drobiti suhe veje.

Pušen je bil bogat, a je še kar naprej grabil. Nihče ga ni razumel, zakaj se žene za to bajto; sosedje so se spogledovali in molčali. Le sosed Boštjan je dejal:

»Pušen je zviti kot kača — ima svoje namene, na preužitek v tako bajto ne bo šel.«

Naš oče so padli na soški fronti... Neke nedelje so oznanili črno mašo. Veliko ljudi je bilo v cerkvi in tudi Pušen je slišal oznanilo.

Zvonikar je po opraviu dolgo zvonil. Ko je ustavljal zvonove, so kemblji še nekaj kratov udarili po eni plati, kakor bi zvonovom pohajala sapa.

Mati so še kar klečali... Jaz pa nisem mogel več moliti; gledal sem po ljudeh, ljudje po meni. Ko je zmanjkalo ljudi, sem gledal po zlatih svetnikih... Vse je potihnilo, le večna lučka je nemirno plapolala pred velikim oltarjem in včasih sem slišal vzdih naše matere.

Potegnil sem mater za krilo in šli smo domov. Pot se mi je zdela neznansko dolga. Sredi poti se nam je pridružil Pušen. Sestra Marija me je prišla za roko in šla sva drug ob drugem, za nama pa mati in Pušen.

»Tako je, Kukovička, denar boš morala vrniti v nekaj dneh. Tako sva napravila z Matejem, ko sem mu ga posodil. Saj veš, da mi je dolžan dvanajst tisoč. Tule imam njegov podpis. Poglej!«

»Kaj si znorel, Pušen? Kdaj si mu toliko posodil? To je nemogoče.«

»Ko je zidal, je potreboval.«

»Potreboval, a ne toliko. Dvanajst sto kron je potreboval in te ti bom vrnila, ne pa dvanajst tisoč. Saj si znorel.«

Mati je rada točila solze, ko pa je govorila s Pušnom, ni imela solz v očeh. Ni verjela Pušnu, ker je vedela o posojilu.

Pušen se je poslovil na bregu pred potokom. Gledal je besno, da sem se ga zbal.

»V štirinajstih dneh prinesi denar, sicer te dam gosposki.«

Mati niso odgovorili. Tudi pozdravili niso. Nemo sva se poslovila od Pušna tudi z Marijo.

Ko smo šli čez potok, sem pogledal za Pušnom. Še zmeraj je stal na razpotju in gledal našo domačijo, ki se je svetlikala iz zelenja in se z velikimi okni smejala v dolino. Ob hiši je stal velik kozolec. Na jasnem nebu so se pasli beli oblaki.

Nekega dne je prišel pot in prinesel sodno pismo.

Mati so odšli v Celje na sodnijo. Pušen jih je tožil za dvajset tisoč kron. Mati so vedeli, da je Pušen sam pozneje pritaknil še eno ničlo, a mu niso nič mogli. Toliko denarja pa nismo imeli pri hiši; tudi če bi prodali živino, bi ne bilo dovolj. Nič ni pomagalo. V enem mesecu plačati ali pa pojde posestvo, je odločila gosposka.

V tistih časih ni nobena posojilnica dala toliko denarja na naš grunt. Čez mesec dni so prišli s sodnije in nas postavili na cesto...

K temu žalostnemu opraviu se je primajal tudi Pušen.

»Če nimaš strehe, Kukovička, greš lahko tamle v koč, dokler ne najdeš boljšega.«

Mati niso ne jokali ne odgovorili. Ljudje s sodišča so odločili, kaj smemo odpeljati, in prepeljali smo do vznožja hriba.

Večero je se. Nošnja po ozki stezici ni bila prijetna. Na pomoč so nam priskočili sosedje in znosili v hrib naše premoženje.

Mati so molčali. Vedno so imeli solzne oči, kadar so videli trpljenje siromakov, zdaj so tiho trpeli.

Žalostno smo z materjo in z Marijo strmeli v dolino. V razdrapani koči je bilo tako hladno... tako tesno pri srcu... Tam z druge strani pa nas je pozdravljala naša domačija in nam veselo mežikala v pozdrav. Iz velikega dimnika se je še kadilo.

Pregnanci smo bili, izobčenci, brez denarja, brez tolažbe... Tedaj sem se spomnil na Rekso, ki smo ga pustili onkraj.

Skrivaj sem se splazil materi izpred oči. Kmalu me je pozdravil Reks. Skakal je vame, da je veriga rožljala. Odpel sem ga.

»Saj ti si vendar moj in šel boš z menoj na naš novi dom — v revščino...«

Veselo se mi je dobrikal in laže mi je bilo pri srcu. Enega prijatelja sem že osvobodil, ne bo ga Pušen pretepal in ta ne bo varoval hudobnega Pušna.

Stopil sem v hlev. Desetero ovac je zameketalo in jagnje, ki sem ga sam vzredil, je plašno pribežalo k meni.

»Ajajo, Reks, gremo!«

In čreda se je pognala za Reksom na dvorišče.

»Kdo ti je rekel priti po čredo?«

Pušen je stopil na hišni prag.

»Nihče. Sam sem prišel ponjo. Čreda je moja, ni vaša.«

Pušen je stopil proti meni, a Reks je pokazal zobe.

»Fant, če te udarim, bo po tebi...« je zakričal Pušen.

Izza ogla je prišel sosed Zelenšek, star mož, pošten in pravičen. Stopil je pred Pušna in mu dejal:

»Naj te Bog ne kaznuje za tvoje delo. Ovce so Jožetove in jagnje si je sam vzredil. Sram te bodi, Pušen! Bog nas varuj takih sosedov!«

Odšel je in nekaj mrmral predse; hitro je šel, kar ni bila njegova navada, hitro, kakor bi se bal kraja in zemlje, ki jo je oskrnil Pušen.

Pušen je molčal...

»Ojajo! Ojajo!« sem zapel in desetero ovčic se je pognalo za menoj in Reksom.

Vaščani so gledali sprevoz in se mi smehljali, rekel pa ni nihče nobene. Krenili smo po stezici v breg h koči. Mati so me preplašeno pogledali.

»Po ovčice sem šel — saj so moje. Ne dam jih Pušnu, saj nam je že drugo vse pobral,« sem dejal materi.

»Res je, Jože, tvoje so.«

Privila me je k sebi in pogledala na naš nekdani dom.

»Tudi Reks je moj. Nočem, da bi bil pri Pušnu.«

»Da, tudi Reks je tvoj,« je dejala mati. Vesel sem bil svoje zmage nad Pušnom.

Drugi dan sem odpeljal trop k teti na Pohorje, tu ni bilo prostora zanj. Le jagnje sem si obdržal in Rekso, da mi je delal družino...

Zdaj sem imel do šole uro hoda, domov pa smo hodili tudi po dve, tri ure. Vse jase smo poznali in vedeli, kje so jagode, in čakali dneva, ko bodo zrele. Prve šmarnice smo nesli v šolo in vedeli smo za ptičke in vsak dan gledali, kdaj se bodo speljali.

Iz razdrapanih bajt sem hodil v šolo po ozki stezici na cesto, kjer so me v dolini čakali drugi ali pa sem jih jaz čakal. Z menoj je hodil v šolo tudi Pušnov Miha. Fantič je bil vesele narave in radi smo ga imeli. Nič ni bil podoben očetu, surovemu vaškemu priseljencu. Tudi Miha je bil rad med nami. V šoli pa ni imel preveč sreče in ob koncu leta je zaostal.

Pušen pa ni bil kar tako. Bil je visoke postave, a se je delal še višjega. Bil je prebrisan, pameten, pa ne. Mogočen je bil — a ne vsemogočen. In ker ni bil vsemogočen, ni mogel vzeti bajtarskemu otroku daru in ga dati svojemu sinu. Denar je imel — bogat je bil — svojemu otroku pa le ni mogel kupiti znanja. Da! Ob koncu tistega šolskega leta smo prišli otroci še pred poldnem domov. Nismo hodili tri ure — že v eni uri smo peli na bregu, da je pesem segala prav do pohorskih drč in se mešala z odmevi bobnečih debel.

Le Miha ni pel. Otožen je šel z nami in naše veselje ga je še bolj bolelo.

Ob vznožju hriba sem jo mahnil po kozji stezici k naši bajti. Poletno sonce je zakrival bel oblček in prijetno mi je bilo pri srcu. Vesel sem bil, ko so imeli mati spet solzne oči, solzne zaradi sreče: moji uspehi v šoli so jo osrečili.

»Uči se, Jože, saj drugega ne boš dobil od mene.«

Skočil sem k jagnjetu in k Reksu in jima povedal, kako je bilo v šoli.

»V zlato knjigo so me vpisali. Le nekaj nas je takih.«

In Reks je priliznjeno pomahal z repom, jagne pa je zadovoljno zameketalo.

Za kosilo je bila turščična juha in za priboljšek krompir v oblicah. Najedel sem se in skočil po dračje in smrekove storže za kurjavo. Zavil sem po resju za vrtom v hrib in Reks me je spremljal. Dolgo sem nabiral storže in vlačil suho vejevje na kup.

Nenadoma Reks zabevska in steče proti volčjemu grmičju. Tam zagledam Pušnovega Miha. Ležal je na tleh.

»Kaj delaš tu, Miha? Kaj ti je?«

»Tu bom čez noč. Oče so hudi, ker sem prinesel slabo spričevalo,« je zastokal.

»Nič ne žaluj, Miha. Pojdi z menoj in prenočil boš pri nas. Jutri se bodo oče že pomirili,« sem ga nagovarjal.

Miha pa ni mogel vstati. S težavo sem ga spravil pokonci in ga odpeljal na naš dom. Miha je bil slab in začel je bruhati.

»Pojdi po Pušna!« mi je dejala mati.

Mrak je legel na zemljo, ko sva z Reksom krenila k Pušnu. Večernica je trepetala in

velik utrinek se je popeljal za pohorsko pogorje.

Pušen se je preplašil in hitrih korakov zavil po bližnjici k naši bajti.

»Ko sem nabiral v gozdu veje, sem zaslišal stokanje za grmom — tam je ležal Miha. Pravi da je bil lačen in je jedel volčje jagode. Zdaj mu je zelo hudo.«

Očetu Pušnu je znoj oblil obraz, ko je zagledal Miha. Mati so vzeli svečo z mize in jo postavili ob bolnika.

Miha je umrl v bajti, ki jo je dobil Pušen, ko je umrla stara Blaževka... v hišici, kjer so v pregnanstvu živeli Kukovičevi...

Pušen je odnesel mrtvega sina po kozji stezici domov...

Prejšnji teden so se v zvoniku razmajali zvonovi in kemblji so čudno udarjali ob plati — pobiralo jih je cesarsko vojaštvo za vojsko. Treščili so jih iz lin, da so se zarili globoko v zemljo.

Pogreb Pušnovega Miha je bil prvi v vasi brez zvonjenja... Volčje jagode pa še danes rastejo na tistem kraju...

Divji mož

J. L. Košanov

Gori na Planinski gori
Klemen je živino pasel,
kuril ogenj, kar pred njim je
divji mož kot gora vzrasel.

»Kaj, človeček, kaj boš delal?«
vprašal zviška je zamolklo,
da pastirju srce v prsih
vse prestrašeno je tolklo.

»Bob bom kuhal,« je divjaku
Klemen kratko odgovoril
in ga gledal izpod čela,
kaj le z njim bo neki storil.

Divji mož je zadovoljen
se na mehko trato zleknil:
»Lačen sem pa bom počakal,
ker bi bob zares mi teknil!«

Klemen rad bi se ga znebil,
pa ga, zvitež, je poprosil,
da iz gozda bi za ogenj
suhih drv mu še nanosil.

Divji mož jo v gozd je mahnil,
silen suhe smreke lomil,
Klemen pa je na vso sapo
jo popihal proti domu.

Ko se divji mož iz gozda
vrnil s težkim je bremenom,
glasno, kot bi zagrmelo,
je zaklical za Klemenom:

»Kam bežiš, pastir matóri,
bob se je že skuhal!...«
Klemen zdaleč: »Pa ga sam jej,
jaz ne bom ti ga še čuhal!«

»Dobro,« mislil divji mož je
in napolnil usta z bobom
in ga hrustal in polomil
si je zob za zobom...

Ne vé ti vsakdo iskati gob. Gre takle nedeljski izletnik, meščanček, lepo po hosti in ničesar ne najde, ker previsoko oči nosi. Gobo najde le, če zadene obnjo in stopi nanjo, pa še takrat ne vé, ali je prava. Kdor pa je pravi gobar, poišče najprej primerno torišče. Pravi gobarji imajo svoje stalne prostore, ki jih skrivajo — če jih kdo drug ne odkrije — kot največjo skrivnost. Nekateri jo poneso v grob. Poznal sem takega gobarja: če so le tisto leto rastle, je šel sam samcat navsezgodaj na svoje mesto, jih nabral in brž prinesel. Tudi v tujih gozdovih se takle gobar kmalu znajde: poišče prostor, kjer bi utegnile rasti — na spomlad med bukovjem, na jesen pod kostanji in hrasti. Tla morajo biti nekoliko vlažna in mahovita. Gobar zapiči svoje ostro oko in zagleda gobo pedenj pod zemljo, če le rasto. Rasto pa, če je najti tudi divje ali strupene. V očeh so mu jurčkove glavice, gladke, svetlorjave bukovke, hrapave, temnorjave in črne hrastove.

Kajpak pobira tudi druge vrste: rumene lisičke, rdečekapične turke, mlade frcanje ali topolovke, sivke, mavrohe, a v slast mu gredo navadno le jurčki.

»Pa same mlade prinesi,« mu je naročila.

»Kar povejte, gospa, kar naročite, kako želite imeti! Seveda, same mlade — takim se tudi jaz ne odrekam,« se je norčkal, preden je davi šel od doma.

Če jo prerežeš takole mlado, je bela ko repa in, ko jo ugrizneš, kar hrusta med zobmi. Take, take, gospa! Samo kje so? »Gobice, gobice, prikažite se!«

Gobar ima posebno hojo: samotni tihi stopa sem in tja, tja in sem, naprej in nazaj. Vsaka družba mu je odveč. Desetkrat obide isto mesto, vedno še kaj najde pod listjem, še take, ki z glavo nazaj v zemljo rastejo in jih je res težko najti.

Tiho požvižgava predse, nič preglasno, da ga gobice ne slišijo in se mu ne poskrijejo. Saj so še za pogled občutljive, kaj šele za glas. Že večkrat je našel prav drobne gobice pod listjem, čisto bele bunčice, ki jih še ni vredno pobrati. Narahlo jih je nazaj zagnil z listjem, da bi še naprej zrastle. Pa nič več ni bilo iz njih — gobe so muhaste in v rasti ne preneso človeškega pogleda,

čeprav nadvse ljubeznivega. Še cvetje ni tako občutljivo.

Gobar vse noči sanja o glavicah lepих jurčkov. O gobah sanjati se pravi dobiti denar, modrujejo sanjske bukvje. »Zato pa imaš vedno prazno denarnico,« draži ženičica gobarja, ko ji razklada sanje.

»Glej, sanjati o gobah, iskati gobe, najti jih, gobe jesti, ne da bi jih kupil na trgu za drag denar, gobe nasušiti za zimo za prehrano, če jih je obilo, gobe tudi odprodati, kot delajo revni hribovci, no, to je v zvezi: gobe, sanje — denar...«

»To bi bilo vse lepo, če bi ne bilo na svetu gostilnic in dedcev, ki so večno žejni,« postavi domača oblast zadnjo besedo.

»Vidiš, takele mi tveže; da gre še v hosti vse to z menoj, tam pa tak dečko sedi pri štoru!«

Gobar spoštljivo pripogne obe kolena in stega roke, oči pa mu že prežeče iščejo za parom, ki mora biti nekje v bližini. Ej, vse je na pare v tej lepi naravi, ki daje take darove! Pobožno pogladi glavico, odstrani listje ali vejice, s prsti izgrebe gobo iz gozdne prsti, polne mahu in igličevja. Če je to prva današnje jutro, si potegne z njo po očeh, da bo bolje videl še druge... S pipcem obstrga in obreže kocen, da bo seme ostalo na mestu za prihodnje leto. Vse je treba planirati, pravimo dandanes. Od vseh strani si ogleda krasnega jurčka, ki je še vlažen od jutrnje rose, izpod klobuka sune z nožičkom polža, ki je pravkar še zajtrkoval. Vse to opravi gobar v prijetni zanesenosti, roke se mu nalahno tresejo, kot fantu ob dekletu, ki jo ima rad, oči mu nestrpno begajo in preiskujejo bližnjo okolico — nekje bo par. Ne bo daleč, če že ni osrečil drugega. Pa saj danes še nihče ni hodil tod.

Sonce vzhaja za obsavskimi hribi. Po gozdni poti lezejo navzgor gobarji. Mrak je še in rosa, vendar oči že iščejo v temi na levo in desno. Po ozki dolini se vleče nad Savo bela megla. Žvižg vlaka izginja nekje v soteski. Obeta se jasen oktobrski dan.

V revnih lesenih hribovskih bajtah se prebujajo nedeljsko jutro. Gospodinja je že pomolzla kravico in obe kozi, ki jim pravkar poklada. Gospodar je stopil na prag. Ob gozdičku gredo nedeljski.

»Bog pomagaj, danes bo spet hudo za kostanj, sadje in gobe! Nobena reč ni varna pred njimi. Če drugega ne najde, pa vej nalomi ali praproti nareže, samo da škodo dela!«

Tak je kmetov pozdrav takim, ki ga obiščejo samo takrat, kadar kaj potrebujejo.

»Oče, imate kaj žgočega? — Mamca, se dobi kaj mlekca, 'putrčka', medu?« In tako naprej. Nihče ali redek je, ki vpraša za življenje teh ljudi. Kostanj ne rodi vsako leto, tudi drevje ne, kakor živi to v meščanski domišljiji, gob ni vsako leto.

Ob kupčiji za jabolka se razpreda pogovor o življenju dveh svetov, mestnega in kmečkega. Medsebojno tarnanje in naštevanje težav.

»Joj, kako imate tu na hribčku lepo! Sonce, zrak in mir, mir,« je vsa iz sebe izletnica. Sedla je na kladu poleg oslice borovih tresk, ki močno dišijo po smoli. Krog nje se lovijo piške in putke za drobtine, ki jih sebi v veselje drobi. Na pragu sloni zgarana ženica z nazaj zavezano črno ruto, krog nje se motoviliijo bosi in raztrgani razkuštranci in umazanci. Gledajo radovedno, kako izletnica krmi piščančke in odganja vsiljivega mačka, poželjivo gledajo, kako druga izletnica odpira konservo. Bajtarka, sloneča na sajastih podbojih, toži, kako težko je za kruh. Deca po ves teden ne vidi koščka kruha in živi ob samem kostanju in krompirju, gob pa brez maščobe kajpada ne moreš jesti.

Bajtar ima nekaj njivic, zaplato krompirja in koruze in pridela komaj za živino, zase pa premalo, če sploh suša vsega ne vzame na teh napetih rebrih.

Moke ni, masti ni, mleka ni, če ni krme ali če ni stelnih krav.

»Kaj, včasih si šel v trgovino in si nakupil moke, masti, vsega, čeprav na kredo, pa si jeseni poplačal s kostanjem, sadjem ali žganjem. Jasno, vedno te je odril, ampak živeti je le treba.«

Vsako prepričevanje je tukaj prepočasno in malo učinkovito. Tako je, pa nič drugače. »Ker imamo košček zemlje, kart ne dobimo, nimamo ne obleke ne obutve ne hrane. Pridela se malo, obrodi samo vsako tretje leto...«

Nekaj vržejo češnje, kolikor jih ne obero izletniki in škorci, kostanj po navadi temeljito pokradejo.

»Nič ne bi rekli, če bi si ga nekaj zase pobrali. Ali da prihajajo s celimi vrečami, kostanj otrsajo, potem ga pa v mestu prodajajo, to ne gre. To ni pravica!«

Da, pravica, pravica in borba za življenje. Gobar gre sam po suhem listju in nosi s seboj vse te besede, ki jih je bežno ujel. Vseposvod šumi po gozdu. Tam nekdo klesti po vejah krošnje, da padajo ježice in oluščeni rjavčki po tleh. Tam vpije nekdo nad otroki. Da, otroci niso za v gozd, če hočeš nabrati kaj kostanja in sadja. A gobar ima samo jurčke v očeh. Vse hkrati je težko nabirati: drugače iščeš kostanj, drugače in na drugem torišču gobe. Teh je letos obilo, kaj takega še svoj živi dan ni doživel. Stare, ki jih je jutraj nabral, odlaga in nalaga v veliko škatlo v nahrbtniku same mlade, trde: »To bom lepo oštet doma, ker bo toliko dela z njimi.«

Jesensko sonce greje hrbet, da te toplota kar obliva. Z jas se vidi po vseh hribih z jesenskim gozdom: barve se prelivajo v vseh odtenkih od rumenorjave do živordeče. Na sončni jasi leži grob partizanov, ki so padli v borbi za domačo zemljo in boljše življenje. Vmes ležijo domači sinovi, sami mladi kmečki fantje, ki so nekoč v poletnih nočeh prepevali tod, da se je razlegalo daleč v dolino. Zdaj spiyo v svoji zemlji in sanjajo z zemljo. Na grobu jim cvete zapoznel cvet. Tam pred kočo starega bajtarja leži nemški vojak, doma od nekod od Severnega morja. Grob je izravnán. Partizan in tujec spita v isti zemlji — kaj sanja eden, kaj drug?

Ob poti vpije trojica otrok: »Kača! Gad!« Gobar pride bliže in vidi zapoznelega gosta, ki išče zadnjega sončka. Dolga belouška se plazi po drobljivem laporju navzgor, išoč kritja. Tik pod vrhom ji vedno znova spodrsne, da pade nazaj na pot. Otroci jo obmetavajo s kamenjem. Sika z razklanim črnim jezičkom, napeto gleda v otroke, da bi se bali. Vsakdo brani lastno življenje, takšen je zakon narave. »Nikar je ne pobijte, belouška ni strupena in ni nevarna!«

V tišini hoste se oglašá detel z enakomernim trkanjem. »Ali boste odprli, vi zajedavci, in prišli na svetlo?« Gobar sedi na starem panju in prigrizuje svoje kosilo — kos kruha in jabolka. »Pravijo, da je sadje najbolj zdrava jed. Pravijo, pravijo...« Od nekod se prinese ko vihra divji zajec. Na jasi se ustavi in si ogleduje teren. Ker mo-

žaka ne opazi, postavi možica in dalj časa stoji. Umiri se in utrga nekaj zajčjih deteljic. Kostanj, ki ga strese vetr, ga nažene v nov preplah. — Gobar nosi polno malho gob in polne prste bodic. »Še k Breskvarju pogledjmo, če je kaj našgal!«

Pred bajto leže kupi jabolk, nekatera že gnila. Pred kuhinjo med drevjem se ziblje Breskvar in kadi. »Haha, letos ste spet na konju!« Preobilna je letošnja letina, ne vedo, kam s sadjem, po jarkih v dolino se ga kotali vse polno. V sadovnjakih ga kar z grabljami grabljajo. Bajtar je omotičen od jutra do večera in še v spanju. Gleda me z vodenimi očmi in mi ponuja žganja in mošta. Saj ga razumem, da je tako samo vsako tretje ali četrto leto, ne umem pa, zakaj mu sadje gnije na trati. »Pod ceno ga ne dam, naj raje segnije, kar ga živina ne poje.«

»Sušite ga, vkuhajte ga!«

»Nihče ne utegne. Ni ljudi pri hiši.« Dekleta so v mestu v službi, sin je v rudniku. Danes so ga obiskali, se napili in si naložili pa šli vsak po svoje.

»Tu bo treba nekaj napraviti! Raztreseni ste po hribu, kot bi se sprli: tu bajtica, tam daleč druga in vsak otepa svojo revščino. Treba bo iskati skupne pomoči. To je živo-tarjenje. Zboljšanje...«

Razume, kaj mu hoče natvesti meščanček, ki vse leto enako na toplem vedri. »Že gre v dolini: stroj pa zadruga pa ne vem kaj še, a tu, kjer smo Bogu za hrbotom? Kaj boš tu s strojem, če še sam komaj stojim na strmini? In — to se vpraša — kdaj bo to? Sam sem ostal doma, star sem, od mojih otrok se nobeden več ne vrne k zemlji na tlako — kdo bo tu delal?«

Postal je otožen od pijače in spominov na trpljenje in redko užito veselje.

Trdo je to življenje! — Kako drugačna je resničnost jasnega popoldneva in hladnega večera od motnega jutra! Stresel bi teh nekaj kostanjev in obtolčenih tepk, ki si jih mimogrede pobral, obrnil bi nahrbtnik in žepe in pustil revežem darove narave, ki jih z bornim življenjem krvavo zaslužijo. Pri-našati bi morali, a ne odnašati — takile nedeljski izletniki!

Ljubej bezgovje nabira

Leopold Stanek

Ljubej bezgovje nabira,
visoko na lestvi stoji,
v okno se Mojke ozira,
kjer šopek rdeči dehti.

»Bele so tvoje ročice,
te zanje prijeti ne smem,
črno bilo bi ti lice,
ne mogla bi skriti očem.

Primi me, lestva se maje,
lahkó bi razbil si glavó.
Ti me poljubi, bo slaje
in nič se poznalo ne bo!«

»Naše so take navade:
kdor z lestve se pasti boji,
naj bo pri tleh, da ne pade,
bezgovca si naj ne želi!«

Zima

Leopold Stanek

Zima ledena,
odeja snežena —
kdaj bo vigréd
grela nam svet?

Voda toplica,
topla vodica
dere na plan,
mraz je ugnan.

Voda toplica,
topla vodica
v strugo navrè,
Mojca v njo zre.

Spere ročice,
spere ji lice —
naj še srce
vname za me!

V Malih dolah je bilo toliko bogastva, da ga nisi mogel odnesti, in toliko revščine, da je ni bilo moč odpeljati. Prav na koncu vasi so domovali Boltežarjevi in okrog bajte je bilo komaj toliko zemlje, da so redili svinjo in kako hrvaško bušo.

Oče Boltežar je delal pri zidarjih in hodil pozno ponoči domov. Otroci so ga čakali, včasih ležeč na klopi krog peči, in ko je prišel domov, so večerjali. Zjutraj se je Boltežar zgodaj odpravljal na delo. Včasih je prenočil kar na stavbi — posebno se je veselil z rdečimi, belimi in modrimi trakovi ovenčane smreke, še bolj pa likofa, ki sta ga mojster in gospodar pripravila delavcem. Ob takih večerih ga ni bilo domov.

Nekega večera so imeli likof... Boltežar je bil vztrajen pri delu, vztrajen pa tudi pri jelu in pijači. Tisti večer je imel vsega dosti, še cigaro si je prižgal. Pozno ponoči se je spravil počivat kar na oder na stavbi. Hitro je zaspal.

Opolnoči pa je začel pihati veter in debele kaplje so jele padati. Boltežar se je prebudil. Bil je že ves premočen. Hotel se je umakniti pod streho, a mu je spodrknilo in padel je nekaj metrov globoko. Obležal je. Ko se je naredil dan, so ga našli nezavestnega na kupu opeke.

Ležal je v bolnišnici... Zdravniki so mu rešili življenje. Nesreče pa še ni bilo konec. Pri padcu si je pretresel možgane in omračil se mu je um. Dolgo je bolehal in dolgo je bil brez sredstev...

Petero otrok je žalostno tavalo krog hiše... Bog jih ni obdaril ne z bogastvom ne s pametjo. Nihče izmed njih ni hodil v šolo. Ko se je oče ponesrečil, se je revščina še povečala. Mati je skrbela za vse pri hiši in hodila na dnino k sosedom. Od zgodnjega jutra do pozne teme je delala drugod, ko pa je prišla domov, je morala oskrbeti še svojo družino. Čez dan so oče in otroci otepali ovsen kruh in si gasili žejo z vodo, okrog polnoči pa so večerjali. Velikokrat so otroci že zaspali po klopek okrog peči, ko pa je bila ura polnoči, so se zdramili in sedli za mizo.

Mati ni zdržala napornega dela. Oslabela je in ko jo je ob nevihti namočil dež, je zbolela za pljučnico in umrla.

Bilo je pozno poleti, ko so jo pokopali. Zvonilo ni, čeprav zvonovi niso šli v Rim. Bila je sirota in nihče se ni menil zanjo, ne za njeno družino.

Kako težko umira mati, ki zapušča zdrave in preskrbljene otroke, kako neki je umirala šele Boltežarjeva mati, ki je zapuščala petero ubožčkov — brez pameti — in omračenega očeta...

Strašna revščina je prišla nad hišo. Nikogar niso imeli, ki bi skrbel zanje. Čez dan so otroci jedli ovsen kruh — opolnoči so se zbirali k večerji. Ovsen močnik in krompir v oblicah, zelje in nezabeljeni žganci...

Prišla je zima, prišel čas, ko tudi tega niso imeli, in zbirali so se k večerji — brez večerje...

Nalahno je naletaval sneg. Večer je bil miren in po vseh domovih so tisto noč gorele lučke. Bil je sveti večer...

Po stezicah so hodili ljudje s plamenicami k polnočnici. Opolnoči so zapeli zvonovi...

Zvonjenje se je razlegalo od cerkve svetega Štefana in glasovi so dosegli tudi Boltežarjevo bajto. Družina se je ravno zbrala pri mizi... pri prazni mizi... Potem so otroci plegli nazaj po klopek okoli mrzle peči... Stisnili so se in trepetali od mraza... Lakota in mraz sta jih zazibala...

Oče je vstal in hitrih korakov odšel. Prižgal je plamenico in hodil od ogla do ogla... in že je po vsej dolini svetila Boltežarjeva bajta. Iz cerkve svetega Štefana je še donelo zvonjenje, a kmalu po polnoči je zvonar udaril plat zvona...

Drugi dan so prišli po Boltežarja in ga odpeljali — ne v zapor — temveč v norišnico...

Petero otrok se je razkropilo po svetu. Najmlajši, Tina, se je pozneje potikal po celjski okolici, spal danes tu, jutri tam, čez dan pa sedel v celjskem predmestju, včasih kar na tleh, včasih slonel ob betonski ograji. Po hišah ni hodil. Bil je siromak, berač, ki ni nikdar prosil.

Takrat, ko jim je gorela hiša, je bilo plat zvona in Tina so komaj rešili iz goreče bajte, tako trdno je spal. Glas zvona pa mu je ostal v neizbrisnem spominu. V letih, ko se je potikal po svetu, si je napravil cerkvico in jo nosil vedno s seboj. V zvoničku

je imel majhen zvonec in vedno je zvonil — od jutra do večera... Ko je čutil, da je sam, je prisluhnil k stolpu in cingljaj ure in ure.

Tina Uki so mu pravili.

Kadar je dobil kak dar, je v zahvalo zaukal: U-u-u-u! Včasih je zaukal tudi, ko ni dobil daru. Otroci so ga radi dražili, a vedno ni bil pri volji za vriskanje. Vzel je palico in se pognal za njimi.

Ubog, raztrgan, bos je ob vročini in mrazu sedel na svojem prostoru in edine prijateljice so mu bile — uši.

Tina Uki se ni bal nikogar, le kadar so mu otroci pokazali kakor z verigo vkle- njene roke, ni zaukal, temveč je vzel pa-

lico in stekel za njimi. Pa tudi starejši mu z verigo vkleljenih rok niso smeli pokazati.

Tina Uki je bil eden izmed mnogih, za katere ni nihče skrbel — ne občina ne ljudje — prepuščen je bil sebi in svoji veliki revščini. Toda Tina Uki ni prosil! Ubog in zapuščen je dolga leta prenašal gorje in ni obupal. Šele ko so v naše kraje pridrveli Nemci in je Tina Uki le stežka še premikal trudne noge, ga je podrl vojaški avto...

Nevarno ranjenega so prepeljali v bolnišnico in še takrat je krčevito stiskal k sebi leseno cerkvico in zvonil... Menda noben zvonar v svojem življenju ni toliko zvonil kakor Tina Uki. Zvonil je, dokler ga ni smrt rešila.

Pastirička

Jože Kroflič

Bil je dan vseh vernih duš. Mrzel veter je pihal od severa, vmes je včasih zatulil zahodnik in kadar sta se spoprijela, je prepihalo človeka do kosti.

Nihče ni ta dan prignal na pašo, le Pušen je pognal osemletno pastiričko Snežnico Marijo s čredo v mrzel dan.

Pušen je bil krut človek. Poznal je le sebe — drugega nikogar. Snežnica Marija je bila pri njem pastirička, odkar ji je umrla mati. Nikogar ni imela, bila je sama na svetu — s čredo Pušnovih ovac.

Pihal je veter in pritiskal je mraz. Ovčice so se stisnile okrog zvončarja in Snežnice Marije. Za pašo jim ni bilo več...

Snežnica Marija je napravila nekaj korakov in trop za njo. Pa je spet obstala in trop ovac se ni premaknil od nje...

»Hejaho! Hejaho!« je zapela s tankim glasom in spet napravila nekaj korakov... Neznana sila jo je vlekla naprej...

Na nebu so viseli temni oblaki, med njimi pa so vetrovi podili zdaj sem, zdaj tja bel oblček kakor čredo Snežnice Marije... V bukovem gozdu je šumelo in pesem vetrov ni hotela utihniti.

»Hejaho! Hejaho!« je odmeval glas Snežnice Marije in zvončarjev zvonček je spremljal vetrove na vse strani...

Pred vrati, ki držijo na pokopališče, se je Snežnica Marija spet malo ustavila, potem pa počasi stopila naprej in pokleknila na grob svoje matere. Trop ovčic je legel

krog nje... Nalahno je začel naletavati sneg...

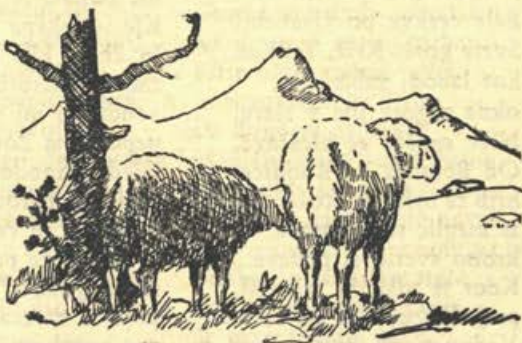
Ljudje so hodili mimo in gledali čudne obiskovalce zapuščenega groba.

»Sirotica, nima človeka, ki bi ji pomagal — še na tak dan mora na pašo.«

Grob je bil brez lučke, brez cvetja, le leskova palica je bila vtaknjena vanj, žezlo siromaštva...

Počasnih korakov je prišel tudi Pušen. Ustavil se je pri gručji ljudi in ko je videl, kaj je, ga je pograbila togota. Zarohnel je nad Snežnico Marijo in izpulil zataknjeno pastirsko palico, da bi pretepel pastirico. Zavihtel je že palico, a ni udaril. Ljudje so ga zadržali, stara ženica pa je odpeljala Snežnico Marijo na svoj dom.

Pušen je moral tisti dan sam gnati čredo domov in zvončarjev zvonček je žalostno cingljaj po zasneženi paši...

Jutro

Svita se na nebu vzhodnem, svita izza brd ob Sotli, riše jutranja se zarja, v barvah živih se preliva. Plovejo na vzhod oblački, lahkokrile jadnice, in poklanjajo se soncu. Lahen vetrič prebegava in po nebesu svetlečem drobne zvezdice bledijo. Od večera vse do jutra so na nočni straži stale, luno blede spremljevale po samotni njeni poti, ko je lila mesečino po dobravah in goščavah, po gladini vod zrcalnih; blage sanje so trosile na oči počitka željnim, priča so bile prizorov, dnevu belemu pokritih; čule vriske so radosti, slišale so vzdihne bridke dvomov, bolečin, obupa... Tihi plamen tam na vzhodu pa se širi in se dviga: vstaja sonce plameneče. Planejo prameni žarkov po daljavah in širjavah, svod nebesni razsvetlijo, ga prevlečejo z modrino, usujejo se proti zemlji, božajo jo s toplim dihom in iz spanja jo budijo. Kope širnega Bohórja, Vetrnik, Skalica, Lisca, kot kresovi zažarijo. Bele cerkve po višavah, Svete gore, Križ, Trojica, kot labodi zableščijo, okna zagore jim v zlatu. Niže spušča se bleščava. Od Bohórja do Rudnice, hrib za hribom, stožec, kopa, iz meglic se izmotava, krono svetlo si nadeva. Kdor je višji in srčnejši, prej dokoplje se do sonca. Vedno tanjše so meglice;

druga se za drugo dvigne ali v soncu se raztaja. Vse Kozjansko se oživlja. Neutrudni žarki sonca vse pretaknejo koticke, plezajo po deblih bukev, tko po tleh preproge žive. Med goščavjem vrb in jelše zasvetlikajo se vali Bistrice in nje pritočkov. Bele ceste s strmih klancev, s Prévorja in čez Fužine spuščajo se na Kozjansko; klanci spet jih odpeljujejo v daljni svet, na jug in sever. Tu na skalnatem prestolu zviška Pilštanj starodavni kot stražar se razgleduje, čuva vinorodne trte, žitna polja in vrtove. Sluša šum gozdov Bohórja, hrum viharjev, mile speve. Gleda in se ne nagleda: v ljubkem, pisanem neredu sred gozdov vrste se polja, tihi trgi in vasice. Malo domačij ponosnih, belih hiš in streh je rdečih, več je koč, lesenih, bornih, po bregovih razsejanih. Tam na virštanjskih prisojeh so strnile se gorice, z vrha v vrh so se razpredle, ljubljenske ljudi in sonca. Zarja prve jih pozdravlja, zadnja se od njih poslavlja. Prvo sonce, prve zvezde tu so meni zažarele, prve tu roke so ljube me objele, milovale. Kje še takšna je dežela? In če bi bila pustinja, zaostala sirotinja, vendar si mi neločljiva, nepozabna domovina. Gledam zgodovino tvojo, ljudstvo, narod moj kozjanski. Tisoč let in več stoletij se pehaš že po tej zemlji; skrčil gozd si in grmovje, prve si zarezal brazde, pot potokom si začrtal,

zgradil mirna si naselja in jih s cestami povezal. A nasilnik ti močnejši je oropal plodna polja, vedno dalje te odrival in potiskal te v bregove z grudo jalovo in skopo. Tujcem zdaj zorijo polja po ravnici plodoviti, tujcem zdaj šume gozdovi nepregledni po Bohórju. Še gradove si jim zgradil po višavah nezavzetnih. Ti oral, sejaj, požel si, tujci spravili so žetev. Takšna je bila pravica, ki krojili so jo sami. Tod pomikala se vojska Gubčeve je puntarije za zemljo in staro pravdo. Vse na svetu izravna se, še nasilje slednjič mine. V prah so zrušeni gradovi, mrke priče krute slave, ti pa še živiš na zemlji, dedov svojih dediščini.

Pomlad

Zdaj je maj; pomlad razgrinja po Kozjanskem svoje čare; gozd je odet v zeleno svilo, razprostrte so preproge po dobravah in po gričih. Vse se veseli življenja, daje duška sli omamni. Kaj je lepšega na svetu ko cveteti, dozoreti, sad obilen obroditi? Spreletava se ljubezen kot metulj na belih krilih, vsako hišo obiskuje in odpira vsaka vrata, trka na srce pepelčic. Temnolaske, zlatolaske sladko sanjajo ljubezen, ko leže na trdi slami. Ob večerih tihih majskih predejo se tajne niti, sklepajo vezi se srčne. Vse je svetlo, vse brez sence, nemogoče je mogoče...

P o l e t j e

Maj in vigred sta odcvela,
cvetje se je osulo belo.
Ptički z gnezd so se speljali,
plaho krožijo krog doma.
V klasje se poganja žito,
grozdice nastavlja trta.
Svatovanje, pirovanje
se je umaknilo delu.
V hišo je prišla nevesta;
žarki ogenj nje ljubezni
vse presveti, vse pregreje,
po prostorih vseh odmeva
njena mila govorica,
rodno grudo obdeluje
spet spočita, mlada roka.
Zemlja hoče zveste hlapce,
polovičarje zavrača.
Več ko daješ, več sprejemaš.
Sad obilen se obeta,
trud poplačan bo stoterno.
Tudi na nebo zakonsko
pripodijo se oblaki
in skale vedrino čisto.
Skrivno pripolzijo ženi
solze prvih razočaranj.
Solze, ki teko v samoti,
blagodat so srčni rani,
so uteha in zdravilo.
Žgoča julijska vročina
zdaj drhti nad vsem Kozjan-

skim.

Težko sopejo v pripeki
polja, trate in gorice.
Vse je tiho, izumrlo.
Le nemirni sončni žarki
begajo iz polja v polje,
z zlato barvo obloženi.
Vse dobrave prepokane
so z omamnimi sladkimi vonjem
cvetnih travic pokošenih.
S prve zarje do večera
neutrudno pedpedika,
v žetev kliče prepelica.
Zdaj zapornice nebeške
naj ne izpuste vodovja,
mračne naj zapro oblake!
Po vaseh je naših praznik,
slavja dan in dan plačila.
Razdeljujejo nagrade
oratarju in živini,
ki pripravila sta žetev,
družno si delila delo.
Zemlja vrača po pravici:

kar sejal si, to požanješ;
več je znoja v tvoji njivi,
bolj bo tvoje zrnje kleno.
Mnogotere grenke ure
in nevarnosti grozile
od spomladi so do žetve.
Mnogo dni bilo je sončnih,
mnogo jih bilo je mračnih.
Strele, toče so divjale,
klestile so polja, drevje,
spet je posijalo sonce,
rane so se zacelile.
Kmet pa stal je stanovit,
vihram vsem se je upiral,
sklanjal se in spet vzravnal,
slednjič je dočakal žetev.
Mnogo upov gre po vodi,
vseh nikoli ne odnese.

J e s e n

Dober mir je po Kozjanskem.
Sonce sveti, ne pripeka,
vihre so se umirile.
Rahel vetrič gre čez polja,
boža njive preorane.
Čez dobrave, čez gozdove,
v blesku zlatem plameneče,
jate ptic na jug letijo,
iz višav njih klic prihaja.
Je mar tožba, so očitki?
Kaj prineslo si, poletje,
koliko si nad spolnilo?
Vsakdo se dobrika sreči,
svoje glavni lepotic,
da se mu le kdaj nasmehne.
Gledam naša tiha brda,
naše trge in vasi.
Mnogi so jih zapustili,
šli iskati si nove sreče
v tuje kraje, tuja mesta,
kot semenje, ki odnese
veter ga z domačih logov,
da drugod, po tujih gajih
koreninice požene.
Toda zemlja, rodna zemlja
ne pozabi dece svoje,
s sladkimi vezmi drži jih.
Za na pot je izročila
jim podobo svojo milo.
V srčnih stiskah in prevarah
njena slika jim pričara
tiho srečo domačije.
Tukaj lepše sonce sije,

blažje sapice pihljajo.
Tam si izgubljen, osamljen,
pusta si številka v čredi,
zrno peska brez imena.
Bilka plemenita raste,
se razvija v svoji zemlji,
le plevel povsod uspeva.
Moraš skusiti tujino,
da odkriješ domovino.
Hodim spet po zemlji naši,
postojim pri vsakem znancu.
Tihi dol in gozd šumeči,
dom košati, borna koča,
vsi ste mi enako ljubi.
Toplo, milo je pri srcu,
ko se spet srečujem z vami.
Vsi ste tu, a vendar niste,
lice vam je spremenjeno.
Stari hrast se je umaknil
rodu mlademu hrastičja
in namesto borne kočice
hram svetli se nov in zidan.
Staro gre in mlado vstaja.
Kolovozi so zravnani,
lažja zdaj po njih je vožnja.
Nove ceste in vozila
spajajo te z daljnim svetom,
nisi več, kakor bila si,
nedostopna »pragoščava«.
Vse na svetu se razvija
čez ovire in predsodke.
Če se še tako upiraš,
stare se oklepaš vere,
tok življenja ne obstane,
se za kuhanje ne zmeni.

Z i m a

Že sadovi so pobrani.
Zdaj pusto je po Kozjanskem.
Gosti dim pastirskih ognjev
nizko plazi se po zemlji
in naznanja bližnjo zimo.
Gozd izgubil zlat okras je,
gole veje v zrak štrlijo.
Brije oster, rezek veter
in raznaša žolte liste.
Po Bohórju zaplesale
vsak čas bodo jezne burje.
Vse imeti čas svoj hoče,
v svojem času svoje pravo.
V svojem času spet pomlad bo
odklenila zemlji vrata,
naj jih še tako zaklepa,
še tako razsaja zima.

Strašno se gorje razlilo
po nesrečnem je Kozjanskem.
Kaj so znova turške trume
vdrle ropat in požigat?
Niso vdrle turške trume,
vdril je divji nemški veper
in od juga krvoločna
vdrila rimska je volkulja.
Lačne so zveri planile,
trgale so te na kose
in ti toplo krvco pile,
narod bedni moj kozjanski,
narod bedni moj slovenski.
Tvoja tiha bela sela
so samo še pogorišča.

Kdo te bo pogina rešil,
kakšen čudež pričakuješ?
Zadnjo uro ti nasilnik
je zazvonil — ne odzvonil.
Čudo res je nastopilo.
Golorok se uprl je narod,
v boj je stopil neenaki.
Malodušje umaknilo
se junaštvu je in veri,
neporušni veri vase,
hlapčevstvo svobodoljubju.
Oživelci so gozdovi.
Po Bohórju, po Kozjanskem
bije borba se srdita,
boj na smrt in na življenje.
Združil narod se je v stiski.
Kleno zrno je ostalo,

pleve je vihar odnesel.
Kdor je čast, ime ohranil,
kdor ostal je zvest v preiz-
kušnji,

mu je zasijalo sonce,
sonce zmage in vstajenja.
Zvon mrtvaški več ne klenka,
k prazniku povsod trjanči.
Čas prekal se je na dvojce:
zbežal tuji je nasilnik
in pregnan je zatiralec.
Sam si zdaj krojiš usodo,
pot gradiš v prihodnost lepšo,
vedno dalje, vedno više.
Omahljivec in dvomljivec
nikdar ne dospe do smotra,
borec le doseže smoter.

Pesnikova opomba. Kozjansko je pokrajina, ki se razteza nekako od Jurkloštra preko Planine, Pilštanja, Kozjega in Podsrede do Sv. Petra pod Svetimi gorami blizu Sotle, na severu pa do Prevorja in preko virštanjskih goric do Olimja in Podčetrčka. Na jugu jo vseskozi spremlja široki gozdni greben Bohórja (1023 m).

Ta svet je bil svoj čas zaradi slabih prometnih zvez malo znan in šaljivo, porogljivo imenovan »pragozd« (Urwald). Zaradi avtomobilskih zvez preko Celfa in Rajhenburga je sedaj ta pokrajina bolj dostopna in ni več tako odmaknjena od sveta.

Večja dolina je Kozjanska dolina med Pilštanjem in Kozjim, v katero se stekajo ceste in potok Bistrica s pritočki, ostali svet pa je močno razdrobljen, sicer pa ves zelo ljubeč. Večjih strnjanih vasi je malo, prevladujejo manjša naselja, zaselki in samotne kmetije, ki leže največ na pobočjih in hrb-

tih gričev. Prebivalstvo se preživlja z raznimi panogami kmetijskega gospodarstva. Kmetije so večidel majhne, zemlja slabo rodi, življenje je zato dokaj revno. Mnogo je kočarjev. Močno so se izseljevali. Razen nekaj žag še zdaj ni tu nobene industrije, ker je prevoz po cestah, ki so polne klancev (Fuzine, Prevorje, Ključica), zamuden in drag.

Med okupacijo se je na široko razvilo partizanstvo, ker mu je ob izdatni podpori ljudstva dajal zlasti Bohor s svojimi nepreglednimi gozdovi dobro zatočišče. Tu je bilo torišče Kozjanskega odreda, tu je prestopila na štajerska tla, se bojevala in zasedala štirinajsta divizija. Iz maščevanja je okupator leta 1944 požgal skoraj vse Kozjansko (75 vasi), le nekaj naselij ob cesti je pustil nepožganih, da bi jih imel za nastanitev vojaštva ob morebitnem umiku.

Ljudstvo se je v splošnem dobro držalo in zato mnogo trpelo. Naj bo ta pesem tudi priznanje našim ljudem, da so svojo čast in svoje ime ohranili čisto.

Spomin

Cvetko Golar

Kakor jutro v dan se zlije
v čisti rosi mladih njiv,
tebi naj na licih sije
smeh vesel in ljubezniv.

Naj življenje ti bo jasno,
kot je zarja vrh planin —
naj ostane tudi name
v tvojem srcu lep spomin!

Pomladna

Leopold Stanek

Ljubka in mamljiva slika:
vetrc brezi se dobrika,
boža jo, objema,
v strasti se razvema.

Breza se sladkó mu smeje,
stresa svetlolase veje,
v strasti vztrepetava —
z glavo odkimava...

Nobenega pravega dela ni bilo več zunaj. Pastirji so neugnano stikali po praznih vinogradih za grozdem. Prve čase po trgatvi so še kaj našli. Zdaj pa je bil vinograd že kdo ve kolikokrat preiskan po dolgem in počez. Niti jagodice ni bilo več. In kako je bil vinograd pohojen, poteptan in zanemarjen!

Najslajše in najdragocenejše je vinograd že dal, zdaj daje še zadnje. Listje rumeni, nekatero se rdeči.

To je že jesen. Še zadnjič opominja, naj še ne pozabijo ljudje na vinograd. Vsaj teden dni naj jim bo v mislih. Za dalj pa res nima več moči. Zaslužen počitek bo prijal. Za odmrlo, hrapavo skorjo so se nabrali nemarni zajedavci. Bog daj mrzle burje s soljo! Naj ga reši tatov, ki pijejo vsem vinogradom življenje.

Zdavnaj je minil sveti Hijeronim. Takrat je bilo proščenje. Obiskavali so prijatelji prijatelje, peli, pili in jedli do onemoglosti, mladina se je postavljala v novih oblekah.

Kajpa, jesen je, saj ni več lastovk. Izginile so iznenada, kot se bodo iznenada tudi vrnile. Noči so skrivnostne. Zrak je nemiren. Slišati je šelest ptic. Zaslišiš jih in jih ni več. Že minejo. Le včasih se pripeti, da se katera zadere. Nihče ne ve pravega, zakaj se je zadrila. Klepo je rekel, da je v jato selivk padel sokol in da se je ptica v smrtnem strahu zadrila. Tako je mislil Klepo, vsakdo pa ne. Skrivnost bo ostala.

Na Povljanskem blatu se je naredila ledena skorja, ki ni držala ponirkov in lisk. Zato so pastirji ob kraju marsikatero lahko ujeli.

In da bi pri tej množini ptic ne nastavliali zank? Tudi Klepo jih je, le skrivaj, kot delajo šolarji kaj prepovedanega.

Pred godom svetega Martina so priletele divje gosi. Ves zaliv jih je bil poln. Kakor bi ob hudi uri legla črna megla na siromašno zemljo. Tam niso napravile škode, na ozimini so jo pa. Popasle so jo in pomendrale. Klepo je slutil, da bo tako. Iz zajčjega črevesa je spredel tanko nit, jo nad žerjavico zmečkal in nastavil. Eno gos je ujel. Bolje, da je ne bi. Bila je mršava, da ni kdovekaj zalegla. Otroci so se gostili s črnim, trdim mesom.

Zapihala je burja. V sunkih je pihala, da je tulilo in zavijalo okoli oglov, potresala je strome, se jezila za vrati in premetavala listje v vinogradu in pometala cesto. Ko je omagala, se je nehal ta pustni ples. Zavladal je mir... Vse je bilo pri starem, le lesketajoča se solna odeja je bila nova... Ker ni kmalu zapihal jug in napovedal dežja, so bili vaščani žalostni, kajti sol bo požgala posevek. Še enkrat bodo morali zorati, še enkrat posejati... Moj Bog! Nima vsakdo zrnja za dvakratno setev. Šele dež jih je rešil skrbi, ko je spral sol... Hvala Bogu!

Klepo je nosil ovcam bremena sena v brdo. Tudi travo je sol požgala. Dokler trava ne zraste, bo moral nositi krmo. In pogostejše jih je moral napajati zaradi slane paše.

Ljudje so pa še orali in sejali. Čim kasneje, tem bolj se je vedelo, da orjo siromašnejši, taki, ki nimajo svoje vprežne živine. Tisti, ki imajo svoj par volov — ali kar dva — so svoje že zorali. E, ne več, kakšno bo vreme, pa naj potem dežuje, ti pa se! so govorili sebi v prid. Kasneje pa lahko, kasneje, ko bodo svoje posejali. Da, da! so ponižno pritrjevali siromašni. E, hvala Bogu!

Od zore do mraka je bilo slišati v vas priganjanje gonjačev. Ho-o-o!... Va, Dragonja, va!... Go-o-o, Mrkonja, ho, Sarako-o-o! Gonjači so na vse grlo vpili, priganjali, mahali z rokami, poskakovali in suvali z dolgimi leskovkami, na koncu okovanimi z ostjo. Tudi gonjači so bili trudni.

Z drugih otokov so prihajali v goste. Vedno so bile v pristanišču zasidrane tuje barke. Morda se je s katero teh bark pripeljala bela žena in vzela s seboj dušo Jureta Vrankoviča.

Pihala je enakomerna jugovina. Stanovitno je pihala in vlažna je bila. Sprala je sol z žita in trave, oprala je dušo Jureta Vrankoviča, da je odšla čista in umita v večni mir.

Mirno je preminil, kot je bilo mirno vse njegovo življenje, življenje siromaka, ki čaka, da bogatini sebi zorjejo polje, potem šele ubogim, in pri tem ne pokaže nejevolje. Kaže, da je tako za siromake bolje in ker le-oni zorjo zase prej, Bog dá tem več blagoslova ob poznejši setvi.

Jure je še ležal v postelji, v isti, v kateri je jemal toliko tednov slovo. Vdova Jerka si je nadela črno ruto in ukazovala po hiši namesto njega. Ko pa se je zmislila česa, kar jo je spomnilo nanj, je šla na vrh, sedla za mizo, sklenila dlani na temenu in začela brez solze žalovati.

»Jo-o-o-o-oj! ... Joj, prejo-o-o-o-oj!

Joj! Kdo-o-o-o me je zapusti-i-i-il?

Joj, joj, jo-o-o-o-oj, za-pu-stil!

Jo-o-o-o-oj!

Jure, moj mož, moj, mo-o-o-o-oj!

Življenje moje, Ju-u-u-u-re, sedemkrat sedem pomladi si bil moj, mo-o-o-o-oj! Oj!«

Dolgo dolgo je tarnala. Nič se ni premaknila, le vse v njej se je treslo. Nadaljevala je došla hči, poročena v Dinjiški. Prepeljala se je čez zaliv, odložila v hiši košaro in poprijela žalovanje.

Vdova si je oddihala, si brisala potni, zaripli obraz in vzdihala z vsakdanjim glasom:

»E, moj Bog! ... Hvala Bogu!«

Žalovanje je Milko izdelalo. Že od pota je bila trudna, zdaj pa še žalovanje. Objeli sta se z materjo, se poljubljali in žalovali.

»Bom, saj sem še tešč,« je rekla, ko so ji ponudili malico. Ko je odkrivala košaro, so pritislili bratovi otroci. Zavezala si je črno ruto, segla po suhe smokve in jih delila otrokom. Tudi sladkorčke je razdelila. Tedaj je mater spreletelo: hči se je pripravljala na očetovo smrt, kajti čemu bi bila drugače nakupila sladkarij?

»Da, vsak čas bo prišel Martin, da bo rajnemu vzel mero za krsto,« je menila stara. Ker so prihajali kropit, so se domači umaknili v sosednjo sobo. Ženske so pa toliko časa oprezale, da so le ujele pripraven čas in pritislile za njimi. Otroci so se držali kril: če ne po eden, pa po dva; ta v srajci, drugi v hlačah na razporek, ta s prstom v ustih, oni zamazan; vsem pa sta bili dve stvari skupni: pasli so poglede in si lizali sveče izpod nosa.

Kakor je bilo slišati, je prišel Martin, kajti vprašal je po domačih. Vdova je odprla vrata in bežno pogledala vanj, kajti poslušala je zgovorno Komadinko.

»E, e! Ne udari je z dolgo žalostjo, o Bog!« je rekel.

»V črno ruto sem se zavila in ne bom je odložila.

O-o-o-oj, Jure mo-o-o-oj, mo-o-o-o-oj!« je žalovala Jerka.

»Dosti, Jerka, dosti!« jo je tešila stara Ane Glavanka. »Dosti, dosti! E, moj Bog, koliko sem jaz žalovala za rajnim Šimom! E... pa hvala Bogu!«

Bare je prinesel vina. Napil je tiho, kot se spodobi, pil, se obližnil, se obrisal in pomolil majoliko Martinu.

»Na srečo in zdravje, Jerka!« je nazdravil, trknil z majoliko ob mizo in pogledal v oči.

»Bog! In po volji božji!« je odgovorila Jerka, potlej pa napila hčeri: »Da bi ne bila vdova!«

»Daj, Bog!« je vdano zinila Milka.

»Tako, tako!« je Martin napeljal pogovor na svoje opravilo. »Kdaj bomo rajnega dvignili?« je hotel vprašati. »Veste, da se vem ravnati... Dobro, v jutru tretjega dne... Jerka, apna za grobnico nimate. To sem hotel povedati... Pri donu Lovru bom že jaz vse opravil. Zdaj bo pa Bare deske pokazal,« je še dejal in se ritenski izmuznil.

Medtem ko so ženske poslušale Jerkino natančno pripovedovanje o zadnjih hipih rajnega, sta možka izbirala les.

»Čakaj, Bare! Dve deski za dve stranici, dno in pokrov, za na oba kraja bova pa od kakšnega ostanka našla,« je razlagal Martin. »Ne, ne boš, Bare! Nič se ne da prištediti. Da bi iz dveh desk napravila krsto za odraslega človeka! Tisto pa ne. Za otroka. Da bi pa gledal očeta s skrčenimi nogami, ti menda ni prav vseeno, kaj? ... E, po štiri metre so dolge.«

»Pa naredite, kakor znate, Martin,« je odločil Bare.

»Saj tudi bom.«

Martin je v oblaku dima izbiral deske. Ni se maral muditi z zavitimi, grčavimi. Čes kaj bi le ljudje rekli. Čim manj grč, čim manj!

Odnese sta les in orodje na sosedovo dvorišče, da ne bo tako delo večalo žalosti. Nabralo se je radovedne mladine, ki redko kdaj vidi mizarja pri delu. Mizar je stikal za pripravno podlago, da bi ne oblal kar klečé. Dva čebriča si je izprosil pri Mandičču. Mate jih je zanesel k zidu, Martin ju

je obrnil; iz posode je jemal obličje, jih preskušal, napel žago in začel.

»V imenu božjem, pa začnimo! Kajne, otroci?« jih je ogovoril.

»E, e!« je pritrdil Markan Radan.

»Čigav si pa ti?« je hotel Martin izvedeti od dolgošrajčnika.

»Ali et?« se je oglasil mali.

»Da, ti!«

»Et, et, et — ne vem,« je povedalo dete.

»To je Joso Jerka Oliča,« je pojasnil mali Lovro.

»Joso, sam moraš povedati, čigav si. Tak fant!« ga je karal mojster Martin.

Na kratko je vodil obličje, ki se je zadiral vse globlje v desko, da je moral oblance z roko pipati. Udaril je po zadnjem koncu obličja in izvlekel rezilo. Šel je s palcem čezenj in se prepričal, da je topo. Treba ga bo naostriti. Ogledal se je po primernem peščenjaku. Otroci so predlagali zdaj ta kamen, zdaj drugega, zdaj tretjega. Niso znali izbrati pravega. Martin se je potrudil do pravega, sedel nanj, pljunil nanj in brusil: gori — doli, gori — doli, gori — doli, tja — nazaj, tja — nazaj. Spet ga je s pljunkom omočil.

Martinu so prinesli malico. Bog ve, koliko parov lačnih oči se je uprlo v meso in kruh.

»Bi, Joso?«

»E, e!«

Zahvaliti se je pa znal, kajti rekel je:

»Bogu vala!« in udaril nekaj krat z dlanjo ob dlan.

»Vidiš, sir in kruh je za otroke, suho meso pa ne. Želodec bi te bolel. Vidiš, kako je plesnivo!« je dodal. To je povzročilo smeh med večjimi.

»A tako! Kdor se smeji, nič ne dobi,« je zapretil. Na mah so se obrazi zresnili. »Torej, kdo se je smejal?«

»Nobeden, ujec Martin,« so družno zatrjevali.

»E, lagati se ne sme, če še niste vedeli. Da boste za drugič vedeli!« je pretel in delil kruh in sir, pa še povojeno meso. »Da ne bo kdo umrl,« je naročil, sam pa nagnil majoliko. »Tako! Hvala Bogu!« Obliznil se je, si uredil brke in nadaljeval delo. Ni pa mogel delati brez družčine. Če ni bilo odraslih, se je pa z otroki pogovarjal. Od njih je izvedel, koliko hektolitrov vina imajo, kakš-

nega in čigavo je: ali očetovo ali zadržno. Večina je živela v zadrugah, zato so bili tudi vsi pridelki skupni. Lovro Vrankovič in nekaj Oličev pa je živelo oddeljeno: vsaka družina sama zase s tistimi lehami obzidane zemlje. Še več je izvedel. Celó, koliko imajo živeža za zimo.

Delo je napredovalo. Na surovo je že zoblal. Zdaj je začel z drugim obličjem. Ta je drugače pel. Bolj visoko; tako, kot bi kratko žvižgal. Tudi oblanje je bilo drugačno. Zvijalo se je. To je bilo nekaj za otroke. Segali so po njem, se igrali z njim in se po njem valjali. Martin se jim je smejal. Privoščil jim je otroško razposajenost. Te jim ne sme kratiti, saj so večkrat lačni kot siti in življenje jih bo tako — kadar jih bo — prekmalu priklenilo v jarem težav in pomanjkanja.

Kakor takrat za posteljo, je zdaj obe deski prežagal, obtesal še dva krajnika in začel zbijati korito. Otroci so zvesto pomagali. Raynal je stare, skrivljene žeblice, jih slinil in zabijal. Pri slehernem udarcu je spodbujajoče zastokal. To stokanje je potrjevalo naporno delo. Ljudje in ženske naj vidijo, da težko dela, da tako delo zahteva sposobnosti... In kdo je sposoben, prosim vas? Kdo drug kot Martin Tresoglavič. Že res, da Grga tudi zna, a nima orodja. Votlo je odmevalo zabijanje.

Otroci so oponašali. S peščicami so udrihali po krsti, pa ni bilo pravega glasu. Tekmovali so, kdo bo močnejše udaril, in z oslinjenimi prsti risali po lešu čudne čirečare.

Prišli so Vrankovičevi po oblanje. Tudi krsto so odnesli, otroci so odvalili čebriča domov.

Vrnili so se. Gledali so v prazno, kjer je še malo prej kraljeval Martin. Dan se je nagibal. In otroci so pozabljali na doživljaj minulega dne.

Zgoraj bodo položili mrliča v zadnjo posteljo. Poslali so po sosede. Prihajali so. Pešut in Komandinci v čevljih, Rok Glavan in bratje Oliči in Šabalič v opankih. Vsi pa s kamižolami preko ramen in pod nizkimi rdečimi fesi in v pošitih hlačah. Dostojanstveno so se odganjali s skale na skalo, se pred stopnicami odhrkali in se zvrstili po redu: po starosti in premoženju, ki se je kazalo po čevljih.

»Mir tej hiši!« je pozdravil Pešut.

»Vekomaj!« so odzdravili navzočni.

Prišleci so rajnega pokropili, se s tremi prsti pokrižali, poklekli in Pešut je začel:

»Oče naš, iže jesi na nebesje, sveti se ime tvoje, budi volja tvoja...«

Vse je pevaje odgovarjalo, vse je bilo zatopljeno, vse je vzdihalo... Kaj ne bi! Danes živ — danes mrtev. Po molitvi so vedeli, kaj jim je početi. Ven vsi, sosedje bodo rajnega umili, preoblekli in v krsto položili. Za ta čas so šle ženske domov večerjo kuhat, otroci k ovcam, nekateri pa z Martinom zvonit.

Zvečer se je gnetla vsa vas okrog mrliča. Molili so, posedali ločeno po klopih in se pogovarjali. Ženske so se pomenkovale o draginji, o oblekah in obutvi, o otrocih in ovcah, možje pa o vse čem drugem: da je učitelj povedal, da se bo za denar pogozdovalo. Taka novica ni kar si bodi. Šimurina je pripovedoval, kako je videl zasajen Kras v Velebitu, nad Sušakom in na Primorskem, pa na Krku in Rabu. To so vedeli še nekateri, ki so se vojskovali z Italijanom. O borih so pripovedovali in o tako gostih gozdih, da bi podnevi moral svetiti, če bi hotel kaj videti, in da v takih gozdih ne čutiš burje. Burjo pač slišiš, čutiš je pa ne. Brez težave si prižgeš pipo.

Mladina je zvesto poslušala. Čudila se je, da more biti drevje, ki bode. Torej trda trava. Taka, kot je na Magazinih, kislja in slana zaradi vode in morja. Klepo je takoj razpredel svoje misli: če je to drevo bodeče, ga bo izpipal, nosil pri sebi in pikal druge v šoli in na paši. Pa v nedeljo bo v cerkvi skrivaj nagajal, da ga don Lovro ne bo zalotil, temveč bo pokaral nemirneža. Kakšno je drevo, drevje? Je tolikšno kot koruzinje? — Hojej! so se zasmejali možje. Torej bo večje. Da ni morda kot tamariks ali trstika? — Bodi, no, bodi! so rekali. — Komaj ga človek objame!... Da, da!

Moj Bog, tako je! Bomo videli.

»E, hvala Bogu!« je dejal Pešut. »Dobro je ukrenil gospod učitelj. Vidiš, tako se nplete, če zna človek pisati.«

»Oče, a kako bomo z gozdom in bori? Sadili jih?« je vprašal Klepo očeta.

»E, kdo ve, kako še bo!« je nerad dejal Ivan.

»Sadili bomo, sadili,« je pojasnil Šimurina. »Jamico skoplješ kot za krompir, pa vsa-

diš borič, ki ga je kot zeljne sadike. Proti burji ga zavaruješ s kamni, pa je sajenje boriča v kraju. Meter so vsaksebi, če se ne motim.«

»Potem boste morali vse drugače varovati ovce. V plantažo ne bodo smele,« je zagrozil Rok Glavan.

»E, treba bo še razmisliti, da ne bo škode,« je pametno pritaknil Šabalič.

»E, e!...«

»Zemljo bomo dali, ogradili bomo, varovali bomo in ni hent, da bi nam gozd ne uspeval,« je rekel Ivan Glavan.

»Če ne bo drugače, bomo še zalivali,« je živo dejal Rok Glavan, »čeprav koristi mi ne bomo imeli. Prestari smo že. Vi, mladina, pa boste dočakali debelih borov. Sekali jih boste in les porabljali za marsikaj koristnega. Se boste že navadili delati to in ono iz lesa. In, dobro me poslušajte, burja ne bo imela več take moči.«

»E, e!« je rekel Pešut. Dobro se še spominjam, da smo otroci skakali tu zunaj po travi, danes se pa tej pedi zemlje pravi Na skalah. Res pravo ime.«

»Hvala Bogu!« je zehnil Šabalič.

Skoraj je pogovor zastal. Stari so se zamislili v mladostne čase, mladim pa gozd ni maral iz glave. Že so kovali načrte, kaj vse bodo z lesom počeli. Ženske so naročale Martinu, naj pripravi orodja, da bo delal preslice pa krošnje za tkanje.

»E, da bi vas!« je veselo dejal Martin. »Jaz tedaj ne bom več živ. Pa bi tudi ne znal. Učitelju se priporočite!«

Neopazno je mineval čas ob mrliču. Vdova Jerka in hči Milka sta se utrudili z žalovanjem in sta spali v sosednjem prostoru.

Jutro

I. L. Košanov

Jutro kakor umito,
sonce se smeji,
prepelica meri žito:
»Pet pedi!...«

»Hvala Bogu, hvala Bógu!«
je škrjanec ujel
mojo misel in se v krogu
pod nebo je vzpel.

Škratova skala

J. L. Košanov

Ob Soči kot odsekan strmi nad cesto rob,
o njem je znana zgodba iz davnih, davnih dob.
V votlini sredi roba je živel skalni škrat
in varoval neutrudno v njej skrit zaklad je zlat.

Na dobu ob votlini po ves dan je sedel
in gledal po dolini, kdo bo pod rob prišel.
Kdor bil mu je pogodu, ga je obdaroval,
nevšečnika pa hitro je s kamenjem nagnal.

Nekoč se je zgodilo, da je prispel pojoč
pod rob popoten šolar, da tam prespal bi noč;
ne s kamenjem ne z zlatom ga skalar ni zasul,
ko v mesečini sladko utrujen je zasnul.

Raz dob ga škrat je gledal in spustil se nizdol
in šolarja kar v sanjah izvabil je v svoj rov;
ga v rovu je pogostil in, da bo krajši čas,
ob lutnji šolar peti je moral na ves glas.

Vse pesmi mu prepel je, kar jih je revež znal,
in že se je ponavljal, a škrat ga je nagnal:
»Ne maram starih čuti, do dneva nove poj,
sicer boš ležal mrtev pod robom še nocoj!«

Je šolarja pretreslo, da zbudil se je iz sanj,
v votlini se je znašel in škrat srepele je vanj.
»No, ko groziš mi s smrtjo, bom pa še eno pel,
da skakal boš kot nikdar, a je ne boš vesel!«

In šolar nič ni čakal, je lutnjo vzel v rokó
in — trojni očenaš mu ob njej je pel glasno;
škrat se je krotovičil, se cmeril, zdihoval:
»O nehaj, šolar, nehaj, ti vse zlato bom dal!«

Ni nehal šolar peti in, ko je sinil svit,
škrat ob vso moč v votlini je ležal kot ubit,
a šolar je pod robom še klical mu v slovó:
»Če čarnico še rad bi, kar k meni nuj po njo!«

In s škratovko na glavi in z zlatom podkovan
je šolar šel po svetu, vesel in razigran,
ni šol biló več mar mu, preživljal ga je čar,
ki se ga v črnih šolah ne bi naučil nikdar.

Od takrat tam ob Soči več v robu škrata ni,
da z doba pred votlino bi čakal na ljudi;
ko se je bil ovedel, je tudi krenil v svet
in šolarja v njem išče pre še od tistih let.

Poštarne pristojbine in predpisi

Pisma					Za vplačilo položnice		Nakaznice		Tiskovine		Telefonski pogovori					
tuzemstvo			inozemstvo		tuzemstvo		tuzemstvo		tuzemstvo		podnevi				ponoči	
do g	din		do g	din	do din	din	do din	din	do g	din	privatniki ostali				privat.	ostali
	priv.	ostali														
20	3.—	3.—	20	5.—	50	—50	100	5.—	50	—50	pas	km	7—22	8—20	22—7	20—8
50	5.—	5.—	preko 20 g		100	1.—	250	8.—	100	1.—	I.	25	15.—	10.—	7—	5.—
250	8.—	8.—	za vsakih		250	1.50	500	10.—	250	2.50	II.	25—50	20.—	16.—	10.—	8.—
500	10.—	10.—	20 g ali del		500	2.—	1000	16.—	500	4.—	III.	50—100	25.—	20.—	15.—	10.—
1000	25.—	15.—	te teže po		1000	2.50	2500	25.—	1000	5.—	IV.	100—200	40.—	30.—	20.—	15.—
2000	40.—	25.—	3.— din več		2500	3.—	5000	30.—	2000	9.—	V.	200—400	55.—	40.—	25.—	20.—
največja teža 2 kg					5000	4.—	10000	45.—	3000	16.—	VI.	400—600	70.—	50.—	35.—	25.—
					10000	6.—	pristojbina se plača v gotovini		do 3 kg, če je ena knjiga		VII.	nad 600	80.—	60.—	40.—	30.—
					25000	8.—			5 kg		Nujni pogovori dvojna pristojbina					
					50000	10.—	Za inozemstvo:		Za inozemstvo:		navadna pozivnica din 10.—					
					100000	12.—	do g		1 din		nujna pozivnica din 20.—					
					se plača v gotovini		din		1 din		obvestilnica 1/3 pogovora, najmanj din 10.—					
					Za izplačila na domu:		50		1.—		nujna obvestilnica dvojna pristojbina					
					100		100		1.50		Brzjavka: beseda din 2.—					
					1000		250		2.—		najmanj din 20.—					
					3000		500		3.—		nujna brzjavka: beseda din 4.—					
					5000		največja teža 500 g		Računi in poslovne okrožnice niso tiskovine		najmanj din 40.—					
					preko		Za inozemstvo									
					na pošti:		za vsakih 50 g									
					500		ali del te teže 1 din									
					2500		najmanjša pristojb.									
					5000		2 din									
					preko											
					5.—											
Dopisnice 2.— 3.—																
Priporočnina 7.— 7.—																
Povratnica: pri predaji 5.— 5.50																
po predaji 6.50 7.—																
Ekspresnina: za pis. pošiljke in den. pisma 6.— 10.—																
Poizvednice 6.50 7.—																
List za odgovor (Coupon rep.) — 8.—																
Taksa za ocarinjenje pisemskih pošilk 9.— —																
paketov 11.— —																
Poštno ležeče pošiljke poleg redne pristojbine še:																
za pisma in dopisnice 1 din																
za prip. pošiljke, den. pošilj., nakaz. in pakete 2 din																
letno pooblastilo 20 din																
Tvoje pismo ne bo prišlo v prave roke, če ne napišeš kraja, naslovne pošte, ulice in hišne številke ali pa številke poštne predala.																
Paketna tarifa																
do teže privat. do vrednosti din																
kg niki ostali 100 500 1000 2500 5000 10000																
1—5 45.— 30.— 2.— 3.— 6.— 10.— 15.— 20.—																
5—10 55.— 35.— preko 10.000—500.000 din za vsakih 1000 ali del tega																
10—15 70.— 45.— zneska še po 1 din, preko 500.000 ali del tega zneska																
15—20 90.— 60.— za vsakih 1000 din 0.50																
Za ločenko se računa polovico težne pristojbine več. Za ekspresno dostavo paketa do 5 kg 12 din, pri paketih preko 5 kg 6 din.																
Vrednostna pisma																
a) težna pristojbina																
b) vrednost. pristojb.																
100 2.—																
500 3.—																
1000 6.—																
2500 10.—																
5000 15.—																
10000 20.—																
za vsakih nadaljnjih 1000 din po 1 din več do zneska 500.000 din																

Seznam knjig Družbe sv. Mohorja

	broš. vez.		broš. vez.
Knjige nabožne vsebine		Koledarji	
Jeglič dr. A.: V boj za srečno krščansko življenje, I., III. del po	16 —	Koledar Družbe sv. Mohorja za leto 1937, 1938	— 12
Sveto pismo nove zaveze. II. del. Apostolski listi in razodetje	— 50	1946, 1947	— 22
Zore: Življenje svetnikov. 12., 13., 14. zvezek po	12 —	Mohorjeva knjižnica	
Lukman: Ciprijan I.	65 90	91. Plestenjak: Bajtari	12 34
Lukman: Ciprijan II.	60 90	119. Kotnik Fr.: Misijonar Jernej Mozgan	10 —
Lukman: Hijeronim II.	60 —	120. Erjavec Anton: Mladostni plameni (pesmi)	20 44
Lukman: Krizostom I.	65 —	122. Meško: Iz srca in sveta (pesmi)	40 64
Lukman: Sv. Avguštin IX. zv.	65 —	126. Iz bojev za osvoboditev. Izbor črtic	12 34
Lukman: Sv. Avguštin X. zv.	75 100	127. Sever Sonja: Zvesti tovariši	12 28
Lukman: Iz duhovne zakladnice Tomaža Kempčana	— 20	Povesti	
Meško: Pridige I.	45 —	Detela dr. Fran: Hudi časi	12 28
Muzikalije		Slovenske večernice	
Aljaž: Slovenska pesmarica. II. (I. del je pošel)	24 —	72. Sorli dr. I.: Krščen denar	14 34
Lukman: O sveta večerja. Sedem obhajilnih spevov za mešani zbor z orglami, partitura	28 —	73. Sorli dr. I.: Sorodstvo v prvem členu	14 34
Mihelčič Al.: Gospa sveta. Mešani zbor z orglami, partitura	9 —	76. Jules Verne: Carski sel. I. del (II. del je pošel)	14 —
Mihelčič Al.: Evharistične pesmi za mešani zbor, partitura	22 —	78. Jaklič: V graščinskem jarmu	14 38
Razno		79. Jaklič: Peklena svoboda	14 38
Krek dr. J.: Zbrani spisi. II. zv., 2. sn.	52 —	85. Zorec: Beli menihi	24 48
Slovstvena knjižnica		89. Plestenjak: Lovrač	18 44
Žigon dr. A.: Prešernova čitanka	24 48	97. Bračič Julija: Zaprta vrata	9 24
Detelovi zbrani spisi. II. del	100 140	98. Remec Al.: Opustošena brajda I.	—
Življenjepisi		Prežihov Voranc: Stari grad	24 48
Kovačič dr. Franc: Slomšek. I., II. po	12 —	Gospodarstvo	
skupaj vezan	— 60	Klemenčič J.: Sadjarstvo	12 34
Cvetje iz domačih in tujih logov		Lakmayer: Umni čebelar	24 52
16. Stritar: Izbor mladinskih spisov	22 44	Repanšek: Gojimo krompir	20 38
(uredil dr. France Koblar)		Zgodovina	
Mladika		Mal dr. Josip: Zgodovina slovenskega naroda XI., XII., XIII., XIV., XV., XVI. zvezek po 24	—
Posamezne številke raznih letnikov po	9 —	Znanstvo	
		Brecelj dr. A. Čuda in tajne življenja	12 30
		Mušič Marjan: Obnova slov. vasi	16 50

Koledar Družbe sv. Mohorja za leto 1951. — Zunanja in notranja oprema inž. arh. Ivan Pengov. — Založila Družba sv. Mohorja v Celju. Natisnila Celjska tiskarna v Celju meseca decembra 1950 v 40.000 izvodih. — Za založbo odgovarja dr. France Kotnik.